P
payel

CİNSEL AHLĀKIN BOYGÖSTERMESİ

WILHELM REICH

Çeviren: Bertan Onaran

PAYEL YAYINLARI : 45
Bilgi Dizisi : 25

Kapak düzeni: Sait Maden

Kapak filmleri: Ebru Grafik

Kapak baskısı: Çetin Ofset

Dizgi: Doğuş Matbaası

Baskı: Er-tu Matbaası

Wilhelm Reich 1897 yılında, Galiçya'da, bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Tıp öğrenimi görmüş, Viyana'da Freud'un başyardımcısı olmuştur. Daha sonra, dogmaya taktığı çelmeleri kabul etmeyen katı gelenekçi ruhçözümcüler tarafından yavaş yavaş karalanıp itilmiştir.

1926'da yayımlanan ilk önemli kitabı **Bedensel Boşalmanın İşlevi** bu kopmanın ilk adımı oldu. Reich'a göre, hastanın iyileşmeye gösterdiği direnmenin çözümlenmesi, düşlerinin çözümlenmesinden daha önemlidir. **Kişilik Çözümlemesi** adlı yapıtında, çözümleme kılgısını tersine çevirmeyi önerir: sinir hastalığının temelinde, hemen her zaman, cinsel bozukluklar vardır; sinir hastalığının geçmesi, bu bozuklukların düzelmesine bağlıdır. Akıl hastalıklarını iyileştirebilmek için, toplumu sağlıklı kılmak gerekir, der. **Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi** ve **Cinsel Devrim** adlı yapıtlarında bu konuları işlemiştir.

1927'de Alman Komünist Partisi'ne girdi. Aynı yıl Sexpol'u (Cinsel Siyaset Derneği'ni) kurdu. 1928'de, Viyana'da, emekçi mahallelerinde işçiler için ruhsal bakımevleri açtı.

1933'te, Hitlerin işbaşına gelmesinden kısa bir süre önce İskandinav ülkelerine göçetmiştir. 1939'da da ABD'ne yerleşmiştir. Burada, cinsel enerjinin canlılara özgü acunsal elektrik enerjisinden (orgon'dan) başka bir şey olmadığı kuramını geliştirmiştir. Kanada'da, bu acunsal enerjiyi tutmak, biriktirmek ve kullanmak üzere dev boyutlu bir laboratuvar kurmuştur. Mac Carthy'cilik salgınıyla birlikte başı derde giren Reich, pek çok kez mahkemeye verilmiş, kitapları toplatılıp yakılmıştır. 1957 yılında Pensilvanya'da, tutukevinde ölmüştür.

Yapıtın özgün adı: Der Einbruch der Sexualmoral

●

Türkçe birinci basım: Mayıs 1976

WILHELM REICH

CİNSEL AHLĀKIN BOYGÖSTERMESİ

Fransızcadan çeviren
BERTAN ONARAN

PAYEL YAYINEVI
İstanbul

WILHELM REICH'ın
Yayınlarımız arasında daha önce çıkan yapıtları:

CİNSEL DEVRİM

□

FAŞİZMİN KİTLE
RUHU ANLAYIŞI

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Basıma Önsöz 9
İkinci Basıma Önsöz 15
Birinci Basıma Önsöz 17

BİRİNCİ KESİM
CİNSEL BASTIRMANIN KÖKENİ

I. BÖLÜM: Anaerkil toplumda cinsel düzenlilik 35
II. BÖLÜM: Trobriandlardaki cinsel ve iktisadi çelişkiler 71
III. BÖLÜM: Cinsel yaşama düşman ahlâkçılığın boygöstermesi 103
IV. BÖLÜM: İlk Emek Demokrasisi —Anaerkil düzen. Üretim araçlarının özel ellere geçmesi— Ataerkil düzen 113
V. BÖLÜM: Morgan-Engels kuramının doğrulanması ve gerekli birkaç düzeltme 129
VI. BÖLÜM: Soplara ayrılmanın ve kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının kökeni 147

İKİNCİ KESİM
CİNSEL DÜZENLİLİK SORUNU

1) Kısa tarihçe 183
2) Gereksinimlerin karşılanması ve toplumsal gerçeklik 189
3) Cinsel ahlâkın üretim ve çoğaltımı 200

EK
ROHEIM VE «İLKEL EKİNLER ÇÖZÜMLEMESİ»

1) Roheim'ın kavimbilimsel araştırma yöntemi 209
2) Gelişigüzel düş yorumu ve yıpranmış yanlış kavramların kötü kullanılışı 225
3) Roheim kendi dediklerini çürütüyor, zorlama cinsel ahlâkın boygöstermesini doğruluyor 233
4) Çocukluktaki ruhsal sıkıntı toplumsal bir veri midir, yoksa dirimsel bir veri mi? 239
5) Neden böyle önem kazanıyor Roheim? 248

ÜÇÜNCÜ BASIMA ÖNSÖZ

Bu kitabın hekimsel ve kavimbilimsel (ethnologique) gereçleri 1920-1930 yılları arasında toplandı. Bronislaw Malinowski'nin, 1930'da yayımladığı tamamlayıcı yapıtı *Vahşilerin Cinsel Yaşamı*'ndaki olağanüstü belgelerle bütünlendi. Cinsel insan ahlâkının kökenleri konusundaki incelemem, 1931 Eylül'ünde, Hitler'in işbaşına gelmesinden önce Alman Cumhuriyeti'ni sarsan toplumsal fırtınanın ortasında yazıldı; yapıtın açık seçik siyaset kokan havası, o çağın deneyleriyle açıklanabilir. O dönemde (1930-1945) toplumsal yaşamımızı allak bullak eden hiç bir şey sonradan *siyasal* terimlerle yaşamadı. Buna karşılık, insan kişiliğinin evrimine ilişkin olgular (vakıalar: faits), o dönemden sonra da yaşamakla kalmadı, ayrıca belirginleşti, toplumsal önemleri arttı: bu da, gerçek toplumsal gücün ne olduğunu ortaya koydu.

Öfkeli ve acımasız bir siyasetçinin ulumalarıyla insan doğasının ele alınıp incelenmesinin dingin etkililiğini ayıran uçurum, insanlığın son yirmi otuz yılda yeni varoluş biçimleri bulma yolunda attığı adımları aydınlığa kavuşturmak üzere harcadığımız barışçı çabaları aksatan, esin kaynağı değişik, ama temelinde birinciyle özdeş siyasal gürültü patırtı konusunda iyi bir uyarıcı olabilir. Birkaç yıl içinde bu şamata dinecek, ve insanlık, umarız, biraz daha az sıkıntı duyarak yoluna devam edebilecektir.

Bugün, eskiden müthiş derin anlamlar taşıyan toplumbilim terimlerinin bir tekini bile kullanmak olanaksızdır. Bunun suçu, aydınlık ve dürüst düşüncenin en son kalıntılarını bile ortadan kaldırmayı başaran, olguları art arda şıralamaktan başka bir iş yapmayan *siyaset yosmaları*'nın, *gezgin özgürlük satıcıları*'nındır. Onlar, bütün terimleri kendi siyasal kandırmacalarının aracı haline getirmişlerdir. Son yirmi otuz yıl içersinde, dikkatimizi insanoğlunun büyük bir saplantıyla köleliği ve herhangi bir *führer*'e (öndere) tapınmayı kabul edişine çevirmeye başladık. Führer'ler, yaptıklarının farkına varmadan, halk kitlesiyle aynı düşünsel düzeyde çakılıp kalmış, kolu kanadı kırık bireylerin cinsel ve gizemsel mutluluk özlemini kötüye kullanmaktadırlar. Bundan ötürü, *toplumun cinsel sorunlarını düzene koyma bilimi*, 1920'lerde işte bu yüzde yüz yeni, toplumbilimsel araştırmalara konu edilmemiş görüntüyü (hadiseyi: phénomène'i) incelemeye girişti. Kitle ruhbilimini, yığınların ruhsal dünyasını ele alan bu yeni düşünce biçiminin sürüpgelen toplumbilimsel inceleme ve terim çerçevesinden yararlanması son derece doğaldı. Son otuz yıl içersinde eski savların yavaş yavaş yürürlükten kalkışını, kitle ruhbilimi-nin yeni yanlarının ortaya çıkışını hiç bir şey, eski terimler dizgesine giren bütün kavramların geçerliğini yitirmesi, yerlerine (cinsel düzenleme alanına giren) ruhbilimsel düşüncenin gelmesi kadar iyi gösteremez. Yirmi yıl boyunca az çok yürürlükten kalkan terimlerin çoğunu kitaptan çıkarıp atsak, yapıtın cinsel düzenleme bilimine ilişkin içeriği değişmezdi. Karl Marx'ın düşüncesinin toplumbilim üzerindeki etkisiyle doğan iktisadiyatçı (iktisadî ögelere ağırlık veren) hareketler işlem temellerini yitirdiler, çünkü birtakım yepyeni insan ve toplum sorunları ortaya çıkmıştı. Söz konusu hareketlerin, işbaşına geldikleri ülkelerde karşılaştıkları büyük güçlükler, bunların insanî ve cinsel konudaki yeteneksizliklerini gözler önüne sermektedir. İnsan ve top-

lum sorunlarının alanı, Marx'çı iktisat biliminin kavrayamayacağı kadar geniştir. Zaman dev adımlarıyla yürümekte, siyasal hareketler oldukları yerde kalmaktadırlar. Yeni insanî özlemler boygöstermekte, toplumsal süreçlerdeki kamu bilincinin eğilimlerine yeni yönler vermektedir.

Bugün artık yapılması gereken baskıyı ve köleliği kınamak, her türlü zorlamadan kurtulma gerekliliğine parmak basmak değildir: en beylik doğrudur bu, ve ister tutucu, ister özgürlükçü, ister toplumcu olsun, herkes bu doğru üzerinde birleşmektedir. Bugün yapılması gereken, kitlelere bilgi vermek, onları alıp baskının daha kötüsüne sürükleyen, kamu önündeki tartışmalardan insan sorunlarını tümden çıkarıp atmanın yollarını bulan siyasetçileri gözü kapalı izlemelerini anlamaktır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısının en büyük sorunu, *siyasetçilerin sersemliğine kapılıp giden halk yığınlarının beyninde olup biteni* öğrenmektir, ve sanırım bu sorun, daha uzun yıllar, başlıca kaygımız olacaktır.

Elinizdeki kitap, bu sorunun çözümünde atılan ilk adımdı. Ardından *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı* (1933) ve *Cinsel Devrim* (1929-1935) geldi. *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*, bireysel ve toplumsal cinsel düzenlilik biliminin ilkelerini ortalama bireylerin oluşturduğu halk yığınları içersinde ortaya çıkan yeni akıldışı davranma hareketine uygulamaktaydı. *Cinsel Devrim*'se, XX. yüzyılın birinci yarısında, kitlenin cinsel ve akılsal sağlığıyla sonuçlanan süreçleri araştıran bir incelemeydi. Bu yeni toplumsal eğilim güçlü bir biçimde kök saldı ve somutlaştı Amerika Birleşik Devletleri'nde, çünkü orada insanın doğal yapısı sorununa ilgi duyulur.

Çağımızda toplumun cinsel yaşamına düzen verme bilimini inceleyen şu iki temel yapıt, 1920'lerin başından bu yana toplumsal-cinsel düzenlilik biliminin ve kitle ruhbiliminin tarihçesine ayrılan titiz bir incelemenin ardından gelmemiş olsalardı, aradan yirmi otuz yıl geçtikten sonra geçerli

olamazlardı — oysa. yüzyılın yarısına dek de, ondan sonra da geçerli olmaya devam etmişlerdir. Coşkusal hastalıkların yarattığı vebanın acısını çeken insanların bakımevlerinde incelenmesine dayanan başka bir tarihsel araştırma (*Kişilik Çözümlemesi*, 1. basım 1933), akılsağlığı ve insanoğlunun kişilik yapısının oluşumu kuramına birkaç temel görüş getirmiştir: *insanın cinsel yaşamının cinsel etkinliğe olumlu gözle bakarak düzene konmasının yarattığı etkiler ve bu düzenlemenin devinimbilimi* (dinamique'i), ki bu, bilim tarihinin benzer ilk kalkışımıydı: *yaşam enerjisinin belirlediği ilksel güdülerle, alınan kafa eğitiminin doğurduğu ikinci dereceden güdülerin kesinlikle birbirinden ayrılması*, ki bu ayırma o güne dek yapılmamıştı; yaşam enerjisi ilkesine dayanmayan bir öz-düzenleme «düşün»ünden kesinlikle ayrılan, *cinsel yaşamın düzenliliğine dayalı bir öz-düzenleme ilkesi* (cinsel yaşamı düzenleme biliminin dirimsel enerji yasası, ruhbilime, daha başka araştırmalara temel olabilecek birtakım doğal-bilimsel ilkeler sağlamaktadır); *çocuğun ve gencin üretken cinsel etkinliğinin açık seçik olumlanması ve gerekliliğinin savunulması;* ataerkil ve buyurgan uygarlıklarda ortaya çıkan, *kişilik yapısını kuşatan zırhın işlevi* (bunun için, *Kişilik Çözümlemesi*'nin 1949'daki 3. basımına bakın).

Desteklediği *kavimbilimsel* (ethnologique), *hekimsel ve toplumbilimsel* gözlemlere dayanan, insan kişiliğinin oluşumu kuramında kullanılan bu yeni ilkeler —o güne dek bilimsel ilkelerin bulunmayışından ötürü ayağı kösteklenen, gizemcilikle, ahlâkçı önyargılarla, çocuk ve gençlerin eğitiminde uygulanan kabalıkla karanlığa boğulan— insan doğasının tanınmasını, dirimsel-toplumsal düşüncenin çok daha akılcı bir yönteminin kanallarına doğru çevirmiştir; söz konusu yöntem, yirminci yüzyılın yarısına doğru, özellikle Birleşik Devletler'de, ağır ağır, sakına sakına su yüzüne çıkmıştır.

Orgonbilim (cinsel yaşamı düzenleme bilimi) alanında giriştiğim öncü çalışma, 1920'lerle 1930'ların başında, akılsağlığı konusunda *cinsel etkinliğe yandaş ve dirimci* (vitaliste) bir tutuma yol açmışsa da, bu alandaki çalışmaların ana akımı hep, ruhhekimliğiyle toplumbilimi yöneten modası çoktan geçmiş, önyargılarla dolu bir ahlâkçılığın ateşinden çekip çıkardığım harlı kestaneye dokunma korkusuyla bağlanıp kalmıştır: bu akkor halindeki kestaneyi yirmi yıl tek başıma taşımak zorunda kaldım. Ancak şimdi elde edilen sonuçlar, bu çabanın verdiği yorgunluğa değiyor. Akılsağlığı konusunda köşe dönülmüştür, mutlaka somut başarılara ulaşılacaktır. Dirimsel ruhhekimliği ve toplumbilim alanlarındaki dirimci, akılcı, ahlâkçılığa-karşıt eğilim kararlı ve dingin adımlarla «insanın doğal yapısı» hakkındaki önyargılarla yüklü, çoktan modası geçmiş eski anlayışın kalıntılarını aşıp gidecektir.

1930'ların sonlarına doğru *Dirimsel Enerji*'nin (*Acunsal Yaşam Enerjisi*'nin) bulunması, binlerce yıldır insan yaşam ve uygarlığını kasıp kavuran *coşkusal veba*'yı (peste émotionelle'i) ortadan kaldırmak üzere çok geniş bir çerçevede yürütülen çabalara yeni bir atılım kazandırmıştır. Böylesine kocaman tıbbî, eğitbilimsel (pedagogique) ve toplumbilimsel bir yapıya birkaç köşe taşı koyabildiğim için kendimi bol bol öldüllendirilmiş hissetmekteyim.

Temmuz 1951 W. R.

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Bu yapıtın yayımlanmasından beri, iki görüngü görüşlerimizin doğruluğunu kanıtladı: 1 — Alman ulusal-toplumculuğunun (notional-socialisme) aile siyaseti konusunda aldığı, faşizmin (tek partili buyurgan yönetimin) ataerkil öğretisiyle ve toplumsal açıdan kendini çoğaltma biçimiyle yüzde yüz çakışan önlemler (tedbirler); bu görüngüyü, 1933'te yayımladığım *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı* adlı incelemede çözümledim[1]; 2 — Roheim'ın öbür kıtalara yaptığı, ilkel uygarlıkta cinsel ahlâkın boygöstermesi kuramına bugüne kadarkinden çok daha geniş bir deney temeli kazandıran gezinin sonuçları; bu arada şunu da belirtelim ki, söz konusu gezi Roheim'a karşın, hattâ onun temel kuramsal tutumuna ters düşerek bize bu temeli sağlamaktadır. Öyle olduğunu, elinizdeki yapıtın «Ek» bölümünde kanıtlıyoruz.

Bunun dışında, incelememiz pek büyük değişikliğe uğramamıştır.

Kasım 1934 Wilhelm REICH

[1] Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, Payel Yayınevi, çev. Bertan Onaran, 1975.

BİRİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Giriştiğimiz; cinsel yaşamı düzenleme bilimi tarihçesinin belli bir dönemini inceleme denemesinin amacı, ereklerinin bilincine varmış bir toplumsal cinsel düzenlemenin geliştirilmesine yarayacak birkaç temel öge getirmektir. Dolayısıyla söze, kitabımızda ele alınan sorunların doğuşunu yakalamamıza izin verecek bir genel bakışla başlamak gerekir.

Doğal bilimlerden yola çıkıp ruhhekimliği ve ruhçözümlemesine varabilmek için, ruh hastalıklarının nedenlere, yani kurama dayalı bir çözümcü yöntemle iyileştirilmesinin bize sağladığı olanaklar hakkında açık seçik bir düşünceye ulaştım; söz konusu sağaltım (tedavi), eski ruhhekimliği okullarının sezgisel yöntemlerini, hattâ yüzeysel inandırmasını kat kat aşmaktaydı. Ruhçözümcü sağaltım sinir hastalıkları kuramınca epeyce aşılmış olsa da, konunun iyi bilinmesi ruhbilimsel kuramla ruhsal hastalıkların iyileştirilmesi uygulamasının birbirlerine uydurulmasında geniş olanaklar sağlamaktaydı. Sinirceyi (sinir hastalığını: névrose'u) geçirebilmek için, önce anlamak gerektiği biliniyordu, ve iyileştirme kılgısı günlük uygulamada bir sürü güçlükle karşılaşsa bile, ruhbilimsel kurama yaslanmak elimizdeydi. Sağaltım sorunları çok daha derin kuramsal bilgiler gerektirdiği için, kısa zamanda, şu dikenli sorunun, sinir hastalıklarının doğuşu sorununun anlaşılmasında en iyi yöntemin, büyük bir direnmeyle, hasta bir ruhsal çarkın sağ-

lıklı bir çarka dönüştürülmesinin hangi süreçle olacağını kendi kendimize sormak olduğu anlaşıldı. İyileştirme sırasında ruhsal çarkların dönüşümünün izlediği canlı sürecin gözlemlenmesi, hep, şu soruyla atbaşı gitmekteydi: ruhsal açıdan sağlıklı kişi, sinir hastasından nerede ayrılmaktadır? Bu soru, ruhsal çarkı işleten devindirici güçlerin daha başka yanlarının ortaya çıkarılmasına izin veriyordu.

Freud'un: «sinir hastalığı başarıya ulaşamamış bir cinsel arzuyu bilinçaltına itmenin sonucu olduğuna göre, iyileştirilmesinin birinci koşulu cinsel arzuyu bilinçaltına itmeyi ortadan kaldırmak ve bastırılmış cinsel istekleri özgür bırakmaktır» diyen formülü, bizi ister istemez başıboş bırakılan güdülerin ne oldukları sorusuna götürüyordu. Ruhçözümlemesi yapıtları genellikle iki yanıt öneriyorlardı: 1) bilincine varılan cinsel arzular ya denetim altına alınırlar ya da mahkûm edilirler; 2) cinsel güdülerin yüceltilmesi (ilâsı: sublimation'u) bize sinir hastalıklarının iyileştirilmesinde çok önemli bir çözüm sağlar. Bütün bu önerilerde, dolaysız cinsel doyumun adı bile geçmiyordu. Yıllarca sürdürülen deneyler, hastaların çoğunun, ruhsal hastalığın geçmesine yetecek kadar bir yüceltme yetisine sahip bulunmadıklarını göstermiştir. Doğa kurallarına uygun cinsel yaşam yeniden kurulmadıkça, çocukluktaki güdüsel arzuların özgür bırakıldıktan sonra denetim altına alınması ve mahkûm edilmesi önerileri gerçekleşmesi olanaksız dilekler halinde kalmışlardır; başka bir deyişle, sağaltım hastaya doyurucu ve düzenli cinsel ilişkiler kurabilme yeteneğini kazandıramadığı sürece, bu öneriler hiç bir işe yaramamıştır. Kısa zamanda, her sinircenin yanıbaşında birtakım üretken cinsel etkinlik aksaklıkları ve cinsel durgunluğun damgasını taşıyan belirtilerin bulunduğu, ruhsal hastalığın çocukluk dönemindeki cinsel konumlara saplanıp kalmaktan ötürü olağan üretken yaşamın düzene konmasını engellediği, düzenli bir cinsel düzenliliğin gerçekleştirilmesine izin vermediği görül-

müştür; hattâ, üretken cinsel yaşamın eksiksiz canlandırılmasıyla *insan türüne özgü cinsel doyumun* geri getirilmesinin iyileşmenin temel, vazgeçilmez etkeni olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü üretken cinsel doyum —üretken olmayan cinsel içtepilerin tersine— cinsel durgunluğu yokedebilir, sinir hastalığı belirtilerinin enerji kaynağını kesebilir. Böylece, cinsel yaşama çekidüzen verme kuramının anahtarı bulunmuş oluyordu ve sinir hastalıklarını geçirme konusunda iyi bir araç elde ettiğimizi söylemeye hakkımız vardı artık: ancak, sonradan deney, son derece ciddî birtakım hallerde bile üretken cinsel etkinlik düzene konduğu zaman, hastanın ve iyileşmeye yüz tutan bireyin yaşadıkları çevrenin düzenli cinsel yaşamın geri getirilmesine karşı çıktığını gösterecektir. Bu karşı-çıkış çok değişik biçimlerde kendini belli etmekteydi, hâlâ da etmektedir. Örneğin, on yedi on sekiz yaşındaki bir genç kız, eğer kentsoylu bir ailenin çocuğuysa, cinsel açıdan öylesine sıkı denetlenmekteydi, ya da bir işçi çevresinden geliyorsa, içinde yaşadığı toplumsal koşullar öylesine acıklıydı ki (konut, gebeliği önleme sorunu, ana-babanın ahlâkçı tutumu), toplumun cinsel yaşamın karşısına diktiği suçluluk hâlesinin verdiği korkuyla, en rahat çözümü, yani sinir hastalığını yeğliyordu. Çocukluğu sırasında cinsel etkinliği engellenmişti, dışardan zorla uygulanan bu cinsel engelleme yüzünden ya bin bir güçlükle iyileştirilebilirdi ya da hiç iyileşmezdi. Kötü bir evlilik yapan kadının yazgısı onunkinden daha içaçıcı değildi, çünkü ya kocasının iktisadî bağımlılığı altında yaşıyordu ya da evliliğinden olan çocukları hesaba katmak zorundaydı. Bunların dışında, başka bir gözlem bize kendini zorla kabul ettiriyordu: iyileşmekte olan sinir hastası için uygun cinsel eş bulmak müthiş güçtür. Üreme yetkisindeki bozukluklar, erkeklerin kabalığı, sağaltım işlemini cinsel eş olarak tamamlayabilecek kadınların cinsel rahatsızlıklarıyla kişilik yapılarındaki sapmalar yepyeni sorunlar çıkarıyordu karşımıza.

Deneylerimiz, çocuklukta sinircenin ortaya çıkmasına yol açan toplumsal koşulların, ergin insanda, başka bir biçim altında, sinir hastalığının iyileştirilmesini önlediklerini gösterdi. Bütün bunlara, kimi uğraşdaşlarımın ilk bakışta çok tuhaf gözüken eleştirisi eklenmekteydi: hekim arkadaşlarım, bir sinir hastalığının, doyurucu üretken cinsel yaşam sağlanmadıkça iyileştirilemeyeceği konusundaki görüşüme karşı çıkıyorlardı. Uğraşdaşlarım açık seçik gerçeği yadsıyor, temel ögeler olduklarını söyleyerek, yüceltme ya da cinsel mutluluktan vazgeçme üzerinde ısrar ediyorlardı; sözün kısası, toplumsal engelin varlığının doğurduğu birtakım kanıtlar öne sürülüyordu. Gözlemlenen tıbbî olguların önemine karşın, özel hekimlik yapıtlarında bu ana sorunların es geçilmesini de aynı nedenlerle açıklayabiliriz: *sinir hastalıklarının, onları doğuran nedenlerin kökten yokedilerek iyileştirilmesi, çoğu kez, hastanın toplum tarafından kendisine zorla benimsetilen ahlâk anlayışını aşmasını gerektirmektedir.* Ve işte bundan korkuluyordu! İyileştirme yönteminin uzun yıllar sınanması, bizi hep aynı sonuca götürüyordu: sinir hastalığı, cinsel arzuların bilinçaltına itilmesinin, cinsel enerjinin durgunlaşmasının sonucudur; hastalığın geçmesi, bilinçaltına itmenin ortadan kaldırılmasına, sağlıklı bir cinsel yaşamın kurulmasına bağlıdır; oysa, bu kesin yöntemin uygulanması, her yerde, toplumsal yaşamın buyruklarıyla çatışmaktaydı.

Başka bir güçlük de, eğitim görmüş çevrelerimizdeki insanların çoğunda cinsel ve sinirsel rahatsızlıkların bulunmasından geliyordu; nedenlere saldıran biricik sağaltım yöntemi, yani ruhçözümlemesi uzun zaman istediğinden, insanların sinir hastalıklarından korunması sorunu ivedilik kazanıyordu. Bireysel iyileştirmeyle yetinmenin pek yararı yoktu; sinir hastalıklarının önlenmesi sorununun o güne dek kimseyi ilgilendirmemiş olması epey şaşırtıcıydı; kimileri bu soruna şöyle uzaktan uzaktan değinseler bile, söylenenler

genellemelerden öteye geçmiyordu. Oysa, temel sorun, sinir hastalıklarının hangi yöntemle önlenebileceğinin bilinmesiydi. Sinir hastalıkları bilimi, Freud'a karşın, kalıtımsal nedensellik savıyla yetinmekteydi. Marx'ın toplumbilimsel incelemeleri, bu yanlış ve kısır görüşün, toplumbilim açısından, dikkatleri gerici bilimin, özellikle de soyaçekim öğretisinin toplumsal yerinden başka noktalara çekmeye yaradığını açıkça ortaya koymuştur.

Toplumsal koşulların çocuklukta sinir hastalığına yol açtığını, ergin çağdaysa bu hastalığın iyileşmesini engellediğini anlar anlamaz, ister istemez Marx'a varmak gerekirdi. Sorunun içinde, birtakım yan sorunlar vardı. Freud, çocukla ana-babasını karşı karşıya getiren çatışkıda, hele onun cinsel bileşeninde, yani karmaşık Oidipus duygusunda, sinir hastalıklarını yaratan nedenlerin temel ögesini bulup göstermişti. Peki, neden aile böyle davranmaktadır? Sinir hastalığı, cinsel yaşamla dış dünyadan elini eteğini çekme arasındaki çatışmadan doğmaktadır. Öyleyse, cinsel arzuları bilinçaltına itmenin kaynağı toplumdadır. Aile ve eğitim, ellerindeki bütün araçları kullanarak, çocuğun cinsel arzularını zorla bilinçaltına itmektedirler. Neden acaba? *Aile içersinde verilen eğitimle cinsel arzuları bastırmanın toplumsal işlevi nedir?*

Freud, cinsel arzuların bilinçaltına itilmesinin, ekinsel (culturel) evrimin başlıca koşulu olduğunu öne sürer; Freud'a göre, kafa eğitim ve üretimi, bastırılan cinsel yaşam üstüne kurulur. Belli bir süre bu açıklama doyurucu gözükebilirdi, ama önünde sonunda, cinsel açıdan hastalıklı insanla sinir hastası bireyin, ekinsel alanda, cinsel yönden sağlıklı ve doyumlu insanla yarışamayacağını görüp kabul etmek gerekti. İşin bu evresinde, henüz ortada sınıf sorunu yoktu. Ama gezici bakım arabalarında işçilerin ve küçük Devlet görevlilerinin ruhsal sorunlarının ele alınması, önemli geçim kaynaklarına sahip özel hastalarla varlıksız halk

katmanlarının (tabakalarının) cinsel ve maddesel yaşamlarının özelliklerini gözler önüne serdi: yoksul katmanların cinsel görüşleri zaman zaman orta sınıflarınkinden ayrılıyor, zaman zaman benziyordu. Toplumun bütün sınıflarında göze çarpan şey, ailenin verdiği eğitimin başarısızlığıydı. Oysa, güncel deney, eğitimi eleştirel bir incelemeye sokmak gerektiğinde, ruhçözümlemesinin en iyi araç olduğunu kanıtlıyordu. Peki neden kullanılmıyordu bu amaçla? Bu eğitimin, çocuğun cinsel etkinliğinin baltalanmasının, erginlik çağında çekilen sıkıntının, evlilikteki cinsel baskının, sözün kısası bireyin cinsel arzularını zorla bilinçaltına itmeye, yaygın bir coşkusal veba yaratmaya uğraşan bir toplumun bütün belirtilerinin ekinsel evrimin temel koşulu olması akıl alacak şey değildi. Gezici arabalarda ve bakımevlerinde sürdürülen ruhçözümsel sağaltım, halk yığınları içersindeki ruhsal bozuklukların genişliğini kavramaya izin vermiştir. Hekimlik yaşamı, karşılaştığımız olgulara tekyanlı bir görüş getirmemiş miydi? Bunun üzerine, yaşadığımız ortamı yakından ve uzaktan incelemeye koyuldum. Her yerde, kimi ender ayrık durumların dışında, değişik biçimlerde aynı sinir hastalığı salgınıyla karşılaşıyordum; bu salgın, yetenekli kişinin etkinliğinin kösteklenmesi, karı-koca geçimsizliği, kişilik bozulması biçiminde kendini gösteriyor, sapasağlam sanılan insanlarda bile birtakım ortak nitelikler, cinsel aksaklık, sinir bozukluğu ya da sinirli kişilikler görülüyordu. Freud, bütün insanlık benim müşterimdir derken, haklıydı. Sinir hastalığının tıbbî anlamını yakalamış, ama bundan gerekli sonuçları çıkarmamıştı. Neden insanlık, sinir hastası insanların oluşturduğu bir yığın haline getirilmişti? Bu öteden beri hep böyle mi olagelmişti?

Cinsel arzuyu bastırmanın kaynağının toplumda olduğunu anladıktan ve söz konusu bastırmanın toplumun ekinsel evrimi için gerekliliğini savunan Freud'un savını reddettikten sonra, yukarıda anlattıklarımızın mantıksal uzantısı olan

şu soruyu sorabilmemiz için belli bir sürenin geçmesi gerekti: *Toplum, cinsel arzunun bilinçaltına itilmesinden ne gibi bir yarar sağlamaktadır?* Toplumbilim, artık kalıp haline gelmiş bir yanıt öneriyordu: zihinsel eğitim ve üretimin belli bir ahlâk anlayışına gereksinmesi vardır. Derken, Marx'la Engels bize, somut yaşamımızın türlü çarklarını gösterdiler: o günlerde, orta öğretim kurumlarıyla üniversitelerimizin bu iki bilginin buluşlarını es geçmelerine haklı olarak şaşmaktaydım. Sonradan gözüm açıldı.

Marx'la Engels'e göre, yaşam felsefemizle bilimimiz de içinde olmak üzere, tüm varoluşumuzu sınıf çıkarları, sınıf çatışması belirler: «nesnelliklerinin, yantutmazlıklarının» ardında, sınıf çıkarı gizlidir. Ahlâk, anlık, gelip geçici bir toplumsal üründür, sınıflaşmış Devlet de, egemen sınıfın hizmetindedir. Engels'in *Ailenin Kökeni* adlı yapıtı, bizi *kavimbilime* (ethnologie'ye) götürdü. Ahlâk, daha başka şeylerden başlayarak gelişmiştir, aile, zaman zaman öne sürüldüğü gibi, uygarlığın kaynağı değildir. Morgan'ın tarihsel buluşları çok yerindeydi. Ancak, gerek Morgan'ın buluşları, gerekse Marx'la Engels'in toplumsal sürecin temeli konusundaki görüşleri, Freud'un *Totem ve Tabu*'da ortaya koyduğu düşüncelere aykırı düşüyordu. Marx, somut yaşam koşullarının ahlâksal kavramların kılık değiştirmesini sürekli bir biçimde belirlediğini, bunu, her günkü gözlemlerimize bakarak açıkça görebileceğimizi öne sürer. Freud'sa ahlâkı tek bir olaydan, sonradan suçluluk duygusu yaratacak, insanoğlunun ilk babasının öldürülmesinden çıkarır: ona göre, cinsel arzunun bilinçaltına itilmesi, işte bu olaydan gelmektedir. Başka bir deyişle, Freud cinsel güdünün bastırılmasını bir toplumsal olayla açıklamaktadır, ama bu olayın kaynağı yaşamın koşullarında değil, ilk babaya karşı duyulan öldürücü kıskançlıktadır. Hattâ sinir hastalıklarından korunma buna bağlı olduğuna göre, bütün ruhsal sorunların can alıcı noktası budur. Freud haklıysa, cinsel arzuları bastırmak ve gü-

düleri sınırlandırmak uygarlığın ve kafa eğitiminin evrimi için gerekliyse, beri yandan da cinsel baskı kitle içersindeki sinir hastalıklarının nedeniyse, insanları sinir hastalıklarından korumak olanaksızlaşıyor demekti. Ailenin tarihçesine Engels'le Morgan'ın getirdikleri doğruysa, ahlâkın da zamana ayakuydurarak değişmesi gerekirdi; buysa, hem sinir hastalıklarının önlenmesi, hem de cinsel yoksulluğun ortadan kaldırılması alanında yeni umutlar getirirdi. Bu dediğimiz yalnızca bir olasılıktı, çünkü o günlerde, ahlâk anlayışındaki değişmenin cinsel yaşamı düzenleme biliminin isterlerine uygun olup olmayacağından emin değildik.

Cinsel yaşamda ortaya çıkan sapmaların, bozuklukların ve topluma aykırı eğilimlerin toplumbilimini iyi kavrayabilmek için, ilkel insanın cinsel yaşamına eğilmek gerekiyordu. Cinselbilim ve kavimbilim alanındaki yayınlar anlatıyla doluydu; kimi ilkel kavimlerin bizden başka türlü yaşadıkları biliniyor, ancak daha başka kavimlerin de, özellikle evlilik ahlâkı konusunda, bizim eğitim görmüş çevrelerle aynı ahlâksal görüşlere sahip bulundukları öne sürülüyordu. Bu konuda kesin bir yargıya varmak olanaksızdı, çünkü anlatılanlar birbirini tutmuyordu; kimisi ahlâksal yargılarla doluydu, kimisiyse, yazarları canla başla bizim ahlâk kurallarını doğrulamaya giriştikleri için, bilimsel değerini yitiriyordu; Westermarck gibiler, bizim aile ve evlilik düzeninin sonsuza dek süreceğini kanıtlamaya uğraşıyor, Ploss ve benzerleriyse, ilkel evredeki «vahşilik» ve «utanmaz arlanmaz sefih yaşam»a oranla gösterdiğimiz «ilerlemeler»i göklere çıkarıyorlardı. Beri yanda, bilimsel ve ahlâkçı yayınların yaşadığımız çağın ahlâksal çöküntüsüne bakıp ağlayıp sızlamalarıyla çelişen, ilkel insanın yaşadığı cinsel cenneti öven şiirsel betimlemeler de vardı. Bütün bunların yarattığı izlenimler insanın kafasını karıştırıyordu. Kesinlikle bilinen şey şuydu: kavimbilimsel yapıtların çoğu ahlâk açısından yantutucuydu; ilkel insanlar —ya da çoğunluğu— cinsel yaşamı

bizden başka türlü anlıyor ve yaşıyordu, işçi sınıfı da orta sınıflarınkinden ayrı cinsel görüşler geliştiriyordu.

Sovyetler Birliği'ndeki işçi ve köylü Devleti'nin cinsel öğreti alanında giriştiği devrimin gidişi ve sarsıntıları hakkında bilgi edinmek son derece doğaldı elbet. Gerici basın, kafa eğitiminin ve ahlâkın toplumsal devrimle yıkılmasına ver yansın etmekteydi. Sovyetler Birliği'nin çıkardığı cinsel yasalar mantıkları ve yalınlıklarıyla, gerici yasalara benzemeyişleriyle, o güne dek büyük bir özene-bezene saklanan «uygarlığın elde edilmiş değerleri»ne ve insanoğlunun «ahlâksal yapısı»na duyduğu küçümsemeyle bütün hesapları alt üst ediyordu. Çocuk aldırmanın özgür bırakılması, hattâ yasaya bağlanması, gençliğe cinsel eğitim verilmesi, evlilik konusunda «yasadışı» teriminin yürürlükten kaldırılması, zorlama evliliğin yokedilmesi, yasadışı birleşmeleri kovalamaktan vazgeçilmesi, fahişeliğin kaldırılması, kadına gerçek eşitliğin kazandırılması ve benzeri önlemler, değerler konusunda tam bir tersyüz edilişin gerçekleştirildiğini, *ahlâkın cinsel yaşama olumlu gözle bakan bir tutuma doğru değiştiğini* kanıtlıyordu. Ama gerici basınla gerici bilim, «kafa eğitim ve üretiminin batışı»na ateş püskürmeye devam ediyordu. Freud'un savı doğru mu çıkıyordu?

Oysa Sovyetler Birliği'ne yaptığım kısa bir gezi, kafa eğitiminin en küçük bir zarar görmediğini, hattâ ne gariptir, çileci diyebileceğimiz bir ahlâksal havayla karşılaştığımızı anlamaya yetiyordu. Sokaklarda öyle gürültülü patırtılı bir cinsel yaşam görülmüyor, tam tersine büyük bir sakınım, ciddilik göze çarpıyordu; fahişelik ortadan kalkmamıştı, ama eskisi gibi büyük kentleri kasıp kavurmuyordu. Akşamları, zaman zaman sıranın birinde sevdalı bir çift görülüyordu, ama Viyana ya da Berlin'de dolaşan birinin gördükleriyle uzaktan yakından ilgisi yoktu bu üç beş çiftin. Dost toplantılarında, bizdeki gibi, ne öyle açık saçık lâflar duyuluyordu, ne de uçkur fıkraları. Üstüne üstlük, çok garip olaylar an-

latılıyordu: bizde sık sık görüldüğü üzere, erkeğin biri kalkıp bir kadının poposuna tokat ya da çimdik atsa, eğer Parti üyesiyse, doğruca Parti Yargılama Kurulu'na veriliyordu; öte yandan, insanlar şunu ya da bunu kendilerine cinsel eş seçme arzularını tam bir özgürlük içersinde, herkesin önünde dile getirip tartışıyorlardı; cinsel arkadaşlıkta artık gizli dolaplar yoktu, kadının cinsel etkinliği en doğal şey olarak kabul edilmekteydi. Sekiz aylık gebe kadına kimse çocuğunun babasını sormuyordu. Ailenin birine bir konuk geliyor, yerleri dar olduğundan, evin onaltı yaşındaki kızı, ana-babasına açıkça (dostu) X'in evinde yatacağını söyleyebiliyordu. Parti Gençlik Örgütü'nün iki üyesi, «Beslenme Ödenekleri Kurumu»na başvuruyor, bir genç kızla ayrı ayrı ikimiz de yattık, ikimiz de çocuğun babası olabiliriz, dolayısıyla bakımına ortaklaşa katılmak istiyoruz, diyorlardı. Gebelik halinde, istenmeyen çocuk Devlet hastanelerinde alınıyordu. «Kültür Parkı»nda, resimli ve rakamlı panolar, gençler de aralarında olmak üzere herkese üreme, doğum, gebeliği önleme, cinsel organ hastalıkları konularında bilgi veriyordu. Ama bu arada, kimi yaşlı hekimler bizdeki gibi cinsel konulara değinmekten ölesiye korkuyor, cinselbilim çoğu kez, cinsel ruhbilim konusunda en küçük bir bilgileri bulunmayan idrar yolları hekimleriyle dış hastalıklarda uzmanlaşmış kişilere bırakılıyordu. Bunlar birer çelişkiydi elbet, ama cinsel yaşamın kabul edilmesi yönündeki genel değişim elle tutulur, gözle görülür haldeydi, cinsel sorunlara artık doğal bir tutumla bakılıyordu; ancak kimi üniversite çevreleriyle yaşlı Devlet görevlileri modası geçmiş görüşlere dört elle sarılıyor, hattâ atadan kalma evlilik ahlâkının sözcülüğünü yapıyorlardı. Her yanda henüz kesin biçimlerini bulamamış değişim tomurcukları görülüyordu; bunların yönelişleri, halk yığınlarının gelecekte alacakları cinsel sağlıkbilgisinin oluşturulmasına, halkın eğitsel düzeyinin dev boyutlu iktisadî çabalarla, ücretlerin arttırılmasıyla, çalışma süresinin azal-

tılması ve tutucu dine karşı sürekli savaşmayla yükseltilmesine dönüktü[1].

Somut cinsel yaşamdaki bu değişime karşın, toplumsal gidişe uygun bir cinsel kuramın yokluğu acı acı kendini duyurdu. Ruhçözümlemesi, kimi yanlış toplumbilimsel olumlamalardan ve ruhhekimlerinin kaleminden çıkmış bir sürü gerici yayından ötürü terslendi; bu arada şunu da belirtelim ki, ruhçözümlemesi, Sovyetler Birliği'ndeki büyük değişiklikleri görmezlikten gelmeyi seçmişti. Ayrıca, birkaç yıldır, gözüpek ve devrimci yaşam enerjisi (libido) kuramı karşısında da adım adım gerilemeye başlamıştı. Freud'un Ben ve ölüm güdüsü konusundaki ilk çalışmalarının yayımlanmasından sonra, pek çok yazar, sinir hastalıkları kuramını «cinsellikten kurtarma»ya, onu ölüm güdüsü kuramının terimleriyle dile getirmeye girişti; böylece insanın çektiği tinsel acıyı dirimsel «acı çekme isteği»yle, «cezalandırılma arzusu»yla, «ölüm güdüsü»yle açıklamaya uğraşan, dış yaşam koşullarını suçlamaya yanaşmayan kuramlar doğdu. Ruhçözümlemesinin doğruluğuna inanmış hekim, kuramdaki bu değişmeyi elinin tersiyle itmek zorundaydı, çünkü Marx'çı toplumbilim ona bu değişmeyi açıklayacak anahtarı veriyor, bakımevindeki gözlemleriyle kuramdaki değişme birbirine uymuyordu: başlangıçta devrimci bir cinsel kuram ve bilinçaltı dünyasını

[1] (1934) Bu süreç, sonradan büyük engellerle karşılaşmıştır, hattâ, kimi alanlarda, eski buyurgan düzenlemeye dönülmüştür. İlerde, ayrıntılı bir incelemede, Sovyetler Birliği'nin cinsel yaşamı düzenleme bilimine karşı takındığı tutumu ele alacağız (Cinsel Devrim).

(1951) 1934'ten sonra, Sovyetler Birliği'nin cinsel konudaki gerici evrimi, «ilerleme» görünümü altında bütün dünyaya yayılma eğilimi gösteren bir büyük devlet buyuruculuğuyla atbaşı gitmiştir. Gerek bu kitap, gerekse cinsel düzenliliği inceleyen daha başkaları buyurganlığın egemen olduğu bütün ülkelerde yasaklanıp toplatılmıştır.

(1975) 1952'den sonra, Mc Carthy'cilik fırtınası, Reich'ın bütün yapıtlarını Amerika'da da toplatıp yaktırmış, bilgini mahkemeye vermiş, tutukevinde ölmesine yol açmıştır.

inceleyen bir ruhbilim olan ruhçözümlemesi, hiç değilse cinsel kuram alanında, gerici çevrelerin gözüne hoş görünmek için, buyurgan yaşam koşullarına ayakuydurmaya koyuluyordu.

Sovyetler Birliği'nde ruhçözümcü cinsel kuramın devrimci niteliğinin ilkin görüldüğünü, gerici kavramlara dönülmesinden sonra ondan yüz çevrildiğini söylemek doğru olmaz, ancak bu evrimin Sovyetler'de ruhçözümlemesine değer verilmesini kolaylaştırmadığı da bir gerçektir. Ruhçözümlemesine yöneltilen Marx'çı eleştiriler —uygulayımsal bilgi eksikliklerini bir yana bıraksak bile—, gerici çevrelerin hoş karşılamadıkları bir kuramı aynı çevrelerin seve seve kucak açtıkları bir bilim dalı haline getiren kuramsal değişimleri hesaba katmıyordu. Marx'çı düşmanları ruhçözümlemesinin toplumbilimsel sapıtmalarıyla birlikte bakımevlerinde uygulanan ruhbilimini de kaldırıp atıyor, Marx'çı dostlarıysa, tıbbî ruhbilim kendilerine doğru geldiği için, ruhçözümcü toplumbilimi koşulsuz onaylıyorlardı. Cinsel yaşam konusunda, Sovyetlerin yüzüne bile bakmadıkları ruhçözümcü cinsel kuramdan başka doyurucu bilgi kuramı bulanmadığı için, Sovyetler Birliği'nde cinsel yaşamın dönüşümü düşünsel yaşamın öbür alanlarından daha az bilinçli oldu, belli bir ereğe yönelişi daha az gerçekleşebildi. Halk yığınlarına bilimsel bilgiler vererek, emekçilerin eline bırakılan işleyim (technique) uygulayımını geliştirerek, dinin düzenli bir biçimde yıpratılmasını düşünelim! Bakımevindeki deneylerime dayanarak, çocuklarla gençlerin cinsel eğitiminin, ruhçözümlemesinin ortaya çıkardığı olgular elin tersiyle itildiği an, büyük güçlüklerle karşılaşacağını biliyordum. Ayrıca, daha özgür bir cinsel ortamın kimi uzman yetkililere ruhçözümlemesinin ortaya çıkardığı kimi olguları, örneğin cinsel enerjinin işe ilgiye (yüceltmeye: «*pereklutschenie*»ye) dönüştürülmesini hesaba katma olanağı sağladığını saptıyordum; çocuğun cinsel yaşamında gözlenen görüngülerin bir bölümü

biliniyor, ama ruhçözümlemesi tümden geri itiliyordu. Moskova'daki Sinirsel-Ruhbilimsel Kurum'daki konuşmamdan sonra, Halk Sağlığı Dairesi'nden bir yüksek görevli bana, sinir hastalıklarını önleyecek yararlı bir kuram beklediklerini söyledi. O sırada (1929) böyle bir kuramın bulunmadığını kabul etmek zorunda kaldım. Ancak, söz konusu kuramın gerek hekimsel, gerek toplumbilimsel alanda geliştirilmesi gerekliliğinde herkes görüşbirliğindeydi.

Sovyetler Birliği'nden bu yüreklendirici, güç verici izlenimlerle ayrıldım, işçi hareketiyle sıkı bir bağ kurup çalışarak, cinsel arzuları baskı altında tutmanın gerici toplumlardaki güncel siyasal anlamını ortaya çıkarmayı görev edindim. Kısa bir süre sonra, evlilik ve aile kurumunun, cinsel kavganın geçici bir süre için gizli gizli çevresinde döndüğü duruk nokta olduğunu, cinselbilimle cinsel düzeltimin (réforme'un) gelip gelip buna tosladıklarını farkettim. Bu soruna ve çözümüne *Geschlectsreife, Enthaltsamkeit, Ehemoral. Eine Kritik der bürgerlichen Sexuelreform* adlı incelemede (*Cinsel Devrim*'in, «Cinsel Ahlâkçılığın Başarısızlığı» bölümünde) kısaca değindim. İlerde cinsel toplumbilim alanında yapacağım araştırmalara temel olacak siyasal etkinliğimin doğurduğu en önemli sonuç, belki de, cinsel arzuları bastırmanın, egemen sınıfın emekçi sınıfları boyunduruğu altında tutmakta kullandığı başlıca yollardan biri olduğunu buluşumdur; dolayısıyla, halkın *cinsel sıkıntı sorunu, ancak bütün baskı biçimlerinin ortadan kaldırılmasıyla çözüme kavuşturulabilirdi. Çıkardığım ikinci sonuçsa, daha az hoştu: binlerce yıldır sürüpgelen bir cinsel bastırmanın etkilerinin tümüyle ortadan kaldırılması ve bunun yerine doyurucu bir sevisel yaşamın konması, sinir hastalıklarının yayılmasının önlenmesi, ancak, bütün dünyada emek demokrasisi kurulduğu, halkların iktisadî güvenliği sağlandığı zaman gerçekleşebilirdi.*

Böylece, daha başka çalışmalara kapı açan bir çerçeve

elde edilmiş oluyordu, ama cinsel tutumluluk biliminin temellerinden yola çıkarak, güç bir kuramsal inceleme yapmak da gerekiyordu. Böyle bir çalışma ancak hekimlik verileriyle sıkı bir bağ kurularak gerçekleştirilebilirdi, yoksa insan boş kuramlar içersinde yiter giderdi. Köleleştirilmiş halk yığınları içersinde cinsel bastırmanın ne denli kök saldığını da hesaba katmak gerekliydi; öte yandan, toplumun değişik katmanlarının cinsel sorunun öne sürülmesine gösterecekleri tepki çok iyi bilinmiyordu, oysa sorunun çekirdeği hiç kuşkusuz evlilik, aile ve çocuklarla gençlerin cinsel yaşamlarıydı. Cinsel siyaset alanında, özellikle bu amaçla kurulmuş cinsel danışma merkezlerinde yıllarca süren deneylerimiz bize, insanların bu konuda getirilecek yanıtı en az iktisadî yaşamla doğrudan doğruya ilgili sorunlara bulunacak çözümler kadar sabırsızlıkla beklediklerini gösterdi. Şu anda (1931), yeni ama kararlı bir cinsel siyaset hareketi, devrimci önderlerin yönetiminde, bütün Almanya'ya yayılmaktadır.

Cinsel bozukluklukları ve sinir hastalıklarını tarihsel değerlendirmelerle açıklama kalkışımı büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır, çünkü şu anda elimizde bulunan kavimbilimsel yapıtlar insanın iç dünyasındaki deneyi, cinsel doyumun doğal yapısını ve sinir hastalıkları sorununu hesaba katmamaktadır. R. Schmidt'in *Indische Liebeskunst* adlı yapıtı gibi kitaplara bakıldığında, bize benzemeyen halkların cinsel yaşamları konusunda ayrıntılı bilgi vereceklerine bol bol öğüt dağıttıkları ve cinsel yaşamla iktisat arasındaki ilintileri es geçtikleri için, hiç bir işe yaramadıkları kolayca görülüyordu. Söz konusu ilintileri aydınlatmaya çalışan (Cunow, Müller-Lyer ve benzeri yazarların) yapıtlarına gelince, onlar da evlilik ve ailenin dış görünüşlerini betimlemekle yetinmekte, üreme işlevini ve gerçek cinsel yaşamı derinleştirmiyorlardı. Beri yandan, yalnız Morgan'la Engels'in kuramına güvenmek de elimizde değildi. İngiliz kavimbilimcisi Malinowski'nin ilginç araştırmaları, anaerkil (maderşahî: mat-

riarcal) düzende yaşayan ilkel kavimlerin cinsel yaşamından alınmış verilere dayanarak cinsel etkinlik biçimleri ile iktisadi yaşamın ilişkisini aydınlattığı gerçek cinsel yaşantı konusunda nicedir beklenen ve aranan, sinir hastalıklarını da hesaba katan araç ve gereçleri önümüze getirdiği zaman, işte bu durumdaydık. Malinowski'nin bulguları umulanın da ötesindeydi.

Morgan'la Engels'in araştırmalarının dolaylı sonucu sayılabilecek bu yeni araç-gereçlerin yardımıyla, artık cinsel yaşama çekidüzen verme sorununun kavim-bilimsel yanı da ele alınıp işlenebilecekti. Bu incelemenin sonuçları elinizdeki kitaptadır. Kimi ayrıntılarda, büyük kavimbilimsel yanılgılara düşmediğimi umarım. Ancak öyle bile olsa, şimdiye dek kendi başıma kavimbilimsel araştırmalara girişme olanağını bulamadığım için, yalnız eldeki kavimbilimsel yapıtlara dayanmak zorunda kaldığımı belirtmek isterim. Kişisel araştırma yapabilme olanağı doğsa, büyük bir zevkle girişirdim bu işe. Ayrıca, kendi payıma, cinsel düzenlilik konusundaki tarihsel görüşüm yanlış değilse, birkaç ayrıntı yanlışlığını fazla abartmam, çünkü bir sürü kavimbilimsel yapıtın incelenmesi bana, kimi alanlardaki uzmanca bilgilerin yazarları cinsel yaşam konusunda çok büyük yanılgılara düşmekten alıkoymadığını göstermiştir.

Berlin, Eylül 1931 Wilhelm REICH

BİRİNCİ KESİM

CİNSEL BASTIRMANIN KÖKENİ

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAERKİL TOPLUMDA CİNSEL DÜZENLİLİK

1929'da, Trobriandların anaerkil toplum düzenini ve ilkel kavimlerin cinsel yaşamını incelemek üzere Malinezya'nın Kuzey-Batı'sında birkaç yıl kalmış olan İngiliz kavimbilimcisi Bronislaw Malinowski'nin bir yapıtı yayımlanıyordu[1].

Malinowski bize bu konuda ayrıntılı bir betimleme sunan ilk bilgin olmakla kalmaz, ayrıca, iktisadî ve toplumsal temellerini de göz önünde bulundurarak, cinsel olguları derinlemesine anlatır; söz konusu temelleri, incelemęmizin ikinci bölümünde ele alacağız. Malinowski'nin adını anmadığım zaman bile, yine onun araştırmalarına dayanan, kendi özel çözümlememin sonçlarını açıklıyorum demektir. Malinowski'nin araştırmaları, cinsel yaşamı düzenleme biliminin yasaları hakkında *kavimbilimsel kanıt* göstermemize izin vermişlerdir.

Buyurgan-ataerkil (autoritaire-patriarcale) toplumun içine düştüğü cinsel yoksulluk, onun başlıca nitelikleri olan ve boyunduruğu altına aldığı bütün bireylerde sinir hastalıklarının, cinsel sapıklık ve suçların ortaya çıkmasına yol açan cinsel yaşamı yadsıma ve baskı altına almanın

[1] **The Sexual Life of Savages** (Vahşilerin Cinsel Yaşamı). Ayrıca, aynı yazarın şu yapıtlarına da bakılmıştır: **Sex and Repression in Savage Society** (1927) ve **Crime and Custom in Savage Society** (1926).

sonucudur. Dolayısıyla, cinsel yaşamı baskı altına almayan toplum —böyle bir bastırmaya girişmediği oran ve sürede— cinsel yoksulluk çekmemektedir. Biz, böyle bir toplumun üyelerinin *cinsel düzenlilik bilimine uygun* yaşadıklarını söyleyeceğiz; ve bu keyfî bir değerlendirme değil, söz konusu toplumun *cinsel yaşama çekidüzen vermesinin dengeli olduğu*'nun saptanmasıdır.

İlerde, cinsel yaşama çekidüzen vermenin türlü biçimlerini inceleyeceğiz: ama şimdiden, bu düzenlemenin, ahlâkçı kurallarla değil, *cinsel güdülerin doyurulması*'yla yapıldığını belirtelim. Malinowski'nin kitabını elimize aldığımız an, Trobriandların bizim toplumda yaşayan bireylerinkinin hemen hemen tersi bir cinsel yaşam sürdüklerini görmeye hazırdık: nitekim, Trobriand toplumunda çocuklarla gençlerin cinsel yaşamını aksatan hiç bir şey yoktur, insan türüne özgü erginliğe ulaşan bütün bireyler tam doyuma erme yeteneğine sahiptirler, başka bir deyişle, bireylerin hepsinde bedensel boşalma gücü vardır.

1) TROBRİANDLARDA ÇOCUKLARIN CİNSEL YAŞAMI

İşe çocukluk çağıyla başlayıp sözü Malinowski'ye bırakalım. Yerliler, ilk cinsel deneylerine çok küçük yaşta girişirler.

«İlk çocukluk yıllarının düzensiz, dolayısıyla gel-geç düşüp kalkmalarının yerini, çocuklar büyüdükçe, sürekli ilişkiler almakta, bunlarsa sonradan kalıcı ilişkilere dönüşmektedir» (s. 51).

Çocuğun özgürlük ve bağımsızlığı, cinsel alana da uzanmaktadır. Çocuklar, ilkin, erginlerin cinsel yaşamını görüp bir sürü şey öğrenmektedirler. Ana-babanın evi çocuğun ayrı bir odada yaşamasına izin vermediğinden, çocuk cinsel

edimi gözüyle görebilmektedir. Yerliler bana, çocukların ana-babalarının cinsel oyunlarını görmemeleri için hiç bir özel önlem alınmadığını söylediler. Bakan çocuğa yalnızca biraz çıkışılmakta, kafasını hasırın altına sokması istenmekteymiş» (s. 54).

Sözü geçen uyarmanın cinsel etkinliğe aykırı bir özelliği yoktur, yalnız, çocukların sevişmeyi kösteklemelerini önleme ereğini gütmektedir. Çocukların birbirlerinin vücutlarına bakmaya ve diledikleri cinsel oyunu oynamaya hakları vardır. Bu cinsel özgürlüğe karşın —daha doğrusu ondan ötürü— Trobriandlarda çocukların rontgencilik yapması gibi bir sapıklığa rastlanmadığını belirtelim. Cinsel sapıklıkların nedenlerinin ruhçözümsel incelemesi kendilerini inandırmaya yetmemişse, ürkek insanlar şimdi kalkıp, çocukluktaki yarı gelişmiş cinsel güdünün doyurulması özgürlüğünün değil, bu güdünün cinsel yaşamı baskı altına alan koşullara sokulmasının sapıklığa yol açtığını söyleyeceklerdir. Yine Malinowski'ye kulak verelim:

Oğlanlarla kızlar, sevisel yaşam konusunda arkadaşlarından bilgi edinebilmek için sayısız fırsat bulurlar. Her iki cinsten çocuklar cinsel yaşamın gizlerini çok küçük yaşta ve yüzde yüz somut bir biçimde öğrenirler. Tam ve gerçek cinsel edime güçleri yetmeye başlamazdan çok önce, sevdalanmaya başlarlar. Üreme organlarının görünüş ve işlevi hakkındaki meraklarını türlü oyunlarla giderir ve galiba bundan belli bir zevk alırlar. Bu zevkler arasında, cinsel organlarla oynama ve benzeri şeyler vardır. Küçük oğlanlarla kızların ilk cinsel bilgilerini, kendilerini oynaşmalarına katan ağabeyleriyle ablalarından aldıkları söylenmekte. Çocukların cinsel oyunlara ayırdıkları zaman, öncelikle meraklarının derecesine, olgunluklarına, «mizaçları»na bağlıdır, çünkü bazı kavimsel tabuların dışında, en küçük

bir ana-baba yetkesi önlerine çıkmamakta, en küçük bir ahlâk yasası ellerini kollarını bağlamamaktadır.

Erginler, hattâ ana-baba çocuklara tanınan bu özgürlüklere tam bir kayıtsızlıkla bakmakta ya da onları onaylamaktadır; söz konusu özgürlükleri son derece doğal saymakta, bunlara karşı çıkmak için ortada en küçük bir neden görmemektedirler. Çoğu kez, çocukların oyunlarına bir çeşit hoşgörülü ve güleryüzlü ilgiyle bakmakta; çocuklarının sevi oyunlarından şakacı bir dille söz etmektedirler. Dostça bir söyleşi sırasında, sık sık şöyle lâflar işittim: «bilmem hangi (küçük) kız, bilmem hangi (küçük) oğlanla sevişti...»; durum uygunsa, buna, sözü edilen olayın kız ya da oğlanın ilk deneyi olduğu da eklenmektedir. Çocuklar arasındaki sevgili değiştirme ya da bozuşmalardan, yarı ciddî, yarı alaylı bir dille söz edilmektedir. Çocuklar arasındaki cinsel edim —ya da bunun yerini tutan şey— çocuksu bir eğlence sayılmaktadır. «Kayta *(sevişme oyunu) oynuyorlar...» denir. Çocuklar birbirlerine bir hindistan cevizi, bir fufel parçası, birkaç inci, şurdan burdan toplanmış birkaç meyve verirler; sonra gidip çalılıkların arasına saklanırlar ve* kayta *başlar. Görgü kuralları çocukların sevi oyunlarını evin içinde oynamalarına izin vermez, çalılıklara gitmeleri gerekir. (s. 55-56).*

Çocukların köy alanında çektikleri bütün halaylarda bir cinsel oyun kokusu vardır (s. 57).

Ele aldığımız bağlam (contexte) içersinde, Trobriand çocuklarının cinsel oyunlar oynamalarının pek ilgi çekici bir yanı yoktur; çünkü (çok ciddî sinirsel ket vurmaların kurbanı olanların dışında) bizim uygarlıklarda yaşayan çocuklar da, özellikle toplumun alt sınıflarındaki çocukların çoğu aynı oyunları oynar; *ama cinsel sarılmanın, eşlerin iç dünyalarındaki tutuma ve toplumsal bağlama göre özellik kazanışı gibi, çocukların cinsel oyunlarının önemi de eğitim-*

cilerle ana-babaların bu oyunlar ve genel olarak çocuk devingenliği karşısında takındıkları tutuma bağlıdır. Çünkü, çocukların cinsel etkinliklerinin cinsel-düzensel değerini belirleyen, eğitimcilerle ana-babaların tutumudur. Biz, bütün cinsel-bilim denemelerinde —düpedüz es geçmemişlerse— bu oyunlara değinildiği halde, hiç üzerinde durulmayan bir noktanın altını çiziyoruz. Üreme işlevinin düzene konmasını ruhçözümsel yöntemle incelerken, cinsel edimin kendisinin, ona eşlik eden bilinçli ya da bilinçsiz ruhsal tutumdan daha az önemli olduğunu öğrendik[1]. Cinsel işlevin dirimsel (biologique) yeri açısından bakıldığında, bu tutum, zevk çarklarını işletmesi bakımından, hiç kuşkusuz olumludur; başından olumlu bu tutumun sürdürülüp sürdürülmeyeceğini, yerini, toplumun türlü yollarla cinsel yaşama bulaştırdığı suçluluk ve cinsel sıkıntı duygularına bırakıp bırakmayacağını toplumsal bağlam belirler.

Oysa, Malinowski'nin kitabı göstermiştir ki, Trobriand ana-babaların tutumunda engelleyici bir yan yoktur, tam tersine, iyilikçilik vardır; öyleyse, yakın akrabalarla düşüp kalkmayı yasaklayan daracık bir alanın dışında, Trobriandlarda *cinsel yaşama karşıt bir ahlâk*'ın bulunmadığını söyleyebiliriz; bunun sonucuysa, olumlu bir Ben'in ve —ilerde göreceğimiz gibi— cinsel yaşama dönük bir Ben ülküsünün[2]

[1] Bunun için, **Bedensel Boşalmanın İşlevi** adlı kitabımdaki bedensel boşalma gücü yorumuma bakın.

[2] (1934) Dışardan bakıldığında, çocuklarla gençlerin cinsel yaşamının edilgin bir biçimde kabulüyle açıkça onaylanması arasındaki ayrım ne denli önemsiz görünürse görünsün, gençlerin ruhsal yapılarının oluşundaki etkisi belirleyici olmakta devam eder. Bundan ötürü, günümüzde kimi eğitici çevrelerde benimsenegelmekte olan cinsel yaşama çaresiz göz yumucu tutumun yüzde yüz olumsuz sayılması gerekir. Gerçekten de, eğiticinin göz yumucu tutumu, çocuk tarafından, aslında yasaklanmış bir eylemin sessizce kabul edilmesi biçiminde algılanır; hattâ, cinsel oyunlara yalnızca «göz yumulması», bunların kabul edilmesi toplumsal havanın ezici baskısını dengele-

oluşmasıdır. Cinsel yaşam özgür olduğundan, yakın akrabalarla düşüp kalkmanın yasaklanmasına cinsel etkinliğin sınırlandırılması gözüyle bakamayız. Çünkü, cinsel yaşama çekidüzen verme konusunda, bireyin elinde gereksinimlerini doyurmaya izin verecek daha başka bir sürü yol bulunmaktadır. Nitekim, taze fasulyeyle koyun etinin dışında her şeyi yemesine izin verilen kişinin beslenme güdüsünün sınırlandırıldığı söylenemez. Bu olgu üzerinde ısrarla duruyoruz, çünkü ilkel insanların güdüsel yaşamının da sınırlandırıldığını öne süren görüşe karşı çıkmak istiyoruz. İlkel insanların yaşamında birtakım sınırlandırmalar olsa bile, bunların iktisadî-devinimsel alanda hiç bir etkileri yoktur. Yakın akrabayla düşüp kalkmanın da, daha başka güdüsel hareketlerin de iktisadî ve devinimsel açıdan aşırı değerlendirilmesinin kökeni, öbür güdülerin *genel sınırlandırılması*'nın doğurduğu aşırı bir ilgi yatırımındadır. Geri kalan arzular doyuruldukları zaman yakınıyla ilişki kurma *arzusu* bunlardan ayrılmadığına göre, ilkel insanlarda yakın akrabayla düşüp

mez. Buna karşılık, çocuğun sevisel yaşamının açıkça ve kesinlikle onaylanması, toplumsal etkileri ortadan kaldıramasa bile, cinsel etkinliğe dönük bir Ben'in oluşumunda temel öge yerine geçebilir. Bu durum saptamasının amacı, edilgin göz yummadan kesin onaylamaya geçme yürekliliğini gösteremeyen kimi ruhhekimlerinin tutumunu eleştirmektir. Bu gibi eleştirilere, karar çocuğundur diye karşılık verildiğinde, sorumluluktan kaçılmış olmaktadır. Çocukların, gençlerin ve erginlerin ruhsal çözümlemesini yapmaktan kaçındığımız zaman, bu çözümlemeyi toplumsal etkilerin ağırlığını dengeleyecek öge olarak kullanmaktan çekindiğimiz vakit, cinsel arzunun bilinçaltına itilmesinin ortadan kaldırılması kuramsal bir amaç olmaktan öteye gidemez. Hastaya kendi bedensel arzularına karşılık vermeyen herhangi bir şeyi zorla benimsetmekten kaçınmak gerektiği doğrudur elbet, ama bunun yanında, cinsel düzenliliği kolaylaştıracak bütün eğilimleri, gerek hastada, gerek çocukta, desteklemek kaçınılmaz görevimizdir. Cinsel etkinliğe göz yummakla onu lâyık olduğu yere oturtma arasında, toplumun cinsel engeli vardır. Cinsel etkinliği lâyık olduğu yere oturtmak, toplumun cinsel engelini aşmak demektir.

kalkma *yasağı*'nın hep bilinçüstünde bulunduğunu, bilinçaltına itilmesinin gerekmediğini gösteren de işte budur.

Her Trobriand erkeği, kızkardeşine cinsel varlık gözüyle bakmaması gerektiğini bilmektedir. Kızkardeşiyle yakın ilişki kurmaktan bilinçli olarak kaçınması, onu kızkardeşine doğru iten cinsel içtepilerin bilinçli olduğunu kanıtlamaktadır. Bütün cinsel yaşamı yasaklansaydı, kızkardeşinin yakınlığı, aile yaşamının içli dışlılığından ötürü kandaşıyla düşüp kalkma arzusu öylesine güçlenecekti ki, bunun bilincin ta diplerine itilmesi zorunluluğu doğacak, bu itme ise mutlaka hastalıklı bir çözümle sonuçlanacaktı. Çocuklarımızdaki kandaşıyla ilişki kurma arzusunun *yoğunluğu* konusunda açık seçik bir düşünceye sahip olmak istiyorsak, yukarıda sıraladığımız olgular büyük önem kazanır. Söz konusu yoğunluk, belli olmayan bir ölçüde —bireyi anaya, babaya, kız ve erkek kardeşlere bağlayan doğal bağın dışında— başka her türlü cinsel ilişkinin reddinden ve ana-babaların çocuklarına duydukları —yabana atılmayacak— cinsel bağlanmadan doğmaktadır; bu bağsa, belli oranda, erginlerin cinsel doyumsuzluğundan gelmektedir.

Trobriandların eğitiminde en ilginç yan, bizim uyguladığımız eğitbilimsel (pedagogiques) ölçülerin hepsine egemen olan buyurgan (autoritaire) tutum ve davranışları anababaların bütünüyle bir yana bırakmış bulunmalarıdır. Trobriandların —bizimkilere taban tabana aykırı— eğitim yöntemlerine eğildiğimiz zaman, buyurgan eğitimin öbür yanlarıyla cinsel etkinliğin red ve bastırılması arasındaki sıkı ilişkiyi çok iyi anlıyoruz:

Trobriand Adaları'nda, çocukların dikkati çekecek kadar geniş bir özgürlük ve bağımsızlıkları var. Zaten hiç bir zaman çok zorlayıcı olmayan ana-baba koruyuculuğundan küçük yaşta kurtulmaktalar. Kimi çocuklar kendi arzularıyla analarının babalarının sözünü dinlemekteler, ama bu, yal-

nızca iki yanın kişisel özelliklerine bağlı: en yalın anlamıyla sıkıdüzene (discipline), evde herhangi bir zorlama dizgesine rastlanmıyor. Yerliler beni sık sık evlerine çağırıyorlardı, ana-babalarla çocukların kavgasına rastlamadım; çocuğa şu ya da bu söyleniyordu elbet, ama kullanılan ses, genellikle, rica sesiydi; yalnız arasıra istenen şeye şöyle belli belirsiz bir şiddet kırıntısı karışıyordu. Analar babalar çocuklarını överken de, azarlarken de, eşitleriymiş gibi davranıyorlardı. Trobriand ana-babalar çocuklarına, yerine getirmeleri en doğal görevleriymişcesine, bir tek şey buyurmuyorlardı.

Zaman zaman insanlar çocuklarına kızmakta, bir öfke nöbetine tutulup onları dövmekteler; ama öfkelenen bir çocuğun ana ya da babasına saldırdığını da sık sık gördüm. Bu gibi saldırılara ya gülümseyerek göz yumulmakta, ya da tepesi atan ana-babalar, yumruğa yumrukla karşılık vermekteler. Ancak yerli kadınlar çocuklara ilke adına hayır deme ya da sürekli ceza verme gibi şeyleri bilmedikleri gibi, bunlardan düpedüz tiksinmekteler. Çocukların kimi açık yaramazlıkları karşısında, birkaç kez, suçun yinelenmesi halinde çocuğa bir iki tokat atmanın ya da soğukkanlılıkla başka bir ceza vermenin yerinde olacağını söyleyecek oldum; yerli dostlarımın doğaya-aykırı ve ahlâkdışı buldukları bu öneri, hep, hınçla geri çevrildi.

Bu özgürlük çocuklara küçük özerk bir toplum *oluşturma, dört beş yaşlarında, en küçük bir zorlama olmaksızın girip erginlik çağına dek kaldıkları ayrı bir küme kurma fırsatı vermektedir. Çocuklar, canları isterse günü ana-babalarının yanında geçirmekte ya da gidip küçük cumhuriyetlerindeki arkadaşlarına katılmaktalar. Bu topluluk-içi-topluluk, genellikle kendi üyelerinin istemine göre davranmakta ve büyüklerin karşısına* bir çeşit toplu muhalefet'*le çıkmaktadır. Çocuklar o gün, örneğin ormanda dolaşmaya çıkmak gibi bir şey tasarlamışlarsa, erginler, hattâ kabile başkanı onları bundan alıkoyamaz. Birkaç kez tanık oldum buna. Kavim-*

bilimsel çalışmam sırasında, kendileri ve işleri hakkında bilgi edinebilmek için doğrudan doğruya çocuklara başvurabilirdim, başvurmak zorundaydım. Kendi çocuksu oyun ve etkinliklerine sahip çıkma hakları'*nı kimse ellerinden almaya kalkamazdı; oynadıkları oyunların, giriştikleri işlerin güçlüklerini bana açıklamak, bilgi vermek tam anlamıyla ellerindeydi.* (s. 52-53. Sözcüklerin altını W.R. çizmiştir).

Tıpkı zorba siyasal yönetimde çocuğun buyurgan bir tutumla baskı altına alınmasının ereğinin onda uyrukluğa hazır bir kişilik yapısı yaratmak oluşu gibi —burada ana-baba yerleşik düzenin yürütme organları, aile de öğreti fabrikasıdır—, anaerkil toplum da, öğretisel alanda, bu toplumun toplumsal öğretileriyle çocuk topluluklarından başlayarak el ele veren zihinsel gelişmeyi kendi akışına bırakarak niteliğini koruduğu ölçüde kendini yenileyip sürdürür. Buyurgan toplumda cinsel arzuları bastırmanın her türlü ruhsal ket vurmaya zemin hazırlamasına karşılık, anaerkil toplumda cinsel özgürlük, toplumun üyeleri arasında yaşam enerjisi alanında sağlam bir toplumsal bağ sağlayan kişilik özgürlüğünün temelidir. Bu olgular, bir topluluğun cinsel yaşamının (ahlâksal düzenlemenin yerini tutacak) gereksinimlerin doyurulması yoluyla kendi kendine düzene konabileceğini göstermektedir.

2) GENÇLERİN CİNSEL YAŞAMI

Şimdi de Trobriand gençliğinin cinsel yaşamını inceleyelim. Bu yaşamda da cinsel çatışkılar, ve belli ölçüde, sevda ilişkilerinin doğurduğu güçlüklerden gelen tinsel acılar vardır elbet, ama dışardan getirilen zorlamalar, «erginlik çağı sinirceleri (névroses)», kendi canına kıymalar, «kafa eğitimi adına» dünya zevklerinden elini eteğini çekme yoktur.

Kızlarla oğlanlar büyüdükçe, cinsel yaşamları daha ciddî bir görünüm almaktadır. Oyun olmaktan çıkmakta, dirimsel (hayatî) ilgiler arasında başköşeye geçmektedir. Eskiden elle karşılıklı birbirini keşfetme denemesinden ya da yarımyamalak bir cinsel edimden öteye geçmeyen şey, yavaş yavaş sürekli bir tutkuya, ciddî bir özleme dönüşmektedir. Delikanlı artık belli bir kızı arzulamakta, ona sahip olmak istemekte, bu arzuyu gerçekleştirmek üzere eyleme geçmektedir; büyüye ya da daha başka yollara başvurmakta, ereğine ulaşırsa bayram etmektedir. Erginlik çağındaki delikanlıların karasevdaya tutulduklarını, hasta düşüp eridiklerini gördüm. Erginlik çağıyla çocukluk dönemi arasındaki en büyük ayırım, kişisel yeğleme ve daha sürekli ilişkiler arama eğilimidir. Delikanlı, hiç değilse belli bir süre için, sevdiği kızın kendisine bağlı kalmasını, yalnız kendisini sevmesi'*ni istemektedir. Ama bu eğilim,* tek bir sevda ilişkisi kurmayı istetecek kadar güçlü değildir; *bu yaştaki gençler evlenmeyi düşünmezler.* Delikanlı da, genç kız da evlenmezden önce bir sürü serüven yaşamak ister; *bu yaştaki gençler, özgürlüklerinden çok hoşnutturlar, sorumluluk yüklenmeyi düşünmezler. Delikanlı sevgilisinin kendisine bağlı kaldığını düşünmekten hoşlansa bile, bağlılığa bağlılıkla karşılık vermeyi aklının köşesinden geçirmez...*

Bu yaş kuşağı kırlarda geçen, zevk ve neşeyle dolu özgür ve mutlu bir yaşam sürer...

Tabuların çoğu henüz onları bağlamaz; büyünün yükü henüz omzlarına binmemiştir...

Bu yaşlardaki gençler sevda serüvenlerine daha büyük bir önem verir, daha ciddî gözle bakar, ama sevilerinin alanını genişletip çeşitlendirmeye de uğraşırlar. Nitekim, genç kızlarla oğlanlar kır gezintileri düzenler, birlikte dolaşmaya çıkar, böylece cinsel ilişkileri yaşanmadık serüvenlerle, görülmedik güzel yerlerle birleştirirler. Köylerinin dışındaki insanlarla da sevgi bağları kurarlar; gerçekten de yakınlar-

daki bir yerde, gelenek uyarınca, o çılgın şölenlerden biri varsa, bir küme genç kız ya da erkek oraya gider; ya da diyoruz, çünkü genellikle yalnız cinslerden birine bunlara katılma özgürlüğü tanınır. (s. 63-65. Satırların altı W.R. tarafından çizilmiştir).

Ruhçözümcü kavimbilimciler kimi ilkel kavimlerin erginlik törenlerinden, onların da bizim gibi gençlerin cinsel etkinliklerini cezalandırdıkları sonucunu çıkarmaya çalıştılar, aradaki tek ayrım, ilkel kavimlerde bu cezalandırmanın üretken cinsel yaşamın başladığı çağa rastlamasıydı. Oysa, kavimbilimsel yayınların incelenmesi, alışkılarımızı (âdetlerimizi) kavimbilimsel değerlendirmelerle doğrulamaya çalışan, daha başka toplumsal örgütlenmelerin verilerine çekinmeden üretim dizgemizden doğan görüngüleri uygulamaya kalkışan yorumlara kuşkuyla bakılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bunu derken, söz konusu kuramların doğruluğunu yadsımıyorum. Ama bu kuramlar bizim için ancak, daha o çağda cinsel yaşamı alt üst eden iktisadî çıkarları gözler önüne serdikleri zaman ilgi çekici olabilirler. Cinsel yaşama çekidüzen verme konusunu tarihsel açıdan ele aldığımız zaman, gençlerin cinsel etkinliğini hedef alan cezalandırmaların kökeninin insanın güdüsel yapısından (karşıt duygular içinde olmaktan, kinden, kıskançlıktan) gelmesi olasılığı epey azalmaktadır. Trobriandlarınki gibi toplumsal örgütlenmeler cezayı ellerinin tersiyle itmenin dışında, ayrıca gençlerin cinsel etkinliklerini (*bukumatula*'yı, gençlerin törenle cinsel yaşama sokulmalarını, bayramları falan) desteklediklerine göre, özellikle dirimsel-ruhsal cinsel etkinlik savının temsilci ve savunucularının her şeyden önce bize neden bu toplumsal örgütlenmede başka toplumlarda bulunduğu ileri sürülen cinsel zorbalıkla daha başka olumsuz görüngülerin görülmediğini açıklamaları gerekirdi. Bize kalırsa, gençlerin cinsel yaşamını sınırlandırıp cezalandırma-

ya yönelik tutumlar insan türüne özgü cinsel doyum çarkına iktisadî çıkarların karışmasından doğmaktadır, ki biz de işte bunu kanıtlamaya çalışmaktayız.

Neyse, biz yine konumuza dönelim. Cinsel etkinliğe karşı takınılan bu olumlu tutum, toplumsal yüreklendirmeye dek varmaktadır:

Bu oymağın töre ve alışkıları cinsel gereksinimlerin önünde gitmekte, yukarıda adını andığımız bukumatula *yani «bekârlar evi» adı altında bir sığınma ve yalnız kalma yerini öngörmektedir. Sınırlı sayıda, iki, üç, dört çift, gelip geçici bir topluluk halinde, belli bir süre bu evde yaşamaktadır.* Bukumatula, *gerektiğinde, rahatsız edilmeden sevişme zevkini tadabilmek isteyen genç çiftlere barınak sağlamaktadır... Şu anda, Omarakana'da beş, hemen yakınlarındaki Kasana'i köyündeyse dört bekârevi var. Avrupalı din görevlilerinin gelip işe burunlarını sokmalarından ötürü, sayıları gittikçe azaldı. Pek çok* bukumatula *sahibi, dinsizleri kurtarmaya gelmiş Hıristiyan dinadamının bunları toplumdan koparıp ayırmasından, afaroz etmesinden ya da kürsüye çıkıp karalamasından korkarak, evlerini köyün dışında, daha az göze çarpan yerlere taşımaktadır. Sözüne güvenilir kişiler bana, on yıl önce, adını andığım iki köyde on beş bekârevi bulunduğunu söylediler; yaşlı dostlarım da, bu evlerin sayılarının otuzu bulduğu günleri bile anımsamaktalar. Bu azalma bir bakıma nüfusun korkunç düşmesinden, bir bakıma da kimi bekârların anababalarıyla, kimilerinin dul kadınların evlerinde, kimilerininse papazların yanında yaşamaya başlamalarından gelmektedir. Şöyle ya da böyle, bu durumun cinsel ahlâk anlayışını olumlu yönde etkilemediğini söylemek bile gereksiz... Eskiden babaların kızlarına da* bukumatula*'ya benzer bir ev kurduklarını, genç kızların da böyle evlere sahip bulunduklarını, oralarda oturduklarını söylediler, ama hiç kimse bana bu konuda somut bir örnek veremedi... (s. 70-72).*

Ulatile'*nin (delikanlının) bekârlar evinde özel yatağı vardır, ya da evlenmemiş akrabalarından birinin kulübesini kullanmasına izin verilir. Kimi yerli evlerinde boş ve kapalı bir oda vardır, gençler buraya iki kişiyi alacak bir «yataklık» yerleştirirler. Kuru yaprak ve hasırlarla bunun üstüne bir yatak yapar, birkaç saatlığına yavuklularını ağırladıkları bir çeşit «garçonnière» oluştururlar. Erginlik çağında sevişme oyunları tutku haline geldiğinden, bu gibi hazırlıklara gerek vardır. Ancak genç çift, topluca yaşanan ve her gece aynı yatakta yatılan bekârlar evine* (bukumatula'*ya) düzenli olarak gitmez. Genç kızla oğlan daha gizli, insana daha az zorunluluk yükleyen buluşmaları yeğlerler; herkesçe bilindiği zaman özgürlüklerini kısıtlayabilecek sürekli bir ilişkiye girmekten kaçınırlar. Bundan ötürü, genellikle* sokvipa'*nın (üstü kapalı yerli kulubesinin) bir köşesini ya da boş buldukları bir bekârevini yeğlerler (s. 48).*

Sevişmenin, yer konusunda kolaylıklar sağlayarak yürekleridirilmesi, toplumun cinsel yaşam karşısında takındığı basit hoşgörmeyi fazlasıyla aşan, olumlu tutumun kanıtıdır. Buna karşılık, gerekli yerlerin sağlanması gibi, gençlerin cinsel buluşmalarını kolaylaştıracak önlemlere kayıtsız kalış ya da düşmanlık, toplumun cinsel yaşamı elinin tersiyle ittiğini gösterir. Olumlu tutum ilkel kavim gençlerinin cinsel sağlığına yardım ederken, cinsel etkinliğin yadsınması, bizim toplumlarda, sevisel yaşamın sararıp solmasına, zayıflamasına yol açmaktadır: olumsuz tutumun ortadan kaldıramadığı cinsel ilişkiler, dingin ve sağlık kurallarına uygun barınak yokluğundan, bin bir telaş ve sıkıntı içersinde, karanlık koridorlarda, çitlerin ardında sürdürülmektedir. Peki, pısırıkların ağızlarından düşürmedikleri kafa eğitim ve üretimi ne olmaktadır acaba? Şu olgularla gençlerimizin gidip geldikleri genelevleri bir kıyaslayın bakalım:

Bu kuruma «nikâhsız toplu evlilik» adını vermek yanlış olur; şurası unutulmamalıdır ki, burada aynı çatı altında oturan birkaç çift vardır, her çift öbürlerinden kesinlikle ayrıdır, gençler ayrım gözetmeksizin her şeyi paylaşmamaktadırlar; eşler değiştirilmemekte, kimse kimsenin sevgilisiyle «kaçamak» yapmamakta, herkesin gönlünü yapmak üzere yataktan yatağa dolaşılmamaktadır. Tam tersine, bukumatula'*da çok daha sıkı bir onur yasası uygulanmakta burada herkes cinsel haklara dışardakinden daha büyük titizlikle saygı göstermektedir. Bu yasanın dışına çıkmaya* kaylasi, *yani «cinsel suç» adı verilmektedir.*

Bukumatula'*da çok sıkı bir düzen egemendir. Burada yaşayanlar hiç bir zaman içkili sevişme âlemleri yapmazlar; başka çiftlerin oynaşmalarını gözetlemek kötü bir şeydir. Genç dostlarım, sevişmek için ya herkesin uyumasını beklediklerini, ya da bütün çiftlerin başkalarına aldırmamaya karar verdiklerini söylediler. Sıradan bir delikanlıda, hiç bir zaman, en küçük bir dikizcilik ya da göstermecilik eğilimi görmedim. Tam tersine, türlü sevişme durum ve uygulayımları konusunda tartışırken, bana,* «bukumatula»*daki öbür insanları uyandırmayacak kadar uslu yöntemlerin bulunduğunu açıkladılar (s. 73).*

Genç çift hiç bir yasa ya da alışkıya bağlı değildir; gençleri biraraya getiren, kişisel eğilim ve cinsel tutkudur; istedikleri zaman ayrılmaları için de bir engel yoktur. Ayrıca, ilişkinin karşı cinse sahip çıkma hakkını vermediğini, bireylerin başkalarıyla, özellikle ekin devşirme ve dolunay bayramlarında sevişmekte özgür olduklarını öğrenmekteyiz. Gençlerin kıskançlık gösterdikleri de olmaktadır elbet, ama kimi özel durumlarda, kıskançlık «ahlâkdışı»dır; örneğin, bir ölümden sonra, genç kızlar karayazgıyla belleri bükülen erkekleri avutmak üzere gidip onlara sarıldıkları zaman kıskançlık göster-

mek. Bütün bunlara karşın —ya da, sorunu cinsel yaşamı düzenleme kuramı açısından ele alırsak, bu olgulardan ötürü— (iç ve dış zorlamalardan uzak) bu bağlanmalar, çoğu kez, bizim cinsel gücünü yitirmiş gençlerimizin anlık sevdalarından daha sürekli, daha ateşli, daha doyurucudur.

Genç çiftlerin ortak ilgileri yalnızca cinsel alanda kalmaktadır. İlerde göreceğimiz üzere, sözün gerçek anlamıyla evliliği simgeledikleri için, yemekler hiç bir zaman birlikte yenmemektedir.

Bu cinsel ilişkilerin, bilgiç bilginlerce uydurulmuş «tekeşlilik» «çokeşlilik», «çokkocalılık», «insan hârası yaşamı» gibi sözlerin kesinlikle dışında kaldıklarını, insan türüne özgü cinsel gereksinimlerin doyurulması ilkesince yönlendirilip düzene konulduklarını görüyoruz. Trobriand çiftleri tekeşli, kimi zaman da çokeşlidirler; kimi bayramlarda, herkesin iç içe girdiğinden söz edilebilir; ama bütün bu sınıflandırmalar bize söz konusu toplum hakkında bilgi vermez, ancak bizim cinsel yaşama ahlâkçı anlayışla çekidüzen verme çabalarımızın dayandıkları ilkeler olarak anlam taşırlar. Bu lâfların, bizim toplumda bir gerçeklikleri yoktur. Bizde de cinsel ilişkiler bin türlüdür. Bizi ilkel kavimlerden ayıran şey —bu olgu üzerinde ısrarla duruyoruz, çünkü cinsel tutumbilime dayalı görüş açımızı bütün öbür bakışlardan ayırmaktadır—, o kavimlerin çokeşli ya da hârada gibi yaşamaları, bizimse tekeşli oluşumuz değildir; aynı biçimde, kimi kavimbilimcilerle cinselbilimcilerin sandığı gibi, tekeşli düzeni bilmem hangi ilkel kavimlerin tekeşli yaşamından çıkarmak da olanaksızdır! Gerçekte, bizi ilkel kavimlerden ayıran, yalnızca *cinsel yaşamımızın toplumsal düzeni ve öncelikle toplumsal düzene bağlı bulunan değişik cinsel yaşantı biçimlerimiz*'dir. Irk ayrımlarıyla binlerce yıllık cinsel bastırmanın kalıtımdaki zincirleme etkisi (cinsel organların zayıflaması mıdır acaba bu etki?) bir yana bırakılırsa, ona bağlı şeylerle birlikte üreme çarkı her yerde aynıdır. Bizim cinselbilim

uzmanlarının canını sıkan şey, ilkel insanların yukarda sözünü ettiğimiz sınıflandırmaları bilmeyişleri ve amaç olarak yalnızca cinsel doyumu kabul etmeleridir. Karşımıza çıkan başlıca soru, somut toplumsal düzenin bu işlevi tanımak isteyip istemediği, tanıyıp tanıyamayacağıdır. Yanıtsa, toplumbilimsel verilere bağlıdır.

Yaş ilerledikçe, bağlanmalar daha sağlam, daha sürekli hale gelmektedir, buysa —başka bir incelemede gösterdiğimiz gibi[1]—, erginlik çağından sonra, yerlerini sevecenliğe, sevgiye bırakan tensel haz gereksinmelerinin yavaş yavaş doyurulmasına dayanır. Evlilik kurumu olmasaydı, bu ilişkiler de sürmez, yerlerini başka ilişkilere bırakırlardı. Ama sürekli bağlanma, evlilikle sonuçlanır. Bundan önce, eşlere sevgi ve sabırlarını sınama, ana-babalara evlenme hazırlıkları, yani birtakım iktisadî düzenlemeler yapma olanağı sağlayan deneme dönemi vardır.

Cinsel gereksinmelerle belirli iktisadî çıkarlar işte bu noktada çakışmaktadır.

3) CİNSEL ŞENLİKLER

Trobriandların müthiş gelişmiş cinsel eğitimi, her şeyden önce, başlıca erekleri cinsel oyunlara ve dolayısıyla insan türüne özgü cinsel gereksinmelerin doyurulmasına olanak sağlamak olan şenliklerde kendini gösterir. Bizim gençliğin benzer eğlencelerinden, ereklerini ortaya koyuşlarındaki içtenlik, ikiyüzlülükten yoksunluk, kişinin içinden gelen direnmelerle dışardan konan engellerin yokluğu, cinsel oyunların sonundaki doyumu kabul ettiği zaman bile gençliğimizi yiyip

[1] Cinsel Devrim'in I. Kesim'ine bakın: **Geschlechtbreife, Enthaltsamkeit, Ehemoral** (Cinsel Ahlâkçılığın Başarısızlığı, Münsterverlag, Viyana, 1930).

bitiren üreme korkusu ve suçluluk duygularının bulunmayışıyla ayrılır bu şenlikler. «Delikanlının cinsel arzularının kesin doyumu rastlantıya bırakılmamıştır; genç erkek, kendiliğinden üstüne gider bu doyumun. Bütün töreler, alışkılar ve kurumlar onu dosdoğru ereğe gitmeye yöneltir» *(a.g.y.,* s. 311).

Başka bir temel ayrım da, cinsel ilişkilerde en küçük bir duyguculuğun bulunmayışıdır, oysa Trobriand gençliğinin cinsel yaşamı coşumculuktan (romantisme'den) yoksun da değildir. Bu olgu, yayıncıların sırf keselerini doldurmak için dört bir yana saçtıkları gerici yazınla gerici romanlardaki cinsel duyguculuğun (hissîlik: sentimentalisme) gerçek niteliğini ortaya vurmaktadır: bu düzmece duyguculuk daha başından en son doyumun elin tersiyle itilmesini gerektirmekte, yetersiz yer doldurucusu olduğu bedensel doyumun sonsuza ertelenişini ve bu doyuma beslenen ölümsüz özlemi dile getirmektedir.

Trobriandların gönül çelme oyunlarında dolaylama yoktur; delikanlı, ilerde cinsel birleşmeyle sonuçlanabilecek, insanı zenginleştiren kişisel ilişkiler aramaz. Genç kıza gidip, açıkça ve içtenlikle, cinsel gereksinmelerini doyuracak bir buluşma ister. Genç kız bu isteğe karşılık verirse, coşumlu bir tutum takınmaya, erişilmez ve gizemli bir ereğin ardında koşmaya gerek kalmaz. Delikanlı geri çevrildiği zamansa, işi büyütüp acıklı hale getirmek gereksizdir, çünkü genç ta küçük yaştan beri cinsel arzularının kızlar tarafından kabul edilmeyebileceğini bilir; yaşadığı deneylerle, bu gibi başarısızlıkların en iyi ilâcının yeni bir sevda olduğunu öğrenmiştir (s. 313-314).

Tam anlamıyla gelişmiş cinsel yaşamın sürekli bir sevda küskünlüğüne yer bırakmadığını görüyor, bizim gençliğin başlıca özelliği olan mutsuz sevi eğilimini daha iyi anlıyoruz

şimdi; söz konusu eğilim, en son doyumu önleyen engellerle açıklayabileceğimiz, cinsel arzunun yöneldiği nesnenin abartılarak değerlendirilmesinden doğmaktadır. Anlı şanlı eğitbilimcilerimiz, birtakım sayılamalara dayanarak, cinsel duyguculuğun ve karamsar şiirlerin «gençliğin temel nitelikleri» olduğunu saptamakla yetinmektedirler. Bunların, insanın içgücünü yokeden durum ve koşullarda büyüyen *bizim* gençlerin erginlik çağı nitelikleri olduklarına kuşku yoktur.

Henüz ataerkil düzenin ya da gönüllü papazların kurbanı olmamış Trobriandlarla daha başka ilkel kavimlerdeyse, durum apayrıdır: «Aktardığımız olgular, her bireyin, belli sınırlar içersinde, büyük bir cinsel özgürlüğe ve sayısız serüven yaşama fırsatına sahip bulunduğunu göstermektedir. Hiç kimse cinsel gereksinmelerin doyurulmamasının acısını çekmemekte, her bireyin önünde önemli bir seçme olanağı ve sayısız fırsat yatmaktadır» (s. 236).

Cinsel konuda, kadın erkekten daha az talihli durumda değildir: «Sevda konusunda, Trobriand kadını kendini erkekten hiç aşağı hissetmemekte, girişim anlayışı ve kendini kabul ettirme isteğinde onunla atbaşı gitmektedir. *Ulatile*'nin kadın dilindeki karşılığı *katuyausi*, yani genç kızların sevi aramak üzere başka köylere yaptıkları gezidir» (s. 269).

Ulatile'den başka bir bağlam içersinde daha ayrıntılı söz edeceğiz, şimdilik *katuyausi*'nin betimlemesiyle yetiniyoruz:

Katuyausi'*ye katılan kızlar, bu iş onları hiç ilgilendirmiyormuş gibi, bir köşede otururlar. Delikanlılarla daha yaşlı erkekler gelip kızların karşısına dikilir, kayıtsızca kendi aralarında konuşurlar. Belli bir süre sonra, iki küme birbirlerine lâf atıp şakalaşmaya başlar. Delikanlılar kızlara yaklaşırlar ve görkemli bir eş seçimi başlar. Alışkı gereğince, girişim öncülüğü konuktadır, seslenilen kişiyse çağrıyı kabul etmekle yükümlüdür. Bununla birlikte, iki küme arasında birtakım yeğlemelerin yapıldığı göze çarpar; bu özel arzuları herkes*

bilir, başka bir niteliği bulunmayan sıradan bir oğlan, kendinden daha güçlü, daha yaşlı, daha etkili bir arkadaşının beğenisine karşı çıkamaz, bundan ötürü seçim gerçekte daha önceden belirmiş eğilim ve sevilere göre yapılır. Her delikanlı, seçtiği kıza bir armağan sunar —bu bir tarak, gerdanlık, burna takılacak bir halka, bir tutam fufeldir. Genç kız, armağanı kabul etmekle, delikanlıyı da bir geceliğine kabul etmiş olur. Oğlan kızı tanıyorsa, armağanı kendi eliyle verir; tanımıyorsa, ya da çok çekingense, daha yaşlı bir erkekten kendisine aracılık etmesini ister; aracı: «kam va'otu» (bunu sana şu delikanlı gönderdi, sevgilisi sensin) diyerek armağanı genç kıza verir (va'otu: hoşgeldin armağanı, yem). Böyle bir armağanın genç kız tarafından geri çevrildiği ya da görmezlikten gelindiği pek enderdir, çünkü bu türlü davranmak armağanı gönderene saygısızlık olur.

Böyle eşleşildikten sonra, hep birlikte ormana gidilir, gecenin büyükçe bir kesimi fufel çiğneyerek, şarkılar söyleyip tütün içerek geçirilir; tabii, çiftler birbirlerinden ayrılmazlar. Arasıra, gençlerden biri sevgilisini alıp çalılıkların ardına gider, kimse buna aldırmaz. Zaman zaman, bir delikanlının getirdiği kızdan gecenin geri kalan yanını kendisiyle birlikte köyün bukumatula'*sında geçirmesini istediği de olur; ama bu iş pek kolay olmaz.* Katuyausi'*yle* ulatile'*nin çok kesin kuralları vardır, içkili sevişme âlemlerine hiç benzemezler. Güney köylerinde ölçülülük Kuzey köylerine oranla daha azdır, ama Güney'de bile,* katuyausi'*yle* ulatile, kamali, biu *ya da* yausa *adı verilen içkili âlemlerden kesinlikle ayrılırlar (s. 270-272).*

Malinowski'nin gezip incelediği oymaklarda değil, Malinezya'nın Güney ve Kuzey'inde yaşayan daha başka topluluklarda, delikanlıların şenliği *ulatile*'yle genç kızların şenliği *katuyausi* arasında, bir de *kayasa*'lara rastlanır...

... ki bunların başlıca özellikleri, her türlü denetimin bir yana itilmesidir; çiftler, köyün ortalık yerinde, herkesin gözü önünde sevişirler; bu şölenlere evliler de katılır, katılanların karı ya da kocaları üç adım ötede olsalar bile, hiç karşı çıkmazlar; hattâ o denli ileri gidilir ki, sevişme luleta'*nın (erkeğin kızkardeşinin ya da kadının erkek kardeşinin) gözü önünde olur — başka bir deyişle, en sıkı ve şaşmaz tabuların bağlı bulunduğu kişilerin gözü önünde. Verilen bu bilgiler doğru herhalde, çünkü değişik* kayasa *biçimleri konusunda yaptığımız sayısız konuşmada hep, Güney'de, her şeyin daha kuralsız olduğu söylendi bana; nitekim, halat çekme yarışının yapıldığı* kayasa'*larda, halatın bir yanına yalnızca erkekler öbürüneyse yalnız kadınlar geçermiş. Yenenler tiz çığlıklar* (katugogova'*lar) atarak yenilenlerle alay eder, sonra yere uzanan yenilenlerin üstüne çullanır, herkesin gözü önünde sevişirlermiş. Bu olgulara Güneyli ve Kuzeylilerin bulunduğu bir toplantıda değindim, hepsi bilgilerimi doğruladılar (s. 258-259).*

Malinowski'nin yazdıklarından, bu alışkının sonra Trobriandlarca neden bırakıldığını çıkaramıyoruz. Bundan, ataerkil düzenin eşiğinde beliren mülkiyet hakkını mı yoksa daha başka tarihsel etkileri mi sorumlu tutmak gerekir? Bilemiyoruz. Ancak, çok daha yakın zamanlarda, Trobriand adalarına ayak basan yabancılar «Tula» (adalararası ticaret) seferlerine katıldıklarında, alışkı uyarınca, alışveriş bittikten sonra genç kızların kumsalda yabancıları ziyaret ettikleri anlatılmaktadır. Alışkının kutsal kıldığı bir hak, genç kızların kendilerini yabancılara sunmalarına izin veriyordu; sevgililerinin bundan ötürü onları kınamaya, suçlamaya hakları yoktu. Bu alışkının açıklaması ne olursa olsun —eski insan kaçırma seferlerinden mi kalmıştır, yoksa başka oymaktan kişilerle cinsel ilişki kurma geleneğinin bir biçimi midir, bilemiyoruz— ele aldığımız bağlam içersinde önemli nokta,

belli bir cinsel ahlâk anlayışı olmadan da pekâlâ bir topluluğun yaşamının düzene konabileceğinin saptanmasıdır.

4) İLKEL İNSANLARIN BEDENSEL BOŞALMA GÜÇLERİ

Ulatile ve *katuyausi* gibi şenliklerden söz edildiği zaman, ilk gözümüze çarpan şey bize yabancı gariplikleridir, ve bu, bizim düşünsel ekin ve uygarlık kavramlarımızla hiç bağdaşmaz. Ancak şurası da bir gerçek ki, çağdaşlarımız bu gibi kurumları pek merak etmekte, onlara karşı «insanlığın ilk dönemlerindeki cennet yaşamı»na yönelik bir özlem duymaktadırlar. Burada bir yanılsamanın kurbanı olduğumuzu, *ulatile* seferlerini değil, ilkel insanların yabancı şeyler karışmamış duyarlılığını özlediğimizi kanıtlamak kolaydır. Çünkü eksikliğini duyduğumuz şey, *ulatile* ve *katuyausi* seferleri değildir. Öğrencilerimizin «toplu genelev seferleri», özellikle cinsel amaçlarla düzenlenen kır gezileri, maskeli balolar ve şenlikler, köylü dansları, «Fensterln» yani köylü gençlerin geceleri pencereden sevgililerinin koynuna girmeleri ilkel kavimlerin düzenledikleri cinsel şenliklerden tek, ama *en canalıcı* noktada ayrılmaktadırlar; ve burada işte o nokta önemlidir. Bizim cinsel şenlikler hep, çoğu kez bilinçsizce ikiyüzlülüğe ve «saygıdeğerlilik»e büründürülen cinsel doyum özleminin yarıda bırakılmasının doğurduğu tinsel bir rahatsızlıkla biter. İlkel kurumlar günümüze dek sürüp gelmiş, ama cinsel düzenlilik açısından değerlerini yitirmişlerdir, çünkü cinsel gerilimi yatıştıracak yerde, daha da arttırmaktadırlar. Gençlerin yaşama sokulması törenini bile yaşatmışızdır, ama başlangıçtaki imlemini gizleyerek: bu törenlerle gençliğe cinsel sevginin gizlerini gösterecek yerde, üzerlerindeki Kilise baskısını arttırmakta yararlanıyoruz.

Uygarlığımızın eğitim görmüş çevrelerinde insanlar ilkel kavimlerdekinden daha az sarılmıyorlar elbet birbirlerine;

bizde uygulanan ahlâksal baskı ve bunun doğurduğu cinsel bozukluklardan ötürü, karı-kocanın birbirlerine ihaneti, gençler arasında yakışıksız ilişkiler bizim toplumlarda «vahşiler» arasındakinden daha yaygın, daha belirgindir. Dolayısıyla, ahlâksal ikiyüzlülüğümüzle, bir yandan tekelimizde bulundurduğumuz «yüksek ahlâklılık»la «vahşiler»den üstün olduğumuzu ileri sürerken, beri yandan «ahlâkın çöküşü»ne ilençler yağdıran birtakım sesler —Papa'nın, gamalı haça hizmet eden üniversiteli gençlerin, gerici cinselbilim uzmanlarının sesleri— yükselmektedir. Oysa, gerçek çok yalındır: *ilkel insanlar tüm cinsel duyarlıklarını kullanabilirlerken, «uygar insanlar», eğitimin getirdiği ahlâksal ketlemelerden (nehiyden: inhibition'lardan) ötürü cinsel yapıları sinirceli olduğu için, cinsel doyuma eremezler.* Kamuoyu yoklamaları, ortalama olarak, kadınların % 90'ıyla erkeklerin % 60'ının cinsel bozukluklar çektiklerini, cinsel doyuma eremediklerini göstermiştir[1]. Toplumumuzdaki bireylerin cinsel düzensizliklerinin temel çarkını böylece ortaya koyduktan sonra, şimdi, ilkel insanların cinsel işlev bozuklukları çekmediklerini, onlarda cinsel edim sırasında bedensel doyuma ermenin genel kural olduğunu kanıtlamamız gerekiyor.

Malinowski'nin en büyük başarısı, ilkel insanların cinsel yaşamı konusunda, genellikle cinsel edimin dış görünüşlerinin betimlemesiyle yetinen öbür kitaplarda rastlanmayan ayrıntılar getirmiş olmasıdır. Böylece, Malinowski'nin aktardığı kimi olgulara dayanarak, gerek Trobriand erkeklerinin, *gerekse* Trobriand kadınlarının tam bir bedensel boşalma gücüne sahip bulundukları sonucuna varabiliriz.

Her şeyden önce, Trobriandlar «beyaz erkeğin cinsel edimi etkili bir biçimde yerine getiremeyeceği»ne, yani kadının doyuma ermesine yardım edemeyeceğine inanmaktadır-

[1] «Toplumsal Bir Sorun Olarak Akıl Hastalıkları» adlı incelemeye bakın: **Der sozialistsche Arzt** (Toplumcu Sanat).

lar (s. 338); gerçekten de, yerlilere göre, beyaz erkek bir çırpıda doyuma ermektedir (s. 338). Bu sözün altında yatan gerçek şudur: Trobriandlar *sahici* cinsel doyumun bütün özelliklerini çok iyi bilmektedirler; Beyazlar, her türlü ahlâksal ketleme ve zorlamadan uzak yaşayan ilkel insanlara oranla, çok daha erken boşalmaktadırlar (başka bir incelemede, bu «erken boşalma»nın, cinsel arzuları bastırılan insanın başlıca özelliği olduğunu gösterdim). Hastanın bir hastalık biçiminde duymadığı bu onulmaz erken boşalmanın, yaşamın daha önceki dönemlerinde edinilen cinsel ketlemelerin ruhçözümlemesiyle ortadan kaldırılmasından sonra geçmesi, beyaz ırkla kara ırk arasında herhangi bir temel ayrımın bulunmadığını göstermektedir. Bizim uygarlıkta yaşayan insanların çoğunun başına dert olan erken boşalma, cinsel doyumu da önemli ölçüde azaltmaktadır, çünkü bedensel boşalma, bütün özgür yaşam enerjisinin üreme organları bölgesine toplanmasına izin verecek kadar uzun bir sürtünme süresini gerektirir[1].

Trobriand kadınının bedensel boşalma gücü dilde de doğrulanmakta, aynı sözcük hem kadının, hem de erkeğin boşalmasını anlatmaktadır: her iki cins de boşalmalarını *ipipisi momona,* yani «sperma akıyor» sözleriyle dile getirmektedir. *Momona* hem erkeğin tohumlarını, hem de kadının bedensel boşalmasını anlatan bir sözcüktür (s. 339). Erkeğin, kadın doyuma erene kadar kendini tuttuğunu belirtmeye gerek bile yok elbet.

Yerlilerin özel öyküleri, aynı zamanda, cinsel duyarlılıklarını tanıtlamaktadır. Anlatılanlardan birini, örnek diye aşağıya aldık:

[1] Die Funktion des Orgasmus, Int. Psa. Verlag («Die orgastische Potenz»), Bedensel Boşalmanın İşlevi, «Bedensel Boşalma Gücü» bölümü.

Dabugera'yla yatarken, onu kollarıma alıyorum, sımsıkı sarılıyorum, burunlarımızı birbirine sürtüyoruz. Tutkulu bir uyarılmaya varabilmek için, birbirimizin alt dudağını emiyoruz, çenesini ısırıyoruz, yanağını dişliyoruz, usulca kasıklarını, böğürlerini okşuyoruz. O zaman Dabugera bana şöyle diyor: «Ah sevgilim, gıdıklıyorsun beni... hadi gel, bütün vücudumun eridiğini duyuyorum... zevkten eridiğini... hadi gel, gir bana, özsuyu aksın... devam et, harika bir duyum bu!» (s. 341).

Bu ilkel insanların bilgisinin karşısında, doyumsuzluğun kadının doğal yapısında bulunduğunu, doğanın kadına duyumsuz bir dölyolu verdiğini öne sürmekte direnen bir sürü cinselbilimcimizin kuramları ve ahlâkçılığın felce uğrattığı beyinlerden çıkmış birtakım «bilimsel» zırvalar vardır.

Kadınlarımızın çoğu, bedensel boşalmayı kolaylaştıran, erkeğin aldığı doyumu arttıran, yosmaların yattıkları adama oyuna katılıyormuş izlenimi verebilmek için soğuk ve hesaplı bir biçimde uyguladıkları düzgün aralıklı kalça hareketini yapamaz. İlkel insanlar, bu hareketi daha iyi uygulayabilmek ve daha eksiksiz bir doyuma erebilmek için, çömelerek alıştırma yapmaktadırlar; kadının söz konusu hareketleri uygulayabilmesini önleyen Avrupalılara özgü birleşme konumunaysa, hiç kulak asmamaktadırlar.

Yerliler, çömelerek sevişmeyi daha yararlı buluyorlar, çünkü kadının da erkekle birlikte devinmesine izin veriyormuş... karşılaştığım kimi Beyazlar bana, öğrendikleri biricik yerli sözcüğünü yinelediler: kubilabala *(«yatay olarak gidip-gel»); cinsel edim sırasında, kadınlar onlara, büyük bir sabırsızlıkla, bu sözcüğü söylemişlerdi (s. 338-339).*

Beyaz erkeklerin 'yerli kadınların kolay uyanmadıklarını öne süren' yakınmaları, cinsel yaşam konusunda dinsel gö-

revlilerle, Malinowski gibi bilgilerini gidip doğrudan doğruya yerlilerden almayan kimi çekingen kavimbilimcilerin söylediklerinin boşluğunu ortaya koymaktadır. Bizde, kadınların soğukluğuna erkeklerin güçsüzlüğüyle cinsel alanda toplumun uyguladığı baskının kanıtı diye bakılmaz; «doğa, cinsel açıdan kadını ayrı ya da eksik yaratmıştır» denir; bu yargının «kavimbilimsel kanıtı» da, beyaz erkeklerin aktardıkları çarpık cinsel etkinlik öykülerinden çıkarılır.

Bedensel boşalma gücü, ayrıca, uygun bir eğitim gerektirir. Yukarıda gördüğümüz gibi, Trobriandlar çok küçük yaştan başlayarak bedenlerini ve ruhsal aygıtlarını cinsel edim sırasında daha fazla zevk alabilecek gibi çalıştırırlar, bu da ilerde özel bir «sevişme uygulayımı» edinmelerini gereksiz kılar. Ancak, ilk sevişme derslerinin kadınlarca verildiği ilkel halklar da vardır. Bu etkin (faal) öğretimin, çocukların cinsel etkinliklerinin ataerkil düzen tarafından baskı altına alınmasının doğurduğu *cinsel yapı bozulmasına yanıt* olup olmadığının; o evrede genç kızların el sürülmemişliğine büyük önem veren, ama kadınların cinsel açıdan sakatlanmasıyla pek uğraşmayan ataerkil düzenin ilk dönemlerinde yapılan bir cinsel yardım sayılıp sayılamayacağının belirlenmesi çok ilginç olurdu doğrusu.

Angus,, Orta Afrika'da yaşayan Azimbaların *şensanvali* törenini bize şöyle anlatıyor *(Zeitschrift für Ethnologie,* 1898, s. 479):

İlk kanama belirtisinde, ana kızını alır, ekin saplarından yapılmış ıssız bir kulübeye götürür; genç kız burada, kadınlardan, cinsel ilişkilerin temel bilgilerini ve çiftleşme konumlarını öğrenir. Dölyolunu genişletmek için, beze sarılı bir mısır koçanı sokulur. Kanama bittikten sonra, kadınlar ortalarına aldıkları genç kıza bir oyun oynarlar. Bu oyuna hiç bir erkek gelip bakamaz: ortada duran genç kızın, çiftleşme oyunu oynaması gerekir; sonra, şarkılarla ona cinsel yaşam ve

eşlik görevleri konusunda bilgi verilir; şarkılardan, aybaşı rahatsızlığı sırasında sevişmenin tabu olduğunu, o günlerde, önüne bir tutam ot bağlanması gerektiğini öğrenir. Şarkılar ayrıca genç kıza bir eş olarak kocasına bağlılık *görevlerini, gebelik görevlerini, kocasını kendine çekme, üzerinde etkili olma yollarını da öğretir. Bu öğretimin ahlâka aykırı bir yanı yoktur, tam tersine, son derece doğal sayılır;* bu oymaktaki kadınlar, genellikle, iffetlidirler *(Havelock Ellis'in* Sex in Relation to Society *«Toplumla İlişkisi Açısından Cinsel Yaşam» adlı yapıtından alınmıştır).*

Daha ilerde de şunları okuruz:

Abissinya ve Zanzibar'da, çiftleşmenin vereceği zevki arttırmak üzere, genç kızlara kalça hareketleri öğretilir; bu «duk-duk»ları bilmemek onur kırıcıdır. Svahililer ayrıca, birtakım kalça ve kıç hareketleri öğrenirler. Alıştırma, 60-80 kişilik kümeler halinde yapılır, kadınlar bu çalışmalar sırasında anadan doğma çıplaktırlar, ve alıştırma günde yedi sekiz saat sürer. Erkekler gelemez bu temrinlere. Zache bu dansın daha ayrıntılı bir betimlemesini yapmıştır (Zeitschrift für Ethnologie, 1898, s. 72). *Genç kızların bu çalışması aşağı yukarı üç ay sürer, sonra bayram giysileriyle evlerine dönerler. Söylendiğine göre, aynı alışkılara (âdetlere) Hollanda egemenliğindeki Doğu Hindistan'da ve daha başka yerlerde de rastlanmaktaymış.*

Bu anlatıda birtakım abartmalar var elbet, ancak cinsel öğretimin varlığından kuşkulanmamak gerekir. Sözü edilen kadınların iffetli yaşamaları, kocalarına bağlı kalmaya dikkat etmeleri, epeyce ilerlemiş bir ataerkil toplumla karşı karşıya bulunduğumuzu ve verilen öğretimin kadınların bozulan cinsel etkinliklerini düzeltme girişimi olabileceğini öne süren varsayımımızın doğruluğunu göstermektedir.

5) NE SİNİR HASTALIKLARI — NE CİNSEL SAPIKLIKLAR

Gereken mantıksal sonuçlar çıkarıldığı zaman, ruhçözümsel yaşam enerjisi ve sinir hastalıkları kuramı bize, bunlar ket vurulan bir cinsel etkinliğin doğurduğu sonuçlar olduklarına göre, büyük çoğunluğu cinsel düzenlilik yasasının isterlerine ayak uydurarak yaşayan bireylerden oluşmuş bir toplumda sinircelerin (névroses) varolamayacağını göstermektedir[1]. Cinsel etkinliğe düşman ahlâkın köken ve etkisi konusundaki toplumbilimsel araştırmalarımız da, cinsel arzunun bilinçaltına itilmesini ve cinsel durgunluğu yaratanın işte bu ahlâk olduğunu ortaya çıkarmıştır; söz konusu cinsel durgunluk, insanın iç dünyasındaki güncel çatışkıları, sinirceli çatışkılara dönüştürür. Cinsel sapıklıkların ruhçözümsel incelenmesi, bunların aslında, cinsel enerjinin doğal cinsel ereklerinden başka yöne saptırılmalarının sonucu olduklarını ortaya çıkarmaktadır; cinsel etkinliğe ket vurulması, üretken cinsel etkinlikten önceki arzulara gereğinden fazla enerji yüklemekte, bu da, çok özel birtakım koşullarda, sözü edilen arzuların sapkınlık olarak su yüzüne çıkmalarına yol açmaktadır. Çocukluk dönemindeki güdüsel bir ereğe saplanıp kalma —ruhçözümlemesi kuramı bu saplantıyı belli başlı temellerinden biri saymaktadır—, ana-babaların başlıca uygulayıcıları oldukları cinsel yaşama düşman düzenin çocuklarla gençlerin *doğal cinsel-sevisel yaşamlarını baskı altına alması*'nın dolaylı sonucudur.

[1] (1934) Bu kuramın sorumluluğunu tek başıma yükleniyorum; Freud ve okulu onu yadsımakta, hattâ bu kurama savaş açmaktadır; onlar, ruhçözümlemesinden böyle bir toplum kuramı çıkarılamayacağını öne sürmekteler. Bir noktada Freud'la aynı görüşteyim: cinsel yaşama düzen verme biliminin bu temel kavramı cinsel etkinliğin bedensel boşalma işlevinin bulunmasından ve bu buluşun ruhçözümcü öğretiye katılmasından doğmuştur. Bu kavram, ruh hastalıklarına çekidüzen verme kuramını alt üst etmiştir. Günümüzde, cinsel düzenlilik kuramıyla sinir hastalıklarına ilişkin çağdaş ruhçözümsel kuramı birbirinden ayıran uçurumun kökeni işte buradadır.

Ahlâkçı cinsel eğitim insanlık tarihinde kâr'ın ortaya çıkışına sıkı sıkıya bağlı bulunduğu ve onunla birlikte geliştiği için, sinir hastalıkları ataerkil toplumsal düzenin sonuçlarıdırlar. Malinowski'nin gözlemleri ve karşılaştırmalı incelemeleri bize bu ilişkinin çürütülmez kanıtını vermekte, ayrıca, cinsel doyum aracılığıyla cinsel yaşamın kendiliğinden düzene konması olasılığına kapı açmaktadır.

Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki anaerkil düzenin ağırbastığı toplumdan sonra, Amphlett Adaları'ndaki başka bir ilkel toplumu inceleme fırsatını bulmuştur. Malinowski'nin yazdığına göre, bu halk da ırk olarak Trobriandlara benzemektedir, alışkıları, dilleri hemen hemen aynıdır, ama toplumsal örgütlenmeleri onlarınkinden ayrıdır; cinsel ahlâk konusunda çok sıkı ölçüleri vardır, evlilik öncesi cinsel ilişkileri şiddetle bastırmaktadır; Trobriandlarda gördüğümüz, cinsel-sevisel yaşamı kolaylaştıran kurumlar bu toplumda yoktur; başlıca özelliği, çok daha belirgin aile bağıdır. Gerçi örgütlenme genel olarak hâlâ anaerkildir, ama babanın yetkesi de epey belirlidir; «cinsel arzuların bastırılmasıyla birleşen bu olgular, çocukların yaşamı konusunda, bizimkine çok yakın bir görünüm ortaya koymaktadır», diyor Malinowski. Sonra şunları ekliyor: «Avucumun içi gibi tanıdığım Trobriandlarda, bir tek isterik ya da sinirceli erkek ya da kadın adı veremem. Onlarda hiç bir zaman ne bir sinirsel tik, ne bir zorlayıcı edim ya da düşün gördüm»[1]. Zaman zaman sersemlik, budalalık ve kekemelik görülmektedir; öfke ve şiddet nöbetleri de. Yerliler bunları kötü büyüye yormaktadırlar. Trobriandlar Amphlett Adaları'nda, zorlayıcı edimlere, düşünlere ve sinir hastalığı belirtilerine yol açan başka bir kötü büyünün bulunduğuna inanmaktadırlar:

[1] MALINOWSKI: **Sex and Repression in Savage Society** (Vahşi Toplumda Cinsel Yaşam ve Bastırma), s. 86.

Amphlett Adaları'nda kaldığım sürece en çok dikkatimi çeken şey, sinir hastalarıyla dolu oluşuydu... Açık yürekli, neşeli, dost canlısı, yaklaşılması kolay Trobriandların yanından geldiğim için, her yabancıdan çekinen, işlerinde sabırsız, çoğu kez saldırgan insanların oluşturduğu bir toplulukla karşılaşınca müthiş şaşırmıştım. Ben karaya ayak basar basmaz kadınlar sağa sola kaçıştılar, adada kaldığım sürece ortaya çıkmadılar... Pek çok insanı aşırı derecede sinirli buldum[1].

Malinowski'nin Yeni Gine'nin güney kıyılarında yaşayan, tam anlamıyla ataerkil düzene göre örgütlenmiş Mailu kabilesinde yaptığı gözlemler, toplumsal örgütlenme, cinsel yaşamın düzenlenmesi ve sinir hastalıkları arasındaki ilişkiyi anlama açısından çok daha ilginçtirler: «Aileler çok belirgin bir baba yetkesi altında yaşamakta, ahlâk kuralları cinsel arzunun bilinçaltına itilmesine yönelik. Bu ilkel insanlar arasında, kavimbilimsel araştırma ve bilgilere hiç elverişli olmayan, pek çok sinir hastasıyla karşılaştım» *(a.g.y., s. 89)*. Biraz ötede de şunları okuruz:

Trobriandların cinsel özgürlüğünün eşcinselliğe giden yolu kapattığı yüzde yüz doğrudur. Eşcinselliğin Trobriand Adaları'nda zaman zaman görülmesinin nedeni, Beyazlar'dan ve özellikle getirdikleri ahlâk anlayışından ötürüdür. Nitekim papazların açtıkları manastırlarda, kızlarla oğlanlar kesinlikle birbirinden ayrılmış evlerde eğitim görmekteydiler... Dolayısıyla, her Trobriandın en vazgeçilmez hakkı ve görevi saydığı şeyden yoksun bırakıldıkları için, kendi aralarında başlarının çaresine bakmaya zorlanıyorlardı. Hıristiyanlığı yaymaya gelmiş dinadamlarının etkisi altında ya da dışında yaşayan halkların daha derinlemesine incelenmesi, eşcinselli-

[1] Aynı yapıt, s. 88.

ğin, beyaz insanın ahlâk anlayışının yerliye son derece akıldışı, bilimdışı bir yolla kabul ettirildiği yerde kural haline geldiğini göstermektedir (s. 90).

Burada, ahlâkçılığıyla, içkiyle, dinle ve daha başka «ekinsel mallar»la «koşullandırmak» üzere yerlilerin arasına ilkin gönüllü dinadamlarını gönderen anamalcı iktisadî düzenin yayılmasının itkisini görmekteyiz; sözügeçen «ekinsel mallar»ın korunması için, coşkusal veba en yetenekli, en nitelikli bilgilerine çağrıda bulunmaktadır. Ancak bu arada şunu da belirtmek gerekir, anaerkil düzenin kendi evrimi de, çok daha usulca ve yavaş yavaş olmakla birlikte, aynı cinsel ahlâk anlayışına doğrudur. Gönüllü dinadamlarıyla öbür beyaz tenli haydutlar, ona cinsel açıdan güçsüz ve açgözlü «uygarlık temsilcisi»nin bütün acımasızlığını katarak, bu süreci hızlandırmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

Malinowski'nin, Trobriandların cinsel sapıklıklar karşısındaki tutumlarına ilişkin bazı gözlemlerini ekleyelim sözlerimize: bu toplumda «doğaya aykırı cinsel etkinlik» yoktur. Hayvanlarla sevişme, eşcinsel ilişki, nesnelere tapma, göstermecilik, kendi kendini doyurma yerliler tarafından doğal cinsel sarılmanın içleracısı soluk örnekleri, ancak delilere yakışan kötü eylemler sayılmaktadır. Bir Trobriandın cinsel gereksinimlerini o çok tatlı doğal yolla doyuramadığını, dolayısıyla, bunun yerini tutan yollara başvurduğunu düşünmek, gururunu kırmak olur. Güzel ve sağlıklı şeyler yerine, değersiz ve katışık besinlerle beslenen insanı nasıl küçük görürse, cinsel sapıklıklara da aynı küçümsemeyle bakar.

Cinsel sapıklıklar konusunda işittiğim birkaç sözü sizlere aktaracağım: «Bizim köyden kimse böyle işlere girişmez.» «Kimse şeyini pisliğe sokmak istemez.» «Kimse köpeğini karısına yeğlemez.» «Ancak bir budala (tonagava) *kalkışır böyle bir şeye.» «Ancak bir* tonagava *kendi kendini doyurur.*

Ayıptır. Hiç bir kadının böyle bir erkekle yatmayacağını biliriz.» «Bu işe kalkışan erkeğin kadın bulamayacağını biliriz.» Yerlilerin bu konudaki bütün sözleri, cinsel doyumun yerine konan şeylerin, hiç-yoktan-iyidirlerin yetersizliğine parmak basmakta, bunlarla yetinecek adama acımakta, cinsel yoksulluğuna yanmaktadır. Örnek olarak, Omarakana köyünün budalası kekeme, Orato'u, birkaç sakat ya da müthiş çirkin kadın anılmaktadır. Bu gibileri kendilerini cinsel sapıklıklara kaptırmaktadırlar belki, ama doğa kurallarına uygun yaratılmış bir kadın ya da erkek, asla! Eşcinselliği, aynı cinsten birinin bedenine sarılarak doyuma erme diye tanımlarsak, Trobriand erkekleri arasındaki dostluk eşcinsel değildir, cinsel sapıklık da pek ender görülür. Yerlilerin özellikle tiksindikleri dışgıya değinmeyi gerektirdiğinden, bu tür ilişkiler ahlâkdışı sayılır. Aynı cinsten kişiler arasında geleneksel sevgi belirtileri son derece olağan karşılandığı halde, kaşıma, kirpikleri dişleme, dudak dudağa öpüşme gibi sevisel okşamalara kötü gözle bakılır. (Malinowski, Vahşilerin Cinsel Yaşamı, *s. 470-471).*

Demek ki Trobriandlarda büyük bir cinsel gurur ve bunun karşılığı olan bir onur duygusu *(cinsel yaşama olumlu gözle bakan Ben ülküsü)* vardır, bu onların cinsel sapıklığın asıl niteliğini çok doğru değerlendirebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bizim toplumlardaki cinsel yaşama düşman hava en iyi cinselbilimcilerimizi bile öylesine etkilemiştir ki, doğal sevisel yaşamın toplumsal baskı altına alınmasının yarattığı bedensel boşalma gücü bozuklukları ile cinsel sapıklık arasındaki son derece yalın ilişkiyi, doğal cinsel ilişkinin yerine konan şeyin cinsel etkinlik diye yaşandığım görememektedirler: «pek çok açıdan, Trobriandların cinsel yaşama çekidüzen verişleri bizimkinden daha sağlam bir dirimsel temele dayanmaktadır; kimi yönlerden, bizimkilerden daha ince ve yerindedir bu düzenlemeler, kimi yönden de çok etkili biçim-

de evliliği ve aileyi korumaktadırlar», der Malinowski *(a.g.y.*, s. 440).

İlk iki gözlem doğrudur: sözü edilen ilkel insanların cinsel yaşamı doğal bir biçimde, cinsel tutumbilime uygun olarak düzene konur; bu da, yüksek düzeyli cinsel eğitimin gelişeceği temeli oluşturur. Şu sözümona «evlilik ve ailenin korunması»na gelince, onu araya Malinowski sokmaktadır, çünkü yaptığı kişisel araştırmalara karşın, dirimsel aile kavramından kendisini kurtaramamıştır.

Trobriand Adaları'nda rastlanan çapkınlık biçimleri bireysel evliliğin, ailenin, sopun, yerel kümelerin yapısına öylesine büyük bir uyumla girer ve kimi görevleri öylesine eksiksiz yerine getirir ki, birtakım sivri ve anlaşılmaz görüngüleri daha önce ortaya çıkmış varsayımsal durumlarla açıklamaya girişmek gereksizdir. Bu çapkınlık biçimleri günümüzde de vardır, bu iki kurumun karşısında yer alır, ama onların, yani evlilikle ailenin yararına işlerler; eskiden varlıklarını gerekli kılan, bugün gözlemlediğimizden başka nedenlerin bulunduğunu düşünmeye hiç bir şey zorlamaz bizi (a.g.y., *s. 537-538).*

Trobriandların «çapkın» cinsel yaşamının, dirimsel düzenlemeye uygun cinsel etkinliğin sözün en gerçek anlamıyla evlilik ve aile kurumlarıyla çatıştığını; ya sinir hastalıklarının ve cinsel sapıklıkların görülmediği «çapkınlığı», ya da bütün o sapıklıkları, sinir hastalıkları ve cinsel darlığıyla evliliği ve aileyi seçmek zorunda olduğumuzu göstermek için, yine Malinowski'nin anlattıklarından yararlanacağız.

Karşılıklı birbirlerini tamamlayan bu sapkınlıkların Trobriand yerlilerinin cinsel yaşamında önemli bir rol oynayıp oynamadığını söyleyemeyeceğim. Tırnak atma, ısırma, tükürme gibi daha çok erkeğin katlanması gereken acımasız sevgi gösterileri, yerlilerin sevişme oyunları içersinde yer almak-

tadır. Ancak, Trobriand Adaları'nda, sevişme alışkanlığı olarak kamçılamaya hiç rastlanmaz; ister başka birine, ister kişinin kendisine yönelmiş işkencenin rahatlatıcı bir gevşemeye yol açacağınaysa hiç bir yerli inanmaz, hattâ gülünç bulur. Dolayısıyla, cinsel sapıklıkların en billûrlaşmış biçimde varolmadıklarını söyleyebilirim...

Büyük bir olasılıkla, çok gizli sevişme oyunları sırasında fellatio *uygulanmaktadır... Bu konudaki bilgileri özellikle erkeklerden aldım; bunlar bana, bir erkeğin kadının cinsel organına hiç bir zaman böyle dokunmayacağını söylediler; buna karşılık, erkeğin bu yolla sevilmesinin çok yaygın olduğunu belirttiler.* İkanumvasi kalu momona *deyimi, iki tür* fellatio'*nun da günlük dildeki karşılığıdır çünkü* (a.g.y., *s. 475)*

Kendi kendini doyurma, çoğu kez şaka yollu değinilen, yaygın bir uygulamadır. Ancak yerliler buna yalnız bir budalanın, bir sakatın, bir kekemenin, yani kadınsız erkeğin başvuracağını öne sürmekteler. Dolayısıyla kendi kendini okşamaya pek zarif olmayan, erkeğe yakışmayan hareket gözüyle bakılmakta, ama fazla ciddiye de alınmamaktadır; şöyle ya da böyle, hiç kimse pek sert değildir bu alışkanlık karşısında. Aynı gözlem, kadınların kendi kendilerini doyurmaları için de geçerlidir.

... Buna karşılık, orasını burasını gösterme, yerliler için küçümsenecek, tiksinti veren bir davranıştır.

... Cinsel güdünün başka yollara sapmasının incelenmesinde, fellatio *ve benzeri aşırı sevgi gösterilerinin nerede sevişmeyi hazırlayan oyunlar sayılabileceklerini, nerede başlıca erek haline geldiklerini, yani sapıklığa dönüştüklerini kesinlikle söylemek olanaksızdır. Elimizdeki tek ölçüt, çiftleşmeyle sonuçlanan sevişme oyunlarına mı girdiklerini, yoksa tek başlarına cinsel gerilimin giderilmesine mi yaradıklarını bilmektir. Bu bağlam içersindeyse, yerlilerin bize oranla çok daha az sinirli olduklarını unutmak, yanlışa düşmemize yol açabilir; sevisel düşgüçleri bize göre daha az gelişmiştir;*

cinsel uyarılma ve gevşeme ancak cinsel organların görülmesi, koklanması ya da okşanmasıyla sağlanır; bedensel boşalma yalnız uzun süreli bedensel değmelerle, hazırlayıcı sevişme oyunlarıyla, özellikle de sümüksü madde salgılayan kesimlerin uzun uzun birbirlerine sürtülmesiyle elde edilir. Dolayısıyla, hazırlayıcı oyunun ilkel insanda bizden daha kolay başlı başına bir erek, giderek bir cinsel sapkınlık olmaya dönüşebileceği düşünülebilir (s. 475-476).

Bizim halk bahçelerinde, hava kararıktan sonra görülenlere benzer sahneleri bir Trobriand köyünde görmek olanaksızdır (s. 478-479).

Trobriandların cinsel aşırılıklar karşısındaki tutumları ölçülülüğe, saygınlığa ve başarıya önem verdiklerini ortaya koymaktadır; bu saydığımız nitelikler erkeklere pek uygun düşmeseler de, gözü dönmüş gibi davranmasına gerek bulunmadığını göstermektedir. Sevisel alanda her türlü şiddetten, taşkınlıktan, tumturaklı lâflardan kaçınmayı zorunlu kılan ahlâk yasası, herkesin içinde yatan, bu gibi şeylerin dürüstlüğe aykırı oldukları, gerçek değer ve saygınlığın kendini insanlara arzulatmakta, karşısındakinin gönlünü kişisel üstünlüklerle, güzellik ve büyüyle kazanmakta olduğu inancına dayanmaktadır (s. 491).

Görüldüğü gibi, Trobriandların ahlâksal değerlendirmeleri bizimkilerden yüzde yüz ayrılmaktadır. Bizim değerler merdivenimiz cinsel yaşamın yadsınmasına dayalıdır, Trobriandlarınkiyse insan türüne özgü cinsel yaşamın *olumlu* değerlendirilmesi temeline oturtulmuştur, çünkü onlar cinsel sapıklıkların hastalıklı ve çürük niteliklerinin tam anlamıyla bilincindedirler. «Bir kadının kendisini görmeye gelen erkekleri yoksa, o kalkıp birtakım erkekleri görmeye gidiyorsa, biz bu kadına 'yosma' deriz.» «Şurası açık ki, bu gibi kadınlar ahlâk açısından mahkûm edilmişlerdir, çünkü bu toplumda sevisel başarısızlık bir leke sayılmaktadır», diyor Malinowski

(s. 489). Durum bizim toplumda da aynıdır, ama bu ahlâksal yargılama gizli tutulur, resmen kabul edilmez. Sıkıdüzenin ve ahlâkın buyurgan (autoritaire) açıdan düşünülmesi birtakım olumsuz yargılara yol açar, çünkü bu görüş cinsel başarısızlığı değil, tam tersine, evlilik dışındaki cinsel arzuyu, hattâ kimi çevrelerde evlilik içindekini bile onursuzluk sayar. Cinsel yaşama çekidüzen verme bilimine ya da ahlâkçı görüşlere dayanışlarına göre değişen değerlendirmeler, ister istemez, değişik sonuçlar doğururlar: birinci değerlendirme, vücudun güzelliği ve çekim gücü gibi birtakım cinsel değerlerin serpilip gelişmesine yol açar; ikinciyse tam tersine, cinsel yaşamın sararıp solmasıyla, insan vücutlarının giysiler altında saklanıp çirkinleştirilmesiyle sonuçlanır (kadınların bedeneğitimi yapmasına karşı çıkan Kilise'yi düşünün).

Trobriandların cinsel tutumbilime dayalı değerler merdiveninden başka bir örnek alalım: bu toplumda, cinsel bastırmanın çok belirgin ürünleri olan tensel haz düşkünlüğüyle hovardalık yasaktır. «İnsanı sürekli ve saldırgan cinsel etkinliğe iten güdülerine egemen olamamaya, ister kadında ister erkekte ortaya çıksın, horgörüyle bakılır», diyor Malinowski (s. 488). Burada terimin yanlış kullanıldığına hiç kuşku yok. Trobriand Adası'nda yaşayan insanlar arzularına egemen olamamayı değil, cinsel gereksinimlerini gideremeyi, hastalıklı cinsel saldırganlığın temeli sayılan bu yeteneksizliği kınamakta, küçük görmektedirler. Her gün sevişebilen, cinsel arzulara ket vurmak diye bir şey tanımayan Trobriandların genel tutumlarına baktığımız zaman, bunu açıkça görebiliriz.

Sırası gelmişken, şu önemli olguya da parmak basalım: önceleri gereksinimlerin doyurulamamasından doğan bir şehvet düşkünlüğü, cinsel saldırganlık ve tutarsızlık gösteren sinir hastası ya da sapık, iyileştikten sonra, cinsel yaşamı ahlâkçı baskıdan kurtulduğu oranda, cinsel yaşama düşman

tutumu bir yana bırakıp cinsel etkinliğe olumlu gözle bakan bir tutum takınmakta, bütün insanlardaki ortak doğal ölçülülüğü, cinsel tutumbilime dayalı uygun eş seçme kaygısını, sokak kadınlarıyla düşüp kalkmama arzusunu, kendi kendini doyurma ya da sapkın ilişkiler kurmayı başlı başlarına birer erek saymama eğilimini göstermekte, ta çocukluğundan beri cinsel düzenlilik kuramının ölçütlerine göre örgütlenmiş Trobriand yerlisiyle çakışmaktadır. Öyleyse, cinsel ketlemelerin ortadan kaldırılmasının sevisel yaşamı cinsel tutumbilimin değer ölçülerine göre düzene koymayı kolaylaştırdığını, buna karşılık cinsel ahlâkçılığın, dilinden düşürmediği ereğin tam tersi bir sonuç yarattığını öne sürebiliriz.

Bundan sonraki bölümde, ataerkil düzenin, yaşamına cinsel tutumbilime göre çekidüzen veren Trobriand toplumunun yapısına çivi gibi çaktığı değişiklikleri, Avrupa ve Amerika'daki ahlâk anlayışı yönünde oluşan değişiklikleri inceleyeceğiz. Cinsel ahlâkçılığın gittikçe güçlenmesiyle birlikte, bizim toplumların ekin (culture) birliklerine özgü birtakım niteliklerin, özellikle aile kurumuna ve onun iktisadî temellerine bağlı niteliklerin ortaya çıktığını göreceğiz.

II. BÖLÜM

TROBRİANDLARDAKİ CİNSEL VE İKTİSADÎ ÇELİŞKİLER

1) ANAERKİL ÖRGÜTLENME VE ATAERKİL DÜZENİN OTURUŞU

Malinowski'nin Malinezya'nın Kuzey-Batı'sında yaşayan Trobriand toplumunda incelediği anaerkil örgütlenme, cinsel yaşama düşman ahlâkın bugüne dek karanlıkta kalmış doğuşunu ve bu ahlâkın sınıfların oluşumunun başlangıç dönemiyle ilintilerini aydınlığa kavuşturmaktadır.

Malinowski, anlatısının birkaç yerinde, Trobriandlarda sop içersinde yürürlükte bulunan anaerkil kalıt (miras) yasaları ve anaerkil bölünmeyle, dayı ya da koca olarak, erkeğin toplumdaki yeri arasında birtakım çelişkiler saptadığını söyler. Herhangi bir sonuç çıkarmazdan önce, olguları sıralayacağız. Ancak şunu daha baştan belirtelim ki, bunlar (hâlâ yürürlükte bulunan) anaerkil toplum düzeniyle (doğmakta olan) ataerkil örgütlenme arasındaki çelişkilerdir. İlkin, Malinowski'nin haklı olarak cinsel koşulların temeli saydığı, Trobriandların iktisadî ve toplumsal örgütlenmesi konusunda anlattıklarına kulak verelim[1].

Trobriand takımadaları, Yeni Gine'nin Kuzey-Doğu'sun-

[1] Aşağıdaki betimleme, **Crime and Custom in Savage Society**'ye (Vahşi Toplumda Suç ve Alışkı'ya) dayanmaktadır, s. 1-39.

dadır: geniş bir çekmeceyi kuşatan bir küme mercan adasından oluşur. Topraklar verimlidir, çekmecelerde bol balık vardır. Adalılar kendi aralarında, Yeni Gine kıyılarında yaşayanlarsa iç kesimlerle alışveriş yaparlar. Alışverişin temelini bahçıvanlık ürünleriyle balık oluşturur. Üretim de, ürünlerin dağıtımı da ortaklaşadır. Oyma kayıkların mülkiyeti konusunda Malinowski'nin anlattıkları, Trobriandların iktisadî örgütlenmesinin oymak ortaklığına dayandığını göstermektedir. Gerçi her oyma kayıkta tek bir «yasal malsahibi» vardır; ancak, bir oyma kayığı kullananlar genellikle aynı alt-soptandırlar: birbirlerine karşı çok kesin yükümlülükler taşırlar. Nitekim, topluluk ava çıkılmasını kararlaştırdığı zaman, kayık sahibi malının kullanılmasını yasaklayamaz. Malinowski sık sık özel mülkiyetten söz etmekte, örnek diye de oyma kayığı anmaktadır. Yalnız, kayık «sahibi»ne düşen yükümlülükler, oradaki mülkiyetin gerçekte ortaklaşa olduğunu, bizim üretim araçlarına sahip çıkışımıza hiç benzemediğini göstermektedir. «Kayık sahibi» denize açılamayacak durumdaysa, ya kayığı başkalarına bırakması, ya da yerine birini göndermesi gerekir. Kayıklardaki bireylerin hepsinin belli bir yeri ve görevi vardır. Ve herkes avlanan balıktan pay alır. Malinowski, kitabının hiç bir yerinde, kayık sahipliğinin insana birtakım ayrıcalıklar sağladığını söylemez. *Toli* (kayık sahibi) terimi, «söz konusu nesnenin kullanılmasında insana özel bir hak sağlamayan», yalnızca toplumsal bir değeri, ayırmayı dile getiren bir sözdür *(Vahşilerin Cinsel Yaşamı,* s. 24). «Bir kayığa sahip olma ve onu kullanma, elbirliğiyle çalışan bir küme içersindeki bireylere belli yükümlülük ve görevler yükler» *(Crime and Custom,* s. 18).

Gerek kayık sahibi, gerek o kayığı kullananlar haklarını bir akraba ya da dostlarına bırakabilirler, ama hep bir ödül karşılığı. Malinowski bu davranışın ortaklaşmacılık (communisme) sayılmaması gerektiğini, öyle olsa, çağımızda

mal yığan her ortaklığın «ortaklaşmacı» sayılabileceğini söylüyor. Ancak, burada belli bir iş ve karşılıklı yükümlülük bölüştürülmesiyle karşı karşıya bulunduğumuzu, mutlak görev duygusuyla elbirliği duygusunun, kişisel çıkarla başkalarının çıkarının bir noktada çakıştığını da belirtiyor. Malinowski'nin oyma kayıkların mülkiyeti konusunda söyledikleri, Karl Marx'ın ilkel ortaklaşmacılık tanımına tıpa tıp uymaktadır. Aynı zamanda o kümenin başı olan kayık sahibi, eskisi denize açılamayacak duruma gelince, yeni bir kayık yaptırmakla yükümlüdür (insanların ürünlerini değiş-tokuş ettikleri bir iktisadî düzendir bu); kümenin öbür üyeleri bu işte kendisine yardım ederler. Böylece, her üye karşılıklı yükümlülüklerle ötekilere bağlıdır. Her ortak sahibin kayıkta belli bir yeri ve buna bağlı olarak da ayrıcalıkları vardır. Bunlara karşılık, kendisine belli bir ad kazandıran («kayık sahibi», «gözcü», «ağcı» vb.) belirli bir görevi yerine getirmek zorundadır. Demek ki, bir ortak mülkiyetle, iş bölümüyle, görev paylaştırılmasıyla ve elde edilen ürünün bu görevlere göre üleştirilmesiyle karşı karşıyayız: sözün kısası, bir *ilkel ortaklaşmacılık* vardır karşımızda.

Değiş-tokuş işleri çoğunlukla iki köy adasında yapılır. Avlanan balıkların bir bölümü saklanır, gerisi, öbür köyün yetiştirdiği bahçe ürünleriyle değiştirilir. Her balıkçı, kendisine bahçesinin ürünlerini veren bahçıvana olan borcunu mutlaka ödemek zorundadır, tabiî bahçıvan da balıkçınınkini ödemekle yükümlüdür. Hiç bir ortak değiş-tokuştan kaçamaz, ödemeyi erteleyemez.

Bu dizge, diyor Malinowski, «toplumsal anlaşmaların bakışıklılığına (symétrie)» (*Crime and Custom*, s. 25), hizmetlerin karşılıklılığına dayanır; böylece, değiş-tokuş iktisadî nitelik taşıyan bir toplumsal bağlanma dizgesi yaratır. Karşılıklılık ilkesi, her ödemenin bir toplumsal anlaşmaya bağlanması ilkesinin yerini alır. Hizmet ve görev alışverişi yapan iki yan da, değiş-tokuşların tamam ve dürüst olup olmadıkla-

rını denetler. Bu çok düzenli değiş-tokuş ilkesi, işlerin özgürce ve rahatça görülmesini sağlar.

Betimlemeyi, iktisadî temellerin kıyıcığında bırakalım; evlenme sırasındaki katılmalar sorununa eğildiğimiz zaman, Trobriand toplumunun iktisadî ve toplumsal yapısını daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Trobriandların yasal dizgelerinin en önemli etkeni, çocuğun yalnız ana tarafından oluşturulduğu, dünyaya gelişinde babanın hiç katkısı bulunmadığı, çocuğun ananın özünden yapıldığı, babayla çocuk arasında hiç bir bedensel bağ olmadığı düşüncesidir; erkeğin üremedeki rolü hiç mi hiç bilinmemektedir. Dolayısıyla, sopların (clans) astlık üstlük sıralanması ve kandaşıyla cinsel ilişki kurmayı yasaklayan tabular yalnız ana soyuna bağlıdır. Ana soyundan gelen kandaşlar bir sop oluşturmakta, bunlar da, kan bağının yakınlık ya da uzaklığına göre, daha alt-soplara (sous-clans) ayrılmaktadır.

Alt-soplar da en az soplar kadar önemlidir, çünkü belli bir soptaki kişiler gerçekten kandaştırlar, Trobriand toplumu içersindeki sıraları aynıdır ve toplumun yerel birimini oluştururlar. Her köy halkı, özellikle, tek bir alt-soptan gelen kişilerden oluşur; köy toprağı, çevredeki bostan toprakları ve kimi yerel ayrıcalıklar üzerinde aynı haklara sahiptirler. «Büyük köyler» belli sayıda yerel birimden meydana gelir, ama her birimin, tek sahipli bir köy toprağı ve buna bağlı bahçeleri vardır (Cinsel Yaşam, *s. 495).*

Alt-sop üyeleri çok sıkı bir kandaşıyla ilişki kurmama tabusuna bağlıdırlar, sop üyelerinkiyse biraz daha yumuşaktır. Alt-sop üyeleri kendilerini sözcüğün gerçek anlamıyla kandaş sayarlar, alt-sop'un bağlı bulunduğu sop'un üyeleriyse, kandaşlığı yalnızca bir simge gibi görürler. Toplam olarak, totemsel etkenlere bağlı, dört ayrı sop vardır. Yerliler,

tıpkı şu ya da bu bedensel özellik gibi, bir sop'a bağlı olmanın doğuştan geldiğine inanırlar.

Ananın erkek kardeşi (dayı) çocuklar karşısında kadının kocasına, yani babalarına oranla daha iyi bir duruma sahiptir. Anaerkil toplumda, ailenin gerçek başkanı dayıdır. Kızkardeşinin çocuklarının «velisi»dir, büyüdükleri zaman onlara büyü sanatlarını ve sop'un ülkülerini öğretir, çocuklardan saygı görür; günün birinde malını mülkünü bırakacağı delikanlıya örnek, dayıdır. Öte yandan, dayı, kızkardeşine göz kulak olmak, çeyiz hazırlamakla görevlidir. Kocanın rolü, daha çok, oynaşının çocuklarına sevecenlikle bakan, onlara arkadaşlık ve yoldaşlık eden, saygı duyulan bir dost gibi davranmaktır. Bu ilintiler, çocukların neden babalarına karşı bizimkine benzer bir tutum takınmadıklarını açıklar (Trobriand toplumunda *baba* kavramının yalnızca toplumsal bir değeri vardır); çocuklar babalarına sözü dinlenecek bir yetke değil, bir dost gözüyle bakarlar. Yetkeyi, dayı temsil eder.

Bu yüzde yüz anaerkil ilkenin karşısında, hiç değilse toplumsal yanlarıyla ataerkil özellikler taşıyan başka bir ilke vardır. Bu ilkeye bağlı kurumlar şunlardır: her şeyden önce, evlilik «atasal»dır, yani kadın kocasının köyüne yerleşir. Ancak oymak başının oğlu «anasal» evlilik hakkına sahiptir, bu da, ilerde göreceğimiz gibi, çok belirli iktisadî nedenlere bağlıdır. Gerçekten de, koca mülkiyet çıkarlarını korur; her ne kadar ana soyundan gelenlere düşüyormuş gibiyse de, asıl toplumsal güç de ondadır. Toplumun ilk dönemlerinden beri sürüp gelen anaerkil düzenle yeni yeni palazlanan aaterkil düzen arasındaki çatışkı da işte bu noktadadır. Malinowski, «hem sop'un yasasına ve anaerkil gerekliliklerine, hem de oğula toplumsal ayrıcalıkların en çoğunu kazandırmayı amaçlayan baba sevgisinin isterlerine uygun» kurumlardan söz eder (*a.g.y.*, s. 95). Az sonra, bu «baba sevgisi»yle onun doğurduğu gereklilik ve mantıksal konutların (postulat'ların), daha o zamandan, sahici bir ataerkil ikti-

sadî düzenin ilk basamakları olduklarını göreceğiz. Köyde yaşayan topluluğun bir başı, birkaç köy halkından oluşan büyük köyünse, bir sürü ayrıcalığa sahip bir «ulu-baş»ı vardır. Kadına gelince, o «toplumsal işleri yürütme gücünden, toprağa sahip olma hakkından ve daha başka ayrıcalıklardan yoksundur; dolayısıyla, oymak kurulunun toplantılarına katılmaz, bahçıvanlık, balıkçılık, avcılık, denizaşırı seferler, savaş, dinsel törenler, şenlikler, danslar konusunda oylama yapıldığında oy veremez» (s. 36).

Burada öyle açık seçik ataerkil düzen belirtileri görüyoruz ki, bütün bunların salt «baba sevgisi»nden ileri geldiğini söyleyen Malinowski'nin görüşüne katılamayız. İktisadî bir akılyürütmeyle, kızkardeşin geçimine katılma alışkısından, ataerkil egemenliğin başlarında olduğumuz sonucunu çıkarmak son derece kolaydır. Ama biz, önce, sop (clan) başının durumunu daha yakından inceleyelim:

Toplumsal gücün kaynağının her şeyden önce iktisadî olduğunu belirtmek gerekir: yürütme gücünü simgeleyen sop başı, köyün en zengin adamı olduğu için görevlerini yerine getirebilir, birtakım ayrıcalıklar isteyebilir. Kendisine saygı gösterilmesini, boyuneğilmesini, hizmet edilmesini istemeye hakkı vardır; uyruğundaki insanların savaşlara, açıkdeniz seferlerine, şenliklere katılmalarını isteyebilir. Buna karşılık, adamlarına yüklüce ücret vermek zorundadır. Büyük eğlenceler düzenlemek, bütün girişimlerini bunlara katılanları besleyerek, işin başını tutanlara ödüller vererek varlığını bir yerlere yatırmak zorundadır. Trobriand Adaları'nda siyasal güç, özellikle zengin erklidir (plutocratique'tir). Bu yürütme dizgesinin başka bir niteliğiyse çok garip ve şaşırtıcıdır: sop başının büyük gelirlere gereksinmesi vardır, ama görevi içersinde doğrudan doğruya gelirini arttırmak diye bir şey yoktur; başka yerlerdeki uyrukların yaptıkları gibi, bölgesinde oturanlar ona vergi ödemezler. Köylülerin her yıl kendisine

sundukları seçkin besinler —avlanma mevsiminin ilk balığı, turfanda sebzeler, ceviz ya da yemişler— insana gelir falan sağlamaz elbet; tam tersine, gidere yol açar, çünkü sop başının bunların karşılıklarını ödemesi gerekir. Gelirleri, hemen hemen yalnızca evlenmeler sırasında verilen yıllık geçim katkılarından oluşur; geçim katkıları epey tutar, çünkü pek çok karısı vardır, ve bunlar sıradan biriyle evlenmiş kadınlara oranla çok yüksek geçim yardımı alırlar (s. 130-131).

Yalnız sop başının çokeşli yaşamasına izin vardır. Kavimbilimsel (ethnologique) araştırmalarda, savları birbiriyle çatışan iki büyük okul bulunduğunu biliyoruz. Birinci okul, anaerkil örgütlenmeyi, sonradan geçirdiği iktisadî evrim içersinde, ataerkil örgütlenmeye ve çokeşliliğe yol açan ilk insan toplumu örneği sayar. Bu savın başlıca savunucuları, Morgan'la Engels'tir. İkinci okul, bugünkü ailesel örgütlenmenin, yani ataerkil toplumsal düzenin tarihin ilk çağlarından beri varolageldiği görüşündedir; öne sürüldüğüne göre bu, üstün bedensel güce sahip bir erkeğin yönetiminde kurulmuş, çokeşli, ilkel göçebe kavimin ilk örgütlenişidir. Freud da bu savı benimsemiştir. Burada iki savı destekleyen ya da çürüten kanıtları tartışmıyor, yalnızca, Trobriandlarda iki örgütlenmeyi de sımsıkı iç içe geçmiş olarak gördüğümüz için, geçerken şöyle bir değiniyoruz. Beri yandan, anaerkil düzeni insan topluluklarının ilk örgütlenme biçimi diye savunanların toplumsal ve iktisadî ögeye dayandıklarını, ataerkil düzeni savunanlarınsa toplumun ve insan ailesinin evriminde her şeyden önce dirimsel ve ruhsal sürece ağırlık verdiklerini de belirtelim.

Oysa, Malinowski'nin Trobriandlar üzerinde yaptığı araştırmalar, yadsınmaz bir biçimde, bu kavimde toplumsal, iktisadî ve düşünsel *dönüşümlerin anaerkil düzenden ataerkil düzene doğru* olduğunu kanıtlamaktadır. Malinowski'nin yapıtında, genellikle mantıklı bir akılyürütme sonucu katkısız

anaerkil örgütlenmeyle katkısız ataerkil örgütlenmelerin gözlemlenmesinden çıkarılmaya çalışılan bir süreci dolaysız olarak gözlemleyebiliyoruz.

Söz konusu süreci ayrıntılarıyla incelemezden önce, saptanan dönüşümleri şöylece sıralayabiliriz:

1) Yetki, kadından erkeğe geçer. Toplumsal gücün artışı, bireyin toplum içersindeki yeriyle doğru orantılıdır. Köy halkı içersinde, en büyük güç oymak başındadır, karılarınınsa hakları daha azdır.

2) İnsan türüne özgü cinsel yaşam özgürlüğünün yerini zorlama evlilik alır.

3) Cinsel etkinliğe yandaş tutumun yerini cinsel yaşama karşıt bir tutum, evlilik öncesi cinsel etkinliğin yerini de evlenmezden önce tam bir çilekeş gibi yaşama buyruğu alır. Ve hepsinden önemlisi:

4) Toplum yavaş yavaş sömürenlerle sömürülenlere ayrılır.

Demek ki karşımıza çıkan şey toplumsal gücün, yetkinin yeniden doğuşu değil, el değiştirmesidir. Buna karşılık, cinsel bastırmayla toplumun sınıflara ayrılışının ilk belirtilerini dolaysız olarak görmekteyiz.

Bu dönüşüm sürecinin temel çarkı, kadının evlendiği erkeğe çeyiz yani geçim yardımları getirmesidir.

2) ANAERKİL TOPLUMU YIKAN ETKEN: ÇEYİZ

a) Evlenme

Evlenmenin kendisi törensiz yapılır. Bir ilişki süreklilik kazandığı zaman, kızla oğlanın halk arasında hep birlikte gözükmeleri evlenmeye karar verdiklerini göstermeye yeter. Boşanmalar da aynı derecede kolaydır; evlilik bağını koparmak isteyen, dilediği an eşinden ayrılma hakkına sahiptir. Bu, Morgan'ın «eşleşme evliliki» adını verdiği evlenmedir, ve

bizim sürekli, tekeşli evliliğin ilk adımıdır. İlerde, erkeğin evlenmeye ve evliliğin sürdürülmesine çıkar açısmdan daha çok bağlı olduğunu göreceğiz:

Boşanma işlemleri de tıpkı evlenme işlemleri gibi yalındır. Kadın, bütün mallarını alarak kocasının evinden ayrılır, anasının ya da ana yönünden en yakın akrabasının kulübesine yerleşir. Olayların gelişmesini bekler; o arada, tam bir cinsel özgürlük içersindedir. Çoğunlukla, erkek karısını eve döndürmeye çalışır. Dostlarıyla eşine ve birlikte oturduğu kişilere bir «barışma armağanı» (koluluvi *ya da* lula) *gönderir. Kimi zaman, gönderilen armağan önce geri çevrilir; ama kocanın elçileri girişimlerini yinelerler. Kadın armağanları kabul ederse, boşanma biter, eş eve döner, evlilik devam eder. Kadının davranışı ciddiyse, artık kocasıyla yaşamaya niyetli değilse, armağanlar kabul edilmez. Bu durumda, erkek başının çaresine bakmak, yani başka bir kız bulmak zorundadır. Evlilik bağının koparılması, evlenme sırasında karşılıklı sunulan armağanların geri verilmesini gerektirmez (s. 146).*

Evlilik sürdükçe, eşler arasındaki bağ «sağlam ve tekelci»dir. Yasanın, ahlâkın, alışkının güvencesi altındadır.

Demek ki, gerek ahlâkçı gereklilik ve alışkanlıklarla, gerek zorlama evlilik ahlâkının çok özel sonuçlarıyla ilk kez evlilik kurumunda karşılaşıyoruz: bu sonuçlar bize, evlilik öncesi cinsel yaşam gibi garip ve gülünç gelmiyor; tam tersine, müthiş yakın buluyoruz onları kendimize. Bağlar artık daha sıkıdır, eşe bağlılık aranmakta, tersine davranış cezalandırılmaktadır. Kıskançlık ve eşini aldatma sevisel yaşamı allak bullak etmeye başlamıştır. «Trobriand Adaları'nda, eşini aldatmanın cezası, Hıristiyan öğretiyle Avrupa yasalarını aratmayacak kadar serttir» (s. 115). Katı ilkeci kamuoyu bundan daha sert olamaz herhalde. Yazarın burada, «doğuştan gelme, zorunlu bir evlilik ahlâkı»na anıştırmada

bulunduğu söylenemez mi? Biz böyle bir tuzağa düşmeyeceğiz, Trobriand toplumunun durumuyla Katolik Kilisesi'ni ve Amerikan katı ilkeciliğini (puritanisme'ini) karşılaştırdıktan sonra, belli nedenlerin aynı sonuçları doğurduğunu söylemekle yetineceğiz.

İncelememize geçmezden önce, cinsel yaşamı baskı altına almanın boygösterdiği dönemin birkaç özel belirtisine daha parmak basalım: karı-kocanın cinsel ilişkileri ya da evlilik öncesi sevisel yaşamları konusunda takılma ya da şaka yapılamaz; bu alışkıyı çiğnemek, edebe aykırı düşer. Evliliğin ilk evresi, tam bir cinsel perhizdir:

Bu evrede birtakım biçimsel tabular yoktur gerçi, ama genç evliler, bizim «balayı»na benzeyen bu dönemde, seviyi eskisinden daha az düşünürler. Nitekim, bu konuda şöyle bir söz aktardılar bana: «Anamızın babamızın evinde sevişmekten utanırız. Bukumatula'*da, erkek yavuklusuyla evlenmezden önce sevişir. Evlendikten sonra, analarının babalarının evinde aynı yatakta yatar, ama giysilerini çıkarmazlar.» Genç çift, bu yeni durumda kendini rahatsız ve hırçın hisseder. Evliliğin ilk evresi, doğal bir cinsel perhizdir (s. 110).*

Eskiden birlikte yenen yemek pek akılalmaz, hattâ edebe aykırı bir işken, şimdi evliliğin baş simgesi haline geliverir; yemeğin birlikte yenmesi evlenme niyetini ya da nikâhlanmayı dile getirir. Evliler son derece sıkı birtakım edep gereklerine ayak uydurmak zorundadırlar. Karı-kocanın, sevgilerini birbirlerine el kol hareketleriyle göstermeye hakları yoktur. Gençlere bol bol oynaşma fırsatı hazırladığı için, evli kadının saklambaç oyununa katılması kesinlikle yasaktır. Bütün bu alışkılara bakarak insanın, evliliğin sevisel yaşama herhangi bir şey eklemek şöyle dursun, tam tersine, cinsel etkinliğe karşı çıktığını söyleyesi geliyor.

Erkekle kadının ilintilerine egemen olan özgürlük ve doğallıkla cinsel konudaki davranış kurallarının sıkılığı arasındaki karşıtlık çok ilginç ve şaşırtıcıdır; eşler, birbirlerine duydukları sevgiyi dile getirecek her türlü davranıştan titizlikle kaçınırlar. Hiç el ele ya da kol kola dolaşmazlar; böyle dolaşmanın adı kaypapa'*dır: gerek sevgililer, gerekse aynı cinsten arkadaşlar tarafından uygulanır. Evli bir çiftle gezintiye çıktığım bir gün, erkeğe, ayağından yaralanmış, müthiş topallayan karısının koluna girmesini önerdim: ikisi de acı acı gülümseyip başlarını önlerine eğdiler, belli ki edebe uymayan önerim onları utandırmıştı. Evli çiftler, genellikle, art arda yürürler. Kalabalıkta ya da bayramlarda, alışkanlık uyarınca, birbirlerinden ayrılırlar. Erkek kendi arkadaşlarının yanına, kadın da öbür kadınların yanına gider. Trobriad Adaları'nda evli bir çiftin sevgi dolu bakışlarla, hınzır gülüşlerle birbirlerine baktıkları, sevgili şakaları yaptıkları görülmez (s. 111-112).*

Evli çiftin ayrı bir konutları varsa, karı-koca kimi zaman aynı yatakta yatar, kimi zaman yatmaz; bu konuda değişmez bir kural yok gibidir. Bazı sözüne güvenilir yerliler bana, yeni evlilerin başlangıçta aynı yatakta yattıklarını, sonra ayrıldıklarını, ancak sevişmek için biraraya geldiklerini anlattılar. Bence, bu bilgi bizi Trobriandların alışkıları konusunda aydınlatmaktan çok, köpeksi bir yaşam felsefesini dile getirmektedir (s. 110-111).

Köpeksi (ikiyüzlü) düşüncelerin ancak evlilikte ortaya çıkması ilginçtir. Neyse, biz devam edelim:

... köydeki birinden karı-koca yaşamına ilişkin dolaysız bilgiler elde etmek olanaksızdır, çünkü bu konuda görgü kurallarına müthiş uyulur. Evli bir erkekle konuşurken, cinsel sorunlara şöyle kıyısından köşesinden bile değinmemeye dik-

kat etmek gerekir; çiftin evlilik öncesi yaşamına ya da kadının başka erkeklerle serüvenlerine değinmek de yasaktır. Bir kocanın önünde, farkında olmadan ya da kazara bile olsa, eşinin güzelliğinden söz açmak bağışlanmaz bir görgüsüzlüktür. O zaman, erkek hemen topluluktan ayrılır, uzun süre ortalıkta gözükmez. Trobriandlarda en kötü küfür, en bağışlanmaz hakaret: Kvoy um kvava'*dır («hadi git karınla yat»). Birine bu sözlerin söylenmesi ya adam öldürmeye, ya büyü yapıp küfredenin küçük benzerine iğne batırmaya ya da kendi canına kıymaya yol açabilir (s. 111).*

Burada sözü edilen görgü kuralı, görünüşe göre, karı-kocayı birbirlerinden *ayırmayı* amaçlamaktadır. Evlilik öncesi cinsel etkinlik özgürlüğüyle karı-koca yaşamının zincire vurulmuş cinsel etkinliği arasındaki karşıtlığı göz önünde bulundurursak, daha o zamandan, ereklerine ulaşabilmek için ruhsal yasağa (cinsel arzuların bilinçaltına itilmesine) benzer birtakım ahlâksal tutumları harekete geçiren, cinsel özgürlüğü sınırlandıran çıkarların işe karıştığı sonucuna varmamız gerekir. Malinowski, yapıtının birkaç yerinde, evlilikleri genellikle uyumlu gibi göstermeye uğraşır, ama gerek şurada burada aktardığı acıklı eş intiharları, gerek evlilikle ilgili şeyler üzerine çektiği örtü karı-koca yaşamının daha o zamandan hepimizin çok iyi bildiği birtakım çelişkilerin tohumlarını taşıdığını göstermektedir; bu çelişkiler, cinsel ilginin belli bir süre yaşamasına karşılık, toplumsal çıkarların evliliğin bozulmazlığını gerektirmesinden doğmaktadır.

Malinowski, Trobriand erkeklerini tek bir karı almaya iten nedenleri de incelemektedir: çünkü evlenene dek, cinsel yaşam kesinlikle özgürdür, evlilikse cinsel etkinliğin bastırılmasıyla birlikte bir sürü dayanılmaz zorunluluk getirmektedir. Yazar, evlenmeyi zorunlu kılan birkaç neden sıralar:

1) Trobriand erkekleri, evlenmedikleri sürece, topluluk içersinde saygın bir yer elde edemezler.

2) Alışkı (âdet), Trobriand erkeği için evlenmeyi ahlâksal bir zorunluluk haline getirir.

3) «İlk gençlik yıllarını geçiren erkek, doğal olarak, bir yuva ve aile kurma arzusu duymakta»dır (s. 81), buna, «kadının kocasına yapacağı hizmetler eklenmekte»dir.

4) «Kadının evlenmesi için erkeğinkilerden daha az iktisadî neden vardır, evlilik ona daha az rahatlık, daha az toplumsal saygınlık getirir; onun başlıca evlenme gerekçeleri kişisel eğilim ve (evlilik çerçevesi içinde doğacak) yasal çocuklar dünyaya getirme arzusudur» (s. 82).

Ancak, yazarın Trobriandları evlenmeye zorlayan nedenler arasında saydığı bu ahlâksal ve dirimsel güdülerden hiç biri, o haliyle evlilik kurumunu açıklamaya yetmemektedir. Tam tersine, burada, birtakım ruhsal çıkarlarla, ahlâksal tutumlarla karşı karşıyayız; bunlar, evliliğin bir toplumsal kurum haline gelişinden ve bireylerin kişilik yapısına demir atışından doğmaktadır. Çünkü bireyin tam anlamıyla topluma katılması evlilik kurumu olmadan da gerçekleşebilir; toplumbilimsel açıklama isteyen konu, evlenme alışkısıdır; kadın doğal eğilimlerini evlilik olmadan da doyurabilir, çünkü ömür boyu süren cinsel bağlanmalar vardır; kadının yasal çocuklar dünyaya getirmesine gelince, bu, evlilik kurumunun sonucudur. Malinowski'nin tersine, biz, erkeğin iktisadî çıkarını evlenmeyi gerektiren nedenler arasına yerleştirmeyecek, tam tersine onu insanları evlenmeye götüren, hattâ evliliği bir kurum haline dönüştürüp ayakta kalmasını sağlayan başlıca güdü sayacağız, çünkü:

Erkeğin evlenmesini gerektiren (başka) bir önemli neden iktisadî çıkardır. Evlenme erkeğe, kadının ailesinin kocaya vermekle yükümlü olduğu yüklüce bir yıllık yiyecek yardımı sağlar. Bu zorunluluk, belki de, Trobriand toplumunun toplumsal çarkındaki en önemli etkendir. Kendisine ba-

ğışlanan çokeşlilik ayrıcalığından ötürü, oymak başının yetkesi, bütün dinsel törenlerle şenliklere yatırım yapabilmesi bu zorunluluğa dayanır. İşte bu yüzden erkek. hele toplum içersinde önemli yeri olan ve sayılan biriyse, evlenmek zorunda *hisseder kendini; çünkü kadının ailesinin sağlamakla yükümlü olduğu yıllık geçim yardımının yarattığı iktisadî temellerin dışında, toplum içersindeki yerini tam anlamıyla alabilmesi de* tovavaygile'*ler arasına katılmasına bağlıdır (s. 81).*

Öyleyse, «Trobriand toplumunun toplumsal çarkındaki en önemli etkeni» daha yakından inceleyelim. Söz konusu etken yalnız bu toplumun bir sürü bilmecesini çözmemize değil, aynı zamanda dışarda zorla benimsetilen cinsel ahlâkın ve toplumun sınıflara bölünmesinin kökeni sorununu aydınlatmamıza da izin verecektir.

b) Yalnız «Yasal Evlilik»

Demek ki koca, evlendiği zaman, «ailenin geçimine yaptıkları katkılardan ötürü kadınla çocuklar üzerinde yasal bir yetki elde eden» erkek hısımları karşısında birtakım haklara kavuşmaktadır (s. 129). Bize kıyasla, çeyiz getirme töresinin başlattığı sürece bakarak: «kadınla çocuklar üzerinde yasal bir yetki elde eden» değil, «bu yetkiyi *belli bir süre* daha ellerinde tutan» erkek hısımlar derdik. Neyse, ilkin olguları sıralayalım:

Genç kızın ailesi, evlenene dek, cinsel ilişkilerine karışamaz. Genç kız, bu alanda, dilediği gibi davranma hakkına sahiptir. Ama evlilik «kızın ailesinde sürekli gerilimler, ardı arkası gelmeyen sıkıntılar yaratır», gerçekte kızın evlenme tasarıları konusunda en küçük bir etkileri bulunmayan ana-baba, sabah akşam, ateşli ateşli bu işi tartışır. Ana-babanın yetkisi, çeyiz sorunundadır.

Çeyiz alışkısı çok karmaşıktır. Evlenecek gençlerin ya-

kınları arasında alıp verilen armağanlar *yerlerini kadınların akrabalarının, özellikle de erkek kardeşlerinin evlilik süresince, her yıl kocaya ve ailesine yapmaları gereken geçim katkısına bırakmıştır.* Artık kocanın ailesinin kadının ailesine vermesi gereken karşı-armağanlar, eşin ailesinin sağlamakla yükümlü olduğu evlilik armağanlarının değerine ulaşamayan, basit birer incelik gösterileridirler. Çeyiz, özellikle bahçe ürünlerinden oluşur. Geçim katkıları bunları yapacak kişilerin toplumsal durumlarıyla orantılıdır, ama ortalama olarak tüketilen sebze ve meyvelerin yarısından aşağı düşmez. Her aile yetiştirdiği bahçe ürünlerinin bir bölümünü kendine saklar, gerisi kadın akrabalara ve onların kocalarına verilir. Her şeye karşın —diye üsteliyor Malinowski— çeyiz «bahçe ürünlerinin en değerli ve önemli kesiminden» oluşur (s. 124). Bilgi öğretisi alanında, her Trobriand erkeği «usta bir bahçıvan olmakla övünür», evlendirilen kızın kocasına yapılacak geçim katkısı bu ustalığın kanıtı olacaktır. Bundan ötürü, Trobriandlar elden geldiğince büyük bir bahçeyi işlemek üzere müthiş çaba harcarlar. Böylece, diyor Malinowski:

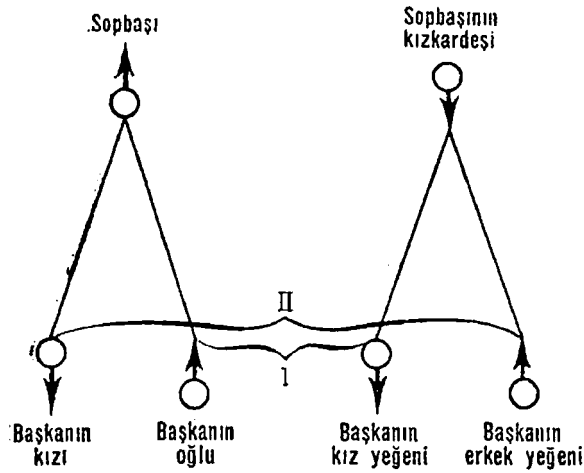
Geçim katkısı evlilik kurumu üzerinde hatırı sayılır bir etki yapmakla kalmaz, ayrıca, bütün iktisadî yaşamı ve oymağın yapısını etkiler. Bu durumda, geçim yardımı alacak erkek için, eşini seçerken, kendi gereksinimleriyle karısının getirebileceği çeyizi hesaba katma zorunluluğu belirir, çünkü rahatlığı yalnız kendi çalışmasına değil, eşinin akrabalarının çalışma gücüne bağlı olacaktır. Böylece, çeyiz avcısı delikanlı, bir sürü erkek kardeşi bulunan kızı tavlamaya uğraşacaktır; Avrupa'da olsa, bu durum, damat adayını soğutmaya yeterdi. Ancak yoksulluktan korkmayan adam, yığınla kız, bir tek erkek kardeşi olan genç kıza yanaşabilir. Bir kadın kocasına bir sürü erkek doğurdu mu, bunlar ana yönünden «aynı eve giren» akrabalarla el ele verip çalışırlar, çünkü anaerkil toplumda çocuklar doğal olarak ananın yakınlarına bağlıdır-

lar; bunların ilk görevi, ana yönünden akrabalarının evine bakmaktır. *Genellikle koca, karısının geçime katılma payını evin tek bir üyesinden alır; ama evlenen oymak başı ya da buna benzer sayılan bir kişiyse, gerçekte sorumluluk tek bir adama düşse de, bir sürü insan biraraya gelip damadın şanına lâyık bir çeyiz sunmaya uğraşır. Sıradan köylü de, başlıca destekçisinin sağladığı* urigubu'*nun dışında, karısının öbür akrabalarından* kovisi *ya da* taytupeta *adı verilen daha başka armağanlar alır. Bu armağanlar ürün devşirme mevsiminde verilir, birkaç sepet Japon patatesi ve sebzeden oluşur.*

Koca, yasal akrabalarının gereksinimlere göre yerine getirmekle, yükümlü bulundukları daha başka birtakım hizmetlerden de yararlanır. Bir eve ya da oyma kayığa gerek duyduğu, balığa çıkacağı ya da büyük şölenlere katılacağı zaman ona yardım etmek zorundadırlar. Hastalandığı zaman, kötü ruhları kovmak üzere başında beklemeleri ya da iyileşme olasılığını arttırmak için alıp başka bir yere götürmeleri gerekir. Büyük kavgalara karıştığı ya da feleğin şillesini yediği zaman, bazı koşullar içersinde, ona yardım etmek görevleridir. Ölürse, gömme harcamalarının en büyük kesimi onlara düşer. Koca da, zaman zaman, yasal akrabalarına birtakım değerli armağanlar vererek borcunu öder (s. 125-127).

Geçim yardımı yükünün en büyük bölümünü taşıyan kadının erkek kardeşlerine kızkardeşlerinin evlenme tasarılarına karışmayı yasaklayan tabu, gerçekte, yalnız kocanın ve ailesinin somut çıkarlarının gizlenmesine ve akıl çerçevesine oturtulmasına yarar. Durum, özetle şudur: yeni gelinin erkek kardeşinin ve öbür yakınlarının, yani ana sopunun görevi kocayı beslemek olduğundan, kadının bulunduğu sop'un ortak anamalı kocanın sop'una geçer. Koca da bir erkek kardeş olduğundan ve kızkardeşlerinin gereksinimlerini karşılamakla yükümlü bulunduğundan, emeğin sonunda ortaya çıkan

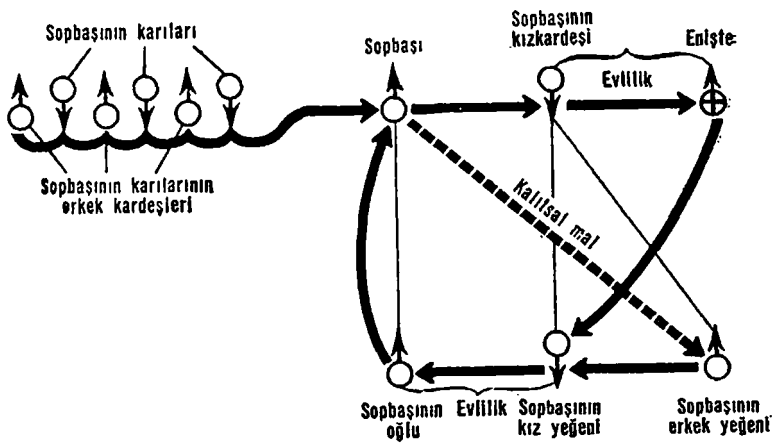
ürünler hep bir sop'tan öbürüne geçer durur. Bu durum pek önemli olmayabilirdi, çünkü kocanın sop'undaki kadınlar da öbür sop'taki erkeklerle evlenmekte, böylece karşı sop'a da geçim yardımı yapılmaktadır. Ama bütün sopların aynı toplumsal düzeyde olmayışlarından, en ulu sop'un başında bulunan erkeğin çokeşlilik ayrıcalığından yararlanmasından ötürü, işler karışmaktadır. Dolayısıyla, soplar arası evlenmelerle dengelenmeleri gereken geçim katkıları, sonunda özellikle belli bir sop'un başını ve ailesini zenginleştirmektedirler. Varlıkların bu el değiştirmesinin toplumun ezen sınıflarla ezilen sınıflara bölünmesinin ilk filizini oluşturuşunu açıklamazdan önce, yalınlaştırılmış bir şekil yardımıyla, «yasallık» ve «yasadışılık» kavramlarının kimi evliliklerin getirdiği üstünlük ve kayıplardan geldiklerini gösterelim.

Şekil 1: MALINOWSKI'*ye göre «yasal» (I) evlilik ve «yasadışı» (II) evlilik. I = yeğenlerarası evlilik.*

«Gerçekten yasal» sayılan biricik evlilik, «yeğenlerarası evlilik», yani *bir soptaki erkek kardeşin oğluyla kız kardeşin kızının evlenmesi*'dir. Malinowski'nin geçim katkılarına iliş-

kin gözlemlerine dayanarak, sop başının evlenmesinde bu evliliğin temel çarkını göstereceğiz, çünkü bu evlenmede iktisadî çıkarların bütün girdisi çıktığı açıkça gözler önüne serilmektedir. İlkin, «yeğenlerarası evlenme»yi gösteren şu çizime bir göz atalım: (Şekil 1)

Şekil 2: Sop başının «yeğenlerarası evlilik»ten elde ettiği üstünlükler: böyle bir evlenme ona, enişte sine yapmak zorunda olduğu geçim yardımını geri getirmekte, mal mülk biriktirmesine izin vermektedir.

Bu taslak, «yasal» evliliğe oranla, sop başının (chef du clan) kızıyla kızkardeşinin oğlu arasındaki evliliğe neden «iyi gözle bakılmadığı»nı göstermektedir. Aşağıdaki çizimler de, bu değerlendirmeyi etkileyen iktisadî nedenleri ortaya koymaktadır. Bir kez daha belirtelim, kanıtlamamızı, Malinowski'nin çeyiz töresi konusunda söylediklerine dayandırmaktayız.

İkinci şeklin oklarını izleyerek, yalnız «yeğenlerarası evlilik»in sop başına mal ve bahçe ürünü biriktirme olanağı

sağladığını saptıyoruz. Sop başı, eşlerinin erkek kardeşlerinden geçim katkıları almakta, bunun yüklüce bir parçasını kızkardeşinin kocasına vermektedir. *Ama eğer yeğeni oğluyla evlenirse, verdiği çeyiz geri gelmektedir*, çünkü bu durumda gerek erkek yeğeni (kızkardeşinin oğlu ve mirasçısı), gerek kız yeğeninin yakınları, yani kızın babası, kendi eniştesi oğluna evlilik süresince her yıl geçim yardımı yapmak zorunda kalmaktadırlar. Oğul, babanın kendiliğinden üyesi bulunduğu ana evinin gereksinimlerini karşılamakla yükümlü olduğundan, sop başı oğlunun yararlandığı iktisadî üstünlüklere de katılmaktadır.

Yasal mirasçı, sop başının kızkardeşinin oğludur, başkan ölünce malları ve yükümlülükleri ona kalır. Babayla oğul arasındaki bağ, dostluk bağıdır; baba oğluna birtakım ayrıcalıklar bağışlayabilir, ama baba ölünce bunlar sona erer. Oğluna ve onun çocuklarına köy içersinde sürekli bir konum sağlayabilmek, elde ettiği üstünlükleri ömür boyunca saklayabilmesini güvence altına alabilmek için tek bir yol vardır, o da, kızkardeşinin kızıyla evlendirmektir. Bu evlilik oğluna köyde dilediği kadar oturma, sop'un işlerine ve büyü âyinlerine katılma hakkını vermektedir. Sop başının ölümünden sonra, yaşarkenki durumunu korumaktadır, oysa başkanın kız yeğeniyle evlenmemiş olsa, bu yeri yasal mirasçıya bırakması gerekirdi[1].

[1] İnsanın içinden, yeğenlerarası evliliğin ruhsal çözümlemesini yapmak geliyor burada: kız ve erkek kardeşler arasında cinsel ilişki kurma yasağı, oğulun erkek kızın da kızkardeşle özdeşleşmesinden ötürü, bunların çocukları arasındaki evlilik tarafından ortadan kaldırılmaktadır. Yerlilerin bu konudaki açıklamaları sözünü ettiğimiz varsayımı doğrular gibidir:

«Aynı oymaktan olmayanların evlenmesi ilkesini daha ayrıntılı olarak dile getirmek istendiğinde: 'kız ve erkek kardeşlerin evlenmesi kötüdür' denmektedir (burada kız ve erkek kardeş sözcükleri en geniş anlamdadır: bir kuşağın karşıt cinsten bütün bireyleri aynı ana soyundan gelirler). Bir **tabula**'yla (kızkardeş kızıyla) evlenmek yasaldır;

Sop başı yaşarken oğluna dilediğini bağışlamakta özgür olduğundan, yeğenlerarası evlilik ona elde ettiklerine ömürboyu sahip kalma hakkını kazandırmaktadır. Yasal mirasçı, çok kesin bir tabuyla, kızkardeşinin evlenmesine karışmaktan alıkonur. Dolayısıyla, kendisine zarar verecek bu olayı önleyemez. Malinowski, bu evliliğin sop başının oğluyla yasal mirasçı arasında «çoğu kez onları birbirlerine düşüren kıskançlığı yokeden» bir bağ yarattığını söylerken (s. 72), açıkça yanılgıya düşmektedir, çünkü söz konusu evlilik yasal mirasçıyı sop başının oğluna haraç veren kişi durumuna getirmektedir. Şimdi Malinowski'nin dediklerini dinleyelim:

Anaerkil kalıt ilkesi, oymak yasasındaki çok katı kurallarla güvence altına alınmıştır. Bu kurallar çocuğun ailenin, alt-sop'un ve ailesinin bulunduğu sop'un malı olmasını gerektirmektedir. Daha az sıkı birtakım kurallar bireylerin köy topluluğuna bağlılıklarını ve büyücünün görevlerini düzene koymaktadır. Aynı yasal kurallar köydeki bütün malların, maddesel ayrıcalık ve mülklerin ana yönünden akrabalara geçmesini zorunlu kılmaktadır. Ama bu alanda birtakım alışkı ve görgü kuralları, hattâ kaçamaklar, oymak yasasını yürürlükten kaldırmaya değilse bile, yumuşatmaya izin vermektedir. Bu alışkılara göre, baba yaşadığı sürece, oğluna kendi köyünde oturma, bir oyma kayığın ürününden, bir tarlanın sebzesinden, törensel ve büyüsel ayrıcalıklardan yararlanma hakkını bağışlayabilir. Hattâ, «yeğenlerarası evlilik» aracılığıyla, söz konusu şeyleri oğluna ömürboyu da sağlayabilir.

Ancak, bunları verenin dayı ya da baba oluşuna göre, ayrıcalık ve somut malların aktarılmasında ortaya çıkan bir temel ayrımı gözönünde bulundurmak gerekir. Her Trobriand, ölürken malını mülkünü ve yükümlülüklerini ya erkek kar-

sahici bir tabula (en dolaysız yeğen) bizim için en uygun eştir» (**Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, s. 101). Ama burada iktisadî çıkarlar öylesine belirgin ki, ruhsal etkene ancak ikinci dereceden bir rol tanıyoruz.

deşine ya da erkek yeğenine bırakmak zorundadır. Çoğu kez, mirasçı, yaşlı akrabasının sağlığında bu malın mülkün bir bölümünü elde etmek ister; bundan ötürü, dayının daha yaşarken mallarının ve büyüsünün bir bölüğünü yeğenine bırakması alışkı haline gelmiştir. Ama o zaman, yeğenin, aldıklarının bedelini, hem de kat kat ödemesi gerekir. *Ödeyeceği bedele* pokala *denir.*

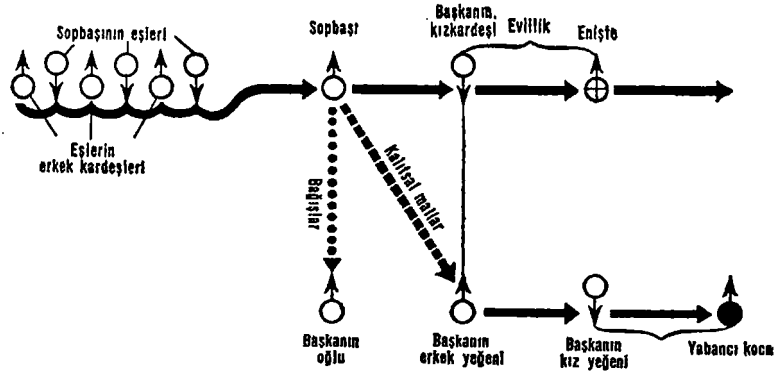
Babaysa, mallarının bir bölümünü oğluna dilediği zaman ve karşılıksız bağışlayabilir. *Demek ki bir kızkardeş çocuğu ya da erkek kardeşin,* pokala'*nın ilk taksidini ödediği an, kendisine kalacak malların bir bölümünü istemeye hakkı vardır. Oğul tam anlamıyla babasının istemine bağlıdır, ama genellikle iyi geçinirler; babasından gelen bağışlar karşılıksızdır. Görüldüğü gibi, yasal mirasçının hakkı olan malları elde etmek için belli bir bedel ödemesine karşılık, yasal hakkı olmayan her şeyi bedelsiz ele geçirmektedir. Babası ölünce, bunların hiç değilse bir bölümünü geri vermek zorunda olduğu doğrudur; ama o arada, bol bol yararlanmıştır nasıl olsa; büyüye gelince, istese de geri veremez.*

Yerliler bu olağandışı durumu, babanın oğullarına duyduğu kayırıcı sevgiyle açıklamakta, söz konusu kayırmayıysa, çocuklarının anasıyla ilişkilerine bağlamaktadırlar. Yerlilere göre, babanın çocuklarına bağışladığı mallar, eşinin kendisine bağışladığı cinsel ilişkilerin ödülüdür (s. 208-210, satırların altını W.R. çizmiştir).

«Yeğenlerarası evlenme»nin, Malinowski'nin yinelemeye bayıldığı gibi, «anaerkil düzenin pek dengeli olmayan ilkeleriyle baba sevgisi arasındaki bir uzlaştırma» (s. 101) değil, tam tersine, ataerkil düzeni gittikçe güçlendiren bir kurum olduğunu görüyoruz. Çünkü sop başı elinde büyük bir iktisadî güç biriktirmişse, ataerkil örgütlenmeyle burun buruna gelmemiz için tek bir adımın atılması, yani yasal mal mülk aktarımının ana yönünden akrabalardan baba soyuna geçi-

rilmesi yetişir. Gerçi Trobriandlarda miras hâlâ ana soyuna kalmaktadır, ama sop başı daha yaşarken oğluna birtakım ayrıcalıklar bağışlayabilmekte, «yeğenlerarası evlilik» aracılığıyla, malın mülkün ve toplumsal gücün ana soyundan gelenlere kalmasını baba soyuna geçirebilmektedir.

Malinowski de tek bir yerde *baba sevgisi*'nden değil, *ataerkil ilkeler*'in etkisinden söz eder. Bakın ne diyor: «En sıkı anaerkil düzenin uygulandığı pek de verimli olmayan bu tarlada, babayla çocuk arasında hiç bir doğal bağ kabul edilmediği, babanın üreme işine katkısı yadsındığı halde, açıkça ataerkil düzen kokan birtakım ilkelerle anaerkil kalenin burçlarını çökerten kimi kavram, düşün ve alışkılar boygöstermektedir» (s. 203-204).

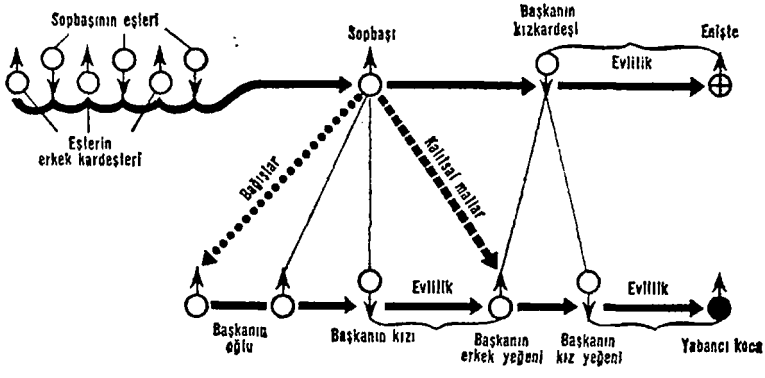

Şekil 3: Kız yeğeni bir yabancıyla evlendiği zaman sop başının uğradığı iktisadî zararlar (oklar, geçim katkılarının gittiği yolu gösteriyor).

İki yeni şekille, sop başının kızıyla kızkardeşinin oğlu arasındaki evliliği «pek salık verilmez» ya da «pek edebe sığmaz» saydıran şeylerin özellikle iktisadî nedenler olduğunu göstereceğiz.

3. şekil, bir yabancıyla evlenen kız yeğenin durumunu

gösteriyor. Oklar, bu varsayımda, kızkardeşi aracılığıyla elindekileri eniştesine ve onun ailesine, yeğeni aracılığıyla da kız yeğeninin kocasına vereceği için, mal mülk biriktiremeyeceğini göstermektedir. Böyle bir evlilik sop başına ağır bir yük getirmekle kalmaz, ayrıca öldüğü zaman varlığı, erkek yeğeninin kız yeğeninin başka bir soptan gelen kocasına yapmak zorunda kalacağı geçim yardımından ötürü, sop değiştirir.

Şekil 4: «Kötü» evlilik (sop başının kızının kızkardeşinin oğluyla evlenmesi): sop başının oğlunun malları artık başka soptan kişilere kalır.

4. şekil çok daha kötü bir durumu dile getirmektedir: yukarki örnekte andığımız eldeğiştirmelerin dışında, daha yaşarken birtakım bağışlar alan sop başının oğulları, kızı aracılığıyla erkek yeğenini zenginleştirmektedirler. Oğlununkinin tersine, erkek yeğeninin zenginleşmesi sop başına hiç bir üstünlük kazandırmamaktadır, çünkü yeğenin evin geçimine katılma yükümlülüğü yoktur. Babayla oğul arasındaki ilişkilerin çoğunlukla dostça olmasına karşılık, Malinowski'nin de değindiği üzere, dayıyla yeğen arasındaki gergin ilişkileri işte bu durum açıklar.

3) CİNSEL BASTIRMA VE BUNUN DÜŞÜNSEL (IDÉOLOGIQUE) YAPIYA KÖK SALMASI

Şimdiye dek, çeyiz (geçim katkısı) kurumunun toplumsal güç ilintilerini baba ve sop başkanı yararına nasıl değiştirdiğini, tarihin başlangıç dönemindeki anaerkil örgütlenmeyle aynı kandan gelen sopların yerlerini nasıl yavaş yavaş ataerkil düzene ve çokeşli ataerkil aileye bıraktıklarını gördük. Sop başı elde ettiği toplumsal ve iktisadî güçle (ve bunun kendisine getirdiği yükümlülüklerle) birtakım araç ve haklara kavuşmaktadır— örneğin çokeşlilik ve sop başına haraç verme yükümlülüğü altına giren eşlerin erkek kardeşleriyle öbür akrabalar karşısında yavaş yavaş derebeyce buyurma yetkileri. Malinowski'nin, Omarakana köyü başkanı hakkında söylediklerine kulak verelim şimdi:

Aynı zamanda Kirivina köyünün de başkanı olan Omarakana köyü başkanı, derecesi, gücü, etkisi ve ünüyle bütün öbürlerinden üstündür. Ona bağlı topraklar, yakınlarda Beyazlar tarafından ele geçirildikleri ve kimi köyler ortadan kalktığı için epeyce azalmıştır: eskiden adanın yarısı onunmuş, beş düzine bucağı, köyü, köy payı, dolayısıyla altmışa yakın karısı varmış. Karılarının her biri, her yıl, yüklüce bir geçim yardımı getiriyordu. Ailesi her yıl, her biri beş altı ton alan, iki üç kileri Japon patatesiyle doldurmak zorundaydı. Böylece sop başı, yılda 300-350 ton patates topluyordu. Buysa, zanaatçılardan değerli taşlar almaya, büyük şölenler düzenlemeye, savaşların ve denizaşırı seferlerin harcamalarını karşılamaya, tehlikeli büyücülerle katilleri kiralamaya, sözün kısası güçlü bir adamdan beklenen her şeyi yerine getirmeye izin verecek bir varlıktı (s. 132).

Çokeşlilik (vilayava) *toplum içersinde yüce ve önemli bir yerde bulunan bütün kişilerin, örnekse büyücülerin yararlandıkları bir ayrıcalıktır. Kimi zaman; toplumsal görevi*

bir erkeği birkaç kadınla evlenmeye itmekte, hattâ zorlamaktadır. Az çok geniş bir bölgeye egemen olan her köy başkanının, her sop başının durumu böyledir. Yetkisini kullanabilmek, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için zenginliğe gereksinimi vardır; Trobriand Adaları'ndaysa, ancak çokeşlilik zenginleşmeye izin verir (s. 130).

Mal aktarımının ana soyundan baba soyuna geçmesine yol açan bu evrim, ister istemez anaerkil düzenin ortadan kalkması, onun yerine derebeyliğin konması, köleliğin getirilmesi sonucunu doğurur. Çünkü mallar, onlarla birlikte toplumsal ve iktisadî güç sop ve aile başlarının elinde toplandığı anda, üretim araçlarının evriminde Marx'ın sınıfların doğuşunun kökeni saydığı durumun ortaya çıkması için bir iki küçük adım yetişecektir: çalışmanın gittikçe daha küçük parçalara bölünmesi değiştokuş edilen tecimsel malların üretimini hızlandırmakta, ama üretim araçlarmın sop başıyla ailesinin elinde toplanması —ya da en azından bunlara diledikleri an el koyabilme yetkisi—, biri üretim araçlarına sahip, öbürüyse kendi işgücünden başka varlığı bulunmayan iki sınıfın oluşmasına yol açacaktır. Trobriandların yasal dizgesi bize toplumun sınıflara bölünüşünün evrelerini açıkça göstermektedir: gerçekten de, Trobriandlarda hem yatay, hem de düşey bir «sömürü ilişkisi» vardır; yatay sömürü, eşin erkek kardeşlerinin koca tarafından sömürülmesidir; ikinciyse, siyasal gücün «üst dereceli», yani «toplumun daha yüksek katı»ndaki soplarda toplanması sonucu, sop başının evlendiği kadınlar aracılığıyla erkekleri sömürmesidir. Bu «sömürü ilişkisi»ne koşut olarak, yetke de ana soyundan baba soyuna geçmektedir.

Malinowski bu konuda şunları yazıyor:

Yerlilerin karmaşık iktisadî dizgesi onları ellerinden geldiğince çok üretimde bulunmaya zorlamaktadır. Yerli yalnız

kendi dolaysız gereksinimlerini karşılamak için çalışsaydı, çalışırken yalnız iktisadî değerlendirmeleri göz önünde bulundursaydı, bir yerde toplayıp anamala çevirmesi için en küçük bir neden olmayan artık-ürünler uğruna uğraşıp didinmeyecekti. Oysa, hırs, onur ve ahlâksal görev duygusu gibi köklü güdüler yüksek bir verim ve örgütlenme düzeyine çıkmasına yol açmıştır, böylece, kuraklık ve kıtlık günlerinde de yaşayabilmesini sağlayacak kadar çok ürün elde edebilmektedir (s. 129).

Bütün bu örneklerde karşımıza çıkan gerçek neden, evlenme dizgesinin somutlaştırdığı «çıkar ilintisi»dir. Hırs, onur ve ahlâksal görev duygusu bir genç kızın erkek kardeşleriyle kocası arasındaki ilişkilerin sonuçları, evlilik kurumunun hiç durmadan ayakta tutup geliştirdiği ağır iktisadî dizgenin düşünsel (idéologique) temelleridir. Malinowski'nin, yaptığı gözlemlerden, nasıl olup da Trobriandların yaşamlarında hiç bir zaman iktisadî değerlendirmelere yönelmedikleri sonucunu çıkardığını anlayamıyoruz doğrusu.

Malinowski'nin ayrıntılarıyla anlattığı gömme törenleri, ana sopuyla, baba sopu arasmdaki üretim ilişkisinin, daha o zamandan, ezenlerle ezilenler arasındaki nefretin düşünsel tohumlarını taşıdığını göstermektedir. Koca ölünce, en büyük yas gösterisini sanıldığı gibi kendi yakınları değil, karısının yakınları, özellikle de erkek kardeşleri yapmak zorundadır. Malinowski bu konuda şunları yazıyor:

İki kez açılan gömütün, ölenin cesedi ve geriye bıraktıkları önünde yapılan âyin gösterileri iki ayrı kümeyi karşı karşıya getiren acıklı bir toplumsal olaydan, sop başının ölümüyle köy topluluğunda ortaya çıkan bölünmenin dışa vurmasından başka bir şey değildir (s. 149).

Ölenin yakınları acılarını yas giysi ve süsleriyle dışa vuramazlar, ama bunu gözyaşlarıyla dile getirmeye hakları

vardır. Bu kural, ana yönünden akrabaların söz konusu ölümle kişisel olarak etkilendikleri, o soptaki her bireyin, üyelerinden birini yitiren alt-sop'un sakatlanmasının acısını çektiği düşüncesine dayanmaktadır. «Ölenin karısının hısımlarından her birinin bir organı, bir ağacın dalı kesilmiştir sanki.» Acılarını iyice gizlemeleri istenmese de, aşırı biçimde dışa vurmaya hakları yoktur. Acının herkesin ortasında dışa vurulması sırasında uyulacak bu ölçülülük kuralı bütün akrabalar, bütün alt-sop üyeleri, hattâ ölenin sop'undaki bütün kişiler için geçerlidir (s. 150-151).

... Yerlilerin, ölenle ve cesediyle dul karısı, çocukları ve eşinin yakınları arasındaki ilişkiler konusundaki düşünceleriyse bambaşkadır. Yürürlükteki aktöreye göre, bunlar yitirdikleri insanın acısını en yürek parçalayıcı biçimde duymak ve yaşamak zorundadırlar. Onların acıları veyola*'ninkiler (ana yönünden yakınlarınki) gibi kendiliğinden değildir, tutacakları yas, omuzlarına binen yükümlülüklerin doğurduğu yapay bir zorunluluktur. Bundan ötürü, acılarını gözle görülür biçimde dışa vurmak, ele güne göstermek, aşırı davranışlarla belli etmek görevleridir. Bu görevi savsaklarsalar, ölenin daha alt-soplardaki yakınlarına saygısızlık etmiş olurlar. Son derece garip bir gösterinin doğmasına yol açan tuhaf durum da böylece açıklanır: sayılan bir adamın ölümünden birkaç saat sonra, köy, kafaları kazınmış, vücutları ise belenmiş, korkunç çığlıklar koparan insanlarla dolar. Ölenle bu insanlar arasında en küçük bir kan bağı yoktur, hiç bir şey yitirmemişlerdir. Köyde, aynı anda, başka bir küme daha belirir, birinciyle taban tabana terstir, hiç bir şey olmamışcasına, davranışları alabildiğine dingindir. Bunlar ölenin yakınlarıdırlar, gerçekten yaslıdırlar. Görüldüğü gibi, gelenek ve alışkı, birtakım yanlış sonuçlardan dolayı, başka bir kafa eğitimi biriminden gelmiş gözlemcinin kurallara uygun ve doğal sayacağı şeyin tam karşıtı bir sonuç doğurmaktadır... Görmüş geçirmiş bir gözlemci bu ikinci kümede, hattâ belki*

ölenin oğlunda oynanan yapay yas gösterisiyle gerçek ve sahici yürek acısı arasında garip bir kararsızlık yakalayacaktır hiç kuşkusuz (s. 151-152).

... Ceset, ikinci sergilenmeden sonra, bir daha çıkarılmamak üzere gömülür, gömüt başında tutulan nöbet bitmiştir, kalabalık dağılır; ama cesedin başından ayrılmayan, yemeyen, içmeyen, durmadan ağlayıp sızlayan dul kadın için sınav daha bitmemiştir. Tam tersine, yeni başlamaktadır: gidip evinin ortasına oturtulan küçük bir kafese girer, son derece sıkı tabulara uyarak aylarca bunun içinde kalır. Kafesten çıkmaya hakkı yoktur; ancak fısıltıyla konuşabilir; yiyecek ya da içeceklere eliyle dokunamaz, bunların ağzına verilmesini beklemek zorundadır; ışıktan ve temiz havadan yoksun, karanlıkta oturur; vücudu kalın bir is ve yağ katmanıyla örtülüdür, bunu uzun süre silemez; doğal gereksinimlerini kafesin içinde gidermek zorundadır, dışkıları yakınları temizler. Aylarca karanlık, alçak tavanlı, pis kokulu, kollarını yana açtığı zaman değebileceği kadar küçük bir yerde yaşamak zorundadır; zaman zaman onu avutmaya, destek olmaya gelmiş kişilerle birliktedir bu kafesin içinde; anlatılmaz bir insan soluğu, pislik, duman ve yemek artığı kokusu kaplar kafesin içini. Beri yandan, kocasının ana yönünden yakınlarınca az çok sıkı bir gözetim altında tutulur; bunlar, bütün yoksunluklarıyla yası başkasına aktarılmaz bir hak sayarlar. Dulluk süresinin sonuna yaklaştıkça —bu, kocanın toplumsal yerine göre altı ayla iki yıl arasında değişir— kocanın yakınları dul kadının yaşama koşullarını usul usul hafifletirler. Artık ona yemek verirler, bunu belli bir âyinle, tek başına yemesi gerekir. Sonra, yüksek sesle konuşma hakkı tanınır; en sonunda, yine çok kesin kurallı bir âyinle, kapanma tabusundan kurtarılır, kafesten çıkmaya çağrılır. Ölenin kadın veyola'*sı tarafından kesin özgürlüğe kavuşturuluşu sırasında, yıkanır, yağlanıp kutsanır, üç canlı rengiyle parıl parıl parlayan, hurma yaprağından yapılmış bir eteklik giydirilir.*

Bundan sonra, artık yeniden evlenebilir... Çünkü çektikleri acıyı ölenin cesedi süslenerek açığa vuranlar dul kadınla yakınlarıdır, ve gelenek işte bu törenle karı-kocalık bağının gücünü ve süresini kanıtlar... Bu, her şeyden önce, ölene ve onun bağlı bulunduğu alt-sop'a karşı yerine getirilmesi gereken ahlâksal bir ödevdir, çok sıkı kurallara bağlı bu ödevin yerine getirilip getirilmediğini köy halkı ve kavim denetler. «Babamızın yakınları görsün diye gözyaşı dökeriz», dedi bana yas tutanlardan biri. Yasın ikinci amacı, herkese, ölenin karısıyla çocuklarının göçüp gidene iyi davrandıklarını, hastalığı sırasında canla başla baktıklarını kanıtlamaktır. Son ve önemli noktaysa, yasın, onu tutanları herhangi bir büyüyle ailenin başını öldürmüş olma kuşkusundan arındırmasıdır. Bu sonuncu nedeni anlayabilmek için Trobriandların kara büyü karşısında duydukları korku ve sihirbazlıkla uzaktan yakından ilgili kişilerin uyandırdığı kuşkuyu iyi bilmek gerekir. Aynı ekin (culture) düzeyindeki bütün kavimler gibi, Trobriandlar da ölümü, kendi eliyle canına kıyma, zehirlenme ya da mızrakla yaralanma sonucu olmadıkça, kara yazgıya bağlarlar. Büyücülük kuşkusunun ilkin eşe ve çocuklara yönelmesi, evlilik ve kan bağlarını yapay bulan, kederli günlerde bunlara güvenmeyen Trobriandların anlayışını ortaya vurmaktadır. *Geleneksel anlayışa göre, yalnız ananın ailesi bir erkeğin rahatıyla içten ilgilenebilir, ona yürekten bağlanabilir: dolayısıyla, pek ender olarak ölenin kuyusunu kazmakla suçlanır. Ölenin karısıyla çocukları yabancıdırlar, alışkı onlarla çıkar birliğini yasaklar (s. 157-158, 159, 160-161,* satırların altını W.R. çizmiştir).

Ruhçözümsel araştırma, aşırı yas gösterisinin bilinçaltına itilmiş, suçlu bir nefreti gizlemeye, onun yerine hiç değilse görünüşte tam tersi duyguları geçirmeye yaradığını kanıtlamıştır. Trobriandların, aralarındaki bağ sömürü ilişkisi olduğu zaman birbirlerinden çekindiklerini, evliliğin ya-

pay niteliğini çok iyi yakaladıklarını görüyoruz. Kadının sopu kıyasıya sömürülmüştür, kocanın ölümü bu insanları büyük bir yükten kurtarmaktadır, sömürücünün ortadan kalkması doğal olarak hepsini sevindirmelidir. Eşin sopundaki bireyler —bilinçli ya da bilinçsiz olarak— gizli bir nefret biriktirmişlerdir, kocanın ailesinin kuşkulu bakışları altında, ölene kin beslemediklerini, omuzlarına bindirdiği yükü seve seve taşıdıklarını göstermek zorundadırlar. Ölenin ailesine gelince, geçimine katkıda bulunmakla yükümlü değildir, dolayısıyla dengeleyici bir acıyla nefret duygularını gizlemesi gerekmez. Adamın ölümüne, tam bir içtenlikle ağlayabilir.

Bu ahlâksal alışkıların doğrudan doğruya üretim ilişkisinden geldiğini görüyoruz, ama ayrıca, alışkının başka bir işlevi bulunduğunu da farkediyoruz: o, kendisini doğuran *iktisadî durumun düşünsel açıdan beyinlere çakılmasına* yardım etmektedir. Güdüsel yaşamlarını başka bir kalıba sokarak ezilen bireylerin ruhsal (düşünsel) yapılarına çakılan bilgi öğretisinin (idéologie'nin) iktisadî durum üzerindeki etkiye tepkiden doğma etkisi de, söz konusu bireylerin maddesel açıdan ezilmelerini sürdürmeyi, başkaldırmalarını önlemeyi amaçlayan işlevi de kesinlikle bilinçdışıdır. Dolayısıyla, öğretinin bu işlevi, herhangi bir kuramın belli bir baskı ilişkisine karşılık olduğu yerde kendini gösterecektir. Bu sorunu, yapıtımızın II. kesiminde derinleştireceğiz.

Toplumun bu örgütlenme düzeyinde bile evlilik kurumu toplumsal ve iktisadî baskının başlıca çarklarından biri olduğuna göre, dul eş'in uzun süre korkunç yoksunluklara katlanması gereklidir; gömme törenleriyle yasın süresini belirleme hakkına sahip bulunan kocanın yakınlarınca kuşkuyla gözaltında tutulur. Eh, göçüp giden koca karısının cinsel yaşamına korkunç yasaklar koyduğuna ve kadın —işte bu yüzden— ondan nefret ettiğine göre, söz konusu durum kendiliğinden aydınlığa kavuşuyor.

Yeniden kesintisiz özgürlüğe kavuşabilmesi için, kadının,

çekeceği acılarla adamı sevdiğini, berikinin birtakım kötü büyülere kurban gitmediğini kanıtlaması gerekir. *Tıpkı bizim toplumlardaki gibi.*

III. BÖLÜM

CİNSEL YAŞAMA DÜŞMAN AHLÂKÇILIĞIN BOYGÖSTERMESİ

1) EVLİLİK ÖNCESİ ELDEĞMEMİŞLİK

Tek bir ayrık durumun dışında, Trobriandların evlilik öncesi cinsel yaşamı çok küçük yaştan başlayarak özgür olmakla kalmaz, üstelik toplum tarafından korunur (I. Bölüm'e bakın). Bunun dışında kalan tek örnek, yeğenlerarası evliliğe aday çocuklardır: toplumsal alışkı, onlardan, öbür çocukların dolu dizgin giriştikleri tüm cinsel etkinliklerden vazgeçip evlenmezden önce iffetli davranmalarını bekler. Malinowski bu olguyu yalnızca: «Çocukların nişanlanmasına ilişkin görkemli alışkılar» diyerek anar, onu daha başka toplumsal görüngülere bağlamayı aklının köşesinden bile geçirmez.

Çocuk ve gençlerin cinsel etkinliklerini baskı altına almanın toplumsal işlevi konusundaki araştırmalarım[1] özel mülkiyet, evlilik kurumu ve evlilik öncesi cinsel perhiz arasındaki bağları ortaya çıkarmıştır; Malinowski'nin bulguları bu bağları doğrulamakla kalmamakta, ayrıca kaynaklarını

[1] **Geschlechtselfe. Enthaltsamkeit, Ehemoral. Eine Kritik der bürgerlichen Sexualreform** (Münster-Verlag, Viyana, 1930). Bu inceleme, **Cinsel Devrim**'in I. Kesim'inde yer almıştır.

da göstermektedir. Bu incelemenin sonuçlarını kısaca özetleyelim:

Eğitimcilerimiz gençliğin uygulayacağı cinsel perhizden söz ederken, uçkuruna düğüm atmanın «uygarlık»ın çıkarlarına uygun düştüğünü, kafa eğitim ve üretimiyle uygarlığın cinsel arzularına gem vuran bir gençlik istediğini öne sürerler. Bu olumlama bizi, cinsel perhizi genel anlamında uygarlığın değil, belli bir uygarlık biçiminin zorunlu kıldığını, sözü geçen perhizin işte bu uygarlığın ayrılmaz parçası olduğunu düşünmeye itti. Peki ama, nasıl etmeli de, gençliğin cinsel perhizine toplumsal evrim içersinde belli bir yer vermeli?

İlk bakışta şu olgu çarptı gözüme: buyurgan toplum, belli bir nedenden ötürü, zorlama evlilikten çıkar sağlamaktadır. Evlilik bütün hakları elinden alınmış kadınla çocuklara toplumsal güvence getirmekte, iktisadî açıdan baba soyundan mirasçı adaylarının haklarını saptayıp korumakta, ataerkil ailenin belkemiğini, ataerkil öğretinin çoğaltıldığı fabrikayı oluşturmaktadır — gerici toplum içersindeki siyasal işlevi de budur zaten. Ancak, bütün bu olgular gençlerden beklenen çileciliği açıklamıyor! Sonradan ataerkil evliliği kabul ettiklerine göre, neden gençler yaşam enerjilerinin doğurduğu gereksinimlere uygun yaşamasınlardı? Sorunun çözümünü, cinsel yaşama çekidüzen verme konusunda bakımevinde yaptığım deneyler getirdi: hastalar üzerindeki deneylerim, ya özel yazgısından ötürü, ya da hekim yardımıyla cinsel gereksinimlerini eksiksiz doyurmayı öğrenen bireyin artık «ömür boyu tek eş!» diye dile getirebileceğimiz tekeşliliğin isterlerine boyuneğemiyeceğini gösterdi. Bu gibi kimselerle söz konusu ahlâkı kolayca kabul eden kişilik zırhına bürünmüş küçük-kentsoylu kadınların, kurşun işlemez cinsel zırhlara gömülmüş, tekeşli bir evliliği iyi kötü yürütebilen erkeklerin kıyaslanması şu sonucu ortaya koymaktadır:

1) *Üretken cinsel etkinliğin hastalıklı bir biçimde kısıtlanması, insanları evliliğe uygun hale getirmektedir.*

2) *Evlilik öncesinde sürülen doyumlu cinsel yaşam belli bir süre tekeşliliğe köstek olmamakta,* ama bunun ömürlük olmasını kesinlikle önlemektedir.

Demek ki, gençlerin çileci keşişler gibi yaşamasını beklemenin, cinsel etkinliğin küçük yaştan başlayarak baskı altına alınmasının ereği, tüm öznel akılcılaştırma çabalarına karşın, bireyleri *toplumun zorla benimsettiği ömür boyu tekeşli evlilik*'e hazırlamaktır. Nitekim, Kilise'nin ve gerici ahlâkçıların kaleme aldıkları birçok yazı bunu açıkça kabul etmektedir.

Burada, söz konusu perhizle baskının evlilik için yarattığı çelişkileri ele almayacak[1], şu durum saptamasıyla yetineceğiz: özel ya da kamusal buyurma gücünü ellerinde bulunduranlar, zorlama evlilik kurumundan büyük çıkar sağlamaktadırlar; evlilik kurumuysa, etkili olabilmek için, çocuklarla gençleri tam bir keşiş gibi yaşatmaktadır. Zorlama evlilik kurumunun gerçek varlık nedeni, eksik bilgili cinselbilimcilerin öne sürdükleri gibi, «uygarlık» kaygıları değil, işte budur. Bıktırıcı bir üstelemeyle yinelenen: «gençlerin birbirleriyle sevişmeleri sağlığa zarar verir» sözü karşısında, kesin cinsel perhizin hiç bir zaman uygulanmadığını, çatışkılı kendi kendini doyurmanın sevişmekten çok daha zararlı olduğunu, gençlerin doğal cinsel etkinliklerini köstekleyenin, onları güçsüz, doyuma eremeyecek, dolayısıyla da, belli bir hesap sonucu, cinsel alanda çok az şey isteyen kişiler haline getirenin suçluluk duygularıyla cinsel sıkıntı olduğunu kanıtlamak çok kolaydır. Erkeklerin % 60, kadınlarınsa % 90'ının sinir ve cinsel etkinlik bozuklukları çekmelerini şimdiki cinsel düzen açıktan açığa arzulamıyor elbet, ama bu olgu, cinsel-

[1] Bkz. Cinsel Devrim, I. Kesim, III. Bl.: «Cinsel yaşamdaki çelişkilere kaynaklık edişiyle evlilik kurumu».

bilimciler arasında bile bir sürü savunucu bulan bugünkü dizgenin ayrılmaz parçasıdır. Eğitim alanındaki ruhçözümsel araştırma da, olguların açık seçik diline karşın, aynı yanılgıya düşmüş bulunuyor.

Barasch'ın Moskova'da yaptığı bir sayılama, ilk cinsel ilişkilerin kurulduğu yaşla eşine bağlı kalma arasındaki sıkı bağımlılığı ortaya koymakta, yukarıda söylediklerimizi doğrulamaktadır: ilk cinsel ilişkilerini 21 yaşından sonra kuranların yalnız % 17,2'si eşlerine bağlı kalmamışlardır; bu oran, ilk cinsel ilişkilerini 17-21 yaş arasında kuranlarda % 47,6'dır: üretken cinsel yaşamları 17'sinden önce başlayanlarınsa % 61,6'sı eşlerine bağlı kalmamışlardır[1]. Ahlâkçı görüşler içersine gömülüp kalan cinselbilimcilerin gerek bu sayılamalara, gerek bizim onlardan çıkardığımız sonuçlara sırt çevirmeleri işten bile değildir. Ama cinsel yaşam konusunda alabildiğine özgür görüşlü Trobriand toplumunun maddesel çıkarın ağır bastığı yerde, yani yeğenlerarası evlilikte çocuklarla gençlerin uçkuru düğümlü yaşamalarını zorunlu kılması, cinsel perhizin ekinsel (kültürel) üstünlükleri konusundaki lâf ebeliklerini çürüttüğü gibi, Trobriand gençliğinin sevisel yaşamı da gençlerin birbirleriyle sevişmelerinin sağlığa zararlı olduğunu öne süren kuramı boşa çıkarmaktadır. Trobriand adalarında yaşayanların, bağ-bahçe tarımında yüksek bir ekip-biçme düzeyine eriştiklerini kimsecikler yadsıyamaz, hem de Trobriand gençliğinin özgür cinsel yaşamına karşın. Erginlik çağında cinsel etkinlikte bulunmanın sağlığa ve düşünsel üretime zararlı olduğunu ileri süren kuramın aslında toplumun cinsel yaşama koyduğu zorlamalardan (cinsel etkinliğe düşman, örseleyici eğitimden, konutların darlığından, ana-baba baskısından), cinsel gereksinimlerle iktisadî gereksinimler arasındaki çelişkilerden doğduğunu, birtakım doğal

[1] BARASCH: «Sex Life of the Workers of Moscow» (Moskovalı İşçilerin Cinsel Yaşamı), Journal of Social Hygiene (c. XII, nr. 5, Mayıs 1926).

verilere dayanmadığını, *Cinsel Devrim'in* «Geschlechtsreife...» (Cinsel Olgunluk...) adlı I. kesiminde belli oranda gösterdim.

Biz yine Malinowski'nin, çileciliğin boygösterməsi konusunda anlattıklarına dönelim. Yeğenlerarası evlenmeden büyük maddesel çıkarlar sağlayan dayı, bütün gücüyle yeğenlerini evlendirmeye uğraşmaktadır. Bir oğul sahibi olur olmaz, kızkardeşinden kızlarından ya da torunlarından birini kendisine ayırmasını istemektedir. (Ama bu arada, kızla oğlan arasında iki üç yaş bulunmasına dikkat edilmektedir.)

Kimi zaman, oğlan babası belli bir süre beklemektedir; on yıl içinde, kızkardeşi bir kız doğurursa, bunun, gelin olarak kendisine ayrılmasını istemektedir; kızkardeşin bu isteği geri çevirmeye hakkı vardır. Söz kesildikten hemen sonra, oğlan babası, küçük nişanlının babasına (tama'*ya*) *bir* vaygu'*a (değerli şey), kesin bir balta ya da deniz kabuklarından yapılmış bir mücevher sunmak zorundadır. «Çocuğuna* katupvoyna kapo'ula *getirdim, der ve ekler:* başka erkeklerle yatmasın; 'katuyausi'lerden (sevda gezilerinden) kaçınsın, hiç bir 'bukumatula'da kalmasın diye. Geceleri anasının dizi dibinde otursun diye *(satırların altını W.R. çizmiştir). Kısa bir süre sonra küçük kızın ailesi oğlanın babasına yiyecek maddelerinden oluşmuş üç armağan getirir; bunlar, sıradan evliliklerde verilen ilk üç armağanın aynısıdırlar ve aynı adı taşırlar:* katuvila, pepe'i *ve* kaykaboma *(s. 104-105).*

Çocuklar evlenecek yaşa gelene dek, zor bir görev bekler ana-babaları. Hiç kimse gençlerin evlenene dek uçkuru bağlı yaşayacaklarını aklının köşesinden geçirmese de, en azından dış görünüşü kurtarmak gereklidir. İffetlilik kuralının açıktan açığa çiğnenmesi karşı tarafı rahatsız edecek ve işin içine biraz da abartma katılarak, «zina» diye nitelendirilmesine yol açacaktır. Nişanlısı başka bir kıza bağlandığı zaman, genç kız kendini müthiş lekelenmiş hissedecektir; genç kı-

zın kendisine gelince, ne nişanlısıyla, ne de başka bir erkekle sürekli olarak bukumatula'*da kalabilir; aynı biçimde,* katuyausi'*lere ya da başka köylere yapılan sevda gezilerine katılması yasaktır. İki gencin birbirlerine duydukları sevgiyi saklamaları, gizli sevişmeleri gerekir. Buysa, hiç kuşkusuz, onlara birtakım ağır özveriler ve tatsızlıklar yükler; dolayısıyla, bu işi dışardan zorlandıkları için kabul ederler. Delikanlı, neleri tehlikeye attığını çok iyi bilir, elinden geldiğince sakınımlı davranır. Belli ölçüde, babasının yetkesi altındadır; onunsa, dayı olarak, ilerde gelini olacak kız üzerinde de belirli gözetim hakkı vardır. Oğluyla kızkardeşinin kızını nişanlamış olan bir adam durumu bana şöyle açıkladı: «Büyü yapıp kendisini öldürmemden ya da kamçılamamdan korkar gelinim.» Anaya gelince, elinden geldiğince sakınımlı davranır, kızının işleyebileceği kusurları bağışlatmaya uğraşır (s. 106-107).*

Görüldüğü gibi, cinsel arzuların bastırılmasıyla birlikte saklanıp gizlenmeler ve başlıca niteliği özgür görüşlülük olan Trobriand toplumunun cinsel düzenlemesiyle açıktan açığa çelişen yeni ahlâk anlayışının ağır baskısı kendini göstermektedir; bu yeni ahlâksa, bedensel cezaları utanç verici sayan Trobriand toplumunda, bir genç kızın kırbaçlanmaktan korkması, anasının da bizim toplumdaki analarınkine benzer bir tutum takınması sonucunu doğurmaktadır. Her türlü yanlış anlamayı önlemek üzere yineleyelim:

Bu davranış (kız babasının, oğlan babasına armağan olarak yüklüce bir Japon patatesi sepeti getirmesi) son derece ilginçtir, çünkü daha önceki kuşakların pek sevdikleri bir alışkıyı tersine çevirmektedir. Oğlan babası, yani kızın dayısı her yıl kızın ailesine bir «ekin devşirme armağanı» vermek zorundadır; bu armağanlar, kızkardeşi evlendiği zaman verilen vilakuria'*yla başlamıştır. Şimdiyse, kendisi,*

genç oğlu için kızkardeşinin kocasından bir vilakuria *almaktadır; eniştesi, kızkardeşinin erkek çocuklarının, yani ilerde gelini olacak kızın erkek kardeşlerinin temsilcisidir; gelininin erkek kardeşleriyse, yeni yuva kurulduğu zaman, her ekin devşiriminde, kızkardeşlerine yüklüce geçim armağanları vereceklerdir.* (Vahşilerin Cinsel Yaşamı, *s. 105).*

Oğullar aynı zamanda analarının evinin geçimine katkıda bulunmak zorunda olduklarından çember tamamlanmakta, ekin devşirme armağanları dönüp dolaşıp aynı elde toplanmaktadır. Böylece, cinsel yaşamın bastırılmasına izin verecek koşullar da yaratılmış olmaktadır. 1. Bölüm'de, ataerkil düzen yayılmaya başladıktan sonra, söz konusu bastırmanın kitlelerin sinir hastalıklarına tutulmasında birincil etken oluşunu görmüştük.

2) ACIMASIZ ERGİNLİK ÂYİNLERİ

Freud, ilkel insanlardaki sünnet ve cinsel sakatlama âyinlerini bize anlatmaya çalışmıştır. Oğlanlarda cinsel organın ucundaki deri uzantısının, kızlardaysa bızırın (clitoris'in) ve dişilik organının kesilip alınması Bryk tarafından *Negereros* adlı yapıtında betimlenmiş, Krische de bunları kategoryalara ayırıp sıralamıştır (bu kavimler arasında Mısırlıları, Habeşistanlıları, Sudanlıları, Altın Sahili'nde yaşayanları, Batı Afrika'daki bazı Zenci kabileleri, Susuları, Bambukları, Mandingleri, Massaileri, Doğu Afrikalı Vatusileri ve daha başkalarını saymaktadır); Krische'ye göre, bu törenler yalnız ataerkil örgütlü toplumlarda değil —onlarda bu âyinler cinsel etkinliğin en kaba biçimde bastırılması ve cinsel etkinliklerin daha eyleme dökülmeden, Freud'un verdiği anlamda cezalandırılması anlamına gelmektedir—, ayrıca Kamçatka Yarımadası'nda, Doğu Hint Yarımadası'nda yaşayan anaerkil düzenli Malayaliler tarafından da uygulanmak-

tadır. Bachofen'e bakılırsa, söz konusu alışkı «anaerkil eğilimli Mısırlılar»da da yürürlükteymiş[1]. Bryk, Afrika'daki Bantular konusunda şunları söylüyor:

Yalnız bızırı içeren bu kesme işlemi, genç kızların havailiklerine belli bir sınır çekmektedir. Genç kız, topluluğun malı olmaktan çıkıp bir tek kişinin mülkü haline gelmektedir (anlatılan kavimde, daha o zamandan, tam anlamıyla ataerkil bir örgütlenme vardır: W.R.)... Bu alışkının ereği, cinsel organı sakatlanan genç kızın uzun süre delikanlılara yüz verememesidir. Ama asıl amaç, «cinsel enerji»nin toplandığı en duyarlı noktanın kesilip alınmasıdır; böylece genç kızın tensel haz düşkünlüğü önlenmiş, doğal yapısına aykırı olarak, tekeşliliğe zorlanmış olmaktadır. (Negereros, *s. 56).*

Cinsel organların acı veren işlemlerle kesilip alındığı erginlik âyinlerinin, ataerkil toplumun gençlerin cinsel yaşamına karşı giriştiği kavgayı dile getirdiklerine kuşku yoktur. Daha az kesin olan, bu törenlerin toplumbilimsel ve iktisadî imlemi, cinsel ahlâkın ve baskı altına almanın evriminde oynadıkları tarihsel roldür. Bu âyinlerin, sevisel yaşama en küçük bir köstek vurulmayan ilkel çağdan kalmış bulunmaları olasılık dışıdır. *Onlar, tarihin belli bir anında doğmuşturlar.* İlk ataerkil örgütlenmelere özgü oldukları söylenebilirdi. Oysa, Krische'nin sıralamasına göre, bazı anaerkil toplumlarda da rastlıyoruz bu törenlere. Peki, bunları cinsel etkinliğe olumlu gözle bakan toplumsal örgütlenmeyle nasıl bağdaştırmalı?

İki olguyu gözönünde bulundurmak gerekir: her şeyden önce, anaerkil düzende yaşayan kavimlerde bu alışkıya pek öyle sık rastlamıyoruz; bu işlemi uygulayan Mısırlılar için,

[1] KRISCHE'nin **Das Rätsel der Mutterrechtsgesellschaft** adlı yapıtından alınmıştır, Münih, 1927, s. 231.

«anaerkil eğilimli» denmiştir; ikinci olarak da, anaerkil düzenle ataerkil düzen arasına kesin bir sınır çekmeye kalkmak, tarih anlayışıyla pek bağdaşmayan bir davranış olur. Anaerkil düzenin yerini ataerkil düzene bıraktığı her yerde, geçiş ağır ağır olmuş, bütün iktisadî ve toplumsal kurum ve alışkıların değişmesi çok uzun sürmüştür. Erginlik çağında cinsel organların sakatlanmasına gençliğin cinsel etkinliğinin baskı altına alınmasını sağlayan bir cinsel-iktisadî işlev yükleyişimiz, bu alışkının geçiş döneminde ortaya çıktığını, cinsel yaşama yandaş tutum yavaş yavaş yerini cinsel yaşama karşıt tutuma bıraktıkça vazgeçilmez bir töre haline geldiğini varsayışımızdandır. Peki, hangi dönemde, hangi durum ve koşullarda olmuştur bu iş? Elimizdeki belgelerin azlığından ötürü, böyle bir varsayımla yetinmek zorundayız; ancak bu varsayım, cinsel ahlâkımızın tarihi ve üreme aygıtımızın işleyişi konusundaki bilgilerimizle yüzde yüz çakışmaktadır.

İktisadî önemi ilk bakışta göze çarpan yeğenlerarası evlenme henüz gelişmesinin doruğuna varmadığı ve iffetli yaşama zorunluluğu gençlik kitlesini baskısı altına almadığı günlerde, ahlâksal baskı yeterliydi. Gençliğin cinsel perhizde yaşaması zorunluluğu yaygınlaştıkça, gençler bu doğaya aykırı isteğe daha çok başkaldırıyorlardı; oysa, «yasal evlilik» dizgesini tehlikeye atmak söz konusu olamazdı; evlilik öncesi cinsel özgürlük insanı «zorlama evlilik»i kabule yatkın kılmadığından, zamanla, daha sert önlemler almak gerekti. Genç kızın bızırının kesilip alınması, insan türüne özgü cinsel uyarılabilirliğinin kabaca azaltılması anlamına gelir; demek ki, son çözümlemede, böyle bir işlemin görevi, onu gizlemeye yarayan birtakım alışkılar içersine saklanmış bir toplumsal zorlamadır. Gençlere verilen zararlar ilerki kuşakların cinsel etkinliklerinin o günden cezalandırılması, büyükler tarafından kılı kırk yararak düşünülmüş «öç alma eylemleri» değildir, egemen kümenin, evrimin o aşamasında, kendilerine birtakım iktisadî zararlar getiren gençlerin cinsel etkinliğini bastırmak

üzere akıllıca aldığı önlemlerdir. Daha sonraki dönemlerin daha gelişmiş ataerkil düzeni çok daha geliştirilmiş ve etkili yöntemlere başvuracaktır: *çocukların* cinsel yaşamına savaş açacak, daha başından cinsel yapıyı yıkacak, çocuğa zorla kaskatı bir kişilik zırhı giydirerek bedensel boşalma güçsüzlüğüne neden olacaktır; böyle davranmakla, farkına varmadan, bir sürü sinir hastalığı, sapıklık ve cinsel suç yaratacaktır. Demek ki tarihsel açıdan bakıldığında, Freud'un buyurgan insanlarda bulduğu iğdiş edilme korkusunun temelinde yeni doğmakta olan ataerkil düzenin iktisadî çıkarları yatmaktadır. Eskiden karmaşık iğdiş edilme duygusunu yaratan nedenler bugün de yürürlüktedir, yani ana-babanın —yüzde yüz bilinçsiz olarak— aracılık ettikleri sürekli ve zorlama evlilik toplumun çıkarına uygun düşmektedir.

IV. BÖLÜM

İLK EMEK DEMOKRASİSİ[1] — ANAERKİL DÜZEN; ÜRETİM ARAÇLARININ ÖZEL ELLERE GEÇMESİ — ATAERKİL DÜZEN

ÖZET

Trobriandlarda ataerkil düzenin anaerkil düzenden doğduğunu, bu dönüşümün ana çarkının da, toplumun başka türlü örgütlenmesine izin veren, geçim katkıları (çeyiz) töresi olduğunu daha önceki bölümlerde gördük. Emek demokrasi-

[1] Bu yapıtın ilk Almanca basımında (1931) «Urkommunismus» (ilkel ortaklaşmacılık) terimi kullanılmıştır ilk anaerkil toplumun iktisadi işlevlerini anlatmak üzere. Ama kızıl buyurganlığın «ortaklaşmacılık» terimini utanç verici biçimde kötüye kullanmasından ve onunla kendine çıkar sağlamasından sonra, «ilkel ortaklaşmacılık» kavramı okurları yanılgıya düşürebilir, dolayısıyla tepkiye yol açabilirdi. Bunun için, «ilkel ortaklaşmacılık» terimini «ilk emek demokrasisi»yle değiştirdik; bu değiştirme, 1931'lerin **cinsel-siyasal toplumbilimi**'nden yola çıkıp 1951'lerde **acunsal enerji bilimine** dayalı **toplumbilime** varan evrime de uymaktadır; ancak, başka yapıtlardan alıntı yapıp yazarların kendi sözlerini aktardığımız zaman, terimleri olduğu gibi bıraktık; «**emek demokrasisi**» teriminiyse, işlevsel olarak insanlar arasında kurulan akılsal, gerçek ve doğal emek (iş, çalışma) ilişkilerinin toplamı diye tanımlıyoruz. **Emek demokrasisi** kavramı, sonradan kişilik zırhı ve akıldışı öğretiler tarafından çarpıtılmış olsalar da, bütün toplumsal sonuçlandırmaların temelini meydana getiren bu emek ilişkilerinin

sine dayalı anaerkil «büyük aile»nin (gens'in) yavaş yavaş —düşünsel açıdan allanıp pullansa da— sop başının ve ailesinin iktisadî bağımlılığı altına girişini, böylece ataerkil düzene yol açışını da gördük. Bu, ataerkil düzene geçişin ve toplumun sınıflara bölünmesinin genel ilkel süreci midir, yoksa yalnız Trobriand toplumuyla ona benzer birkaç kavime mi özgüdür? Bu soruya olumlu yanıt vermek kolay değildir. Çünkü başka kavimler hakkında, Malinowski'nin Trobriandlarla ilgili anlatıları kadar ayrıntılı ve kesin bilgilerimiz yoktur. Kavimbilimciler ya yeterince yöntemli değildirler, ya da geçerli sonuçlar çıkarabilmemiz için bize toplumun cinsel ve iktisadî koşulları hakkında betimleyici ayrıntılar vermezler. Ayrıca, kavimbilimcilerin çoğu ataerkil düzeni insanlığın ilk dönemlerinden beri süregelen bir veri sayar, buysa her türlü tarihsel ve evrimsel değerlendirmeyi konu dışında bırakır. Hattâ, betimlemelerin pek çoğu incelenen halkların toplumsal örgütlenmesinin anaerkil düzene mi, ataerkil düzene mi, ortaklaşmacılığa mı, yoksa özel mülkiyete mi dayandığını söylememektedir.

Kavimbilimciler arasında, ilkin Lewis Morgan[1] anaerkil düzenin eskiliğini savunmuş, bu görüşü Engels de *Ailenin Kökeni* adlı yapıtında benimsemiştir. Onlardan önce de, Bachofen[2] anaerkil düzenin genellikle ilk toplum örgütlenmesi olduğunu, çünkü gerçek anlamıyla *doğal hak*'kı temsil ettiğini, ataerkil düzeninse birtakım karmaşık toplumbilimsel etkilerin varlığını gerektirdiğini ortaya koymuştur.

Bu bilginlerin dediklerine karşı çıkan, ataerkil miras hukukuyla ataerkil düzenin anaerkil düzenden önce geldiğini

(düşünsel öğretisini değil) **gerçeklik**'ini canlandırır. **Emek demokrasisi, her türlü buyurgan yürütme biçimini konu dışı bırakır,** tıpkı buyurgan yönetimin emek demokrasisinin işleyişini elinin tersiyle itişi gibi.

[1] **Ancient Society** (Eski Toplum).

[2] **Das Mutterrecht** (Anaerkil Düzen).

öne sürmekte direnen kişilerin belgeleri hep bir sürü yoruma açıktır ve anaerkil düzenin doğal hukukun ilk biçimi olduğunu savunan kuramın tutarlılığından yoksundur; bu kuram, ataerkil düzende yaşayan çok eski bazı kavimlerin bulunmasıyla değerini yitirmemiştir. Çünkü söz konusu kavimlerin bulunması, ataerkil düzenin öncelliğini kanıtlamamaktadır. Nitekim, son derece ilkel yaşayan Pigmeler[1] ataerkil bir örgütlenme benimsemiş olsalar bile, tekeşli cinsel düzenleri ve son derece kesin kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasakları çok uzun bir tarihsel evrim geçirdiklerini göstermektedir: ancak söylenceleriyle (mythes) masallarının incelenmesi bizi bu konuda aydınlatabilir.

Anaerkil düzenin, ilkten varolan bir ataerkil düzenden doğmuş bulunması olasılığı pek yoktur. Anaerkil düzenin başlıca özelliklerinin büyük bir cinsel özgürlük ve emek demokrasisi olduğunu, ataerkil düzeninse —nerede rastlarsak rastlayalım— özel mülkiyetle, kadının köleleştirilmesiyle, bizim toplumlardakine benzer bir cinsel bastırmayla atbaşı gittiğini unutmamak gerekir; anaerkil düzen bu haliyle doğal duruma çok daha yakındır: ataerkil düzenden türediğini varsayarsak, *geriye dönük bir evrim*'in, son derece karmaşık bir örgütlenmenin çok daha ilkel, doğal bir örgütlenmeye dönüşmesinin varlığını kabul etmemiz gerekecektir. Böyle bir varsayımsa, toplumsal görüngüleri (hâdiseleri) tarihsel açıdan ele almaya yarayan temel ilkeleri hiçe saymak olur.

İnsanlık tarihinin başından beri ilkel bir anaerkil düzenin yanında ataerkil düzenin de varolageldiğini kabul edecek üçüncü bir varsayım da en az ikinci kadar olasılık dışıdır: anaerkil düzenin kuşakların doğal bağla birbirlerine bağlanmalarına dayanmasına ve ilkel zamanlardaki kanda-

[1] MARCUSE'nin **Ehebuch** (Evlilik Kitabı) adlı yapıtında, ROHEIM'dan alınmış: «Urformen und Wandlungen der Ehe» bölümüne bakın. (s. 33 ve sonrası).

şıyla cinsel ilişki kurma yasağına ve emek demokrasisine eksiksiz uyuşuna karşılık, ataerkil düzenin öncelliği varsayımı bir sürü karmaşık ve geçersiz tahmine dayanmaktadır: Bu görüş açısını desteklemek üzere erkeğin gücü, kendinden daha genç ya da daha zayıf (?) erkekleri kıskanması anılmakta, «bir önderin başkanlığında yaşayan» hayvan toplulukları örnek verilmektedir. Bu kanıtlama birkaç güçlükle karşılaşmaktadır: «kıskançlık» savı, ilkel çağlardaki yadsınmaz kandaşıyla ilişki kurma yasağını da, emek demokrasisine dayalı iktisadî düzeni de kaldırıp atmaktadır; herhangi bir hayvan topluluğunda bütün dişileri kendine ayıran ya da öbür erkekleri kovan güçlü ve kıskanç bir erkeğin varlığını kabul ettiğimiz an, bu durumun yeryüzü kuruldu kurulalı süregeldiğini de kabul etmemiz gerekir; yoksa, kuracağımız dizgenin anlamı kalmaz; topluluktan kovulan, dolayısıyla ardı arkası gelmeyen bir kavgaya girişen erkekler ilkel iktisadî yaşama katkıda bulunamazlar, çünkü o zaman kadınlarla iç içe girmeleri gerekir; eh, bundan ötürü, verdikleri emeklerin ürünlerini de devşiremezler elbet. Beri yandan, «ilkel baba»nın kendisi kadar güçlü bir küme erkeği öyle uzun süre kadınlardan uzak tutabilmiş olması da akıl alacak şey değildir. Bu kuramın biricik varsayımsal temeli oymak başının yakıştırmaca kıskançlığıyla —aslında pek de ender rastlanan— içlerinden birinin «önderliği»nde yaşayan vahşi hayvan topluluklarının (atların, geyiklerin, maymunların) varlığıdır. Hayvanlar evreninden alınan bu dirimsel (biologiques) kanıtlar, yumurtlama dönemindeki rastlantısal çiftleşmeler dışında tam anlamıyla düzensiz bir cinsel yaşam süren milyonlarca hayvan türüyle karşılaştırıldığı zaman, tüm değerlerini yitirirler; ama ataerkil öğretiye dört elle sarılanlar yine de bu zayıf «kanıtlar»ı öne sürmekten geri durmazlar.

İnsanlık tarihinin ilkel dönemlerine ataerkil açıdan bakan görüşler ayrıca, tam bir mantık tutarlılığıyla, günümüzdeki erkeklerin birkaç kadınla ilişki kurabilme ayrıcalığı karşı-

sında kadının tekeşli yaşamasının, kıskançlığının ve baskı altında tutulmasının dirimsel temellere dayandığına inanmamızı isterler. Bu görüşün de bizim toplumların ataerkil örgütlenmesini doğrulama amacı güttüğünü, buyurgan cinsel öğretinin temel taşı olduğunu, anaerkil örgütlenmeninse her şeyin zamanla değiştiğini, çok daha başka yöntemlerle yapılabileceğini gösterdiğini bir kez daha belirtelim: bu koşullarda, neden ataerkil düzenin öncelliği varsayımını seçmediğimiz kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlaşılıyordur sanırız.

Anaerkil kuramın başlıca üstünlüğü, ataerkil kuramın gerçekte sürekli değişmelere uğrayacak şeyleri ölümsüzleştirmesine karşılık, bir sürü veri ve süreci aydınlığa kavuşturmamıza izin vermesidir. Nitekim, ataerkil düzenin anaerkil düzenden yavaş yavaş doğduğunu varsayarsak, birtakım zorlama açıklamalara başvurmaksızın, bir dizi olguyla tam bir uyum içersinde kalırız; buysa, üretken cinsel yaşamla cinsel tutumbilimin türlü görünüşlerinin tarihçesi konusunda epey kazanç sağlar bize.

Krische, 1927'de, anaerkil düzenin tarih içersinde ve günümüzde dört bir yana yayılması konusunda kavimbilimsel bilgiler toplamıştır[1]. Geriye, ilkel örgütlenmelerle ilgili çeşitli örneklerden yola çıkarak anaerkil düzenin ataerkil düzeni doğuruşunu açıklamak, Trobriand Adaları'nda yaşayanlar için yaptığımız gibi, tarihsel gelişme çarkını ortaya çıkarmak, yani güç bir iş kalır. Krische'nin derlediği bilgilere göre, anaerkil örgütlenmelere şuralarda rastlanmıştır:

1) Kuzey Amerika'daki tarımla yaşayan Kızılderililerde, Missouri vadisindeki kavimlerde, İrakua'larda, Huron'larda, Algonquin'lerde, Muskogee'lerde, Choctaw'larda, Cherokee'lerde, Natchez'lerde, Pueblo'larda; Güney Amerika'daki ilkel oymaklarda, Tubi'lerde, Karaiblilerde, Aruak'larda.

2) Doğu'da, Malezyalı kavimlerde, Nikobar ve Pelew

[1] **Das Rätsel der Mutterrechtsgesellschaft**, Münih, 1927

adalarında yaşayanlarda, Formoza'da: Çin ve Hindistan'da da ilkel anaerkil kavimler vardır (Garolar, Pani-Koochlar, Kulular).

3) Eski Çağ'ın uygar kavimlerinde, Atina'da, Isparta'da, Megara'da, Girit Adası'nda, Lemnos'da, Lesbos'da, Samothrace'ta, Elis'te, Mantinea'da, Lykea'da, Kyria'da; Roma'da; ayrıca, Çinlilerde, Araplarda, Tibetlilerde, Keltlerde, Slavlarda falan.

Kavimbilimciler arasında yalnız Morgan ilk olarak, doğaya yakın yaşayan kavimlerde anaerkil düzenin ataerkil düzenden önce geldiğini kanıtlamış, ilkel emek demokrasisiyle anaerkil düzeni birbirine bağlayan bağlar konusunda tutarlı bir kuram geliştirmiştir. Roheim[1], iktisadî yaşamlarıyla kansal örgütlenmeleri arasında en küçük bir bağıntı kurmadan, emek demokrasisine göre örgütlenmiş kavimlerin bir listesini çıkarmıştır. Bu örgütlenmelerde göze çarpan başlıca olgular şunlardır: toprak ve kulübeler ortak maldır, çalışma ve elde edilen ürünlerin paylaştırılması ortaklaşadır, ama âletler, mücevherler, giyecekler falan herkesin özel malıdır; Kulilerde, Lengualarda, Eskimolarda, Brezilyaya ilk yerleşenlerde, Bakairilerde, Avustralya'nın her yanında, Tasmanya'da, Komançilerde, Siularda, Hindiçini'deki halklarda, Salomon Adaları'nda yaşayan kavimlerde durum böyledir. Zaman zaman, yabancı oymakların avlanma alanı çok dar tutulur; buysa, ister istemez savaşa yol açar.

Roheim'ın gözlemlerinden biri bizi sorunun en can alıcı noktasına, çeyiz işine götürür. Roheim, pek çok ilkel toplulukta mülkiyetin sevisel bağla eşdeğerli olduğunu söyler; buna kanıt olarak da, kimi törenlerde eşlerin erkeğin sahip bulunduğu toprağı simgeleyişlerini gösterir (*a.g.y.*, s. 20). Evlenmeler hep ayrı oymaklar arasmda olduğundan, çeyizin

[1] ROHEIM: «Die Urformen und der Ursprung des Eigentums» (Archiv für Ethnographie, c. 28, H. I/II).

kadın aracılığıyla erkeğe ve onun oymağına geçişine bakarak, bu alışkının cinsel simgeselliğini kolayca anlıyoruz: *mülk, cinsel çıkarlarla el değiştirmektedir.* Roheim'ın dediğine göre, ilkel ortaklaşmacılık (communisme primitif) düzeninde yaşayan kavimler bile vardır yeryüzünde; bunlarda, mülk sahibi «mülk»üyle kılgısal değil, biçimsel ve törensel ilintiler kurmaktadır. (*a.g.y.*, s. 16). Malinowski de, Trobriandlarla oyma kayıkları arasındaki mülkiyet ilintisi konusunda bize aynı şeyleri söyler.

Kavimbilimcilerin yaptıkları bu ve buna benzer saptamalar —ki bunlar Trobriandlar hakkında bildiklerimizle uyuşmaktadır—, çeyize anaerkil düzenden ataerkil düzene, «kalabalık aile» içersinde yürürlükte bulunan ilkel emek demokrasisinden bütün zenginliklerin aynı ailede toplanmasına, özgür cinsel yaşamdan cinsel bastırmaya geçişin temel çarkı gözüyle bakmamıza izin vermektedir. İlerde doğayla iç içe yaşayan ilkel topluluklarla kavimler üzerinde yapılacak yeni araştırmalar, bu görüş açısını hesaba katarak, bu törenin çok yaygın olup olmadığını, anaerkil düzenleri ne ölçüde ataerkil örgütlenmeye dönüştürdüğünü açıklığa kavuşturmalıdır.

O araştırmaların sonuçları olumlu çıkarsa, evlenme ve çeyiz getirme işleminde, ilkel toplumda sınıflaşmanın başlangıcıyla birlikte bir sömüren-sömürülen ilintisi yaratan toplumbilimsel çarkı ortaya koymuş oluruz: bilindiği gibi, «işgücü» denen malın satın alınması da, bizim toplumlardaki anamal birikiminin temel çarkıdır.

2) TECİMSEL MALIN İLK ADIMI: ÇEYİZ

Sevisel yaşamın ilkel cinsel-iktisadî düzenlenmesini ortadan kaldıran cinsel etkinliğe düşman ahlâk anlayışının kökeni belli iktisadî çıkarlardaysa, o zaman, iki ayrı düzlemde gelişen bu iktisadî evrimin niteliğini biraz daha derinleştirmemiz gerekir: gerçekten de, bir yandan toplumda birtakım

zenginliklerin birikmesine izin veren üretim uygulayımındaki ilerlemeye tanık olmaktayız, öte yandansa bunun ayrılmaz yoldaşı, toplumu kişisel tüketim için yaratılan ürünlerin yerini alacak «tecimsel mallar»ın yapımına götüren işin küçük parçalara bölünmesine.

Toplum içersinde çalışmanın çeşitli kişilere bölüştürülmesi ve buna bağlı olarak bireylerin belli bir uğraş alanı ya da gönül eğilimiyle sınırlandırılmaları, tıpkı küçük yapımevinde işlerin paylaştırılması gibi, ayrı ve ters noktalardan yola çıkarak gelişmektedir. Aile ve genişlemiş aile olan oymak içersinde çalışmanın kendiliğinden bölüştürülmesi çeşitli yaş ve cinsleri kapsamaktadır, yani tam anlamıyla ruhsal etkenlere dayanmaktadır. Topluluğun genişlemesiyle, nüfusun artması, özellikle de oymakların birbirleriyle çatışması ve birinin öbürünü boyunduruğu altına almasıyla işin bölüştürülmesi de yaygınlaşmaktadır. Öte yandan, daha önce saptadığımız gibi, tecimsel mal alışverişi ilkin çeşitli aile, oymak ve toplulukların karşılaştıkları noktalarda kendini gösterdi; çünkü uygarlığın başlarında, birbirleriyle buluşup tam bir bağımsızlık içinde alışverişte bulunanlar bireyler değil, topluluklar olmuştur. Çeşitli topluluklar doğal çevrelerinde değişik üretim araçlarıyla değişik beslenme ürünleri bulmaktadır. Dolayısıyla, üretim biçimleri de, yaşayışları ve ürünleri de değişik olmaktadır. Türlü topluluklar arasında bir kez ilişki kuruldu mu, ürünlerin karşılıklı değiş-tokuşu hemen gelişmekte ve zamanla bu değiş-tokuşu mal alım satımına çevirmektedir. Değiş-tokuş üretim alanlarının birbirinden ayrılmasına yol açmaz; onları birbirine bağlar, böylece toplumsal üretimin az çok bağımlı çeşitli dalları haline getirir. Kimi yerde, çalışmanın bölüştürülmesi çeşitli ve birbirinden bağımsız üretim alanlarının aralarında ürün değiş-tokuşu yapmalarından gelmektedir. Kimi yerdeyse, işin ruhsal etkenlerle bölüştürülmesi göze çarpmakta, ve buralarda, tam ter-

sine, bölünmez bir bütünün türlü organları birbirlerinden kopmakta, özellikle yabancı topluluklarla yapılan değiş-tokuştan gelen itkiyle ayrışmakta, çeşitli çalışma alanları arasındaki bağın ancak yarattıkları ürünlerin değiş-tokuş edilmesiyle sürebildiği bir yalnızlığa yol açmaktadır.[1]

Demek ki, ilkel topluluğun *kendi içinde* yaptığı ürün değiş-tokuşuyla yabancı topluluk ve kavimler *arasında* yapılan değiş-tokuşu birbirinden ayırmak zorundayız. Bir topluluk içersindeki bağımsız-olmayanların bağımsızlığına bağımsızların da bağımlılığına yol açan değiş-tokuşlar, Trobriandlarda, bahçe ürünlerinden oluşan geçim yardımları aracılığıyla yapılmaktadır. Malinowski bunun, *değişik* bahçe ürünlerini, yani gerçek bir mal değiş-tokuşunu kapsayıp kapsamadığını açıklamıyor. Ancak mal değiş-tokuşu Trobriandlarda küçük bir filiz halinde vardır, çünkü ürünlerinin bir bölümünü kendileri ve aileleri için yetiştirmekte, en önemli kesiminiyse ailedeki kızların geçim katkılarına (çeyizlerine) ayırmaktadırlar. Böylece çeyiz evlenen kızın erkek kardeşiyle kocası arasında kurulan son derece ilkel üretim ilişkilerinin doğurduğu ilk tecimsel malı canlandırmaktadır. İlerde, tecimsel mal alışverişinin yabancı oymakların karşı karşıya gelmesiyle başladığını öne süren Marx'ın bu görüşünün çok yerinde olduğunu göreceğiz, çünkü belli bir sop içersindeki ürün değiş-tokuşunun kaynağı iki ayrı ilkel sop'un *(Ur-clan'*ın) karşılaşmasıdır. Ancak bunun terimin gerçek anlamında «mal» olmadığı, «tecimsel mal»ın ilk taslağı, yani çeyiz (geçim katkısı) olduğu ve köydeki zenginliklerin tek bir ailenin elinde toplanmasına, daha sonra da gerçek anlamıyla mal alışverişine yol açtığı gün gibi ortadadır — ve bu noktayı unutmak yanlışlığa düşürür bizi.

[1] Karl MARX, Capital (Ed. Sociales, Paris 1948, s. 415).

3) BÜYÜK ATAERKİL AİLENİN VE SINIFLARIN DOĞUŞU

Çeyiz getirme töresinin doğurduğu başka bir sonuç da, Morgan'ın, Engels'in, Cunow'un[1], Lippert'in, Müller-Lyer'in[2] ve daha başka bilim adamlarının betimledikleri büyük ataerkil ailenin oluşmasıdır.

Cunow'a kulak verelim şimdi:

Büyük ataerkil aile ortaya çıktıkça, toteme bağlı «geniş anaerkil aile»yle gittikçe daha çok çatışır. Aile başları, birbiri ardından, eskiden «geniş anaerkil aile» topluluğunun elinde bulunan görevleri kendilerine mal ederler. *Bir toteme bağlı topluluğun malı olan büyük ailenin toprakları, özel mülk halinde, yavaş yavaş paylaştırılır, «anaerkil aile»deki bireylerin kalıtsal hakları gittikçe azalır, yeni ailenin atası olan başkanın yakınlarının haklarıysa çoğalır. Eskiden aynı toteme bağlı bireylerin hepsinin birden yürüttükleri yargılama işlevi de yavaş yavaş ataerkil aile başkanının eline geçer.*

Sop başkanları ailesinden gelme bir soylular sınıfının oluşması ve eşit haklı «geniş anaerkil aile» bireylerinin (varlıklı ya da yoksul bir büyük ataerkil ailenin üyesi oluşlarına göre) varlıklı ve yoksul diye ikiye ayrılmaları hem birtakım özel uğraşların doğmasına, savaş tutsaklarının ve parayla alınıp satılan kölelerin ortaya çıkmasına, hem de eski oymak yapısının dağılmasına yol açar. Kan birliğine dayalı eski örgütlenmenin yerini, yavaş yavaş, bir derebeylik ya da devlet örgütü alır (a.g.y., *s. 45).*

Engels, ilkel toplumdaki aile biçimlerinin evrimiyle bunları koşullayan iktisadî yaşam biçimlerini şöyle anlatır:

[1] Heinrich CUNOW, **Zur Urgeschichte der Ehe und Familie** (Ergänzungsheft der neuen Zeit, Dietz, Nr. 14, 1912-13).

[2] MÜLLER-LYER, **Die Familie**, 2 Aufl., Münih 1918.

Çalışma evrim geçirdikçe, elde edilen ürünlerin niceliği artar, dolayısıyla toplumun zenginliği de, ve toplumsal düzen gittikçe aile bağlarının boyunduruğuna girer. Toplumun böyle aile bağlarına dayalı örgütlenmesinde çalışmanın verimliliği onunla birlikte de özel mülkiyet, mal alışverişi, zenginlik ayrımları, yabancı iş gücünün kullanılması, ve derken, sınıf karşıtlıklarının temeli ortaya çıkıverir: yeni toplumsal ögeler, kuşaklar boyu, eski toplumsal yapıyı yeni duruma uydurmaya çalışır, böylece, aralarındaki mutlak uyuşmazlık her şeyi tepe taklak eder. Aile bağlarına dayalı eski toplum, yeni toplumsal sınıfların gelip gelip toslaması sonucu, dağılır; Devlet örgütü içersinde toplanan yeni bir toplum alır onun yerini; burada artık alt örgütler aile toplulukları değil, yerel topluluklardır; aile düzeninin yerini mülkiyet düzeni almıştır, ve bu düzen, şu anda elimizde bulunan tarihi oluşturan karşıtlıklara, sınıf çatışmalarına yol açar (a.g.y., *s. VIII*).

Çalışmanın verimliliği ve üretilen malların değiş-tokuşu bireylerin ellerinde biriken zenginliklerin eşitsizliğine ve üretimde yabancı işçi kullanılmasına yol açmış, böylece sınıflar arasındaki karşıtlıkların temelini oluşturmuşsa, bu değişmelerin yapısını yalnız çeyiz (geçim katkısı) açıklayabilir.

Bir sürü toplumbilimci miras haklarının sop başkanlarının elinde toplanışını herhangi bir yorumda bulunmadan saptamakta ya da gelişigüzel bir varsayım ortaya atmaktadır. Nitekim, Müller-Lyer, zenginliklerin birikmesinden sonra, tüccarlık, zanaatçılık ve uygulayımcılık (teknisyenlik) yapan kişilerin çalışma, tecim ve savaşla elde edilen malların özel mülkleri haline gelmesine yardım edecek biçimde davrandıklarını öne sürmektedir. Ona göre, bu olguyla erkeğe büyük yararlar sağlayan kadım ailesinden satınalma alışkısı anaerkil düzeni bozmuş, ataerkil düzeni doğurmuştur. Ve olaylar şu tarih sırasını izlemiştir: önce bütün zenginlikler tek bir adamın

elinde toplanmıştır; böylece söz konusu adam, köle diye kullanacağı kadını satınalabilmiştir. Anaerkil düzenin yerini ataerkil düzen almış, ana kandaşlığına dayalı aile ata kandaşlığına dayalı aileyle yer değiştirmiştir. Oymak içersinde ölenin yerini alma gitmiş, onun yerine ailesel kalıt gelmiştir. Bu varsayım, zenginliğin *nasıl olup da* tek bir adamın elinde toplandığını açıklamamakta; tarihsel süreç konusunda tek söz etmemektedir.

Beri yandan, Morgan da şunları yazmaktadır: «İnsanlar daha büyük zenginlikler yaratmaya başladıkları ve bu zenginlikleri kadının akrabalarına değil de, erkeğinkilere bırakma arzusu belirdiği zaman, ataerkil toplumsal güç, tarihte ilk kez somut bir temele dayanmış olmaktadır» (*Ancient Society*, s. 478).

Burada da, varlığını çocuklarına bırakma arzusunun açıklanması gerekmektedir. Trobriandlardaki süreç, bu arzunun her şeyden önce, kızkardeşinin kocasına yapması gereken geçim yardımlarını şöyle ya da böyle geri almaya çalışan sop başkanı ya da babanın *elle tutulur* çıkarlarına dayandığını göstermektedir. Ancak yeğenlerarası evlenmenin ona yaptığı yardımları geri getirdiğini daha önce görmüştük. Morgan, birkaç sayfa sonra şunları yazar (*a.g.y.*, s. 485): eldeki varlığın artması ve bunu kendi çocuklarına bırakma arzusu, tekeşli evlilik kurumunu doğurmuştur. Yüzde yüz doğrudur bu söz, ama mallarını çocuklarına bırakma arzusu sop başkanının iktisadî egemenliğinin sonucudur; bu egemenlikse, kendisine tanınan çokeşlilik ayrıcalığının ve yeğenlerarası evlenmelerin yardımıyla, durmadan belirginleşmektedir. Toplumun daha alt katmanlarında (tabakalarında) bulunan yurttaşların adım adım köleleşmesi de yine bu iktisadî egemenlikten ötürüdür.

Varlığın artması, her şeyden önce, beslenme ürünlerinin üretiminde kullanılan ilkel uygulayımın (technique) adım

adım yetkinleşmesiyle açıklanmaktadır. Ama bu yetkinleşme, zenginliğin tek bir ailede toplanmasını, biri durmadan zenginleşen, öbürü durmadan yoksullaşan, biri anaerkil soplardan, öbürü sop başının ailesinden oluşan iki ayrı sınıfın doğmasını açıklamamaktadır. Çünkü ilkel ortaklaşmacı toplum —başka soplardan evlenme zorunluluğu ve evlilik çarkı olmasa—, yaratılan zenginlikleri sop başının ve ailesinin eline düşürmeden zenginleşebilirdi. Sınıflara ayrılma, erkek kardeşle-koca arasındaki ilişkiden ve soplar arasındaki astlık-üstlük sıralanmasından ötürü, belli bir emek sonunda üretilen besinlerin geçim katkısı olarak başkalarına aktarılmasıyla olmuştur.

Sınıflara ayrılma öyle şıp diye olmamıştır elbet, ilerde üstünde duracağımız ilk verginin getirilişini izleyen bir dizi üretim ilişkisi değişikliğinden sonra ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, bunun için üretimin belli bir düzeye yükselmesi gereklidir:

... Yararlı bir nesne, bolluğuyla, üreticisinin gereksinimlerini aştığı zaman, onun için kullanılacak bir değer olmaktan çıkar, değiş-tokuş edilecek bir değer haline gelir (Marx, Capital, *s. 98).*

Birkaç sayfa ötedeyse şunları okuruz:

Nesneler özleri gereği insanın dışındadırlar, dolayısıyla, yabancılaşmaları kaçınılmazdır. Yabancılaşmanın karşılıklı olabilmesi için, insanların sözsüz bir anlaşmayla birbirlerinin karşısına bu yabancılaşabilen nesnelerin özel sahipleri, başka bir deyişle, bağımsız kişiler olarak çıkmaları gerekir.

Trobriandlarda, bütün erkek kardeşlerin kendi yaşamları için gerekli ürünlerin dışında, birtakım ek ürünler yaratma zorunda olduklarını, sop başınınsa oturduğu yerde bunları

biriktirmekten başka bir iş yapmadığını görmüştük. Sop başı, kendini özel mülk sahibi gibi hisseden, dolayısıyla gerek sop'un öbür üyeleriyle, gerek öteki sop başlarıyla çatışan ilk bireydir. Yabancı oymaklarla yapılan değiş-tokuş bu süreci büyük ölçüde hızlandırır, ve sonunda, biriktirme gereksiniminin başlıca etkenlerinden biri haline gelir, bu da «yasal» evliliklerin insanlara sağladıkları çıkarı arttırır.

Ancak, ister ataerkil aile, ister yerli topluluğu, ister Peru'daki İnka Devleti olsun, ilkel topluluğun bireyleri arasında henüz böyle bir karşılıklı bağımsızlık ilintisi yoktur. Mal alışverişi toplulukların bittiği yerde, yabancı topluluklarla ilişki kurdukları noktalarda ya da bu topluluklarda yaşayan bireylerle yapılmaya başlamaktadır[1].

Burada, ilk bakışta, bir çelişki var gibi. Marx, ortaklaşa yaşayan bucakların ilk evrede dışa kapalı, doğal insan toplulukları oldukları düşüncesinden yola çıkıyordu. Bu ilkel topluluklarda bile birtakım ilkel değiş-tokuş türlerine rastladığımız zaman, onların doğal örgütler olmadıkları, doğal yabancı toplulukların biraraya gelmesiyle oluştukları sonucuna varabiliriz. Bu varsayım gerçekliğe uymaktadır. *Gerçekten de, ilkel topluluklar karmadır; mal değiş-tokuşunun ilk örneği, yani geçim katkıları da işte bu karma yapıdan gelmektedir.* Bunu kanıtlamak için, birkaç kavimbilimsel tanıtlamaya başvurmamız gerekir (VI. bölüme bakın).

Bu durumda, *sınıfların oluşumunu kadınla erkek arasındaki karşıtlığa bağlayan* Engels'in doğru yolda olduğunu anlıyoruz. Gerçekten de, kadın ezilen sop'tandır, erkekse ezen sop'tan; kadının köleleşmesine ve ailesinin, anaerkil «geniş aile»nin sop başkanının boyunduruğu altına girmesine yol açan bütün süreçleri başlatan, çeyizdir, geçim katkısıdır.

[1] MARX, Le Capital, Ed. Soc. Paris, s. 98.

Demek ki —insan kümesi olarak— *ilk sınıflar ana sop'uyla baba sop'u, ya da düşey doğrultuda bakarsak, ana soplarıyla baba soplarıdır.*

Anaerkil düzenin yerine ataerkil düzenin geçirilmesi, erkeğin çeyize el koymasına izin verir. Ama ataerkil örgütlenme daha ileri bir evreye gelince, gerek mirasla ilgili gerek onun dışındaki ayrıcalıklar kocanın ve oğullarının soyuna geçince, kadının ailesine yapılması gereken geçim yardımının gerekçesi kalmamakta, ilişkiler tersine dönmektedir: artık bir kadınla evlenmek isteyen erkek, emeğiyle ya da emeğinin ürünleriyle kadının babasına belli bir bedel ödemek zorundadır. Ataerkil düzende kadın babanın iktisadî çıkarları açısından değerli bir nesne haline geldiğinden, ataerkil düzenin ilk dönemlerinin başlıca özelliği kadınların başlık'la satınalınmasıdır: işte bu kurum, kadının kendi «geniş ailesi»nden koparılıp kocanın «geniş ailesi»ne katılmasına izin verir (Romalılardaki *enuptio gentis).* Ataerkil düzenle sonuçlanan geçiş dönemindeki geçim katkısı ataerkil düzenin daha ilerki evrelerinde «drahoma» biçiminde ortaya çıkar. Kadınların bırakılıp erkeklerin satınalınması, elinizdeki yapıtın sınırlarını aşan bir açıklama gerektirir. İlkel çağın kız kaçırma töresi kadınların satınalınmasının ilk adımı değildir, insanlığın evrimi içersinde çok daha eski, hâlâ aynı sop içinden evlenen ilkel yabancı kavimlerle karşılaşılan bir evrenin alışkısıdır (VI. bölüme bakın).

V. BÖLÜM

MORGAN-ENGELS KURAMININ DOĞRULANMASI VE GEREKLİ BİRKAÇ DÜZELTME

İlkel toplumun tarihçesine ilişkin üç temel kavimbilimsel kuramı kısaca gözden geçirdik (1 — ataerkil düzen anaerkil düzenden önce gelmiştir; 2 — anaerkil düzen, çok sonraları ortaya çıkmış ya da rastlantısal bir örgütlenme biçimidir; 3 — başlangıçta ataerkil düzenle anaerkil düzen yan yana yaşamaktaydılar), böylece Trobriandların geçirdikleri evrim süreci konusunda daha temel bir görüşe vardık. Bu sürecin ancak ataerkil düzeni anaerkil düzenden çıkaran kuramla bağdaştığını gördük. Şimdi artık Morgan'la Engels'in ortaya attıkları kuramı derinleştirmenin sırası geldi, çünkü Malinowski'nin buluşları —birkaç gerekli düzeltmenin dışında— bu iki toplumbilimcinin anaerkil düzen, ataerkil düzen, ailenin ve özel mülkiyetin gelişmesi arasındaki ilintilerle ilgili bulgu ve düşüncelerini parlak bir biçimde doğrulamakla kalmamakta, ayrıca Trobriandlarda geçim katkısının ve toplumun kılık değiştirmesine yol açan iktisadî işlevinin saptanması ilkel dönem tarihinin daha tutarlı bir görüşle ele alınmasına izin vermektedir; bu kuramın yanında, yürürlükte bulunan ve birbirleriyle çelişen öbür kuramlar, Morgan'la Engels'in onu geliştirdikleri güne oranla şimdi çok daha anlamsız gözükmektedirler. Nitekim, kavimbilimci ve ruh he-

kimi Roheim ilkel ortaklaşmacılığın varlığını kabul etmekte, ama —yer yerinden oynasa gene de savunulması gereken şu sallantılı ilkel ataerkil göçebe kavim varsayımına duyduğu sevgiyle— bu iktisadî düzenle cinsel yaşam biçimlerinin evrimi arasındaki ilintileri es geçmekte, Malinowski de kendi buluşlarından herhangi bir sonuç çıkarmaktan ve bunların Morgan'ın önerdiği sonuçlarla yüzde yüz çakıştıklarını saptamaktan kaçınmaktadır.

Malinowski'nin buluşlarıyla Morgan'ınkileri ve Engels'in andığı verileri kıyaslamak, ilk bakıştaki benzerliklere karşın, büyük bir güçlükle karşılaşmaktadır: Morgan'la Engels'in çalışmalarında —o yönde yorumlanabilecek birkaç anıştırmanın dışında— ananın erkek kardeşinin (kadının bağlı bulunduğu sop'un) kızkardeşin kocasına (kocanın ailesine) yapmak zorunda olduğu geçim katkısı hakkında en küçük bir betimleme ya da adını anma yoktur. Söz konusu geçim katkısının, Trobriandlarda, anaerkil düzenin ataerkil düzene dönüşmesinin temel iktisadî çarkı olduğunu gördüğümüze; beri yandan da Morgan, Engels'in en ince ayrıntılarıyla anlattığı bu dönüşümü bulup ortaya çıkardığına göre, iki olasılık belirmektedir karşımızda: ya bu çark yalnız Trobriand toplumuna özgüdür, başka yerde görülmez, ya da evrensel geçerliliğine karşın, gözlemcilerin gözünden kaçmıştır. Sorun çok önemlidir. Çünkü geçim katkısı, Trobriandlardaki gibi, dünyanın her yerinde toplumsal sınıfların ve cinsel etkinliğe düşman ahlâkın oluşumuyla sonuçlanan iktisadî-toplumsal ilişkilerin ilk filiziyse, bu sorunu çözdüğümüz zaman ilkel dönem tarihini daha iyi anlayabileceğiz, anaerkil kuramı sağlam temellere oturtabileceğiz ve doğal cinsel düzenleme biliminin anlamını daha iyi kavrayabileceğiz demektir.

1) MORGAN'LA ENGELS'İN BULUŞLARININ ÖZETİ

Malinowski'nin buluşları ve kendi savlarımızla Morgan-Engels kuramı arasında bir bağ kurmaya çalışmazdan önce, bu iki bilginin temel düşüncelerini kısaca özetlemeye uğraşalım.

Ömrünün çoğunu Amerika'daki İrakua'ların yanında geçiren Morgan, tarihte ilk kez, çağdaş ailenin birkaç hazırlık evresinden sonra oluştuğunu bulmuştur; ilkel toplulukların *gentes* (soplar) halinde örgütlendiklerini, ilkin ana soyundan akrabalığa (anaerkil miras hukukuna ya da «anaerki»ne) bağlı bulunduklarını da herkesten önce o farketmiştir. Bachofen, ondan önce 1861'de, Yunan ve Latin söylencelerini (mitologyasını) inceleyerek anaerkil düzenin ataerkil düzenden daha eski olduğu kuramını ortaya atmıştır. Bachofen'in öğretisi şu düşünsel konutlara (postulat) dayanmaktadır:

1) ilkel çağlarda sınırsız cinsel ilişkiler, «açıkmeşreplik»;

2) pek güvenilir olmayan babalık, dolayısıyla ana soyunun ağır basması;

3) kadınların ayrıcalıklı konumu (kadınerki: gynécocratie);

4) bütün erkeklere kadın üzerinde aynı hakkı tanıyan eski bir din yasasının çiğnenmesi sonucu, tekeşli evliliğin belirmesi; yasanın bu çiğnenişini ödünlemek üzere, kadına sınırlı, geçici bir özgürlük tanınması («kutsal fahişelik»).

Engels, Bachofen'in ataerkil düzeni anaerkil düzenden çıkarmakta yüzde yüz haklı olduğunu, ama bu evrimi dinsel düşüncelere bağlarken yanılgıya düştüğünü söyler.

Studies in Ancient History (Eski Çağ Tarihi Üstünde İncelemeler) adlı, 1876'da yayımlanan yapıtında örgütlenme yönünden insan topluluklarını «ayrı oymaktan evlenenler» ve «aynı oymaktan evlenenler» diye ikiye ayıran İngiliz araştırmacısı J. F. McLennan'ın savlarının tersine, Morgan İra-

kuaların «ayrı ailelerden kız alarak» kendi içlerinde evlilik yapan soplardan oluştuğunu görmüştür. Morgan bu anaerkil «geniş aileler»de —bunlarda cinsel ilişki yasaktı— sonradan Roma ve Yunan ataerkil «geniş aileleri»nin ilk çekirdeğini görmekteydi. «Geniş aileler»e rastlanan her yerde, anaerkil örgütlenme ya da anaerkil örgütlenme kalıntıları bulunmuştur. Avustralya'da Gambiar Dağı eteklerinde yaşayan ve iki «geniş aile» ya da «sop»tan (kroki ya da kumite'den) oluşan Aborigines'lerin, Yeni Güney Galler bölgesindeki Darling River vadisinde yaşayan (başlangıçta iki, sonra altı sop'tan oluşan) Kamilaorilerin, Amerika'daki bütün Kızılderililerle İrakuaların toplumsal örgütlenmesi böyledir. Sop'la ilkel topluluk arasındaki ayrımı pek iyi kavrayamayan McLennan, Kalmuklarda, Çerkezlerde, Samoyedlerde; Hindistan'da, Warellislerde, Magallarda, Munipurilerde «geniş aile»lere rastlamıştır. Kovalewski aynı şeyi Pişavlarda, Şefzurlarda, Svanetlerde ve Kafkaslarda yaşayan daha başka topluluklarda bulmuştur; (Sezar'ın deyimiyle, *gentibus cognationibusque* halinde örgütlenmiş) Keltlerle, Cermenlerde; İskoçya ve İrlanda'da da, XVIII. yüzyılda bile, anaerkil örgütlenmeler vardır; Morgan'la Arthur Wrigth bu örgütlenmeleri özellikle Seneka İrakualarında incelemişlerdir. Yunanlılarla Romalıların tarihe ataerkil taslağa göre örgütlenmiş «geniş aileler» (*gens*'ler, *genos*'lar) aracılığıyla girdikleri doğrudur; bunlar ilkin birtakım oymak ve sop birliklerinden oluşmakta, sonra yerlerini, ayrı ailelerden kurulu Eski Yunan Devleti'ne bırakmaktadırlar. Bede'ye göre, Pictuslar anasoylu «geniş aile» örgütlenmeleri kurmuşlardır. Engels *fora*'yı (büyük anaerkil aileyi) Lombardlarla Burgondların *faran*'ından («oraya buraya gitmek»inden) türetmiştir, bu da (doğal hukuka ve kandaşlığa göre örgütlenmiş) ilkel göçebe kavimlerin yaşamına yüzde yüz uygun bir terimdir.

Bu listeye Roheim'ın ilkel ortaklaşmacılıkla yaşayan kavimler diye nitelediği, yukarıda sıraladığımız öbür toplu-

lukları da ekler; ilkel ortaklaşmacı iktisadî düzenin dar sınırlı aileyi ittiğini, ancak «geniş aile» örgütlenmesiyle bağdaştığını anımsarsak; başka oymaktan kişilerle evlenme töresinin tek tek aileleri değil, bütün sop'u bağladığını göz önünde bulundurursak; tarihin ilkel çağları için dünyanın dört bir köşesinde gözlemlenen, emek demokrasisine dayalı, «geniş aile» içersinde başka oymaktan kişilerle evlenme kuralını uygulayan, ama bunu oymağın kendisiyle sınırlayan, tek ya da çokeşli kapalı aile varsayımını yüzde yüz çürüten anasoylu bir «geniş aile» örgütlenmesi elde ederiz.

Morgan'a göre, anaerkil «geniş aile»den, ataerkil «geniş aile»den, büyük ataerkil aileden geçerek ataerkil örgütlenmeye varan ilkel göçebe kavim evrimine koşut olarak, bir de *kandaş aile* gelişmektedir (bu aile, kendi aralarında cinsel ilişki kuran ana-baba, kız ve erkek kardeşlerden ve onların çocuklarından oluşmaktadır); bu da, *Punalua ailesi*'nden (burada kız ve erkek kardeşlerin cinsel ilişki kurması yasaktır, ama aynı sop'tan olmayan kız ve erkek kardeşler evlenebilmektedirler), Trobriandlarda gördüğümüz *eşleşmeye dayalı aile*'den (iki bireyin belli bir süre için birlikte yaşamasıyla oluşan aileden) geçerek, en son evrede ataerkil düzenin zorla benimsettiği tekeşli aileye varmaktadır.

Morgan'ın sıraladığı üç insanlık evresine, yani vahşilik, uygarlık öncesi ve uygarlık evrelerine uyan değişik aile biçimleri vardır: kan birliğine dayanan aile —vahşilik dönemi; Punalua ailesi, eşleşmeye dayalı aile— uygarlık öncesi dönem; tekeşli aile, ataerkil aile— uygarlık dönemi. Bachofen'in «lekeli üreme»den söz etmesini, Sezar'ın Büyük Britanyalıları anlatırken: «karıları çoğu kez on on iki kardeş ya da akraba aralarında paylaşırlar» demesini, Engels'e göre, «Punalualarda görülen aile biçimiyle kolayca» açıklayabiliriz.

Demek ki, bazı kavimbilimcilerin insanlık tarihinin başlangıcına oturttukları sop başının çokeşliliği, gerçekte ata-

erkil düzene doğru evrim geçirmekte olan anaerkil düzenin çok sonraları ortaya çıkmış bir görüngüsüdür. Bu evreyi Trobriandlarda açıkça gözlemleyebiliyoruz. Eşleşme ailesi halinde.

Geçim katkıları bir yana bırakılırsa, «geniş aile»lerin incelenmesi bizi her yerde Trobriandlarda gördüğümüz yapılara ulaştırmıştır, bunların başlıca özellikleri şunlardır:

1) (toplumsal örgütlenme düzeylerine göre) ikiyle sekiz arasında değişen «geniş aile» ya da «sop» anaerkil ya da ataerkil bir örgütlenmeyle oymakları oluşturmaktadır.

2) «Geniş aileler» ya da oymaklar dilleri, alışkıları, söylenceleriyle (mitologya) birbirlerinden ayrılmaktadır (ama oymaklar pek ender olarak birbirlerinden ayrılmaktadır: Trobriandlarda, *tek* bir sop'tan, *tek* bir atadan, *tek* bir büyüden, *tek* bir bahçeden, *tek* bir toplanma alanından söz edilir).

3) Sop başkanının oğlu mirasın dışındadır, kızkardeşinin oğlu ya da başkanın küçük kardeşi (Morgan bunun Seneka İrakualarında yürürlükte olduğunu söyler) gerek saygınlığın, gerek malın mülkün asıl mirasçılarıdırlar.

4) Oymak başkanı (kimi yerde «geniş aile başkanı» terimine de rastlarız) anaerkil düzenli toplumlarda görevinden alınabilmektedir; çokeşliliğe hakkı vardır; birçok «geniş aile»de başkan seçme hakkı yavaş yavaş aynı «geniş aile»den birini seçme alışkısına dönüşmüş, daha sonra da, ataerkil gücün artmasıyla, başkanlık atadan oğula kalmaya başlamıştır.

Morgan'ın anlattıklarına göre, İrakualarda başkanlık, aynı «geniş aile» içersinde kaldığı sürece, kızkardeşinin oğluna ya da başkanın küçük erkek kardeşine geçmektedir. «Eski Yunanlılarda 'basileus'luk (askerî önderlik) görevinin genellikle babadan oğula geçmesi, yalnızca, halkın oyunu zaten onlara verme eğiliminde olduğunu gösterir, yoksa bu görevin seçimsiz oğullara geçtiğini değil», diye yazar Engels

(*a.g.y.*, s. 101). Engels, İrakualarla Eski Yunanlılarda, «geniş aile» içersinde ilk «soylu aile» filizleriyle karşılaştığımız, Eski Yunanlılarda ayrıca atadan oğula geçen egemenliğin, «tek kişili yönetim»in ilk taslağıyla karşı karşıya bulunduğumuz kanısındadır. Engels'in anlattığı süreci, Trobriandlarda adım adım izleyebiliriz: sop başkanı elindeki bütün araçları kullanarak (oğluna daha yaşarken birtakım şeyler bağışlayarak, anasının soyundan biriyle ya da kızkardeşinin kızıyla evlendirerek) yasal mirasçısını, yani kızkardeşinin oğlunu kalıt hakkından yoksun bırakmaya, onun yerine oğlunu geçirmeye çalışır. Bu davranışın nedenleri, sop başkanının oğlunun elde edeceği ayrıcalıklı durumdan sağlayacağı somut çıkarlardır: gerçekten de, oğul anasının evinin geçimini kolaylaştırmakla yükümlüdür: oğlan ana yönünden bir kızla evlendiği zaman, başkanın kızkardeşine yaptığı geçim yardımları geri gelmektedir.

Sop başkanı ilkin gelip geçici bir görevdedir, Yunanlılarda görüldüğü gibi, başkanlıktan alınabilir; önderdir, ama yönetici değildir; burada, Marx'ın deyimiyle, yalın bir «askerî demokrasi»yle karşı karşıyayızdır. Aile birtakım mallar biriktirdiği, böylece toplumsal gücünü arttırdığı zaman, malın mülkün ve toplumsal görevlerin atasoyundan gelenlere kalmasının kurumlaşmasıyla ataerkil düzene doğru bir adım daha atılmış olur; başkanın oğlu, aynı zamanda başkanın mirasçısı haline gelir. Engels, atasoylu miras hukukuyla ve ailenin biriktirdiği zenginliklerin oğula bırakılmasıyla pek güzel uyuşan ataerkil düzenin toplumun temel yapısını değiştirdiğini, mirasa dayalı bir aksoylu (aristocratie) sınıf egemenliğiyle başkanın oymağında ya da «geniş ailesi»nde yaşayan kişilerin köleleşmesine yol açtığını söyler (*a.g.y.*, s. 103), ama bu görüşün Trobriandlar üzerinde yapılan gözlemlerle düzeltilmesi gerekir. Oymak üyelerinin oymak başkanlarına ödemek zorunda bulundukları toplumsal katkı (vergi) ataerkil düzenin ortaya çıkmasından önce de vardır; başkanın aile-

sinde büyük bir zenginliğin birikmesine yol açan işte bu zorunluluktur, dolayısıyla, ataerkil düzenin kurulmasına da. Bağımlılık çarkı, kadının erkek kardeşinin eniştesine ödemekle yükümlü bulunduğu geçim katkısıdır, ya da çeşitli oymaklardan gelen sop başının eşlerinin erkek kardeşlerinin, kızkardeşlerinin erkek çocuklarının, yani başkanın yasal mirasçılarının kardeş çocukları arasında evlilik yapıldığı zaman kızkardeşlerine ödemek zorunda oldukları geçim katkısıdır; bu çarkla, bir sop öbürünün boyunduruğu altına girmekte, altsoplar sop'un, dolayısıyla da sop başının ailesinin egemenliğini benimsemektedirler. Bu evrede, geçim katkısının (evlilik vergisinin) henüz bir devlet ya da buna benzer bir siyasal dizge tarafından yaptırıma (müeyyideye) bağlanmadığını belirtelim; «geniş aile»den biri yükümlülüklerini yerine getirmezse, ona bunu zorla yaptırmak ya da cezalandırmak için hiç bir yol yöntem yoktur, yalnızca ünü lekelenir. Geçim katkısının verilmesini yalnız alışkı sağlar. Ancak ataerkil düzen kesinlikle kurulduktan sonra geçim katkısının yasallaştırılması bu verginin zorla alınmasına izin verir, ve ondan sonra söz edilebilir kölelikten. Nitekim, Tacitus «Cermenler»in, «vergi ödemekten başka yükümlülükleri bulunmayan köleler»inden söz eder. Trobriandlarda her yurttaşın sop başkanına elinden geldiğince parlak evlilik armağanları vermeye çalışması gibi, Cermen «geniş aileleri»nde de başkanlar, yani *principe*'ler oymaklarındaki bireylerin verdikleri (onursal armağanlar»la yaşamaktaydılar.

Tacitus, Cermenlerde, ananın erkek kardeşiyle (dayıyla) yeğeni arasındaki yakın ilişkilere parmak basar. Nitekim, rehine vermek gerektiğinde, yeğen (kızkardeşin oğlu) anaerkil «geniş aile»den biri sayılır, başka bir «geniş aile»nin üyesi olan asıl oğuldan daha değerli görülürdü. Bu törelerin, Trobriandların çok iyi bildiğimiz töreleriyle çakışması, yazarlar ansa da anmasa da, geçim katkısı ya da başka biçimde bir vergi kurumunun bulunduğu sonucunu çıkarmamıza izin ver-

mektedir. İki toplumdaki «geniş ataerkil aile»nin örgütlenmesindeki benzerliği göz önünde bulundurduğumuz zaman— çürütecek bir kanıt öne sürülmedikçe— böyle bir varsayımda bulunmak yalnız olası değil, ayrıca gereklidir de.

Morgan'la Engels metinlerindeki bu konuyla ilgili anıştırmaları alt alta sıraladığımız, Krische'nin listesini de dikkatle gözden geçirdiğimiz zaman, geçim katkısının (evlilik yardımının) yalnız Trobriandlarda değil, daha başka toplumlarda da gözlemlendiğine inancımız pekişmektedir.

2) SOPLU TOPLUMDA EVLİLİK ARMAĞANININ VARLIĞI

Engels (yedi) İrlanda sop'undan (gens) söz ederken, «sop başkanlarınca özel mülk haline getirilmedikleri sürece», sopun yaşadığı bölge İngiltere Kralı'nın malı olana dek, toprakların «geniş aile»nin ortak mülkiyeti olduğunu anlatır. Burada, hem ataerkil düzene, hem de «geniş aile»nin bireylerinin köleleşmesine varan ikili bir evrim süreciyle karşı karşıyayız: dışardan, yabancı oymak ya da toplulukların getirdikleri evrimle toplumun kendi içersindeki evrim. Peki, ne üstünde oturmaktadır şu sonuncu evrim? Elimizdeki metinlerde bir sürü boşluk bulunduğu için, «geniş aile» (sop) örgütlenmesine benzer bir düzene, dayı, kızkardeş ve onun oğlu arasında benzer ilişkilere rastladığımız an kurumları biraraya getirmek zorundayız: Oysa, pek çok topluluk bu durumdadır: nitekim, Galler bölgesinde yaşayan Keltler, XI. yüzyılda bile, Malinowski'nin XX. yüzyılda Trobriand adalarında saptadığı eşleşme evliliğini uygulamaktaydılar. Boşandıkları zaman, kadın eldeki serveti ikiye bölüyor, erkek dilediği parçayı seçiyordu. Boşanan erkekse, kadına getirdiği çeyizi ve daha birkaç malı mülkü geri vermekle yükümlüydü. Boşanma isteği kadından geliyorsa, hakkı daha az oluyordu. Demek ki, evliliğin sürmesi kadının değil, erkeğin ve ailesinin çıkarınadır. Keltlerde çeyiz getiren kadın oldu-

ğundan (bunun bir seferlik bir armağan mı, yoksa sürekli bir yükümlülük mü olduğunu bilmiyoruz), çeyizi erkeğin ailesine kadının «geniş ailesi»nin (sop'unun) verdiği sonucuna varabiliriz.

Krische *(a.g.y.*, s. 63), Hint Okyanusu'ndaki Nikobar Adaları'nda görülen anaerkil örgütlenmeden söz ederken, şöyle der: «Kadınların burada büyük saygınlığı vardır, genç kızlar istemedikleri damat adaylarına hayır diyebilirler.» Bu alışkı, kadının evlenirken erkeğe birtakım somut çıkarlar sağladığı anlamına gelir elbet. Ataerkil düzen gelip de kadınlar satın alınmaya başlar başlamaz, kadının hayır deme hakkı ortadan kalkar. Aynı yapıtta, biraz ötede şunları okuruz: «kadınlar tam anlamıyla özgürdüler, erkekler kadar özgür dolaşır, çocuklarından saygı ve sevgi görürler». «Vogel'in verdiği bilgilere göre», der Krische, «genç kızların belli bir çeyizinin olması, hiç kuşkusuz, yeni evli çiftin ananın sop'undan domuzlar, Hindistan cevizleri ve pandanus ağaçları aldıklarını gösterir». Demek ki, kadının ailesi erkeğin ailesine bir geçim, evlenme yardımı yapmaktadır.

Ratzel, Grosse ve Cunow'un Caroline Adaları'nda anaerkil düzende yaşayan Mortlocklarla ilgili gözlemleri, «geniş aile» örgütlenmelerinin en ince ayrıntılarına varana dek nasıl benzeştiklerini göstermekte, bu da, söz konusu benzerliğin evlilik vergi ve katkılarına dek uzandığını düşünmemize izin vermektedir. Gerek Mortlocklarda, gerek Trobriandlarda erkek, karısıyla yakın ilişkisinden söz ettiği zaman kendini küçük düşmüş hissetmektedir. Trobriandlardaki gibi, bu toplulukta da Ratzel'in «ortaklaşa erkekler evi» (Trobriandların *bukumatula*'sının yerini tutan *Bai)* bulunduğunu, genç kızların erginlik çağında gelip buraya yerleştiklerini, malın mülkün ana soyundan kişilere kaldığını görmekteyiz.

Le Bon, Birmanya'nın (Batı Hindistan'ın) kuzeyindeki Assam'da yaşayan Garolardan söz ederken, her oymakta en büyük toplumsal yetkinin bir kadının elinde bulunduğunu

öne sürer. Şimdi bu yetki «Laskar»ın, «öteden beri en varlıklı köle sahipleri arasından seçilmiş» erkeğin elindedir, ama «Laskar'ın, öğütlerini dinlemek zorunda bulunduğu kadınların onayını alması gereklidir». Burada ataerkil düzene geçiş son derece açık seçiktir: başkan, varlıklı bir adamdır, ama kadınların da oy hakkı vardır. Ratzel ayrıca, Garolarda, alışkı uyarınca, nikâh işini genç kızın ailesinin yaptığını söyler; bunu iki türlü yorumlayabiliriz: ya erkek kadını satın almaktadır: öyleyse, başlıklı bir ataerkil evlenmeyle karşı karşıyayız demektir; ya da ana-baba, kızları evlendiği zaman koca'ya belli bir geçim yardımında bulunmak zorunda olduklarından evlenme işiyle yakından ilgilenmektedirler. Trobriandlarınkilerden pek de ayrılmayan daha başka toplumsal kurumlara bakacak olursak, Garolarda da belli bir evlilik yardımı çarkı var demektir. Ancak, bunu derken, sorunu kestirip atmıyoruz.

Evlilik armağanı (geçim katkısı) alışkısının yaygınlığını kanıtlamaya çalışırken, Engels'in Eski Yunan «sop»u (geniş ailesi) hakkındaki bir gözlemine büyük önem vermekteyiz:

Eski Yunanlılar tarih sahnesine girdiklerinde, uygarlıklarının başlangıcındaydılar; iki büyük evrim çağı onları, yukarıda sözünü ettiğimiz Amerikan topluluklarından ayırmaktadır... bundan ötürü de, Eski Yunanlıların «geniş ailesi» İrakuaların Eski Çağ'dan kalma «geniş ailesi»ne benzememekte, burada kümesel evlilikler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Anaerkil düzen yerini ataerkil düzene bırakmaktadır... Ataerkil düzenin gelişinden sonra zengin kadın mirasçının serveti kocasına, yani kendisine yabancı bir «geniş aile»ye geçeceği için, genç kızların varlıkları yakınlarına kalsın diye kendi «geniş ailesi» içersinden biriyle evlenmelerine izin veren, hattâ onları buna zorlayan töre hukukun temeli haline getiriyordu (a.g.y., *s. 92).*

Yanılgıya düşmeyelim: burada çeyiz getiren kadındı; sahici anaerkil düzen döneminde kocası başka bir «geniş aile»de yaşadığı için, kadının «ailesi»nin serveti erkeğin ailesine geçmekteydi. Ancak —geçim katkısı çarkının doğurduğu —ataerkil düzenin elinde, ayrı oymaktan kişilerle evlenme kuralını çiğneyerek, bir zamanlar kendisine üstünlük sağlayan sürecin o günkü zararını ödünleyebilme gücü vardır. Daha önce de kimi ilkel topluluklar tarafından uygulanan bu yöntemin dışında, erkeğin kadını satmalmasına yol açan bir alışkının yerleştiğini görmüştür. Bu alışkının yardımıyla, geçim katkısı yön değiştirmekte, kadın köle durumuna düşmektedir: evlendiği zaman, babasına birtakım somut çıkarlar sağlamaktadır.

3) AVUSTRALYA'DAKİ ABORİGİNESLERDE EVLİLİK SINIFLARI

Trobriandların, erkek kardeşin (ve sop'unun) kızkardeşinin kocasının (ve ailesinin) geçinebilmesi için yapmak zorunda bulunduğu yardımı hafifletmek üzere yeğenlerarası evlenme biçiminde bir «yasal» evlilik kurumu geliştirdiklerini biliyoruz: geçim katkılarının hiç değilse bir bölümünün geri gelebilmesi için, erkek kardeşin (dayının) oğlu, kızkardeşin kızıyla evlenmeye zorlanmaktadır. Ayrıca, başlangıçta yalnız sop başkanının ailesinin sırtındaki geçim yardımları yükünü azaltmayı amaçlayan bu evliliğin, başkana tanınan çokeşlilik ayrıcalığından ötürü, oymak başının ailesinde mal mülk birikimine yol açtığını, bununsa aaterkil düzenin ilk adımı olduğunu da görmüştük. Artık erkek kardeşin sırtındaki yükün *hafifletilmesi* değil, dayının oğlunun da babası gibi sop başkanı ve ailenin başı olabilmesine izin verecek *zenginleşmesi* söz konusudur. Başka bir toplulukta da kardeş çocukları arasında evlenmeye rastlarsak, bu alışkının başlıca işlevinin önceleri geçim katkısı yükünü azaltmak olsa

bile, sonunda zenginleştirici bir çark haline geldiğini düşünebiliriz.

Oysa, Morgan'ın betimlediği, Avustralya'nın Kamilaroi bölgesinde yaşayan Aborigines «ilkel toplum»unda «evlilik sınıfları» kardeş çocukları arasında evlenmeyi açıkça gözler önüne sermektedir. Avustralyalıların çok garip ve karmaşık evlilik sınıflarını yeğenler arasındaki «yasal» evlenme kurumunun çok yalın bir türü gibi görebilmek için bir sürü araştırma yapmak gerekmiştir. Ama bu olgu saptandıktan sonra, —Avustralyalılarla Trobriandlar arasındaki örgütlenme benzerliği de göz önünde bulundurulursa— Aborigines toplumunda şu ya da bu biçimde bir geçim katkısının varlığından kuşkulanmaya yer kalmaz. Geçim yardımı olmasa, şu karmaşık evlilik sınıfları dizgesi hiç bir anlam taşımazdı çünkü.

İlkin, Morgan'ın gözlemlerini özetleyelim. Kamilaroi yerlileri, evlilik konusunda iki büyük kümeye ayrılan altı «sop»tan (gentes) oluşur:

I. 1. kertenkele (İguana: Duli);
   2. kanguru (Murriira);
   3. oppossum (Mute);

II. 4. tepeli devekuşu (Dinun);
   5. bandicoot (Bilba);
   6. karayılan (Nurai).

Başlangıçta, ilk üç «sop» aralarında evlenemezlerdi, çünkü tek bir «geniş aile»den gelmekteydiler. Demek ki, gerçekte yalnız iki «sop» vardı. Daha sonrakilere «sop» değil, Eski Yunan terimlendirmesine ayak uydurarak, «sop birliği» (phratria) diyeceğiz. Başlangıçtaki iki «sop»la ondan türemiş olan altı «sop»un yanında, bir de evlilik sınıflandırması vardır. Her «geniş aile»de dört evlilik sınıfı, toplam olarak sekiz

sınıf bulunmakta, bunlar da kadın ve erkek soyuna göre dörderli iki kümeye ayrılmaktadır:

Erkek	*Dişi*
1) İppai	1) İppata
2) Kumbo	2) Buta
3) Murri	3) Mata
4) Kubbi	4) Kapota

Her dört dişi ve erkek sınıfta, ayrı ayrı, kız ve erkek kardeşlerin dizelgesi vardır. Dolayısıyla İppai'yle İppata, Kumbo'yla Buta, Murri'yle Mata, Kubbi'yle Kapota kardeştirler, birbirleriyle evlenmeye hakları yoktur. Bu çok kesin yasağın yanında, gelişigüzel eş seçmeye de hakları yoktur, buysa A sop'undan olanların B sop'undan kişilerle evlenmelerine izin veren sop örgütlenmesine aykırıdır. Gerçekte, ancak şu soplar birbirleriyle evlenebilir:

İppai'yle Kapota
Kumbo'yla Mata
Murri'yle Buta
Kubbi'yle İppata

Demek ki dört sop'tan üçü (yani kızlarla erkeklerin dörtte üçü) seçim dışıdır, ancak geri kalan birinden seçme yapılabilir. Ama dizgenin karmaşıklığı burada bitmemektedir: kalıtım anasoylu olduğundan, çocuklar ananın «geniş ailesi»nde kalmakta, ancak kendi «sop»ları içinde, anaya göre evlilik sınıfı değiştirmektedirler.

Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İppai	Kapota'yla evlenir, çocukları	Murri ve Mata olur.	
Kumbo	Mata'yla evlenir, çocukları	Kubbi ve Kapota olur.	
Murri	Buta'yla evlenir, çocukları	İppai ve İppata olur.	
Kubbi	İppata'yla evlenir, çocukları	Kumbo ve Buta olur.	

Soy ağacının tepelerine doğru çıktıkça, anasoyu içersinde Kapota'nın hep Mata'mn anası, Mata'nın da Kapota'nın anası olduğunu görüyoruz; aynı biçimde, İppata Buta'nın, Buta da İppata'nm anasıdır. Atasoyunda da durum aynıdır.

Kamilaroi yerlileri ilk iki «sop»u, iki anadan getirirler: evlilik yasası her çocuğun belirli bir «geniş aile»yle bağlarını belirler. Evlilik sınıflarıyla ilk «soplar»ın durumları şöyledir:

İlk geniş aile I (kertenkele, kanguru, oppossum), ilk ana;
Evlilik sınıfları: Murri, Mata, Kubbi, Kapota.
İlk geniş aile II (tepeli devekuşu, bandicoot, karayılan), ilk ana;
Evlilik sınıfları: Kumbo, Buta, İppai, İppata.

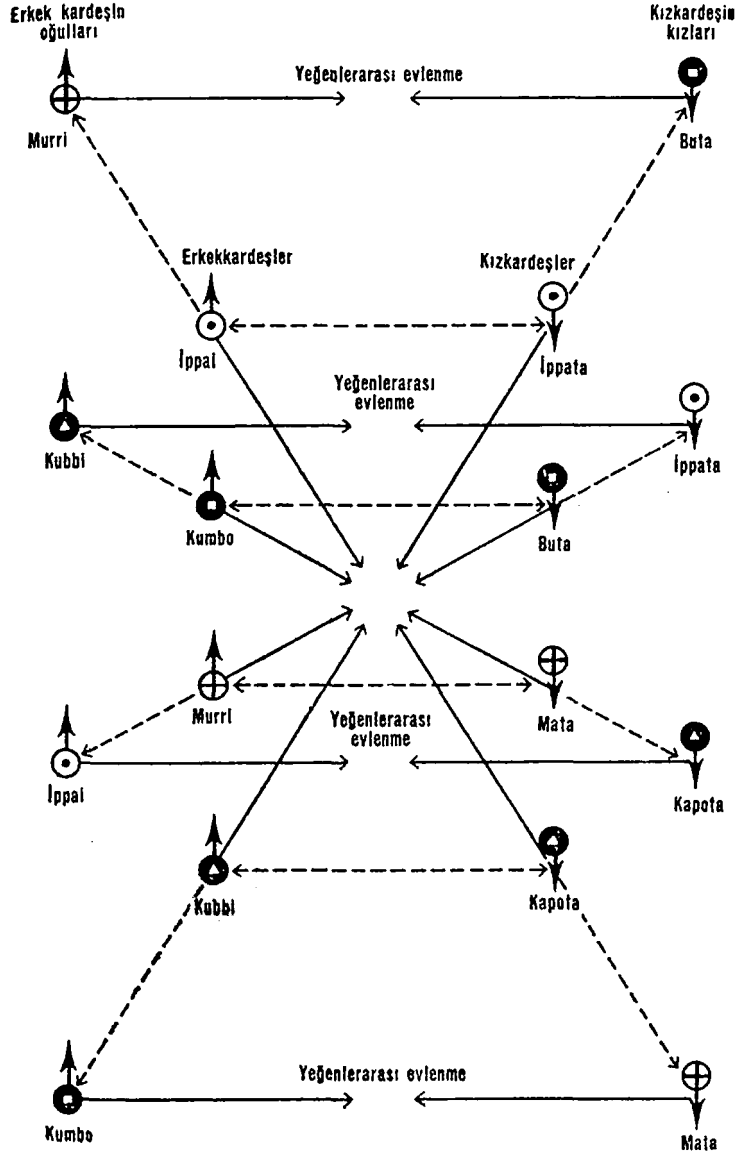
Dişi cinsten kişilerin bütün çocuklarını kapsadığına göre, «geniş aile» sürüp gitmektedir. Morgan, büyük bir olasılıkla, başlangıçta biri dişi biri erkek iki sınıfın bulunduğunu, sonradan bunların sekiz sınıfa ayrıldıklarını yazmaktadır. Ayrı oymaktan kişilerle evlenme kuralının kökeni konusundaki kuramımızı ortaya koyduğumuz zaman, Morgan'ın bu savına katılacağız. Şurası bir gerçek ki, üç «alt-sop»un hep içlerindeki evlilik sınıflarıyla çakışması, bunların bir zamanlar benzeşik «sop»lar olduğunu göstermektedir. Gerek sekiz «sop»a ayrılmanın, gerek Morgan'ın hiç bir açıklamada bulunmaksızın betimlediği anaerkil düzenin bir anlamı olması gerekir. Morgan yalnız, sınıf dizgesinin toplumun «sop»lara ayrılmasından eski olabileceği görüşünü öne sürer; «soplara» bölünme, ona göre, ilk bölünmeyi bastıran yeni bir buluşmuş. Morgan'ın bu açıklaması, «soplar» arasında evlenmeyi yasaklayan tabunun bir «doğal seçme»ye dayandığı varsayımının kaçınılmaz sonucudur. Bu durumda bize düşen, evlilik sınıflarına ayrılmanın yalnız toplumsal-iktisadî nedenlere dayandığını, daha başka durum ve koşullarınsa her sop'u dört ev-

lilik ailesine böldüğünü kanıtlamaktır. Her iki cinsten bireyleri önündeki adayların dörtte biri arasından seçme yapmaya iten sekiz evlilik sınıfına bölünme, kardeş çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri dizgesine dayanmaktadır: amacı, sop'un *dört* sınıfa bölünmesinin kişilere yüklediği geçim katkısının iktisadî ağırlığını azaltmaktır.

Soy ağacını ve anaerkil düzeni biraz daha yakından incelersek, *ancak dayı çocuklarının hala kızlarıyla evlenebildiklerini* saptarız; dayı kızları hala oğullarıyla evlenemezler; bunun dışında bir seçme yapılamaz. Demek ki alabildiğine yetkinleştirilmiş bir yeğenlerarası evlilik dizgesi vardır karşımızda, bunun toplumsal işleviyse, Trobriandlarda gördüğümüz gibi, geçim katkıları yükünün hafifletilmesidir. 5 numaralı şekil, Morgan'ın anlattıklarına göre çizilmiştir, ve savımızı doğrulamaya izin verir.

Evlilik sınıflarını teker teker ele alacak olursak, Buta sınıfından bir kadının İppata'nın kızı olmakla kalmadığını; aynı zamanda, İppai'nin kızkardeşinin kızı olduğunu saptarız; aynı zamanda dayısının bulunduğu kümeden gelen bir oğlanla evlenebilir ancak. Böylece, Murri'nin I. ilk geniş ailenin üç «alt-sop»undan birine üye olduğunu, yeğeni Buta'nın da anası ve dayısı gibi II. ilk geniş aileye girdiğini görürüz. (Dayısının oğlu) Kubi'yle evlenen İppata da, anası Buta ve dayısı Kumbo'yla birlikte aynı ilk «geniş aile»dendir. Aynı şey her Kapota ve Mata kadını için de geçerlidir. Bir evlilik sınıfıyla başka bir sınıf arasındaki evlenme ilintilerini incelediğimiz zaman, hiç şaşmamacasına, erkek kardeşin (dayının) oğlunun kızkardeşin (halanın) kızıyla evlendiğini görüyoruz. Bu evlenme dizgesi, kardeş çocukları arasındaki evlenmenin dışında kalan evlilikleri önlemektedir. Bu düzenlemenin iktisadî anlamını bir sonraki bölümde tartışacağız.

Geçim katkısı (çeyiz) böylesine önemli olduğuna göre, bu törenin nasıl doğduğunu incelemek ilginç olur. Geçici birleşmeler, eşleşme evlilikleri dönemi geçim yardımı kurumu-

Şekil 5: Yeğenlerarası evlenme dizgeleri olarak Avustralyalılarda evlilik sınıfları

nun işlevi doğrultusunda yönlenmiştir. Ancak şurası da bir gerçektir ki, eşleşme evliliği başlangıçta yoktur; yeni kurulan eve katkıda bulunma, herhalde çok daha ilkel bir kurumdan, bir çeşit oymak vergisinden çıkmıştır. Peki kim, kime ödüyordu bu oymak vergisini? İlkel göçebe topluluk kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağını, akrabalığı tanımadığına, eşleşmeler birtakım toplumsal kurallara bağlanmadığına ve babanın çocuk yapmadaki rolü (tıpkı Trobriand toplumundaki gibi) bilinmediğine göre, hangi sarsıntı ilkel kavmi böylesine ağır sonuçlar doğuracak bir kurum getirmeye itmiştir acaba? Gerek Trobriandlarda, gerek daha başka halklarda soylar ya da oymaklar arasında belli bir vergi alıp verme vardır. Ama emek demokrasisiyle yönetilen bir sopta, ne türlü olursa olsun, vergi anlam taşımaz ve yoktur. Ancak, aynı oymak içersinde, soplar arasında, evlenme armağanı biçiminde bir vergiye rastlamaktayız; böylece, sonunda, bütün soplar oymak başının sop'una bağlanmaktadır. Nedir bu evrimin anlamı? Şimdi bildiğimiz tek şey, geçim katkısı kurumunun sop'un ancak başka soplardan kişilerle evlenmeye izin vermesiyle yakından ilişkili oluşudur; sorunu derinleştirmek için, ayrı oymaktan kişilerle evlenme kuralının ya da —ki aynı kapıya çıkar— tek bir ananın soyundan gelenler arasında cinsel ilişki kurulmaması yasağının kökenini incelememiz gerekir. Birtakım garip ve —yakından bakıldığında— son derece tutarlı olgular bizi buna zorlamasa, böyle bir incelemeyi es geçebilirdik.

VI. BÖLÜM

SOPLARA AYRILMANIN VE KANDAŞIYLA CİNSEL İLİŞKİ KURMA YASAĞININ KÖKENİ

1) TARİHİN İLK ÇAĞLARINDAN KALANLAR

İnsan toplumu tarihinin ilk çağlarını araştıranların çoğu, toplumsal evrimin başlangıç dönemlerinin temel taşlarının soplara (clans) bölünme ve kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağı olduğunu anlamışlardır. Bu görüngüleri aydınlatmak için, az çok akla yakın birtakım varsayımlar ortaya atılmıştır: biz, Morgan'la Engels'in ve Freud'un varsayımlarını ayrıntılı olarak ele alacağız. Bütün bu varsayımlar, ilk çağların toplumsal koşullarını ya bilmem hangi döneme yakıştırılan varsayımsal iktisadî verilerle, ya da insanoğlunun güdüsel yaşamının yapısıyla açıklama eğilimindedir. İlkel insanlar arasındaki yakınıyla cinsel ilişki kurma yasağında, bu gibi ilişkilere duyulan *arzular*'a gösterilen tepkiyi yakalayan ilk bilimadamı Freud olmuştur. Oysa, Malinowski'nin Trobriandların toplumsal koşullarıyla ilgili *çağdaş* gözlemleri, titizliklerinden ötürü, pek çok soruya yanıt getiren yeni bir varsayım geliştirmeye izin vermişlerdir. Trobriandlarda görülen birtakım güncel kurumlar, ilkel çağdan kalma törelere dayanarak toplumun çatısını yeniden kurmamıza olanak

sağlamasalar, yeni bir varsayım ortaya atmaktan vazgeçerdik.

Kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının kökenini akla yakın bir biçimde açıklamaya kalkan her varsayımın belli bir toplumbilimsel mantığa uyması, yani söz konusu yasaklamayı yaşamın kimi gereksinimlerinden çıkarması, birtakım sorunları zorlamadan çözmesi, bugünkü toplumsal örgütlenmeye aykırı düşmemesi, tam tersine, ana çizgilerde, ilk çağlarda temelini oluşturan bazı nitelikler bulması gerekir. Başka bir deyişle, ortaya atılan varsayımın temel ögeleri bugünkü toplumsal durumda da görülmelidir.

Varsayımımız ancak, burada ortaya konanların dışında kalan soruları da aydınlatıyorsa evrensel bir değer taşıyabilir. Biz bu varsayımı, Trobriandlarda gözlenen şu verilere dayandırıyoruz:

1) Kadının erkek kardeşi hem onun geçimini sağlamakla yükümlü kişidir, hem de çocuklarının «velisi»dir; aralarında cinsel ilişki de olsa, onu asıl koca diye niteleyebilirdik. Kızkardeşiyle aynı sop'tandır. (Bu görüngüye, soplu örgütlenmenin bulunduğu her yerde rastlarız.)

2) Adam, kızkardeşiyle cinsel ilişki kuran bir yabancı olduğu halde, eniştesine bağlıdır.

3) Enişte başka bir sop'tandır, bacısının geçimini sağlayan bir delikanlının kızkardeşiyle cinsel ilişki kurduğu zaman, birtakım üstünlükler elde eder.

4) Trobriand toplumu, ayrı oymaktan evlenme töresini uygulayan dört soptan oluşur; bu soplar arasında bir astlık-üstlük sıralaması vardır; kimi soplar soylu, kimileri daha az soyludur.

5) Bir söylenceye göre, ilk ana bir delikten çıkmış, biri kız biri oğlan iki çocuk doğurmuş, bunlar birbirleriyle düşüp kalkmışlardır. Masal, sopların kökenini açıklamaktadır:

Genellikle, bu deliklerin her birinden bir çift çıkmıştır:

biri kız, biri erkek iki kardeş: kadının görevi soyu sürdürmekti, erkek kardeşse, kızkardeşini korumak, onun geçimini sağlamak zorundaydı. Demek ki, genel olarak karşımızda: tek *bir sop,* tek *bir köy,* tek *bir bahçe,* tek *bir büyülü sebze yetiştirme ve balık avlama dizgesi,* tek *bir kız-erkek kardeş çifti,* tek *bir toplumsal sıra,* tek *bir soy vardır* (Vahşilerin Cinsel Yaşamı, *s. 497-498).*

Demek ki söylence bize, bir kızla bir erkek kardeşten gelen, kandaşıyla cinsel ilişkiye izin veren, ortaklaşmacı (communiste) düzende yaşayan bir insan toplumu çizmektedir. Trobriand toplumunun gözlemlendiği günlerde (1927) bile, kadının erkek kardeşi, eniştesine geçim yardımında bulunmak zorundadır; ve —cinsel ilişkiler dışında— bacısının gerçek eşi, kocası odur.

Bu ikili zorunluluk, kızkardeşiyle cinsel ilişki kurmaktan kaçınma ve eniştesine geçim yardımında bulunma zorunluluğu nerden gelmektedir? Akılyürütmemizi biraz daha sürdürelim: koca, yabancı bir sop'tan gelmektedir; bu sop —tıpkı kadının erkek kardeşininki gibi— anaerkil hukuka (anasoyluluğa) göre örgütlenmiş, bağımsız bir göçebe insan topluluğudur. Şimdi, varsayımımızın ilk ögesini ortaya koyalım: bizce sop, genellikle sanıldığı gibi, ayrı oymaktan kişilerle evlenme alışkısı sonunda ilkel toplumun dağılmasıyla ortaya çıkmış bir görüngü değil, tam tersine, *onun kadar kapalı bir sop'un zorla kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağını uygulattığı, aynı küme içersinden kişilerle evlenme yasağını getirdiği ilkel göçebe topluluktan doğmuş, özgün bir veridir.* Demek ki sonradan biraraya gelen soplar, başlangıçta, bağımsız göçebe topluluklardı. Peki neden acaba sop'un biri başka bir sop'a yakınıyla cinsel ilişki kurma yasağını getirdi?

Söz konusu ilkel toplulukların belli bir yere yerleşmiş kavimler olmadıklarını unutmayalım; avlanmak için durma-

dan yer değiştiriyor, doğal bir yıkım başlarına çöktüğü zaman ister istemez başka yere göçüyorlardı. Gençler ava çıkıyor, haftalarca, hattâ aylarca cinsel yaşamdan uzak kalıyorlardı. Böyle bir gençler alayı yabancı bir kavimle karşılaşınca, iki çeşit olaya tanık olunuyordu: yeni gelenler rastlantı sonucu karşılaştıkları barışçı kavmin avladığı hayvanlara el koyuyor, çarpışma sırasında belki birkaç kişiyi öldürüyor, onların karılarını kızlarını kaçırıyor, ırzlarına geçiyorlardı; bu, zorunlu cinsel perhizin yarattığı aşırı uyarılmayla açıklanabilir elbet. Kavgadan yengiyle çıktıkları zaman, canlı kalanları köle haline getirmeleri, erkek kölelerin kendi eş-kızkardeşleriyle cinsel ilişki kurmaları, onlara bütün ağır işleri gördürmeleri son derece kolaydı elbet.

Yüzlerce, binlerce yıl boyunca, nüfus gittikçe çoğaldığı, uzak ülkelere geziler kolaylaştığı için, bu gibi yıkımlar daha sıklaşıyor, kadın kaçırma ve yabancı kavimleri vergiye bağlama bir *alışkı* (âdet) haline geliyordu. Birbirleriyle çatışan ilkel topluluklar arasındaki kavgada işler tersine de dönüyordu elbet; yenenler göçebe yaşamlarına devam ettikleri zaman yenilenlerin öç alması (daha sonraları, aynı sop içersindeki «kan dâvaları»), yenen sop'un aynı sonuçları doğuran üçüncü bir sop'un saldırısına uğraması ilkel göçebe toplulukların dingin yaşamını bozmuş, karşılıklı korku onları anasoylu kalıtımı (oymakların anaerkil soplara bölünmesini) sürdüren oymaklar halinde toplaşmalarına yol açmıştır herhalde. *Böylece, eskiden zorla elde edilen şey, yani oymaklararası evlilik barışçıl bir çözüme bağlanmış oluyordu. İlkin başka bir topluluğun dışardan zorla uygulattığı ilkel kandaşıyla cinsel ilişki kuramama yasağı, yavaş yavaş topluluk içi bir alışkıya dönüşüyordu.* Yeni toplumsal düzen, kardeş-kocaların eniştenin sopundaki erkeklerin iktisadî gereksinimlerini karşılama uygulamasını olduğu gibi saklıyordu, çünkü bu uygulama onlara somut üstünlükler kazandırıyordu.

İlkel toplulukların (sopların) oymaklar halinde birleşme-

leri sonucu, sopdışı evliliğin (dıştan evlenmenin) getirilmesi ve *aynı sop* içersindeki kadınlara iktisadî yardımda bulunma alışkısının sürdürülmesiyle, insan toplumunun barış içinde örgütlenebilmesi sağlanmıştır. İktisadî yardım karşılıklı olduğundan, işin başında yenen ve yenilen soplar bulunmasa, bu düzenleme başka yan sonuçlar doğurmazdı. Oysa, yenen sop elde ettiği üstünlüğü belirli bir biçimde sürdürmek istiyordu: kendini «üstün» sayıyor, bu üstünlüğü birtakım iktisadî ayrıcalıklardan alıyordu. Kendi önderinin iki sop'un (oymağın) da «başı» ya da komutanı olduğuna, evlilik armağanı ya da daha yüksek vergi gibi birtakım ayrıcalıklardan yararlanabileceğine karar verebiliyordu. Oymak başkanının yararlandığı çokeşlilik ayrıcalığı belki başlangıçta yoktu; gerçekten de bu, alınan yüklüce düğün armağanlarının doğurduğu iktisadî üstünlük sonucu ortaya çıkmış olabilir. Kısacası, «oymak başı»nın ve soplar arasındaki astlık-üstlük sıralanmasının gelişi, yenenlerle yenilenler arasındaki ilintiyle kolayca açıklanmaktadır.

Şimdi durumu özetleyelim:

1) Başlangıçta, birbirlerinden uzakta, emek demokrasisine ve kardeşler arası cinsel ilişkiye dayalı bir düzenle, barış içersinde yaşayan iki ilkel göçebe kavim vardır.

2) İktisadî ya da doğal nedenler (avlanma alanının değiştirilmesi) onları karşı karşıya getirmektedir.

3) Yer değiştirme sırasında ister istemez uçkuru bağlı yaşayan ilkel kavim erkekleri, öbür kavme saldırmaktadırlar: saldırıya uğrayan kavimde erkeklere cinsel ilişki yasağı konmaktadır *(böylece, kandaşıyla sevişme yasağı iktisadî nedenlere dayanmış olmaktadır)*. Eski kardeş-kocalar vergiye bağlanmaktadır.

4) Ayaklanan erkek kardeşlerin bastırılması, karşılıklı kırım, *ilk yıkım*: o güne dek dirlik düzenlik içinde yaşayan ilkel toplumda şiddetin boygöstermesi, düşman kavimlerde yaşayan insanların karşılıklı korkuları.

5) İki sop'un birleşmesiyle barışın yeniden kurulması, o günkü durumun «sözleşme»yle sağlama bağlanması: *sopdışı evlenmenin (dıştan evlenmenin) kurumlaştırılması*, buna karşılık, sürekli cinsel bağın sağladığı üstünlüklerin sürdürülmesi (daha sonra: evliliğin kurumlaştırılması).

6) Soplar arasında *astlık-üstlük sıralaması* yoluyla ayırım yapılması, *iki sop'a ortak bir baş* seçilmesi. Bu, ataerkil düzenin anaerkil düzeni kovmasına yol açacak evrimin ilk adımıdır[1].

Böylece, Trobriand adalarında barış içersinde biraraya gelmiş, ama ayrı soplardan evlenme kuralına uyan, erkek kardeşlere eniştelerine geçim yardımında bulunma yükümlülüğü getiren, oymak başlarınaysa çokeşlilik ayrıcalığı tanıyan ilkel insan topluluğu birliklerine, yani oymaklara rastlıyoruz: bu toplumda, tarihin ilk dönemlerindeki anaerkil kalıtımın yanıbaşında ataerkil düzenin ilk ögeleri görülmektedir. Bütün bunların toplumun sınıflara bölünmesine, olumsuz bir cinsel ahlâkın boygöstermesine yol açışını daha önceki bölümlerde inceledik.

Şimdi, eleştirileri tartışmazdan ve Morgan'la Engels'in, Freud'un kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının kökeni konusundaki kuramlarına eğilmezden önce, ortaya attığımız varsayımın değişik verilere ve daha başka ilkel topluluklara uygulanıp uygulanamayacağını araştıralım.

Gerek Amerika ve Avrupa'da, gerek Avustralya, Hindistan ve Afrika'da birtakım soplardan ya da «geniş aileler»den oluşan ilkel insan toplulukları birliğinin, yani dıştan evlenme kuralını uygulayan oymağın bir iç bölünme sonucu değil, başlangıçta birbirlerine yabancı ve *düşman*, sonradan «geniş aileler»le, soplarla temsil edilen göçebe kavimlerin birleş-

[1] «Doğal hukuk»la ilkel kavmin uyguladığı kardeşlerarası cinsel ilişki arasında, anaerkil düzenle de dışardan evlenen sop örgütlenmesi arasında bağ kurabiliriz.

mesiyle ortaya çıktıkları düşüncesinden hareket ettik: bu kuramı ve uzantılarını Trobriandlarda gözlemlenen güncel olgulardan çıkardık.

a) Morgan'la Engels, bütün anakaralarda yapılan kazılarda bulunan yontma taş dönemi âletlerini inceleyerek insanlığın vahşilik, balıkavı ve ateş çağında genel olarak göçebe yaşadığı sonucunu çıkarmışlardır. Morgan bu dönemde, kandaşıyla cinsel ilişki kurarak yaşayan, kan kardeşi bir ailenin varolduğunu ileri sürer. Bugün bile (1930'larda) Avustralya ve Polinezya'da yaşayanların çoğunun içinde bulundukları bu evrenin başlıca özellikleri avlanma ve yamyamlıktır. Bu veriler, Morgan'ın «geniş anaerkil aile»nin, aynı oymaktaki öbür «soplar»dan birtakım ortak ve kendine özgü toplumsal ve dinsel kurumlarla ayrılan, anasoyundan gelen kan kardeşlerinin biraraya gelmesiyle oluşmuş kapalı bir çember oluşunu saptamasından çok daha az önemlidirler. Engels, Morgan'ın oymak içersinde ilkel «soplar»ın varlığı kavramından yola çıkarak, «soplar»ın birtakım özel alışkılarla «sağlam temellere oturdukları» sonucuna varıyordu. Oysa, söylencesel özelliklerle daha başka ayrılıkların gözlemlenen çeşitli «soplar»ın *başlangıçtaki* tek bir bağımsız insan topluluğunun varlığını dile getirdiğini, yoksa *sonradan* aynı oymak içersinden kopup ayrılan bir kümenin pekiştirilmesi anlamına gelmediğini düşünmek daha doğruya yakın olmaz mı acaba? «Geniş anaerkil aile»nin birliği, onu oymağın öbür «soplar»ından ayıran (anasoylu kalıtım, ortak soy, ortak toprak, sop dayanışması falan gibi) işlevlerle kendini göstermektedir dünyanın her yanında. «Soplar»ın birbirinden ayrı kökeni, Trobriandlarda, en az İrakualardaki, Romalılardaki kadar belirgindir.

b) Morgan İrakualarda, türlü hayvan soylarından gelen sekiz «sop» bulmuştur. Demek ki oymak topluluğun «soplar»a ayrılmasıyla değil, bunların biraraya gelmesiyle oluşmuştur.

c) Örgütlü insan kümelerinin yavaş yavaş kaynaşması sürecini gerek Kızılderililerde, gerek Romalılarda görmekteyiz. Engels, «Roma'nın kuruluşu»nun «*oymaklar halinde birleşen birtakım Latin 'soplar'ı tarafından* (söylenceye göre bunların sayısı yüzdür) gerçekleştirilmiş olduğunu, sonradan bunlara aynı biçimde yüz 'sop'tan oluşan Sabellian oymağının, daha sonra başka bir oymağın katıldığını» söyler (sözcüklerin altını W.R. çizmiştir). Engels, başka bir yerde de, «geniş anaerkil aile»nin dışında, pek az ilkel ögenin bulunduğunu yazar. «Oymaklar alınlarında yapay soylarının damgasını taşımakta, ama beri yanda, bunları oluşturan çeşitli ögeler ilk, doğal oymağa benzer biçimde birbirlerine bağlanmakta ve bileşmektedirler.» Engels burada, Morgan'ın dıştan evlenmenin doğal ayıklamadan geldiğini öne süren görüşünü desteklemek üzere oymağın soplara bölünmesi varsayımını ayakta tutmaya çalışmaktadır. Oysa biz, İrakua oymaklarının, Morgan'ın gözlemlediği günlerde bile, varsaydığımız ilkel göçebe soplar gibi davrandıklarını saptıyoruz: *oymak içinde barışsever, dışarıya karşı savaşçıdırlar; düşman oymaklar arasında kavga vardır; sonra, güçlü oymakların baskısıyla, çatışanlar birleşip daha büyük kümeleri oluştururlar.* Bu görüş, bize somut kanıt gösteremeyen bölünme kuramıyla çelişir; bölünme kuramı, özellikle nüfus artışının ve aynı kandan gelenlerin «doğal ayıklama»yla elenmesinin, dıştan evlenme kuralına ayak uyduran toplulukları kendi içlerinde küçük kümelere bölünmeye götürdüğünü savunan sanısal görüşe dayanmaktadır. Morgan başka bir yerde, beş altı «sop»tan oluşan kimi Kızılderili oymaklarında, üç dört sop'un biraraya gelerek «kardeş soplar birliği»ni ya da «phratria»yı oluşturduklarını söylemekte (Engels de tanıtlaması sırasında bunu anmaktadır). Demek ki bir bölünme değil, birleşme söz konusudur.

Morgan'ın ayrıntılı «geniş aile» betimlemesi, aynı zamanda, bu örgütlenme biçiminin ilkel kökenine ilişkin savı da

desteklemektedir: Saşem'in (barış dönemindeki başkanın) ve oymak başı'nın (savaş dönemindeki başkanın) seçiminde hiç bir zaman sop başının oğluna öncelik tanınmamakta, aynı «geniş aile» içersinden kızkardeşin oğlu yeğlenmektedir; «geniş aile» içersinde sürüp gitmektedir başkan seçilme hakkı; karşılıklı birbirini koruma görevi vardır; içlerinden biri başka bir «geniş aile»nin bir üyesi tarafından öldürülürse, «geniş aile»nin bütün bireyleri dökülen kanın öcünü almak zorunda kalmaktadır; demek ki, «sop»lar arasında düşmanlık vardır; «geniş aile»nin elinde ancak anadan oğula kullanabileceği birtakım adlar ve özel dinsel alışkılar bulunmaktadır. Seneka İrakualarında, «Ayı» ve «Geyik» «soplar»ı, geleneğe göre, bütün öbür sopları doğuran ilk iki soptular.

Morgan bize, oymak adlarının bilinçli bir seçmeden çok rastlantıya bağlı bulunduğunu öğretir. Hattâ çoğu kez, oymaklar yabancı bir oymağın adını bile almaktadırlar; nitekim, Keltler Cermenlere zorla «Töton» adını takmışlardır.

İlkel sopların ilk birliğinin yanında, bir de iç bölünmenin bulunup bulunmadığını saptayabilmek için araştırmaların daha derinleştirilmesi gerekirdi. Örneğin, Trobriandlarda, oymak kandaş olmayan soplara, sop da kandaş alt-soplara bölünmektedir.

d) Tıpkı Trobriandlardaki gibi, Eski Yunanlılarda da az çok soylu «soplar»a rastlanmıştır. Astlık-üstlük sıralamasını yenen soplarla yenilen soplar arasındaki ilkel ilintiden çıkardığımız zaman, bu toplumsal görüngüye çok yalın bir açıklama bulmuş oluruz; bizim ortaya attığımız varsayım olmasa, hak yönünden eşit üyelerin oluşturduğu «geniş aile»nin neden değişik toplumsal sıralardaki alt-kümelere bölüneceğini açıklayamazdık. Bu konudaki ikinci görüşe göre, bize en yakın oymak ilkel «geniş aile»dir, buysa, «geniş aile»nin örgütlenmesiyle çelişmektedir.

e) Soplaların ya da «geniş aile»lerin başlangıçta birbirlerine yabancı olduklarını gösteren en önemli kanıt, bizce,

erkek kardeşlerin enişte lerine yapmak zorunda oldukları geçim yardımının dışında, erkeklerin evlenme arzusunda bulundukları zaman uydukları garip alışkıların tümüdür; böyle alışkılara *(ulatile* ve *katuyausi* gezileri halinde) yalnız Trobriandlarda değil, daha başka ilkel insan topluluklarında da rastlamaktayız.

Samoa Yarımadası'nda oturanların kız istemelerini anlatan şu betimlemeye kulak verelim[1]:

Kubari, kendi gözlemlerine dayanarak, genç bir Samoalının sevgisini gösteriş biçimini ve yavuklusunun tepkilerini ayrıntılı olarak anlattı. Gündüzleri dingin mi dingin yaşayan Samoa Yarımadası'nda, iki cinsin gençleri, akşamları Malae'da toplanmaktadırlar. Sağlam yapılı, yakışıklı bir genç bir küme genç kızın yakınına gitmektedir... Ayakta durup kollarını öyle hızlı sallamaktadır ki, başı fırtınaya tutulmuş gibi sarsılmaktadır. Ayağıyla yere vurmakta, tepinmekte, elinde mızrak varmış gibi yaparak gerilemekte, sonra karşısındaki düşmanın kafasını vura vura ezmek istercesine elindeki düşsel mızrağı başının üstünde değirmen taşı gibi fırıl fırıl döndürmektedir. Bu genç savaşçı, hiç kuşkusuz, karşısındaki güzel kızlara savaştaki başarılarını, yengilerini anlatmaktadır. *Genç kızlar göz kulak kesilip delikanlıyı izlemektedirler. Delikanlının anlattıklarının kızlar üzerinde bıraktığı izlenim açık seçik görülmektedir. Derken, delikanlı arkadaşlarından birkaçını kendisiyle birlikte şarkı söylemeye çağırmaktadır. Bizim öykücü delikanlı baş şarkıcıdır, öbürleri ona eşlik ederler; ama bu şarkı çok kısa sürer... Savaşçı kalkar, gidip en güzel kızlardan birinin önünde durur.* Kız duraksar; sanki hiç gidesi değildir, arkadaşları zorla itip

[1] PLOSS-BARTELS: «Brautwerbung und Brautstand», «Das Weib in der Natur und Menschenkunde», Geschlecht und Gesellschaft, Heft 12, s. 548.

öne çıkarır, *yakışıklı dansçısıyla tarlalardan birine gitmeye itelerler onu...*

Geceleri, şeker kamışı tarlası genç sevdalılar için en iyi barınaktır. Cinlerle perilerin ortalığı kapladığı saatta, kimse gelip onları burada rahatsız etmeyecektir. Bizim genç sevgililer bunu bilir, gözlenme korkusu duymadan sere serpe konuşurlar. «Biliyor musun, Lilomajava, *anam babam senden nefret ediyor,* avanga'*dan başka çaremiz yok»...* Avanga, *yani birlikte kaçmak için üç gece sonrası kararlaştırılır... Komşu köyün kumsalı sessizdir, ama bembeyaz kumlar üzerinde birtakım karaltılar dolaşmaktadır. Bir* tumalua, *yani uzun yol kayığı denize indirilir. Karaltılar gözden yiter, açılır açılmaz şişen, üçgen biçiminde bir yelken açılır; kıyı boyunca kayan oyma kayık, az sonra karanlıklara dalar gider. Derken, uzaktan, bizim mutlu sevgililere kıyı boyunca yapacakları yolculukta eşlik edecek, üç perdeli av borusunun sesi duyulur; köyde oturanlar sıçrayarak uyanırlar, alışılmamış birşeyler olup bittiğini sezerler. Boru sesleri sevgilileri, hem de önlerinden giderek, analarının babalarının öfkesinin dinmesini beklemeyi düşündükleri* Palauli'*ye dek kovalar...*

Ertesi gün, iki köy birbirine girer. Mutlu delikanlının arkadaşları köyde: Avanga, avanga! *diye bağırarak dolaşırlar. Güzel* Tanetasi'*yle yiğit* Lilomajava avanga avanga'*dır (kaçmışlardır). Nişanlı kızın koltukları kabaran anası babası kızlarının yazgısını belirleyen bu bağırmaları dizginlenen bir öfkeyle dinlerler. Bir süre, köyde herkes öfkelidir. Yaşlı babalar birbirlerinden kaçar, gençler topuzlarıyla mızraklarını gözden geçirirler, ama asıl ilgi merkezi kaçan iki sevgilidir... Birkaç hafta içinde, fırtına yatışır, ana-baba kızlarına bağışlandığını göstermek üzere beyaz bir hasır gönderirler. O güne dek yakınlarıyla yüz yüze gelmekten kaçınan genç çift, yuvaya döner.* Feiainga *töreni başlar; beyaz hasır ve genç kızın saygınlığını gösteren daha başka birkaç şey,*

düğünde verilecek armağanların bir bölümüyle değiştirilir. Armağanın geri kalan bölümü, ilk çocuk doğunca verilir... Genç çift bir sevda evliliği yapmazlarsa ya da görünürde büyük güçlükler yoksa, düğün dernek işleriyle nişanlıların yakınları ilgilenir. Eskiden, avanga *(sevgililerin kaçması) Samoa'da her gün rastlanan olaylardanmış.*

Öyküyü anlatanın şiirselliğini bir yana bırakalım. Bu evlenme girişiminde ciddî bir yan bulunmadığını söylemeye bile gerek yoktur. Burada sahneye konmuş bir oyunla karşı karşıyayız, iki köy halkı yalancıktan birbirlerine karşı çıkmaktadırlar. Bütün bunlar tarihsel alışkılar (âdetler) olmasaydı da iki köy halkı birbirlerine gerçekten düşmanca duygular besleseydi, işler sarpa sarardı. Oysa her şey büyük bir dinginlik içinde olup bitmektedir. Eskiden, «sevgililerin kaçması» günlük işlerdenmiş. İlkel dönemde, tam anlamıyla bir kız kaçırmaymış (damat adayının vahşi savaşçı kılığına girmesinden çıkarıyoruz bunu); sonradan, gittikçe etkisini yitiren bir alışkı haline gelmiş; böylece, zihni örseleyen gerçek bir durumu özetleyen bir düş, yavaş yavaş eriyip gitmiştir.

Şimdi artık, Malinowski'nin yapıtındaki *ulatile* betimlemesini aktarmaya sıra geldi. Burada da, ilkel çağlardaki kadın kaçırmaların anısı açık seçik kendini göstermektedir.

Aynı uygulayımsal terimle gösterilen, iki ayrı ulatile *seferi vardır. Birincisi, sevdalı bir delikanlının yavuklusunu gidip köyünde görmek istediği zaman kendini gösteren bir gerekliliktir. Yukarda sözünü ettiğimiz gösteriler sırasında, iki ayrı köyden gençler birbirlerinden hoşlanmışlarsa, buluşmaya karar verirler. Genellikle, delikanlının genç kızın yaşadığı köyde bir dostu ya da gizdaşı vardır; dostu yardım ettiğinden, buluşma işi kolaylaşır. Töre, sevdalı delikanlının buluşmaya süslenerek gitmesini gerektirir; dolayısıyla, kim-*

senin dikkatini çekmeden hazırlanmak zorundadır. Bundan ötürü, anayoldan değil, fundalıklar arasından gider kızın köyüne... «Büyücü gibi ilerler, zaman zaman durur, kulak kabartır, yol değiştirir, ormanın içerlerine dalar; kimsenin onu görmemesi gerekir.» Bana bilgi verenlerden biri, bu ulatile'*yi, geceleri dışarı çıktıkları zaman kimsenin kendilerini görmemesi için ellerinden geleni yapan kötü büyücülerin*[1] *gizli seferlerine benzetiyordu.*

Kızın köyüne yaklaştığında, özellikle sakınımlı davranmak zorundadır. Kendi köyünde sevdalı bir kızın görülmesi, çok çok, kızın sözlüsünün kıskançlığına ve pek de ciddî olmayan bir çekişmeye yol açar. Buna karşılık, bir kaçak sevda avcısı yabancı bir köyde yakalandığı zaman, yalnız kızın kıskanç sevgilisinin değil, köyün bütün delikanlılarının hışmına uğrar. Ayrıca, sevdiği kızın, yasal sözlüsü tarafından suçlanmasına da neden olur. Ama bütün bu saklanıp gizlenmelerin asıl nedeni, bunları kural haline getiren alışkıdır. *Genellikle, iki sevgili genç kızın yaşadığı köyün yakınlarında, balta girmemiş ormanda buluşurlar. Kimi zaman, genç kız sevdalısına yerini küçük bir ateş yakarak belli eder; kimi zaman da, yaprakları önceden kararlaştırılmış biçimde keserek ya da geçtiği yerlere yaprak dökerek ona yol gösterir...*

Kimi zamansa, bir küme genç, savaş düzeninde, gerçek bir ulatile *seferine çıkar; bu durumda da işi elden geldiğince sessiz görmek töre gereğidir; gerçekten de,* kız kaçırma seferleri töre, hattâ hukuk tarafından kabul edilmiş olsalar

[1] İlkel toplulukların tinsel yaşamında ve söylencelerinde büyük bir yer tutan kötü ruhlarla kötü büyücülerin, aslında, geceleri köye giren yabancılar olduklarını kestirmek çok kolay. Yabancı kişiler görmemiş, hattâ onların varlıklarından bile kuşkulanmamış insanların düşgücünde, böyleleri kolayca dağaüstü varlıklar diye niteleniyordu; nitekim Amerika'ya çıkan Beyazlar, dünyasal yapıları belirene dek, yerliler tarafından tanrı sayılmışlardır.

bile, *öbür iki kümenin haklarının çiğnenmesine yol açarlar; yani gerek* ulatile *seferine katılan delikanlıların yavukluları, gerek komşu köydeki delikanlılar çeker bu seferlerin ceremesini. Serüvenciler bu iki kümeden birine yakalandıkları zaman, şöyle okkalı bir küfür, hattâ yumruk yağmuruna katlanmak zorundadırlar; çünkü, Trobriand Adaları'nda, genç kızların da ayrıcalıklarını yumrukla savunmaya hakları vardır; delikanlılara gelince, onlar köylerinde yaşayan genç kızları kendi özel avları sayarlar. İşte bu yüzden serüvenciler akşamları, hava kararduktan sonra yola çıkar, ancak köyden uzaklaşınca töre'nin istediği biçimde süslenirler. Ama yolda epey gürültü patırtı eder, kışkırtıcı bir tutum takınırlar, bu da oyunun bir parçasıdır çünkü. Hattâ,* «ulatile»*ci gençlerin kız kaçırmaya giderken söyledikleri,* lo uva *adı verilen, epeyce açık-saçık şarkılar bile vardır* (a.g.y., *s.* 263-265, *satırların altını W.R. çizmiştir).*

Sefere giderken, şarkı da söylenir. İşte bunlardan biri: Hohoy! Sabah gözümü açıyor, tamtamların görkemli gümbürtüsünü işitiyorum, bir de oyun havalarını; bayramlık giysilerine bürünmüş, kalçalarına tören etekliklerini geçirmiş kadınları dansa çağırıyor tamtamlar. Tokivina, *bir şarkı tutturmuş, dişlerini karaya boyamış, elinde küçük davulu, dansederek geçiyor Vavivi köyünden (s.* 266-267).

Eskiden bu şarkılar savaş hazırlığı yapılmadığını, kötü büyülere başvurma niyeti güdülmediğini, kötü niyetler taşınmadığını göstermek için söylenirmiş. Ereğe yaklaşan gençler, varlıklarını köyün delikanlılarına duyurmamak için, seslerini keserler. Köyün kızlarının bu seferden mutlaka haberleri vardır, çünkü bütün ayrıntılar eksiksiz yerine getirilmiştir. Yabancı köyü en iyi tanıyan keşfe çıkar, kızlara bekledikleri, kararlaştırılmış işareti verir. Bunun üzerine kızlar birer birer evlerinden ayrılır, ormana dalarlar. Kimi zaman, bir de bakarsınız çok önceden buluşma yerine gelmiş, topluca oğlanları bekliyorlar. Böyle bir sevda buluşması kazara or-

taya çıkarsa, sövgülü bir döğüş başlar; ancak, eskiden çok daha kötüsü olur, iki köy halkı savaşa girişirmiş (a.g.y., *s. 267*).

Doğrusunu isterseniz, birkaç çelişki var bu betimlemede: bir yandan, bakıyoruz, bu «sevda seferleri» töre tarafından onaylanıyor, hattâ «yasal bir hak» sayılıyor; öte yandansa, «*ulatile*»cilerle yabancı köyün gençleri arasında ciddî kavgalar çıkıyor. Bu çelişkiler, daha önceki bölümlerde değindiğimiz, Trobriandların temel kurumlarıyla açıklanmaktadır; söz konusu kurumlar, ilkel göçebe toplulukların birbirlerine saldırdıkları dönemden kalmadır.

Demek ki karşımızda, genç kızlarla oğlanların «sevda seferleri»ni koruyucu kanatları altına almaya çalışan bir toplumsal kurumla atbaşı giden doğal bir kıskançlık gösterisi vardır; işin gizliliği de töre gereğidir, akılsal nedenlere dayanmamakta, eski çağların kalıntısı olarak sürmektedirler.

Malinowski'nin bugün de (1930'da) Trobriand Takımadaları'nın güney kesimlerinde yürürlükte bulunan son derece garip bir alışkı konusunda anlattıklarını aktaralım şimdi:

Bağlardaki bahçelerdeki yaban otlarını ortaklaşa ayıklayan Okayaulo, Bvaga, Kumilabvaga, Bvadela, Vakuta köyü kadınlarının garip bir ayrıcalıkları vardır. Görüş alanları içersinden bir yabancının geçtiğini gördükleri zaman, töre onlara, bu yabancılara saldırma hakkını vermekte, kadınlar da bu hakkı hiç aksatmadan, büyük bir acarlıkla kullanmaktadırlar: Böylece erkek kadının avı haline gelmekte onunla her türlü cinsel oyunu oynamakta, ona zevk verici işkenceler yapmakta, toza çamura belemekte, iteleyip kakalamaktadırlar: kurban, her şeye katlanmak zorundadır. İlkin, önünü örten peştemal çekilip alınmakta, param parça edilmektedir. Sonra kadınlar, elleriyle oynayarak ya da kendi cinsel organlarını göstererek erkeğin cinsel organının dikilmesini

sağlamaya çalışmaktadırlar; istenen şey sağlanınca, kadınlardan biri erkeğin cinsel organının üstüne oturmakta, onu döl yoluna sokmaktadır. Erkeğin boşalmasından sonra, birincinin yerini hemen başka bir kadın almaktadır. Üstelik, işler bununla da bitmemektedir! Kadınların bazıları yerde yatan erkeğin üstüne büyük ve küçük çişlerini etmekte, özellikle yüzünü hedef almaktadırlar. «Bütün bu işlemler sırasında, erkek habire kusmaktadır», diye açıklamada bulundu bana bunları anlatan kişi. Bu azgın dişiler, zaman zaman, cinsel organlarını ele geçirdikleri erkeğin ağzına burnuna sürtmekte, cinsel arzularını doyurabilmek için adamın el ya da ayak parmaklarını, vücudunun bütün çıkıntılarını kullanmaktadırlar. Kuzeyli yerliler horgördükleri ya da horgördüklerini öne sürdükleri bu alışkıyla alay etmektedirler. Horgördüklerini öne sürdükleri diyoruz, çünkü bu gibi sahneleri büyük bir keyifle, birtakım ayrıntıların altını çizerek anlatmaktadırlar. Bilgi aldığım Güneyli yerliler, genel çizgileriyle anlatılanları doğruladılar. Bunları anlatırken en küçük bir utanç duymuyor, söz konusu alışkıyı, yabancıları, yani kadınların eline düşen erkekleri yere seren bir bedensel güç gösterisi sayıyorlardı. Bu alışkının yürürlükte bulunduğu bölgelerde yaşayan ve bana bilgi veren biri, kadınların yausa *yaparken —adı geçen saldırıya bu adı veriyorlar— hurma yaprağı eteklerini çıkardıklarını, tam bir* tauva'u *(cin alayı) halinde, çırılçıplak erkeğe saldırdıklarını söyledi. Kimi zaman erkeğin saçını başını yolduklarını, dövdüklerini, kalkıp kaçamayacak kadar bitkin düşürene dek hırpaladıklarını ekledi. O sırada, söz konusu alışkının betimlemesinin, anlatanın bu törenin yürürlükte olduğu bölgeden gelip gelmemesine göre değiştiğini de öğrendim. Kuzeyliler bu alışkıyı alaya almakta, insana yakışmayan, uygarlıkdışı bir davranış diye nitelemekteler. Okayaulo ve Bvadela köylerinden gelen Güneyli ziyaretçilerse bu görüşte değildirler; daha sonra yaptığımız bir konuşmada, sözü geçen olguları bana en küçük bir utanç*

duymadan anlattılar. Övüne övüne, hiç bir yabancının köylerine ayak basamadığını, yalnız kendilerinin korkmadan, özgürce dolaşabildiklerini, kadınlarınınsa adamın en iyi yaban otu yolucusu ve en şen şakrak insanları olduklarını söylediler (a.g.y., *s. 274-275, 278-279).*

Bu şaşırtıcı alışkı, kadınların kendilerini yabancı saldırganlara karşı savunmak zorunda oldukları ilkel çağlardan kalmadır. Davranışları kendilerini bekleyen şeyi yansıtmaktadır: erkeğe, onun kendilerine yapmayı tasarladığı şeyi yapmakta, adamın ırzına geçmektedirler. *Oymak içinde barış, yabancı topluluklara karşı düşmanlık, şiddet,* buydu işte tarihin ilk dönemlerindeki toplumsal durum. Bu durumdan kurtulabilmek için, birbirine düşman göçebe kavimleri soplardan oluşan tek *bir* oymak halinde birleştirme yoluna gidilmişti: böylece, kavimler arasında barış sağlanmıştı. Ancak ilk çağların şiddeti, soplar arasındaki astlık üstlük sıralanmasında, geçim yardımlarında sürüp gitmekteydi. Ve doğaldır ki, bu şiddet kalıntıları yeni şiddetleri doğuracaktı[1].

Evlilik armağanı verme, nikâh yapıldıktan sonra iktisadî birleşmeyi simgelemek üzere hep birlikte yemek yeme ve törenle gelini kaçırma gibi çok özel alışkılara rastladığımız daha başka ilkel toplulukları da hemen analım burada. Her incelemede, Trobriandların uyguladığı bu törelerin birine ya da ötekine ilişkin ayrıntılara rastlamak, yeryüzündeki ilkel toplulukların çoğunun belki de aynı süreci izlediklerini, yabancı kavimlerle çatıştıklarını, sonra bu çatışmanın yerini barışçı işbirliğinin aldığını ileri sürmemize yardım etmektedir. Böylece, kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının ve ev-

[1] ROHEIM, **Die Psychoanalyse primitiver Kulturen** adlı yapıtında, Lual bölgesinde yaşayan Papularda ürünün paylaştırılması âyinini anlatır. Bu âyin, genel çizgileriyle, **Malinowski'nin** anlattığına benzemekle kalmaz, ayrıca düğün armağanının doğurduğu ruhsal çatışkılarla ilgili bilgilerimizi de tamamlar.

lilik kurumunun dört bir yanda görülüşü açıklanmaz bir giz olmaktan çıkmaktadır.

Max Ebert, *Realexikon der Vorgeschichte* adlı yapıtında (cilt 5), bir sürü kavimbilimsel, olguyu biraraya getirmiş, biz bunlardan bazılarını aktaracağız:

Bütün Güney-Batı Asya'da, düğünde, kocaman bir karavanadan ortaklaşa yemek yeme töreni vardır (Ebert'in Reallexikon'*unda, Skeat ve Blagden'den yaptığı alıntı I, s. 54, II, s. 56,* a.g.y., *s. 248).*

Eski Çukçes masalları, genç kızların başka oymakların erkekleri, cinler, kartallar, balinalar, kargalar falan tarafından «kaçırılış»nı anlatır. Ama eskiden, birkaç delikanlının birleşip kız kaçırdıkları da olurmuş: kızın ellerini ayaklarını bağlar, onunla evlenmek isteyen adamın evine bırakırlarmış. Yalnız yabancı ailelerin erkekleri başvurmazmış bu yola; dilekleri kabul edilmediği zaman hısım akraba ve yeğenler de böyle davranırmış. Kaçırma olayından sonra, genç kızın yakınları, zarar ziyanın giderilmesi için, kızın ailesinden bir kadını kabul ederlermiş. Ana-baba onaylamadığı için, kaçarak yapılan evlilikler pek endermiş (Czaplicka, s. 72).

Kamçatkalılarda, kadın erkek tarafından hizmet karşılığı da satınalınmaktadır. Erkek nişanlısına sahip olma hakkını elde ettiği zaman, bir tören düzenlenmekte, damat adayı bu törende kıza zorla el koymaktadır. Köyün bütün kadınları kızı korumaya çalışmaktadır. Kız, birkaç kat ağır giysiye bürünmekte, böylece içi kıtık dolu bir bebeğe benzemektedir. Tören sırasında, damat adayının görevi, kızın üstündeki giysileri çekip almak, eliyle cinsel organlarına dokunmaktır. Köyün kadınları bu işte, canla başla kıza yardım ederler (Ebert, a.g.y., *s. 251).*

Andaman Adaları'nda, gençlerin evlenmesiyle avcı oymakların yaşlıları uğraşırlar.

... Kimi zaman, analar babalar daha küçücükken çocukla-

rına söz keserler... Zaten, analar babalar ilgilenir çocukların evlenmesiyle. Delikanlının yakınları doğrudan doğruya kızın yakınlarıyla konuşmaz, araya bir ya da birkaç dost koyarlar... Gençler nişanlandı mı, delikanlının yakınları kızın yakınlarıyla konuşmaktan kaçınırlar, artık bütün alışveriş üçüncü kişiler aracılığıyla yapılır. Bu yolla birbirlerine yiyecekler ya da başka armağanlar verirler. Armağan alan, hemen aynı değerde bir armağan göndermeye çalışır. Evlenmeden sonra, gençlerin yakınları sıkıca birbirlerine bağlanır, karşılıklı birtakım ödevler yüklenirler. Andaman Adaları'nda, gençler erginlik çağından evleninceye dek, bekâr evlerinde yaşarlar (Ebert'in Brown'dan yaptığı alıntı, a.g.y., *s. 253).*

Yeni Gine'nin Güney'inde yaşayan Koita ve Motus oymaklarında evlilik öncesi alışkılar Trobriandlarınkilerin aynıdır, nişan ve evlenme törenleri de öyle (Seligmann, s. 76)... Kızla oğlanın aileleri, yıllarca birbirlerine armağanlar, özellikle yiyecek armağanları verirler (a.g.y. *s. 253).*

Kuzey-Batı Amerika'da, Oregon kıyılarında yaşayan Tillamooklarda, delikanlının yakınları yiyecek biriktiriyor, genç kızı satınalabilmek için para veriyorladı. Kızın yakınları da ona birtakım armağanlar hazırlıyorlardı... Evlenme töreninden sonra konuklara meyve, balık ve et dağıtıyor, derken kızın babası oğlanın yakınlarına birtakım yiyecekler armağan ediyor, onlar da bunları alıp evlerine götürüyorlardı (a.g.y., *s. 255).*

Hindistan'ın Güney-Doğu'sunda yaşayan Şukmalarda, yeni evliler düğün yemeği sırasında utangaç davranmak zorundadırlar (Ebert'in Lewin'den yaptığı alıntı, a.g.y., *s. 258). (Burada, Trobriand Adaları'nda evli çiftlerin karşılıklı ilişkilerinde uymak zorunda bulundukları aşırı ölçülülüğü anımsatmak isteriz W.R.)*

Arabistan'ın iç kesimindeki dağlık bölgelerde yaşayan Niyed Vahhabilerinde, bugün bile, akrabalık birinci derece-

den kardeş çocukları arasındaki evliliklerle sürmektedir (E.A. Powell, Worlds Work, *1923).*

Bering Boğazı dolaylarında yaşayan Nalit Eskimolarında, çoğu kez birinci dereceden kardeş çocukları evlenir... böylece kadının erkeğe daha yakınlaştığına inanılır. Yoksa, diye düşünülür, darlık günlerinde kadın kocasının ekmeğini çalar, adam da açlıktan ölür. Dayısının oğluyla evlendiği zamansa, seve seve ona bakar (Nelson, The Eskimos about Bering Strait, *1899).*

Kardeş çocukları arasında evliliğe Wa-Yaolarda, Ba-İlalarda, Ba-Kaondalarda, Gilyakenlerde rastlanır (Sanderson, 1920, s. 74, «The Relationship-Systems of the Wagonda and Tribes», Journ. Anthr. inst., *53, 1923, ve «Relationship among the Wa-Yao»,* Journ. anthr., *1920).*

2) MORGAN'LA ENGELS'E GÖRE DIŞTAN EVLENMENİN AÇIKLANIŞI

Önce Morgan, sonra da Engels «geniş aile» içersinden evlenme yasağını açıklayabilmek için, dıştan evlenme yasasının ya da kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının «doğal ayıklanma ilkesi»nin uygulanmasından başka bir şey olmadığı varsayımını ortaya attılar. Morgan'a göre, çok yakın kardeş çocuklarının evlenmelerinin yasaklanması «doğal ayıklanma ilkesini çok çarpıcı bir biçimde dile getirmektedir». Engels de şunları ekliyor:

Şuna hiç kuşku yok ki, toplumsal gereklilik sonucu kandaşlar arasında evlenmelerin yasaklandığı oymaklarda gelişme, kardeşlerin birbirleriyle evlenmeleri kuralının uygulandığı oymaklara oranla çok daha fazlaydı. Ve bu ilerlemenin dev boyutlu etkisi, onun dolaysız sonucu olan ve yeryüzündeki bütün uygarlıksız toplulukların değilse bile, en azından büyük çoğunluğunun toplumsal düzeninin temelini oluşturan

«geniş aile» kurumunda açıkça kendini göstermektedir... (Ursprung der Familie, *s. 21).*

Engels, Kamilaorilerin kız ve erkek kardeşlerin evlenmesine izin vermeyen, buna karşılık kandaş yeğenlerin evliliğini destekleyen evlilik sınıflarına ayrılmasından söz ederken şöyle der: «Bir kez daha görüyoruz ki, varılacak erek açık seçik belirmese de, doğal olarak ve el yordamıyla, kandaşların birleşmelerine engel olmaya çalışılmaktadır» (s. 28).

Morgan'la Engels, oymağın «sop»lara bölünmesini, başlangıçta kandaş bir oymağın parçalanmasıyla açıklamaktadırlar. İki yazar da bu açıklamalarında kandaşıyla cinsel ilişkide bulunmanın yürürlükten kaldırılışına kaynak diye gördükleri, kısa bir süre önce Darwin'in bulduğu türlerin doğal ayıklanması kuramına dayanmaktaydılar. Oysa bu görüş günümüzde geçerli değildir, şu nedenlerden ötürü:

1) Kandaşların birleşmesinin türe zararlı olduğu hiç bir zaman kanıtlanmamıştır. Dolayısıyla, kandaşıyla cinsel ilişki kurmanın tehlikeli sonuçlara yol açtığı doğrulanmadığından, cinsel yaşamla ilgili Sovyet yasalarının yakınıyla evlenme yasağını kaldırması bilimsel açıdan haklıydı. Kandaşlıkla doğal ayıklanma arasında ancak, kız ve erkek kardeş zaten *hastalıklı*'ysalar, birleştikleri zaman hastalıklı yapılar yan yana geliyorsa bağ olabilir. Aynı hastalık eğilimlerini taşıyan, ama kandaş olmayan iki kişi çocuk yaptıkları zaman da aynı şeyler olabilir. Beri yandan tıptaki araştırmalar kalıtımın alanını gittikçe daraltıp toplumsal nedenleri, verem gibi yaygın hastalıkları daha öne aldığından, kandaşıyla cinsel ilişki kurmanın zararlılığı ilkesi anlamını yitirmektedir.

2) Morgan'la Engels'in varsayımı, ilkel insanın çocuğun üremesinde babanın rolünü bildiğini, kandaşıyla ilişki kurmanın zararlılığını, neden ve sonuçlarını açık seçik tanıdığını daha başından kabul etmektedir. Oysa, durum hiç de öyle

değildi: Morgan'ın kendisinin de belirttiği, Malinowski'nin araştırmalarının doğruladığı gibi, o çağdaki üretken cinsel yaşamın düzensizliğinden ötürü, babalık *özü gereği* bilinmeyen bir şeydi. Beri yandan, insanların vahşilik döneminde, en küçük bir zarara uğramadan, binlerce yıl kandaşlarıyla çiftleşerek yaşadıklarına kuşku yoktur. Oymakların evriminin dıştan evlenme töresi getirildikten sonra iyileştiğini gösteren hiç bir kanıt yoktur elimizde, ayrıca böyle bir kanıt bulunsa bile, söz konusu iyileşmenin nedeni barış kurulduktan sonra bir sürü oymağın biraraya gelmesi, ve bunun doğurduğu uygulayımsal, eğitsel ilerlemeler olabilir pekâlâ.

3) Ancak, dıştan evlenmenin kökenini doğal ayıklanmayla açıklamayı çürüten başlıca kanıt, ilkel oymakların birtakım «soplar»a bölünseler de, kandaşlığı ortadan kaldıramayışlarıdır. Çünkü bir oymağın kız ve erkek kardeşlerin soyundan gelenlere göre bilmem kaç sop'a ayrılması, bunların aslında kandaş kız ve erkek kardeşlerin kurdukları çiftlerin çocukları oluşu gerçeğini ortadan kaldırmıyordu. Bu, Morgan'la Engels'in gözünden kaçmış bir olgudur. Dolayısıyla, mantık gereği, doğal ayıklanma varsayımını ayakta tutmak istiyorsak, birbirlerine yabancı ve *kandaş-olmayan* iki ilk «sop»un karışıp kaynaşmasından yola çıkmamız gerekir. Bu akılyürütmeye göre de, «geniş ataerkil aile»nin oymaktan önce varolması zorunludur; buysa, bizim öne sürdüğümüz «soplar»ın kaynaşıp oymakları oluşturması savını destekleyen yeni bir kanıttır.

Biz, kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağını ve geçirdiği evrimi doğal ayıklanmayla açıklayacak yerde, *dirimsel-toplumsal* kanıtlamalara yaslandık. Morgan'ın doğal ayıklanmayla açıklamaya çalıştığı, Punaluaların evlilik kurumunu dayandırdığı Kamilaorilerin önce dört, sonra sekiz evlilik sınıfına bölünmelerini bizim toplumbilimsel yorumun ışığında ele alırsak, çok yalın bir görünüm ortaya çıkmaktadır:

Başlangıçta, ikisi dişi ikisi erkek, ancak çaprazlama ev-

lenebilen dört sınıf vardı. Sonra, yeni bir bölünmeyle bunların sayısı sekize çıktı. Bu sonuncu bölünme, tıpkı Trobriandlardaki gibi, geçim yardımlarının yükünü azaltmak üzere, kardeş çocuklarının (yeğenlerin) evlenebilmeleri kuralının yürürlüğe konmasıyla açıklanmaktadır. Demek ki, tarihsel evrimin belli bir anında, oymak kurulmuştur; bu kurum yalnız belli bir evlilik düzenine eşlik etmiyor, aynı zamanda ona olanak sağlıyordu. Topluluğun, dört evlilik sınıfına bölünmesi, ilkel kavmin başlangıçta kadınlardan (kız kardeşlerden) oluşan bir sınıfla erkeklerden (erkek kardeşlerden) oluşan ikinci bir sınıf halinde iki «sop»a ayrılmasından gelmektedir; göçebe kavimler arasında barışın kurulmasından ve «soplar»ın kaynaşmasından sonra, topluluk çapraz evlenmeyi (karşılıklı dıştan evlenmeyi) uygulamaya başlamıştır. Demek ki Punalua ailesi, kaynaşmadan *sonraki* ilk aile biçimidir, tıpkı kandaş ailenin «soplar»ın kaynaşmasından *önceki* son aile biçimi oluşu gibi. Erkek kardeşler, enişteleri ne geçim yardımında bulunmak ya da düğün armağanı vermek zorundaydılar. Bizim savunduğumuz varsayıma göre, yenen oymak, örneğin sop başkanına ya da Trobriandlarda en «soylu» soptan gelen ortak savaş önderine sağlanan özel ayrıcalıkların (vergilerin) sürmesi için elinden geleni yapıyordu elbet. Bunlar, yenilen sop'un sırtına binen tek yanlı yüklerdir. Kardeş çocukları (yeğenler) arasında evlenme, bu yükleri dengeleyen bir toplumsal kurum olarak ortaya çıkmıştır. Topluluğun sonradan *sekiz* evlilik sınıfına bölünmesi, işte bu gereksinimin sonucudur, ve kurulan dizge (système), denge sağlayan birleşmelerin oluşturduğu kusursuz bir dizgedir. Bundan ötesi karanlıktır. Trobriandlarda, bu dizgenin sop başının üstünlüğünü yoketmediğini gördük; hattâ belki de onu, topluluğun sekiz evlilik sınıfına bölünmesinin kendisine getirdiği zararı ödünlemeye iten başlıca neden olmuştur. Bu, ilerki araştırmaların sağlamlaştıracağı ya da çürüteceği bir varsayımdır.

3) FREUD'UN ORTAYA ATTIĞI İLK BABANIN ÖLDÜRÜLMESİ VARSAYIMI

Freud, insanlığın ilkel çağının tarihini zihninde canlandırırken, Darwin'in evrim anlayışına dayanır; buna göre, maymunlar arasında kendi başlarına yaşayan aileler vardır; bu ailelerin önderliğini yapan erkek maymunlar, başka erkekleri yanlarına sokmazlar. Freud'a inanacak olursak, görünüşe göre işte bu «önder maymun»dan esinlenen «ilk baba», erginlik çağına gelen bütün oğullarını aileden kovmaktadır. Aileden kovulan oğullar biraraya gelmekte, günün birinde babalarını öldürüp, yemekte, böylece ilk babanın göçebe ailesini dağıtmaktadırlar. Freud, savını desteklemek için, Atkinson'ın bir gözlemine dayanır: Atkinson'a göre, vahşi at sürüsünün başındaki aygırlar, başıboş gezen başka aygırlarla çatışmaktadırlar. Freud ayrıca, oğullar arasındaki çekişmeden ötürü ilkel topluluğun dağıldığını, ilkel göçebe kavimden sonra hiç bir toplumsal örgütün kurulmadığını öne süren Atkinson'ın kuramını da anar. Ve Freud, kendi payına, pek çok şeyin temelinde ilk babanın öldürülmesinin yattığına inanır: «toplumsal örgütlenmeler, ahlâksal sınırlandırmalar, din» hep buradan gelmektedir *(Totem und Tabu,* Ges. Sch., c. X, s. 172). İlk babanın öldürülmesinin doğurduğu sonuçları, yani dinin ve toplumsal düzenin doğuşunu akla yakın kılabilmek için, Freud'a göre, «fesatçı oğulların, babalarına karşı, bugün çocuklarla sinir hastalarında gördüğümüz aşağılık duygusuna benzer çelişik duygular beslediklerini varsaymak yetişir. İlk babanın oğulları babalarından nefret ediyorlardı, çünkü o can sıkıcı bir biçimde bunların güçlü olma arzularına, cinsel isteklerine ket vuruyordu; ama babalarına sevgi ve hayranlık da besliyorlardı. Onu ortadan kaldırdıktan, nefretlerini yatıştırdıktan, ona benzeme arzularını gerçekleştirdikten sonra, babalarına karşı müthiş bir sevecenlik duymuş olmalıdırlar. Nefretin böylece sevecenliğe dönüşmesi, pişmanlık

duygusu halinde dışa vurmaktaydı... Bundan ötürü de, eskiden öldürdükleri adamın salt varlığıyla engellediği şeyleri şimdi onlar kendi kendilerine yasaklıyorlardı; ruhçözümlemesinin bize sık sık gösterdiği, ruhsal bir durumdan ötürü, yetkenin ortadan kalkışından sonra ona boyuneğmedir bu... Baba'nın yerini tutan totem'in öldürülmesini yasaklayarak, giriştikleri eylemin sonunda elde ettikleri kazançları, yani kadınları ellerinin tersiyle itip başıboş bırakarak, işledikleri suçu yadsıdılar. Böylece, oğulun suçluluk duygusundan yola çıkarak totemciliğin iki temel tabusunu, *kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağı* ile kutsal hayvanın öldürülmesi yasağını getirdiler» *(a.g.y.*, s. 173). Görüldüğü gibi, her totemin kutsal hayvanı, Freud tarafından, «Baba'nın doğal özdeşi» sayılıyordu.

Freud'un öne sürdüğü bir sürü sav da, sonradan öğrencileri Roheim, Reik ve benzerleri tarafından geliştirilen ruhçözümcü kavimbilim de, işte bu temel varsayıma, ilk babanın oğullarınca öldürülmesine dayanmaktadır. Bizim görüşümüz bu düşüncelerle bağdaşmadığı için, söz konusu varsayımın temel verilerini ayrıntılı olarak çözümlemek zorundayız.

Freud'un varsayımı, ilk bakışta, ruhçözümsel uygulama alanmda belki yüzlerce kez sınanmış hekimlik bilgilerini insanlığın ilkel çağma uyguladığı için tarih öncesi dönemdeki evrimi açıklayabilecek gibi duran tutarlı bir yapı izlenimi uyandırmaktadır; ayrıca, belirli bir güçlükle karşılaşmaksızın, şu iki soruya yanıt getirmektedir: totemcilik ve kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının kökeni. Oysa, varsaydığı olguların bazıları yanlıştır:

1) İlkel göçebe topluluğun güçlü kuvvetli, bütün kümenin babası, ergin bir erkekle, karılarının, kızlarının, oğullarının oluşturduğu bir insan kümesi olduğu varsayımından yola çıkılıyordu. Diyelim ki böyle bir ilk baba vardı ve erginlik çağına gelen oğullarını topluluk dışına kovdu —tabii bunun dünyanın tek bir yerinde değil, her yerinde, çok belirgin bir biçimde, binlerce yıl yinelenmiş olması gerekir—, o zaman il-

kel insan topluluğunun nasıl çoğaldığı, doğayla nasıl boğuştuğu, uygarlığı nasıl geliştirebildiği açıklanamamaktadır. Böyle bir varsayım, hemen ikinci bir soruyu gerektirmektedir: ilk erkek, kendi oğlunu ne zaman topluluktan kovdu acaba? İlkel insanlarda cinsel yaşamın çok erken başladığını biliyoruz, hem de erginlik çağından epey önce. Peki, çiftleşirken yakalanan bütün erkek çocuklar kaldırılıp atılıyor muydu? Böyle bir görüş *insana hiç de doğru gelmiyor*.

Roheim gibi, akılyürütmemizi ilkel çağlarda öldürülen bir atadan söz eden söylencelere dayandırırsak, sopların oluşumunun açıkça gösterdiği üzere, babanın bulunduğu kümenin, sonradan oğullarla çatışan *yabancı erkekler*'den oluştuğunu unutmamak gerekir; bu çatışmanın oğullukla uzaktan yakından ilgisi yoktur, yabancı göçebe topluluklar arasındaki eski düşmanlığın kalıntısıdır. Oidipus karmaşası (karmaşık duygusu) ancak göçebe kavimlerin birleşmesinden, güçlü yapılara sahip ailelerin kurulmasından *sonra* ortaya çıkabilirdi.

2) Varsayılan ikinci öncül olgu, oğulların ana ve kızkardeşleriyle yatmaktan kendiliklerinden vazgeçtiklerini öne sürmektedir; böylece, ilk babanın öldürülmesinden önceki günlerde olduğu gibi, kadınlar yine erkeksiz kalıyor, oğulların kadınsızlığı da sürüp gidiyordu. Ee, nasıl oldu da bu insan kümesi yeryüzünden silinip gitmedi? Erkeklerin başka kümelerden kadın aramaya çıktıklarını öne sürmek, ilkel çağlardaki nüfus yoğunluğunun azlığı da gözönünde bulundurulursa, belirsiz zihinsel kurguların oluşturduğu bir alana, insan soyunun geçirdiği evrimin başlangıcına götürür bizi. Böyle bir açıklamanın sonucu da sıfıra sıfır elde var sıfırdır.

3) Freud'un varsayımını sağlam bir temele oturtabilmek için, daha başka öncüller gereklidir: bunların birincisi, erkeklerin *doğal* ve şiddetli kıskançlığıdır; ikincisi de, duyguların dirimsel çokanlamlılığıdır. Bunun geçersizliğini anlayabilmek için, ilkel kavimlerde pek yaygın olan cinsel şölenleri, özellikle Malinowski'nin Trobriandlarda gözlemlediği ve kıs-

kançlığın her türlüsünü çürüten eğlenceleri, bizim toplumların uyguladığı, iktisadî çıkarların büyük bir kıskançlıkla savunulan bir mülk haline getirdikleri evlilik bağından başka bir şey olmayan kıskançlık duygusuyla karşılaştırmak yetişir. Beri yandan, Freud'un doğaya yakın yaşayan insanoğlunda varsaydığı kıskançlık duygusundan kuşkulanmak için, tekeşli evliliğin insan toplumunda çok sonraları ortaya çıkmış bir görüngü olduğunu anımsamak yeterlidir. Duyguların çokanlamlılığına gelince, ilkin bunu yaratan toplumsal koşulları belirlemek gerekir (cinsel doyumların sınırlandırılması, yoksun bırakan dünya karşısında takınılan nefret dolu tutum, dolayısıyla duyguların çokanlamlılığı). Ruh hastasının ruhsal çözümlemesi bize, iki anlamlılığın *belki* güdüsel çarkın bazı yüklemlerinde bulunabileceğini, ama hastada gördüğümüz şeyin aslında, ilkel toplumda hiç rastlanmayan *cinsel gereksinimlerin doyumsuz bırakılmasının doğurduğu tarihsel evrim*'in yarattığı bir durum olduğunu açıkça göstermektedir. Demek ki duygusal ikianlamlılık özellikle toplumsal kökenlidir, alacağı biçim ve yoğunluk yaşam enerjisinden gelen gereksinimlerin doyurulma biçimine bağlıdır; kökeni toplumsal olduğuna göre, insanoğlunun düşünsel eğitim ve üretiminin mutlak temeli (*Urgrundlage*'si) olamaz. Trobriandların gömme törenleri, belli bir tarihsel üretim ilişkisinin duygularda nasıl bir ikianlamlılığa yol açabileceğini göstermiştir bize. Kadının yakınları kocaya bağlı olmasalar, duygularının ikianlamlı olması, adama duydukları nefreti son derece katı gömme töreni âyinleri altında gizlemeleri için hiç bir neden bulunmayacaktı. XX. yüzyıl insanının ruhsal yaşamı ikianlamlılığın egemenliği altındaysa, yanıtlanması gereken ilk soru, bunun hangi toplumsal verilere dayandığıdır; böyle yapacak yerde, sorunu bizimkilerden apayrı koşullarda doğup büyüyen ilkel insanlara aktarmak bilime yakışmaz. Küçük Trobriandın doğruyu bildiğine, cinsel arzularını bilinçaltına itmediğine, —kandaşıyla yatma arzusu dışında— bütün ar-

zularını doyurmaya hakkı bulunduğuna göre, birtakım düzmece cinsel kuramlar geliştirmediğine emin olabiliriz; aynı biçimde, küçük Trobriand kızının da erkeklik organına sahip olmayı arzulamadığına, toplumsal hava, bizdeki gibi, oğlanlara ayrıcalıklı bir konum kazandırmadığı için, aşağılık duyguları beslemediğine de kalıbımızı basabiliriz. Bütün bunların kökü aaterkil yetkide ve atasoylu kalıtımdadır. Biz ruhçözümlemesinin buluşlarını yadsımıyor, onlara dayanılarak önümüze getirilen dirimsel (biologique) yoruma karşı çıkıyoruz; söz konusu buluşları tarihsel bir evrimin meyveleri sayıyor, onlarla insan toplumunun tarihi arasında ilinti kurmaya çalışıyoruz.

4) Oğulların, suçluluk duygusundan ötürü kandaşlarıyla cinsel ilişki kurmaktan caymaları savı, duyguların *doğadan* ikianlamlı geldikleri varsayımına dayanmaktadır. Ahlâkı doğuran da işte bu doğal ikianlamlılıktır. Açıklanması gereken şeyler kesin veri sayıldıklarına göre, burada tam anlamıyla bir *ilkelerin tersine çevrilmesi* var demektir. Suçluluk duygusu ahlâksal bir tepkinin dile gelişidir, dolayısıyla ahlâkın kökenlerini açıklamaya yaramaz.

Freud, İsa'nın önlemeye çalıştığı insanlığın düşüşüne ilişkin dinsel düşünceyi, insanlık tarihinin başlangıç dönemlerine rastlayan bir öldürmenin dile gelişi diye tasarlamaktadır. Oysa gerek Tevrat'taki Âdem'le Havva söylencesi, gerek Katolik öğretinin ilk günah düşünü öncelikle cinsel bir suç, cinsel bir yasağın çiğnenmesinin canlandırılması niteliğindedir. Bu dediğimiz, söz konusu suçun bir cana kıymayla atbaşı gitmiş bulunması olasılığını ortadan kaldırmaz elbet. Kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının kökeni konusunda bizim önerdiğimiz açıklama da, *söze dökmeksizin*, birbirlerine yabancı ilkel kavimlerin çatışması sırasında işlenen ilk tarihsel cinayeti içermektedir. İlk ahlâk kuralları da bu çatışmalar sırasında doğmuştur. Kökenleri, Oidipus karmaşasıyla en küçük bir ilgileri bulunmayan cinsel yasak-

lardadır; Oidipus karmaşası, cinsel etkinliğin bastırılmasından çok sonra ortaya çıkmıştır; sonradan ata soyunu oluşturacak küme —daha önce de açıkladığımız gibi— yabancı erkeklerin meydana getirdikleri bir ilkel topluluktu; bundan ötürü, ilk baba'nın öldürülmesi kavramı, zaman içersinde birbirlerinden ayrı iki olgu dizisinin karışımıdır: baba olmayan kişilerle yapılan kanlı kavga, ve bunların oluşturduğu sop'un, öldürülmeyen sahici babalar doğurması.

5) Freud'un varsayımı, ilkel dönemde kandaşıyla cinsel ilişki kurma olasılığını konu dışında bırakmaktadır. Oysa yakınıyla ilişki kurma söylenceler tarafından binlerce yıllık davranış kuralı diye gösterildiği gibi, yaşayan insan topluluklarında doğrudan doğruya gözlemlenmiştir de. İlkel kavimlerin cinsel yaşamının doğal sonucu olan üreme işinde babanın rolünün bilinmeyişi de, Freud'un yorumunun dayandığı ana çekirdeği çürütmektedir[1].

6) Freud'un varsayımı, sopların kökenlerine ilişkin, bunları hep iki ya da daha fazla anadan, birkaç kız-erkek kardeş çiftinden türeten örnek söylencelerle çelişmektedir. Freud'un görüşü anayla oğul arasında kurulan cinsel ilişkiye dayanmaktadır; oysa asıl önemli olan, kız ve erkek kardeşler arasındaki cinsel ilişkiydi. Roheim, varsayımında bir

[1] Haklıca bir karşı çıkışla, babanın üremedeki görevinin bilinmeyişinin kadınlarla erkeklerin karman-çorman yaşadıkları dönemde akla yakın geldiği, ama tek karılı, eşleşmeli evliliğin yürürlüğe girdiği evrede böyle bir bilgisizlikten söz edilemeyeceği ileri sürülebilir. Aynı biçimde, Trobriandların babalık karşısındaki tutumlarını babanın üremedeki işlevinin bilinçaltına itilmesi diye yorumlamak da güç olmayabilir. Böyle bir bilinçaltına itme, kadınlarla erkeklerin karman-çorman yaşadıkları evrede babanın üremedeki rolünün bilinmeyişine aykırı düşmez. Yabancı erkeklerin bir sop'a girmelerine gösterilen duygusal tepki, babalığın yadsınmasına yol açacak kadar şiddetli olmuştur belki — ama bu savın kanıtlanması gerekir. Beri yandan, babalığın tanınması, sop ailesinin anaerkil düzenini sarsacak bir tehlike sayılmış da olabilir.

totem hayvanının varlığına dayanmakta, ilk baba'nın varlığını bundan çıkarmaktadır. Bunun içinse, ilkin, totem hayvanının *daha işin başında* ilk babayı simgelediğini kanıtlamak gerekirdi. Ananın kızkardeşin, yani cinsel ilişki kurmak istenen en yakın kandaşın, totemin de baba'nın yerini aldığını öne süren yorumu destekleyen akılyürütmeler, tarihsel kanıtlara dayanmadıkça, inandırıcı olamazlar.

7) Freud'a göre, kandaşıyla ilişki kurma yasağı aile çerçevesinde kalmaktadır; oysa, yakınıyla cinsel ilişki kurma yasağı *bütün sop*'u kapsamaktadır; aile sonradan ortaya çıkmış bir kurum olduğundan, bir ailenin üyesi olmayı baba-ana-çocuktan kurulu küçük kümeyle sınırlandırmak, ilkel tarihle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan, çok sonraları boygösteren bir türevdir.

Özetlersek: Freud'un varsayımı ilkel toplumun örgütlenmesindeki temel kurumlardan (kandaşıyla cinsel ilişki kurarak yaşayan *iki* ilk sop'tan, sop içersinde yakınıyla cinsel ilişki kurmanın yasaklanmasından, ilkel dönemde kadınlarla erkeklerin iç içe yaşayışları ve kardeşlerin birbirleriyle evlenmelerinden, anaerkil örgütlenmenin aterkil örgütlenmeden önce gelişinden) öylesine uzaktır, ailenin evriminde toplumsal iktisadiyatın etkilerini öylesine az hesaba katar ki, desteklenmesi olanaksızlaşır.

Bizim savımız, herhangi bir totemin kutsal hayvanını yeme yasağını ve kandaşıyla cinsel ilişki kurmayı tarihsel bir olayla, belirli bir avlanma alanına özgü hayvanı avlayıp yeme yasağıyla açıklamaktadır; aynı düşünce düzeni içersinde yakınıyla cinsel ilişki kurma yasağı da, belli bir sop'un kadınlarına sahip olma yasağına bağlanmaktadır; bu yasaksa sop'un içinden doğmamış, herhangi bir çatışmadan yengiyle çıkan göçebe kavim tarafından yenilene zorla benimsetilmiştir. Biz, tam bir cinsel özgürlüğün egemen olduğu ve kutsal hayvanın yendiği kimi ilkel kavim eğlencelerini iki göçebe kavim arasındaki eski geçici uzlaşmanın çiğnen-

mesinin onaylanması ve kendi sop'unun yani kandaşıyla ilişki kurmaya izin veren ilkel göçebe topluluğun gereksinimlerini karşılamaktan başka yükümlülük getirmeyen, daha dingin bir örgütlenmeye duyulan özlem diye yorumluyoruz. Bu eğlenceler özellikle, insan toplumunun sonradan edindiği birtakım kurumları, ilkel eşleşme evliliğinin, hattâ kimi zaman kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağının diktiği engelleri yıkmaktadırlar. Kutsal totem hayvanının yendiği eğlencelerin ilk babanın öldürülmesini simgelediğini öne süren Freud yorumu, kendi bakış açısı içersinde bile, bu eğlenceler sırasında kandaşıyla ilişki kurma yasağının çiğnenmesi olgusuna ters düşmektedir. Daha gelişmiş bir uygarlık düzeyinde yaşayan insanlar, vahşilik ve uygarlıksızlık döneminde yaşayanlardan esirgediklerini kendilerine bağışlamakta mıdırlar? Vahşilik dönemindeki suçluluk duyguları daha mı belirgindi acaba? Eğer öyleyse, neden?

İlerde yapılacak araştırmalar, belki de, ilk babanın öldürülmesine ilişkin söylenceleri birbirlerine yabancı ilkel göçebe kavimlerin çatışmalarına bağlayacaktır. Kutsal totem hayvanının simgesel işlevi başlangıçta ilk anayı, daha sonra, ataerkil örgütlenmede de babayı canlandırmaktır, ve *ikinci dereceden* bir işlevdir. Dolayısıyla biz, Freud'un totemi din kavramının ilk adımı sayarken haklı olduğu kanısındayız; ancak, totemi dinin *düşünsel* nedeni gibi değil, ilkel toplumda, insanoğlunun doğal görüngüleri (hâdiseleri) açıklama eğiliminden ötürü, dinsel kavramların doğmasına yol açan toplumsal ve iktisadî yıkımların yansısı gibi görmekteyiz. İnsanoğlu ataerkil çağda Tanrı'yı babaya bakarak yarattığı doğrudur, ama elimizdeki veriler, daha önceki dönemde de onu kafasını kurcalayan, avladığı hayvan gibi, ya da ilk anası gibi tasarladığını doğrulamaktadır. Malinowski'yi dikkatle okuduğumuz zaman, totemciliğin cinsel, iktisadî ve benzeri kurumlar kadar önemli olmadığını açıkça anlıyoruz. Oysa, ilkel toplum örgütlenmesini anlamakta kul-

lanmayı tasarladığımız zaman, herhangi bir bir toplumsal kurumun *değerlendirmesini* yapmamak elimizde değildir. Bu noktadan sonra, anaerkil kuramın ışığında, totem'e tapmayı tepeden tırnağa yeniden gözden geçirmek gerekir; bunu yaparken, ister istemez çeşitli dinsel alışkı ve canlandırmaların gün ışığına çıkarılmış bilinçdışı imlemlerine, dile getirdikleri anlamlara yaslanacağız. Eleştirimizin ereği, din konusundaki eski ruhçözümcü araştırma yöntemidir; bu yöntem, dinsel bir görüngünün kökenini dipte yatan anlamından çıkarmakla, *yorumla türemeyi aynı değerde görmek*'le yetinir. Tıpkı dönüşümceli (hystérique) bir hastalık belirtisinin bugünkü akıldışı anlamını kavrayabilmemiz için söz konusu belirtiyi hastalık belirtilerinin evrimi içersinde tarihsel bir yere oturtmamızın gerekişi gibi —o zaman, şimdi bize akıldışı gözüken şey tam anlamıyla akılsal bir niteliğe bürünmektedir—, herhangi bir söylencesel ya da dinsel simgenin altında yatan anlamı da toplumsal sürecin tarihsel bağlamı içersine oturtmamız, başka bir deyişle din düşüncesini türeyişiyle, iktisadî ve toplumsal işlevleriyle ele almamız gerekir. Herhangi bir totem simgesinin o anki anlamı pekâlâ baba düşüncesi olabilir; kökeniyse avlanan ve ikinci bir evrim sonucu, babanın ya da ananın yerini tutan bir simge haline gelen bir hayvandır. Sop başının toplumsal işlevinin tarihsel dönüşümünden açıkça bu dediğimiz çıkmaktadır.

İnsanlığın ilkel döneminin tarihine eğildiği zaman, Freud, kavimbilimcilerin çoğu gibi, anaerkil kuram açısından insanın kafasını allak bullak eden bir olguyu, yani ilkel de olsalar bütün toplumsal örgütlenmelerde bir başkanın ve ailelerin bulunduğunu görüyordu. Buysa, başka bir olguyu gölgeliyordu: başkan, çağdaş anlamıyla bir bey ya da yaşlı ata değildir —toplum tam anlamıyla ataerkil düzende yaşıyorsa o başka tabii—, ve aile, tarihin ilk çağlarında, kapalı «sop»ların oluşumunu engellemez. Bugünkü haliyle aile-

nin sop'tan ve geniş aileden *önce* varolduğu düşüncesinden kendilerini kurtaramadıkları, tarih biliminin terimleriyle düşünmeyi beceremedikleri için, pek çok araştırmacının gözü «geniş anaerkil aile» *içersindeki* aile örgütüne takılıp kalmıştır. Tıpkı «sop başkanı»nın önceleri anasoylu kalıtıma ayak uydurduğu halde sonradan buyurgan yaşlı ata kılığına bürünerek buna karşı çıkışı gibi, yavaş yavaş oluşan tekeşli aile örgütü de başlangıçta sop örgütüyle kuzu kuzu birarada yaşamış, ama sonra ona karşı çıkmış ve yıkmıştır; bu evrim, sop başkanının toplumsal işlevinin geçirdiği dönüşümle atbaşı gitmiştir. Malinowski'nin gözlemlerinin belli başlı noktalarını en parlak biçimde doğruladığı Morgan-Engels kuramını bilmezlikten gelenler, birtakım güncel toplumbilimsel güdülere ayak uydurmaktadırlar: ataerkil düzenin ve aterkil ailenin anaerkil örgütlenmeden *önce geldiği* kabul edildiği an, dışardan zorla benimsetilen ahlâk insanın doğasına işlemiş, değişmez bir şey sayılıyor demektir.

Oysa, Morgan'ın bulguları, her şeyin evrim geçirip değiştiğini göstermektedir. Bastırıcı cinsel ahlâk, günün birinde, insan toplumunda boygöstermiştir, önünde sonunda da çekip gidecektir. Peki ne alacaktır acaba onun yerini?

İKİNCİ KESİM

CİNSEL DÜZENLİLİK SORUNU

1) KISA TARİHÇE

İlkel toplumun «soplar»dan başlayıp çağdaş ulusal Devlet'e kadar geçirdiği toplumsal evrimin başlıca evreleri, özellikle iç içe geçmiş iki sürecin damgasını taşır: bu süreçlerden biri emek demokrasisinden başlayıp anamalcı (kapitalist) Devlet'e dek uzanır, üretim araçlarının gelişimini, üretimin ve insan gereksinimlerinin yaygınlaşıp artmasını izler, sonunda, üretim araçlarının ayrıcalıklı bir toplumsal katmanın, özel anamalcıların ya da Devlet anamalcılığının elinde toplanmasına varır. Beriki sürecin başlangıcı, «geniş anaerkil aile» içersindeki kandaş ailenin ve yürürlükteki cinsel tutumbilimin (economie sexuelle) kurallarına uygun cinsel özgürlük[1], bitiş noktasıysa dışardan zorla benimsetilen ömürboyu tekeşli evlilik ve evlilik dışında uçkuru bağlı yaşama öğretisi, yani üretken cinsel yaşamın daralması, bilinçaltına itilmesi ve kılık değiştirmesidir. Başlangıç olarak toplumsal evrimin düşüş noktasını, başka bir deyişle bugünkü cinsel ve iktisadî örgütlenmeyi alıp tarih çizgisinin daha gerilerine doğru gidersek, iktisadî örgütlenmeyle cinsel örgütlenmenin çakıştıkları noktaya varırız: bu nokta, özel mülkiyetin ve «soplar»dan (gens) kurulu toplumun örgütlenme biçimlerinin doğurduğu toplumsal katmanlaşmanın

[1] Bu özgürlük, bedensel boşalma güçsüzlüğünün doğurduğu cinsel başıboşluğun tam tersidir.

kökenidir; söz konusu örgütlenme biçimleri, evrim içersinde, emek demokrasisine özgü yöntemlerle üretilen malların sop başkanının ailesinde toplanmasına yol açmışlardır. İlk açgözlülükleri ve sahip olma eğilimlerini doğuran ilk alışverişler sırasında, insan toplumunda ilk karşıtlıkların belirdiğini de gördük; Engels[1], bunlar konusunda haklı olarak şöyle der:

Tarihteki ilk sınıf karşıtlığı, tekeşli evlilikte erkekle kadın arasındaki çatışmanın gelişmesiyle, ilk sınıf baskısı da kadın cinsinin erkek cinsi tarafından ezilmesiyle çakışır (bizse bugün şöyle derdik: kadının bağlı bulunduğu sop'un erkek sop'u tarafından ezilmesiyle çakışır, W.R.), Tekeşli evlilik büyük bir tarihsel ilerleme olmuştur, ama kölelikle özel mülkiyetin yanında, her ilerlemenin aynı zamanda görece bir gerileme haline geldiği, kimilerinin başkalarını mutsuz edip ezerek zenginleştikleri günlere dek süren bir döneme damgasını da vurmuştur. Tekeşli evlilik, zincirden boşanan toplumsal çatışmaların niteliğini inceleyebileceğimiz uygar toplumun ana hücresidir (a.g.y., *s. 52).*

Birkaç sayfa ötede de şunları söyler:

Böylece, tarihsel oluşlarına bağlı kalan ve kadınla erkek arasındaki çatışmayı —erkeğin mutlak egemenliğinden doğan karşıtlığı— açıkça dile getiren tekeşli ailede, sınıflı toplumun uygarlaşana dek, çözmeyi ya da aşmayı başaramadan içinde yuvarlandığı çatışma ve çelişkilerin küçük bir örneğini görmekteyiz (a.g.y., *s. 54-55).*

[1] ENGELS, **Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates.**

Demek ki, mal üretimindeki gelişmeye koşut olarak bir ahlâk çöküntüsü, cinsel-iktisadî uygarlık çöküntüsü görülmektedir. Cinsel yaşamları bu konudaki gereksinimlerin doyurulmasını amaçlayan anaerkil düzenli ilkel toplulukların doğal ahlâk anlayışı şu bizim çağın ahlâkından kat kat üstündü, nitekim o toplumda topluma aykırı cinsel etkinlikler (ırza geçmeler, işkence ederek adam öldürmeler) hiç görülmezdi. Toplumsal evrimdeki bu çelişkiyi görmedikçe, «vahşi» eğitimsiz, yani cinsel yaşamı olumsuz insanın simgesi olarak kaldıkça, ekinsel ve ahlâksal ilerleme konusunda uzun ve tumturaklı söylevler çekmek hiç bir işe yaramaz. Bizler bugün cinsel eğitimimizi «kafa eğitimi»yle «arılığı» aynı şey gibi gören bir bakışla değerlendirmekteyiz (burada, «arılık», «cinsel yaşamsızlık»a eşittir: buyurgan ırk kuramına bakın). Tekeşlilik bir ilerleme mi, yoksa bir gerileme midir? Bu, sorunu tarihi pek gözönünde bulundurmadan, soyut bir değerlendirmeye yaslanarak ortaya atmak demektir. Tekeşlilik, bütün zenginliklerin bir tek kişinin elinde toplanmasından doğmuştur, Engels'in dediğine göre, tüm zenginlikleri elinde toplayan bu adamın düşüncesi «topluluğun öbür bireylerini bir yana itip, varını yoğunu kendi çocuklarına bırakmak»tır. Tekeşlilik, işte bu düşünce sonucu, zorla kadına benimsetilmiştir. İnsan toplumunun evrim çizgisinde, zenginliklerin tek bir kişinin elinde toplanmasıyla dışardan zorla benimsetilen tekeşli evliliğin boygösterdiği noktanın gerisine doğru uzanırsak, her şeyden önce insan türüne özgü cinsel yaşamın egemen olduğu ve belirlediği toplumsal örgütlenmelerle karşılaşırız; bu evrede üretim henüz pek gelişmemiştir[1] ve ilkel emek demok-

[1] ENGELS, **Der Ursprung der Familie**, s. 8: «Emek (çalışma) ne kadar az gelişmişse, o kadar az mal üretir, dolayısıyla topluluğa kazandırdığı zenginlik de o denli azdır ve toplumsal düzeni cinsel bağlar belirler.»

rasisine dayalıdır. Bu örgütlenme, *cinsel özgürlüğün gittikçe daha çok sınırlandırılması ve baskı altına alınmasında kendini gösteren* bir süreç tarafından bozulmuştur. Söz konusu sürecin ilk adımı, anasoyundan gelen bütün kandaşları biraraya getiren sop içersinde cinsel ilişki kurma yasağıdır. *Ve cinsel etkinliğin bastırılması sürecinin başlama tarihi kadınla erkek arasındaki «sınıfsal çatışma»dan daha eskidir.* Kadınla erkek arasındaki karşıtlığı yaratan da o'dur. Değişik söylencelerde (mitologyalarda) bulduğumuz ilkel çağ tarihine ilişkin izler, ilk insanların iktisadî yaşamını tehlikeye düşüren, birtakım toplumsal hareketlere yol açan, bunların sonucunda da, kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağı görünüşü altında ilk cinsel sınırlandırmaların getirilmesine önayak olan doğal yıkımlardan söz etmektedir. Cinsel yaşamla ilgili yasak ve sınırlandırmaların adım adım gelişmesi, ilkel toplumdaki kimi insan kümelerinin iktisadî çıkarlarının yayılmasıyla atbaşı gidiyordu. Trobriandlarda gördüğümüz süreç bize, sop karşısında sop başkanının kendi dar sınırlı ailesinin çıkarlarını gözettiğini öğretmektedir. İlkel çağda, toplumsal yaşamın koşulları —tıpkı bugünkü gibi— kimi yasal ve ahlâksal kurumlarca, örneğin, sop içersinde kandaşıyla cinsel ilişki kurma yasağı, evlenme düzeni ve benzeri kurumlarca belirlenmekteydi; söz konusu kurumlar ilkel toplumun her bireyinde üreyip çoğalmakta, düşünsel (öğretisel) açıdan onları etkilemektedir (son bölüme bakın).

İnsan toplumunun evrimini vahşilik, uygarlık öncesi ve uygarlık dönemi diye üçe ayıran Morgan'ın bölüştürmesini benimsersek, emek demokrasisinden malların özel ellerde toplanmasına duyulan ilginin boygösterdiği evreye geçiş, vahşilikten uygarlık öncesi duruma geçişle çakışmaktadır. Bu dönemecin başlıca özelliği, anaerkil toplumun çöküşü, ataerkil toplumun yükselişidir. İnsanlık tarihinin bu yazgısal anından *önceki* dönemi, özel girişim iktisadiyatının

yavaş yavaş evrim geçirdiği görece kısa döneme oranla çok çok uzundur. O günden beri toplumsal yaşamımız üretim araçlarını ellerinde bulunduranların çıkarlarıyla ezilenlerin karşıt çıkarları düzeyinde geçmesine karşılık, bu tarihten önce, cinsel çıkarlara göre düzenlenmekteydi; o günden beri toplumsal yapıyı özel girişim iktisadiyatı belirlediği halde, söz konusu yapı daha önce topluluğun cinsel yaşamına bağlıydı[1], ve bu saptama, *ilkel* üretim koşullarının aynı zamanda cinsel çıkarlarını gözeten bir toplumun oturabileceği bir *temel* yaratmaları olgusuyla hiç çelişmemektedir. Bireylerin ilgileri özellikle cinsel nitelik taşıyan yönelişlerinde ve gereksinimlerin *doyurulmasında* kendini gösteriyordu; maddesel gereksinimler son derece azdı. Cinsel ilgiler baskı altına alındıkça, mal mülk sahibi olmaya duyulan ilgi ve açgözlülük arttı. İnsanlık tarihinin belli bir evresinde, kimi yaşama koşulları (önce ilkel göçebe kavimlerin birleşmesi, sonra da evlenme yardımlarının gittikçe artan yükü) insanların cinsel doyumdan yoksun kalmalarına, cinsel arzuların bilinçaltına itilmesine yol açmış, böylece belli bir iktisadî evrime, *özel iktisadî yaşamın geliştirilmesi*'ne duyulan ruhsal ilgiyi körüklemiştir. Açgözlülük ve mal biriktirme içtepisi adlarını taşıyan bu ilgiler, cinsel ilgilerin zararına gelişmişlerdir[2].

[1] Az sonra, insanlığın vahşilik döneminde, erkek ve kadın topluluklarının belirli sınırlar içersinde toplumsal dizgenin çekirdeği olduğu görülecektir. Evliliğin getirdiği hak ve ayrıcalıklar, sonradan, garip bir dizgeye dönüşmüş, bu da toplumun oturduğu temeli oluşturur (MORGAN, **Ancient Society**).

[2] Ruhçözümcü kavimbilimciler, ilkel insan topluluklarının uygarlıklarını güdüsel durumlarına indirgerken, örneğin eziyetçi-makatsal bir uygarlıktan söz ederken haksızdırlar. Gerçekte, güdüsel yapılardaki değişiklikler, cinsel yaşamın bastırılmasının doğurduğu toplumsal süreçlerin ürünüdür; cinsel bastırma, cinsel olmayan, ikinci dereceden güdülerin artmasına yol açmıştır. Bu durumda, mal mülk biriktirme gereksinimi, her şeyden önce yalnızca toplumsal nedenlerle

İşte burada, cinsel yaşamı düzenleme biliminin tarihçesindeki en temel soruyla burun buruna gelmekteyiz: cinsel arzuların bastırılması insan toplumunun geçirdiği evrimin ayrılmaz bir parçası mıdır, yoksa söz konusu evrimin belirli bir iktisadî ve toplumsal evresinde mi kendini göstermektedir? Freud'la öğretisini izleyenlerden çoğu ve birçok Marx'çı düşünür (örneğin Salkind) birinci seçeneğe oy vermektedirler. Bizse, elinizdeki incelemeye dayanarak, cinsel bastırmayla insan toplumunun evrimi arasındaki her türlü ilintiyi yadsıyoruz; böyle bir ilişki insan toplumunun bugünkü kılgısal görünüşlerine de, tarihsel açıdan ele alındığında, geçirdiği evrime de aykırı düşmekle kalmaz, toplumsal düzenle cinsel düzen arasındaki ilintiler konusunda giriştiğimiz incelemeyle de çelişir.

Ruhçözümcü inceleme, kafa eğitim ve üretim sürecini toplumsal süreçlere değil de güdüsel çatışkılara bağlayarak, bugüne dek, son derece önemli bir sorunu yanlış değerlendiregelmiştir. Bizse, güdüsel çatışkıyı ilkel gereksinimlerle (açlıkla, cinsel güdüyle) yaşama koşulları (iktisadî yaşam, doğal etkiler, uygulayımlar) arasındaki şiddetli çatışmadan çıkarmakla, yalnız toplumsal varlığın önde gelen rolünü hesaba katmış olmuyor, aynı zamanda toplumsal-iktisadî yaşam koşullarıyla insanın kişilik yapısının oluşumu arasındaki ilintiyi anlıyor, bir toplumun kişiliksel sürecinin oynadığı hem tutucu, hem ilerici rolü kavrıyoruz. Elinizdeki yapıtın son kesimi, işte bu sorunun temel ögelerinin incelenmesine ayrılmıştır.

Ama daha önce, gereksinimlerin doyurulması tarihinde kişilik yapısının oynadığı role dikkatle eğilmemiz gerekir.

açıklanmakta, ama bu gereksinim, ruhsal yapıya kök salışından ötürü, cinsel yoksunluğun kızıştırdığı makatsal etkinlikten yararlanmaktadır.

2) GEREKSİNİMLERİN KARŞILANMASI VE TOPLUMSAL GERÇEKLİK

Engels, daha işin başında, insan toplumunun kuruluş ve gelişiminde cinsel yaşamın önemini sezmiştir. Bu konudaki görüşlerinin herkesçe kabul edilmeyişi, cinsel yaşam tanımının cinsel gereksinimlerin doyurulması işlevini içermeyişinden, yalnızca üreme işleviyle yetinmesinden ileri gelmiştir; ayrıca, onun çağında bilim cinsel arzunun *bilinçaltına itilmesi* sürecini de, bunun doğurduğu toplumsal sonuçları da bilmiyordu. Maddeci tarih görüşüne, tarihi oluşturan etkenlerden biri diye cinsel yaşamı da katmaya uğraşmış bulunan Engels, *Ursprung der Familie*'nin (Ailenin Kökeni'nin) önsözünde şöyle der:

Maddeci görüşe göre, tarihin belirleyici etkeni dolaysız yaşamın üretim ve çoğaltımıdır. Dolaysız yaşamsa, özü gereği, iki yönlüdür. Bir yandan besin, giyecek ve giyeceklerin, konutların üretimini ve bu üretime gerekli araçların yapımını içerir; öte yandansa, insan denen varlığın türemesini, insan soyunun sürmesini. Tarihin belli bir çağında, belli bir ülkede yaşayan insanların varoluşlarını yöneten toplumsal kurumlar, iki tür üretimle belirlenir: emeğin (çalışmanın) evrimiyle, bir de ailenin evrimiyle (s. VIII).

Bu, birtakım düzeltmeleri gerektiren bir görüştür. İnsanlar, doğal yapılarının temel ruhsal gereksinimlerini, *beslenme gereksinimi* ile *cinsel gereksinimi* doyurmak üzere aralarında karşılıklı ilişkiler kurarlar. Türlü eğilimlerdeki yazarların iktisadî incelemeleri, toplumun insanın cinsel gereksinimlerini doyuruşunda izlediği yolu üzerinde durulmaz küçük bir ayrıntı saymışlardır. Beslenme gereksinimi cinsel gücü gibi birtakım değişikliklere uğramadığı, her zaman iyi kötü giderilebildiği için, kişilik yapısının oluşumunda cinsel güdünün oynadığı rolü oynamaz.

Marx, *Kapital*'de, üretimin karşılaması gereken gereksinimleri gözden geçirirken, «miğde»den gelen gereksinimlerle «düşgücü»nden gelenleri birbirinden ayırır. Oysa ruhçözümlemesi bilimi, Marx'ın «düşgücünün yarattığı gereksinimler» adını verdiği şeyin gerçekte kılık değiştirebilen cinsel güdülerin başka alanlara aktarılmaları ve evrimsel türevleri olduklarını kanıtlamıştır.

Cinsel güdüler, insanoğlunun ve insan toplumunun tarihinde *«öznel* etken»ler[1] halinde yer alırlar; bir üreme gereksinimi biçiminde dışa vurmaz, *cinsel doyuma erme gereksinimi* halinde, acunsal ve dirimsel enerji işlevlerinin doğurduğu cinsel gerilimlerin yatıştırılması halinde algılanırlar. Engels'in *Der Ursprung der Familie*'de yiyecek maddelerinin üretimiyle yan yana koyduğu yeni insanların üretilmesi işi, beslenme gereksinimini karşılamak üzere girişilen besin üretimi gibi öznel olarak değil, nesnel olarak gerçekleştirilir. Başka bir deyişle, besin maddeleri üretiminin uzantısı değildir. İşlev olarak çok sonraları, yani erginlikten sonra ortaya çıkar, beslenme gereksiniminin gerçek uzantısı olan cinsel arzuları doyurma işleviyse, beslenme güdüsüyle birlikte, doğar doğmaz çalışmaya başlar. Açlık gibi cinsel etkinliği de ancak bu öznel tanımıyla, belli bir gerilimin giderilmesi, bütün yüceltilmiş türleriyle (yeni şeyler bulan akıl, uygulayımsal merak, bilimsel araştırmayla) birlikte tam bir cinsel doyum biçiminde duyulan bir yatışma halinde etken güç diye tarihe katabiliriz.

Beslenme güdüsünün öznel alanda açlık, nesnel alandaysa bireyin yaşamını sürdürmesi «eğilimi» biçiminde dile gelişi gibi, cinsel güdü de öznel alanda cinsel gevşeme, nesnel alanda da insan türünün sürdürülmesi «eğilimi» halinde

[1](1934) Siyasal ruhbilim, özellikle günümüzde, «öznel etken» teriminden somut bir toplumun insanlarının ortalama ruh yapısını anlamaktadır. Bu yapıyı yaşama enerjileri belirler ve koşullar.

kendini gösterir. Bu «nesnel eğilimler» birer somut veri değil, yalnızca birer görüş, bakış açısıdırlar. Gerçekte, insan soyunun sürdürülmesi «eğilimi» bulunmadığı gibi, bireyin varlığının devam ettirilmesi «eğilimi» de yoktur. Her iki sürdürme biçimi de, gerçekte, birer işlevdirler; bunların açıklanması için «nesnel eğilimler»den yararlanılır; oysa bunlar, dirimsel enerji çarkının son derece belirli kuruluşlarıdırlar. Öznel alanda açlık biçiminde kendini gösteren miğde gerilimi, bireyi yemek yemeye iter («pulsion»: itki, güdü), böylece yaşamasını sağlar; insanın bütün organlarında, özellikle de cinsel organlarında beliren ve öznel alanda «arzu» (doyuma erme, zevk duyma arzusu) biçiminde kendini gösteren gerilim de bireyi karşı cinsten biriyle sevişerek cinsel etkinlikte bulunmaya iter, böylece insan soyunu sürdürür. Dolayısıyla, «nesnel eğilim» uydurmacasına gerek kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Birey acıktığı ya da sevişmeyi arzuladığı zaman ne kendi varlığını, ne de insan soyunu sürdürmeyi düşünmektedir. Bu da bizi şu iki soruyu sormaya götürmektedir:

1) Açlığın ve cinsel arzunun giderilmesi süreçleri doğal olarak nasıl gelişmektedir? (besinsel doğabilim, cinsel doğabilim, cinsel ruhbilim).

2) Toplumun yapısı nedir? Temel gereksinimlerinin karşılanmasını sağlıyor mu sağlamıyor mu, bu gereksinimleri doyurmak ya da onlara ket vurmak için ne yapıyor?

3) Toplum bu gereksinimlerin doyurulmasını kolaylaştıracak yerde, onlara ket vurmaya çalışıyorsa, bunu hangi nedenle, hangi sınıfın, hangi katmanın yararına yapmaktadır? (siyasal ve toplumbilimsel iktisat).

Tıpkı bir beslenme düzenliliğinden, toplumun bütün bireylerin beslenme güdüsünü karşılamak üzere başvurduğu düzenleme yönteminden söz edebildiğimiz gibi, «*cinsel yaşamı düzenleme bilimi*»nden, *bir toplumun cinsel gereksinimin düzene konmasında, doyurulmasını kolaylaştırmasında*

ya da ona ket vurulmasında kullandığı yöntemden söz edebiliriz. Vücutta düzenli ya da düzensiz alış-verişler (vücudun besinleri düzenli ya da düzensiz kullanması) olabilir: *bireyler arasında da düzenli ya da düzensiz cinsel alış-verişler vardır.* Bu alış-veriş, öncelikle, toplumun ve toplumsal kurumların cinsel doyum karşısında takındıkları tutuma bağlıdır.

Dolayısıyla, bireyin cinsel düzenliliğiyle toplumun saptadığı cinsel düzenliliği birbirinden ayırmamız gerekir. Birinci düzenlilik bireylerin değişken yapılarına, ama aynı zamanda, öncelikle toplumun cinsel tutumbilimine bağlıdır. Hekimlik açısından, düzenli tutumbilimle düzensizini birbirinden ortalama bireyin ruh dünyasını belirleyen gerilimleri yatıştırıp yatıştırmayışlarına göre ayıracağız; bu arada, söz konusu ruhsal aygıtların çeşitli gerilimleri dengeleyebilmek için yaptıkları girişimleri, harcadıkları çabaları da hesaba katacağız. Başka bir incelemede, kişilikleri belirleyen bu özelliklerin dizelgesini çıkarmaya çalıştım[1]: bedensel boşalma gücünü dile getiren cinsel doyumla bastırılmamış yaratıcılık düzenli cinsel tutumbilimin başlıca özellikleridirler; düzensiz cinsel düzenlemeyse asıl cinsel doyumun yerine konan doyumlarla, sinir hastalığı belirtileriyle ve görevini yerine getirirken takınılan çekingen, ürkek tutumla kendini gösterir (bu durumda etkinlik, tepkisel oluşumların egemenliği altındadır).

Toplumsal yaşamın düzenlenişi, ruhsal dünyadaki gerilimlerin dengesinin nitelik ve niceliğini belirler. Toplum cinsel doyuma ve artan enerjinin yüceltilmesine izin veren fırsatları sağlamazsa, ruhsal aygıt eğitsel etkilerle karşılaşılan fırsatlardan yararlanamayacak kadar çarpıtılmışsa, cinsel darlık ve yoksunluklar gereğinden çok tatsız uyarıl-

[1] **Die Funktion des Orgasmus**'un «Üretken ve Sinircell Kişilik» bölümüne bir de **Characteranalyse**'ye bakın.

malara yol açıyorlarsa, ruhsal çark her ne pahasına olursa olsun gevşemeyi sağlamak üzere birtakım düzmece doyumlara başvurur. Bunun sonucunda bir sürü sinir bozukluğu, sapıklık, hastalıklı kişilik değişmesi, topluma aykırı davranışlar ve —*son olarak, üstüne tüy dikmek üzere*— çalışma yaşamında aksaklıklar ortaya çıkar.

«Toplumun temeli» olarak uygulayımı ve doğayı, yani yalnızca varoluşun somut koşullarını gören, gereksinimleri «toplumun üstyapısı»na yerleştiren çeşitli iktisadiyatçı görüşlere karşılık biz, üstüne basa basa, bu anlayışın Marx'çılıkla uzaktan yakından ilişkisi bulunmayan, korkunç bir iktisadiciliğe dayandığını öne sürüyoruz. *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*'nda kanıtladığım üzere, okurlarıma, Marx'ın insanın temel gereksinimlerini birer «üstyapı» ögesi değil, «altyapı» ögesi, «temel» öge saydığını anımsatmak zorundayım. Gereksinimlerin sayısız değişime uğradıkları, üretimdeki ilerlemenin itkisiyle oluştukları doğrudur; ama bu tıpkı sonradan yaratılmış olanlar gibi yeryüzü kuruldu kurulalı varolagelen temel gereksinimlerin, «tarihin öznel etkenleri»nin ikinci dereceden temel ögeler oluşlarını değiştirmez. Marx, *Deutsche İdeologie*'de (Alman Öğretisi, I. Kesim) şunları yazar: «Akılyürütmemizi dayandırdığımız önvarsayımlar ne keyfidir, ne de dogmatik; düşgücünün sırtını vererek soyutlama yapabileceği gerçek önvarsayımlardır bunlar. *Başka bir deyişle, gerçek bireyler, onların eylemleri, hem yeryüzüne ayak bastıkları zaman karşılarında buldukları, hem de eylemleriyle yarattıkları somut yaşama koşullarıdır dayandığımız temel.*» Demek ki, «eylemleri»ni en kesin biçimde belirleyen önemli bir yanı olduğuna göre, toplumsal süreç tarafından değiştirilse bile, cinsel gereksinim «gerçek birey»in varlığındaki «temel» ögedir. Güdüleri inceleyen ruhbilimle doğabilim (physiologie), bundan ötürü, varlığın temel ögelerini daha başka temel ögelerle ilintileri içersinde ele almakta, toplumsal öğretiyi *toplumsal*

çerçeve içinde yer alan tek birey'de araştırmaktadır. (Tarihin belli başlı etkeni ve konusu olan) cinsel gereksinimi toplumbilimden çıkarıp atmak, beslenme, giyinme, barınma gereksinimlerini bir yana bırakmak kadar akıldışıdır. Ayrıca üretici gücün, «çalışma yeteneği»nin başka bir kılığa girmiş cinsel enerji olduğu gözönünde bulundurulursa, cinsel yaşamı düzenleme biliminin önemini yeni kanıtlarla pekiştirmeye gerek kalmaz.

Bizi bekleyen görev, cinsel tutumbilime dayalı bir kişilikbilimi ve çalışma düzenliliği kuramı geliştirmek, eğitbilime açık ve kesin amaçlar saptamaktır; bu göreviyse, ancak bütün üyelerinin gereksinimlerini düzenli bir biçimde gidermeyi ödev bilen toplum yerine getirebilir.

Cinsel yokluk cinsel yaşama dışardan zorla uygulanan düzenlemenin sonucu olduğundan, cinsel yaşamı tekeşli zorlama evliliğin belirlediği bütün toplumlarda aynı sıkıntıyla karşılaşırız. Cinsel etkinliğin bastırılmasıyla halkın dolaysız çıkarları (beslenme, barınma, eğitsel gereksinimler) arasındaki ilinti şöyle kurulur: iktisadî darlığın toplumun küçük bir kesimini etkilemesine karşılık, cinsel darlık toplumun bütün katmanlarında ortaya çıkan bir görüngüdür, ama varlıklı sınıfla yoksul sınıfta aynı biçimde kendini göstermez. Açlık ve konut sıkıntısı yoksulların cinsel yoksulluğunu arttırmakla kalmaz, aynı zamanda —cinsel yaşamla ilgili korkunç yasaları bir yana bıraksak bile— bu derde çare bulabilmek için onlara varlıklıların elindeki sayısız olanaktan bir tekini bile sağlamaz. Buyurgan toplumun cinsel gereksinimlerin karşılanması sorununu neden başka türlü değil de böyle çözdüğünü (aynı soru beslenme güdüsü konusunda da sorulabilir), çocuklarla gençlerde görüldüğü üzere, kimi durumlarda bu etkinliği neden bütünüyle bastırdığını araştıracak olursak, hep şimdiki toplumun toplumsal-iktisadî çıkarlarıyla karşılaşırız. O zaman, kişilik zırhına bürünmüş insanların egemenliği altında yaşayan bir toplumun

iki temel kurumunu, tekeşli zorlama evlilikle ataerkil aileyi sürdürebilmek için cinsel etkinliği bastırdığını saptarız. Cinsel darlık, sinir hastalıkları, sapıklıklar, işkenceli öldürmeler cinsel bastırmaya eşlik eden, buyurgan düzenin bile bile arzulamadığı, ama kaçınamadığı alt-ürünlerdir. *Böylece ortaya çıkan ruhsal bozukluklar, sarsılmış bir cinsel düzenliliğin sonuçlarıdırlar*[1].

Ruh hastalıklarının ve sinirceli kişiliklerin oluşumunun nedenlerini ve bunların cinsel yaşamla ilintilerini bilmediğimiz sürece cinsel yaşamı düzenleme biliminin tarihini kafamızda canlandırmamızın olanaksızlığını söylemeye bile gerek yoktur. Bunun için, önce, cinsel tutumbilim konusunda birtakım hekimlik buluşlarının gerçekleştirilmesi zorunluydu; söz konusu buluşlar, sinir hastalıklarının yanında, onların araştırılmasına ve iyileştirilmesine yol açan buyurgan-ataerkil cinsel düzen içersinde gelişip çiçeklenebilmişlerdir.

Bu cinsel düzen dünya kuruldu kurulalı varolagelmemiş, toplumsal evrimin daha önceki evrelerinin doğurduğu cinsel yaşam biçimlerinin sonunda ortaya çıkmıştır. Gerçi her çağın cinsel tutumbilimi toplumun evrimi, özellikle de düşünsel üretimi üzerinde alabildiğine etkili olmuştur, ama şurası da bir gerçektir ki, cinsel yaşamın düzene konması besin üretim ve dağıtımında uygulanan belli toplumsal düzenin sonucudur.

İnsanlık tarihinde, *olumlu*, yani cinsel tutumbilimin isterlerine uygun cinsel düzen, toplumun iktisadî çıkarları uyarınca, belli bir anda, cinsel düzenliliğin isterlerine uygun yaşamaya aykırı, bastırıcı, *olumsuz* cinsel düzene dönüşmüştür. Bu tarihsel olay, anaerkil toplumun ataerkil topluma, ilkel emek demokrasisinin de emeği alınıp satılan

[1] **Bedensel Boşalmanın İşlevi** ile **Kişilik Çözümlemesi** adlı yapıtlara bakın.

bir mal sayan toplumsal düzene dönüşmesiyle kendini gösterebilmiştir. Doğayla koyun koyuna yaşayan toplum, bütün öbür canlı varlık örgütleri gibi, cinsel arzuları bastırma diye bir şey tanımaz. Cinsel etkinliğe karşıt ahlâk anlayışını da, onun uzantısı olan bozuk cinsel düzenlemeyi de taşıyan temeli oluşturacak iktisadî çıkarları yaratan, yeni yeni boygösteren ataerkil düzenle onun kişilik zırhına bürünmüş çocuklar alayıdır. Cinsel etkinliğe düşman ahlâkın kaynağı da, çelişkileri de insanın insana bağımlılığının durmadan yenilenen evrelerindedir. Bu ahlâk sonunda buyurgan toplumun gerici niteliğe bürünmesinde açıkça rol oynayan etkenlerden biri haline gelmiş, Kilise'nin temel taşı olmuştur; cinsel yaşama düşman ahlâk toplumun ezilen katmanlarını büyük girişimcilerin ve Devlet'in egemenliği altına sokar ve —gerek aile içinde ve dışındaki eğitimi, gerekse cinselbilim araştırmalarını etkileyerek— çocukluklarından beri zihinsel yetenekleri büyük kitleyle aynı düzeyde çakılıp kalmış bireylere, onları egemen sınıfların çıkarları için çalışmaya yatkın kılacak ruh yapıları kazandırır. Çünkü ataerkil aile, düşünsel alanda kendi kendini çoğaltabilmek için gereksindiği cinsel bastırmayla en önemli öğreti fabrikası, gerici toplumun, Devlet, Kilise ve iş kurumu içersindeki astlık-üstlük sıralamasının temel dayanağı haline gelmektedir. Ve işte bu nedenle, bütün gerici cinselbilimciler, felsefeci toplumbilimciler, kafa eğitim ve üretimi tarihçileri ataerkil aileyi Devlet'in *temel taşı* saymakta ve bu niteliğini canla başla savunmakta, dolayısıyla ailenin oynadığı gerici rol karanlıkta kalmaktadır.

Buyurgan ailenin çözülmesi, günümüzde, özellikle bilinçsiz bir biçimde olmakta, ama yine de toplumsal örgütlenmemizin geçirdiği dönüşümün belirtilerinden birini meydana getirmektedir. Bu nesnel çözülme sürecinin etkinleştirilmesi ve hızlandırılması, ancak cinsel etkinliğin baskı altına alınmasının, bütün bireyleri kapsayan cinsel arzuları bilinç-

altına itmenin toplumbilimsel rolü kabul edildiği, cinselbilim koruyucu ve eğitici bir yöntem haline getirildiği, insanda kişilik zırhının oluşmasını daha doğduğu gün önlemeye çalışmak asıl erek sayıldığı gün gerçekleşecektir.

Cinsel yaşamımıza dışardan zorla uygulanan düzen ortadan kalktığı zaman, «cinsel özgürlük», «cinsel etkinlik her bireyin özel sorunudur» gibi savsözler cinsel yaşamın istemimize bağlı olmaksızın kendi kendine düzene konmasını anlamaya ve bu işi bizim bilinçli yönlendirmemize bırakmaya yetmeyecektir. Bir toplum, içersinde bulunduğu tarihsel süreci anlayamadığı, dolayısıyla ona yön veremediği zaman, karışıklık doğmaktadır.

Cinsel yaşamımıza dışardan zorla getirilen düzenlemenin yerini nè alacaktır acaba? Bu soruyu duyan korkak kentsoylu, müthiş bir çığlık koparmaktadır: aman, tam bir cinsel karışıklık gelir o zaman! Oysa, cinsel yaşama çekidüzen verme biliminin tarihi göstermektedir ki, bugüne dek yeryüzüne egemen olan baskılı düzenleme her yerde başarısızlığa uğramış, tam bir karışıklığa yol açmıştır; ve günün birinde, olumsuz ahlâkçılıktan uzak başka bir düzenlemeye yerini bırakacak, cinsel yaşam sahici bir özdüzenlemeye, *cinsel tutumbilimin* isterlerine uygun, tam anlamıyla yaşama sevincine dönük, *olumlu* bir düzenlemeye kavuşacaktır.

Güdüsel gereksinimle toplumsal sürecin çatışması konusunda yaptığımız toplumbilimsel ve hekimsel araştırmalar sonunda elde ettiğimiz cinsel düzenlilik yasalarını özetleyelim şimdi:

1) Cinsel yaşama dışardan zorla uygulanan düzenleme, daha küçücük çocukken bireyin zihnine çaktığı cinsel ketlemelere yaslanır. Bu ket vurmalar, bir yandan arzuların bilinçaltına itilmesi sonucu ortaya çıkan, cinsel gereksinimlerin artmasına ve dizginlenmesi *gereken* sapkın, acımasız «ikinci dereceden» güdülerin belirmesini koşullayarak, öte yandan da kişinin ruhsal yapısını doyuma erme yeteneğinin

azalması, hattâ yokolması yolunda değiştirerek aşılmaz bir çelişki üretirler. Gereksinimlerin doğurduğu gerilimle doyuma erme yeteneği arasında onulmaz bir açıklık yaratan bu çelişki, cinsel hastalıklar, sinir hastalıkları, sapıklıklar ve topluma aykırı cinsel davranışlar halinde dışa vuran ödünleyici enerji tepkilerine yol açarlar.

2) Bu çelişkilerin ortadan kaldırılması, her bireye dışardan zorla benimsetilen cinsel ket vurmaların yokedilmesini gerektirir. Bu ketlemeler yerlerini *cinsel tutumbilimin isterlerine uygun cinsel özdüzenlemeye* bırakacaklardır; cinsel doyum aracılığıyla cinsel yaşamın böyle kendi kendine düzene sokulması, dışardan zorla benimsetilen düzenlemeyi gereksiz kılacaktır. Birey bu düzenlemeye kişilik zırhının ortadan kalkması ve *bedensel boşalma gücü*'nün geri gelmesiyle kavuşacaktır. Birinci dereceden gereksinimleri giderdiği için, cinsel tutumbilime uygun sevisel yaşam sürmek, topluma aykırı, hastalıklı «ikinci dereceden» güdüleri doğuran enerjinin kaynağını kurutacaktır.

3) Cinsel doyum, yaratıcı çalışma sırasında güdüsel cinsel enerjilerin yüceltilmesine hiç bir biçimde engel olmaz; tam tersine, birinci olmadan ikinciyi gerçekleştiremeyiz. Cinsel doyumla yüceltme arasındaki ilinti makinamsı değil («cinsel etkinliğe gem vurdukça, toplumsal etkinlik körüklenir»), işlevseldir: cinsel enerji ancak belli ölçüde yüceltilebilir; bu enerjiyi başka yöne kaydırma gereğinden fazla olduğu zaman, tam ters sonuçlar alınır: enerjinin yöceltilmesini kolaylaştıracağız derken, yaratıcı çalışma aksatılır.

4) Yeryüzünde cinsel etkinliği, özellikle de üretken cinsel yaşamı baskı altına almak nedir bilmeyen gelişmiş uygarlıklar vardır: bunlar, tam tersine, cinsel etkinliğe yandaştırlar ve toplumdaki bütün bireylerin cinsel yaşamının açılıp çiçeklenmesine yardım ederler. Cinsel arzuların bilinçaltına itilmesi, ekinsel gelişmenin, ya da daha genel bir terimle, toplumsal düzenin vazgeçilmez koşulu değildir.

5) Cinsel yaşama dışardan zorla uygulanan düzenlemeyle onun ayrılmaz parçası olan bilinçaltına itme toplumun sınıf ve katmanlara ayrılmasıyla başlar. Zorlama evlilik ve ailenin ilk görevleri cinsel arzuların bilinçaltına itilmesini koruyup sürdürmektir: evlilik öncesi ve içersinde iffetli yaşama gerekliliği işte bu iki kurum gözönünde bulundurularak öne sürülmüştür.

6) Toplumsal örgütlenme cinsel etkinliğe yandaş olduğu ve yaşam karşısında olumlu bir tutum takındığı zaman, sinir hastalıkları, sapıklıklar, topluma aykırı cinsel davranışlar, yaratıcı etkinlik sırasında ortaya çıkan sinir bozuklukları kaygı verici bir düzeye varmamaktadır (buysa, sinir hastalıklarının bozuk bir cinsel düzenliliğin sonucu olduklarını gösteren kavimbilimsel kanıttır).

7) Olumsuz cinsel ahlâk yürürlükten kaldırıldığı, çocukların cinsel yaşama yandaş bir anlayışla eğitimleri sağlandığı an, toplumun bütün bireylere küçük yaştan tanıdığı cinsel doyum herkesin kendiliğinden toplumsever olmasına yol açar.

8) Zorlama evlilikle buyurgan ailenin doğurduğu cinsel yaşama düşman ahlâk, toplumsal alanda, özendiğinin tam tersi bir durum yaratır: sinir hastalıklarına, cinsel sapıklıklara, topluma aykırı cinsel davranışlara önayak olur.

9) Sop'a dayalı ilkel toplumun başlıca özellikleri cinsel etkinliğe yandaş tutumla cinsel tutumbilimin isterlerine uygun cinsel yaşamdır; ataerkil ailenin gelişmesi ahlâkçı düzenlemenin, ardından da çocuklarla gençlerin cinsel etkinliklerinin bastırılmasının yerleşmesine yol açmıştır.

10) XX. yüzyıldaki evrim, yavaş yavaş, cinsel yaşama dışardan uygulanan zorlama düzeni ortadan kaldırmakta, onun yerine, çok daha yüksek düzeyde, cinsel yaşama çekidüzen verme biliminin getirdiği açık seçik doğrulara dayalı özdüzenlemeyi ve cinsel etkinliğe olumlu gözle bakmayı geçirmektedir. Bu evrim ruh hastalıklarıyla topluma

aykırı cinsel etkinliğin ortadan kaldırılmasına giden yolu hazırlamaktadır, şimdiye dek ağır bir kişilik zırhı içersinde hapis kalan yaşama enerjisini açığa çıkararak insanların düşünsel gelişmesini hızlandıracaktır.

3) CİNSEL AHLÂKIN ÜRETİM VE ÇOĞALTIMI

Trobriand Adaları'nda yaşayan insanların cinsel ahlâkının temel ögelerini sop başının ve ailesinin çıkarlarına bağlayarak, cinsel öğretilerin türeyişini dolaysız olarak saptayabilmiştik. Şimdi bu türeyişin evrensel nitelikte mi olduğunu, yoksa belirli birkaç ögeye özgü mü kaldığını belirlemeliyiz. İlkin, cinsel öğretinin oluşum sürecini kısaca özetleyelim.

İktisadî çıkarlar boygösterene dek, cinsel yaşam, başlıca ilkesi zevk almak ya da almamak olan doğal düzenlemenin yasalarına ayak uydurmuştur. *Ulatile* ile *katuyausi*'lerin de gösterdiği gibi, bu yasalar toplumsal töre ve alışkılarda somutlaşmaktadır; erekleri hiç bir zaman cinsel doyumu engellemek değil, tam tersine kolaylaştırmaktır. Cinsel etkinliğe düşman ilk ahlâk anlayışı, toplumda belli bir iktisadî ve siyasal güce sahip bulunan, bunu elinde tutup arttırmayı amaçlayan bir kümenin dileğinde kendini gösterir. Böylece, toplumsal düzenden çıkar sağlayanın dileği, yükümlünün ahlâkı haline gelir. Demek ki, ahlâkın *üretim alanı* siyasal ve iktisadî açıdan güçlülerin elindedir.

Ancak, günün birinde dile getirilen bir dilekle yürürlüğe konan yasalar dışardan zorla benimsetilen ahlâk anlayışını yaşatmaya yetmez. Dış zorlamayla cinsel doyumun gittikçe daraltılması, aslında, yeni ahlâk anlayışını hiç durmadan yenileme ve topluma benimsetmeyi gerektirirdi; gerçekten de, böyle bir ahlâk anlayışı, toplumun her ergin bireyinde direnmelerle karşılaşır, uzun süre ayakta duramazdı. Bundan ötürü, toplumsal ereğine ulaşabilmek üzere daha derin-

lemesine kök salma eğilimindedir; Ben'in savunma olanakları zayıfken, çocukluğun ilk yıllarında etkisini göstermelidir; belli bir kümenin dışardan zorla uygulattığı bir istekten doğan bu ahlâkın, toplumun bütün bireylerince kabul edilen bir aktöre haline gelmesi gerekir. Peki, bu değişiklik nasıl olmuştur acaba? Ekinsel (düşünsel) düzeyleri büyük kitleyle aynı çizgide çakılıp kalmış bireylerin kişilik yapılarının değiştirilmesiyle; bu değişiklikse, ceza korkusuyla, cinsel alanda kendini gösterecektir. Cinsel yasakları çiğneyince cezalandırılma korkusu cinsel güdüyü ancak, bu içgüdü bilinç dışına atıldığı, bilinçaltına itildiği zaman, cinsel içtepiye karşıt birtakım güçleri harekete geçirebildiği, onları bireyin benliğinin ta derinlerine çakabildiği zaman uzun süre bastırabilir. Böylece, başlangıçta cinsel Ben'i kendisine düşman bir dış dünyayla karşı karşıya getiren çatışkı, cezalandırılmaktan korkan Ben'le bilinçli olarak cinsel doyumu arayan Ben arasındaki çatışmaya dönüşür, sonunda ahlâksal Ben'in eriştiği (geçici) bir durağanlıkla noktalanır; işte bu ahlâksal Ben, bilinçaltına itilen cinsel güdüyü sürekli olarak bastırır. Eskiden zevki arayan Ben, farkına varmaksızın, cinsel etkinliğin geri itilmesine, ahlâkçı dünya görüşüne kaymıştır: *toplumsal ahlâk anlayışı bireyin zihninde yeniden üretilmiş, çoğaltılmıştır.* Bu süreç aynı cinsel yaşama düşman toplumsal durumda yaşatılan bütün bireylere uyduğu, böylece kişilik yapıları (düşünsel yapıları) değiştirilen bireyler kendi çocuklarını baskı altına alınan cinsel davranışlarına göre değil de, ahlâksal tutumlarına göre bilinçli olarak etkiledikleri, toplumsal durum egemen katmanların dileklerini ayakta tuttuğu ve çoğalttığı, dolayısıyla toplumun dışardan yaptığı baskı hep aynı kaldığı için, cinsel etkinliğin yadsınması, cinsel arzuların bilinçaltına itilmesi ve zırhlı kişilik yaşamın toplum tarafından bastırılmasını iyice pekiştiren üç koruyucu kanat bulmaktadır.

Demek ki, zorlama ahlâkın *üretimi* ile *çoğaltımı*'nı karıştırmamak gerekir; birincisi «ekinsel dilek» halinde kendini gösterir, ikincisiyse, toplumun bütün bireylerinin bireysel ahlâk anlayışı, ya da daha somut bir terimle söylersek, kişilik zırhı biçiminde. Öyleyse bütün bireyler *zırhlı*'dır, yani dirimsel enerji açısından katıdır, zevkten korkar, bundan ötürü de bedensel boşalma gücünden yoksundur. Kısacası, toplumsal temelle düşünsel (öğretisel) üstyapı arasındaki ilinti dolaysız değildir; öğreti, kabaca şöyle özetleyebileceğimiz bir dizi ara halkayla, şu biçimde oluşur:

1) Toplumun ve karşılıklı toplumsal ilişkilerin belirli bir evrim geçirmesi.

2) Belli bir toplumsal küme ya da katmanın belirli iktisadî çıkarları.

3) Toplumun bütün bireylerinden bu çıkarlara uygun ahlâksal dileklerde bulunulması.

4) Kitleyle aynı düzeyde çakılıp kalmış bireylerin gereksinimleri üzerinde bu isteklerin etkisi, gereksinimlerin karşılanmasının sınırlandırılması, toplumsal korkunun boygöstermesi, vb.

5) Egemen kümenin ahlâksal dileklerinin, gereksinimlerin kılık değiştirmesi, insanların kişilik yapılarının yeni ahlâka uygun biçimde değiştirilmesi sonucu, kitleyle aynı düzeyde çakılıp kalmış bireylerin zihnine işlenmesi: böylece, dışardan gelen dileklerin kişinin iç dünyasına (beynine) çakılmasıyla ahlâksal gerekliliklerin sürekli çoğaltılması.

6) Kitleyle aynı düzeyde çakılıp kalmış bireylerin dışardan zorla benimsetilen ahlâk anlayışını kabul etmeleri: kişilik zırhının, yani zihinsel düzeyleri kitleyle aynı çizgide çakılıp kalmış bireylerin eklenmesiyle zorlama (çoğaltılmış) ahlâk haline gelen bireysel öğretinin oluşması.

Bütün bireylerin zihnine demir atan ve durmadan çoğalan bu toplumsal ahlâk, toplumsal-iktisadî açıdan hep tutucu bir etki gösterir: sömürülen, sömürülmesini güvence

altına alan toplumsal düzeni kendiliğinden onaylar; cinsel baskının kurbanı, dirimsel enerjisinin boşaltılmasını kısıtlayan, kendisini hasta eden cinsel düzene kuzu kuzu boyuneğer, cinsel gereksinimlerini giderebileceği bir düzene doğru yönelen evrime duygusal bir tepkiyle karşı çıkar. Böylece, dışardan zorla benimsetilen ahlâk kişilik zırhı aracılığıyla toplumsal-iktisadî ereklerine ulaşır.

Bu olguları betimlemek üzere son derece güncel bir örnek verelim: gerici toplum, elindeki bütün araçlarla cinsel arzunun bilinçaltına itilmesini savunur. Her türlü yaşam belirtisine karşı çıktığı için, söz konusu yasalar nicedir asıl ereklerine, el altında bulundurulan yedek işleyim ordusu yetiştirmeye yaramasalar da, çocuk aldırmayı önleyen yasaların kaldırılmasını önler. Gebeliği önleme çarelerinin öğretilmesiyle savaşır, cinsel işlevi üremeyle sınırlandırır; evlilik kurumunda yapılacak her türlü düzeltime karşı çıkar. Eskiden olduğu gibi, gençlerin cinsel etkinliğini bastırır. Kadınlarla genç kızların «onurluluğu»na her şeyden çok önem verdiği için, etin parayla satılmasını ve cinsel organ hastalıklarını bir türlü önleyemez.

Görüldüğü gibi, cinsel arzuların toplumca bastırılması ve kişilik zırhı son derece etkili gerici etkenlerdir: buyurgan toplumda onların geriletici etkisinden vazgeçmek olanaksızdır, çünkü:

1) cinsel sıkıntı ve suçluluk duygusu gibi sömürülen yığınların beynine iyice çakılmış iki silâh aracılığıyla her türlü gerici kurumu büyük bir güçle destekler;

2) ayakta durabilmek için cinsel yaşamın güdükleşmesine gereksinim duyan aile düzeniyle zorlama evliliği destekler;

3) cinsel arzuların bilinçaltına itilmesi, böyle bir ket vurma olmasa, düşünsel ve coşkusal alanda çok daha başka türlü, akılsal bir biçimde dışa vurabilecek dirimsel enerjinin büyük bir bölümünü harcadığı için, ezilen bireylerin

düşünme ve eleştirme gücünü de, girişim anlayışını da kötürümleştirir;

4) pek çok bireyde dirimsel enerjiye dayanan devinme yeteneğini kötürüm eder ve böylece ket vurulan, kötürümleştirilen bireyin toplumsal eşitsizliğe karşı çıkmasını önler bu etkenler.

Bütün bunlar, her türlü yaşam belirtisini bastırmayı amaçlayan, *egemen buyurgan dizgenin zihinsel açıdan kitleyle aynı düzeyde çakılıp kalmış bireylerin kişilik yapılarına düşünsel (öğretisel) açıdan demir atması*'ndan başka bir şey değildir. Siyasal gücü elinde bulunduran kümelerin egemen olduğu toplumda cinsel etkinliğin bastırılmasının toplumbilimsel anlamı budur. Sömürgeci güçlerin ilkel kavimlere Hıristiyanlığı, Avrupa giysilerini ve «ahlâkı»nı uygarlık kaygısıyla değil, içkiyle zayıflatıp köleleştirmeyi de es geçmeden, bireylere kölelik ruhunu aşılamak için götürdüklerini görebilmek pek öyle fazla bir bilgi değil, azıcık yüreklilik işidir. Gözetmen ve cop sayısında epeyce indirim yapmaya izin veren bu yöntem, yani ilkel insanların kişilik (beyin) yapılarına kölelik anlayışının çakılması, en iyi, doyurulan cinsel yaşamdan fışkıran enerjinin zincire vurulmasıyla gerçekleştirilir.

Cinsel arzuların bilinçaltına itilmesinin toplumbilimsel anlamını bulup ortaya çıkarabildiğimize göre, bunun doğurduğu ve sonunda kendisini yokedecek çelişkileri yakalamak hiç de güç olmayacak bizim için. Çünkü her ne kadar cinsel bastırma buyurgan egemenlik kurmayı kolaylaştırmaktaysa da, ister istemez yarattığı cinsel darlıkla kendi temellerini de sarsmaktadır. Gençliği erginlerin istemine köle etmekte, ama aynı zamanda cinsel başkaldırısını da hazırlamaktadır. Cinsel arzuları baskı altında tutmanın yarattığı çelişkiler şimdi, yüzyılın başından beri buyurgan toplumu gittikçe daha çok sarsan cinsel bunalım içersinde kendilerine çözüm bulmaya uğraşmaktadırlar. Cinsel bunalımın yoğunluğu, ayrılmaz parçası ol-

duğu iktisadî bunalımlardaki iniş çıkışlara göre artıp eksilmektedir. Halk kitlelerinin oluşturduğu somut toplumun çözülmesi yalnız cinsel yaşama vurulan aile ve evlilik zincirlerinin parçalanmasına değil, aynı zamanda, beslenme içgüdüsünün doğurduğu ayaklanmayla cinsel gereksinimlerin de keskinleşmesine yol açmaktadır. Bunalım dönemlerinde «ahlâkın çökmesi» savının son derece yalın açıklamasıdır bu. Gerici yetkililerin, iktisadî bunalım dönemlerinde kitlelerin cinsel etkinliği üzerindeki gerici baskıyı arttırmaları, kanlı yıldırma önlemlerine başvurmaktan çekinmemeleri pek anlamlıdır. Papa'nın 1930 yılı biterken yayımladığı Hıristiyan evliliğiyle ilgili genelge, maddesel ve cinsel başkaldırma çerçevesi içersinde yer almaktadır. Aynı gözlem, Çekoslovak Devleti'nin 1931 Mayıs'ında izci derneklerine karşı giriştiği, bir sürü insanın yaralanmasına yol açan kanlı eyleme de uygulanabilir: Savcı, izcilerin evlenme cüzdanı olmadan kız-erkek bir çadırda yatmalarını yasaklamıştı. Cinsel gericilik, bu olayda gerçek kimliğini ansızın ortaya dökü vermiştir.

Demek ki, toplumca uygulanan cinsel bastırma, cinsel gerilimin giderilmesi ile buna ulaşma konusunda bireyin iç ve dış dünyasında beliren olanaklar arasında gittikçe artan bir açıklık yaratarak kendi temellerine dinamit koymaktadır. «Gençler arasında suçluluğun artması» gibi toplumsal görüngüler, cinsel bunalımın dolaysız belirtileridirler. Çoğu kez, «suç» terimi, yasanın izin vermediği hallerde sevişmeyi dile getirmektedir.

Bütün insanlığın, XX. yüzyılın başından beri toplumsal sarsıntılar yönünden yepyeni bir evreye girdiğine kuşku yoktur. Toplumsal yaşam her türlü baskıya karşı çıkmaya başlamıştır. Henüz bu sarsıntıların özelliğini ve hangi ereğe yöneldiklerini bilmeyen, bilgisiz ve dar kafalı siyasetçilerin aptallığıyla perişan olan, adam gibi kılavuz bulamayan, karanlığa doğru yol alan insan kitleleri artık *mutlu bir yaşam*

sürebilme haklarını kabul ettirebilmek için toplum sahnesine çıkmışlardır. Köhnemiş ve yıpranmış siyasal dizgeler (sistemler) belki bir süre daha insanların gerçek özlemlerini kötüye kullanabilir ve onları aldatabilir. Ama artık kuşkuya yer yoktur: *cinsel devrim ilerlemektedir,* yeryüzündeki hiç bir güç onu yolundan alıkoyamayacaktır. Ereğine varabilmesi için yalnız akılsal bir yön gereklidir ona.

E K

ROHEIM VE «İLKEL EKİNLER ÇÖZÜMLEMESİ»

1) ROHEIM'IN KAVİMBİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1929 ilkbaharında, Macar kavimbilimci (ethnoloque) ve ruh hekimi (psychanalyste) Roheim, Prenses Marie Bonaparte'ın yardımıyla, Avustralya ve Yeni Gine'ye bir araştırma gezisine çıktı. Birkaç yıl süren bu araştırmanın sonuçları, birkaç yüz sayfalık, geçici bir durum bildirisi halinde geçenlerde yayımlandı[1]. Yalnızca birtakım gözlemleri yansıtmayıp belli bir kuram geliştirmeye çalışan bu araştırmanın sonuçlarının taşıdığı anlamı iyi yakalayabilmek için, Roheim'ın, kendi deyimiyle ruhçözümcü kavimbilime «sağlam bir temel» kazandırmak üzere kullandığı yöntemin ögeleriyle içli dışlı olmak gerekir.

Roheim, bu bilimsel geziye çıkarken, kendi dediklerine bakılırsa, anaerkil örgütlenmelere dayanarak, «karmaşık Oidipus duygusu»nun (Oidipus kompleksinin) evrenselliğini yadsıyan kuramları çürütmek niyetindedir. Demek ki Roheim bu karmaşanın (kompleksin) evrensel değerini, yani *dirimsel* (biyolojik) niteliğini kanıtlamak istemektedir. Düştüğü yanılgıların kaynağı da işte bu istektir. Anaerkil düzende ya-

[1] ROHEIM, «Die Psychoanalyse primitiver Kulturen», Imago, 1932, H. 3/4.

şayan bir toplum üzerinde yaptığı araştırmaya dayanarak Freud'un *ataerkil* toplumda ele alıp incelediği ana-baba/çocuk çatışkısının *anaerkil* toplumda çok başka bir kılığa girdiğini savunan Malinowski'ye[1] karşı çıkmaktadır.

Babayı değil de eğitim işiyle görevli dayıyı hedef alan çocukluk dönemi çatışkılarının «Oidipus karmaşası» adını alıp alamayacağı, burada «başka türlü bir Oidipus karmaşası»ndan söz etmek gerekip gerekmediği sorusunun pek önemi yoktur. Roheim, Freud'un Avrupa'da bulduğu Oidipus karmaşasının evrensel bir veri olduğunu kanıtlama niyetiyle gemiye binmiştir. Malinowski'nin gözlemlerinden yola çıkarak, ben de, bizim bildiğimiz anlamda ana-baba/çocuk çatışkısının *dirimsel* niteliğine karşı çıktım.

Roheim'sa toplumu, toplumun kafa eğitim ve üretimini, uygarlığını tek bir bireyle özdeşleştirerek, ruhçözümcü *yorum* yardımıyla, ilkel insanların zihinsel ekinini (kültürünü) araştırmaya çalışmaktadır. Buna yöneltilecek ilk eleştiri, toplumsal bir örgütün ruhçözümcü *yorum*'la incelenip araştırılamayacağıdır, çünkü *toplumda güdü, bilinçaltı, üst-ben, ruhsal yaşam yoktur*. Toplum, belli bir ruhsal yapıya sahip *insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler*'den oluşur. Ancak insanın kişilik yapısı ruhçözümlemesiyle kolaçan edilebilir; söz konusu araştırmanın sonuçları çok belli birtakım olguları, kitle ruhbilimine giren ruhsal olguları içerdiğinden, ele alınan toplumsal bilgi öğretisinin yapısını açıklamaya da yararlar elbet.

İnsanların toplumları oluşturdukları, yaşamın toplumsal içeriklerini yarattıkları doğrudur, ama ancak birtakım dış (iktisadî, coğrafî, iklimsel) koşullar içersinde; demek ki istemlerinin dile gelişi sınırlandırılmıştır; ayrıca, insanlar tarafından yaratılan karşılıklı toplumsal ilişkiler, sonunda insanoğullarının boyuneğmek zorunda kaldıkları, *toplumbi-*

[1] Londra'da. «School of Economics»te kavimbilim profesörü.

limsel yasalar dizgesi biçiminde dışa vuran bir özerkliğe kavuşurlar. Toplumbilim, her şeyden önce, toplumsal yaşamı yöneten yasaları inceleyen bilimdir; insanoğluna bağlı bulunmayan bu yasalar, ruh dünyasının dışında kalan, dirimsel-toplumsal nitelikteki iki yönlü bir evrimle insanı egemenlikleri altına alırlar. Toplumbilimsel yasaları unutup dikkatini yalnızca ruhsal güçlere çeviren bilimadamına «ruhsalcı» sıfatını yapıştırırız; Rus buyurganları gibi insanın ruhsal yapısı hesaba katılmadığı zamansa, gizemci iktisadiciliğe ve düzmece toplumbilimciliğe düşülür.

Roheim, dirimsel-toplumbilimsel yasaların temel işlevini yadsımayı aklının köşesinden geçirmiyor elbet; ama yorumlama uygulayımı öylesine ilkel, gönüllü ruhçözümlemesi uzmanlarının «sanat»ına öylesine yakın ki, kullandığı yöntemin başındaki «ruhçözümsel» sıfatını ister istemez geri almak zorunda kalıyoruz.

«Tıpkı ruhçözümcünün, iyileştirme çözümlemesi sırasında, sevisel ilginin aktarılmasını yorumlayarak çocukluktaki yaşam enerjisi örgütlenmesini o günkü haliyle yeniden kurabilmesi gibi, ruhçözümcü kavimbilim uzmanı da (ilkel insanların) aktarma düşleri aracılığıyla belli bir insan topluluğunun kişiliğini ve yaşam enerjisini örgütleme biçimini tanıyabilir», der yapıtının 308-309'uncu sayfalarında. Hemen şöyle bir düzeltme yapmak zorundayız: ruhçözümcü, Roheim'in dediği gibi, yorumlama yoluyla çocukluktaki yaşam enerjisinin düzene konuş biçimini yeniden gözünün önünde canlandırmaz; yorumlama, ruhçözümlemesine sokulan bireyin bilinçsizce ortaya döktüğü araç ve gereçleri biraraya getirir ve bunları bilinçli dille anlatır. Bilinçdışı araç ve gereçler olmadan, yorum yapılamaz. Bundan ötesi, düşçü çözümlemeye girer. Erken çocukluk döneminin tarihçesini canlandırabilmek için, anı ve eylem aracılığıyla çocukluğun yeniden yaşanması vazgeçilmez koşuldur. Roheim, «X adındaki yerlinin, ve ondan yola çıkarak X'in yaşadığı insan toplumu»

nun düşlerini çözümlemektedir (s. 317). Bir an için, düşlerin yapısını bireyin güdüsel yapısını belirleyen toplumun yapısından çıkaracak yerde, bu sonuncuyu düşlerin yapısından çıkarabileceğimizi kabul edelim; bunun için, her şeyden önce, özgür çağrışıma başvurmamız gerekir; yerlinin bunu yapamamasına karşılık, Roheim, toplumbilimciyle çelişkiye düşerek, yerlinin düşlerinde «her düş'ün ve sinir hastalığının temelinde bir dizi bilinçdışı arzunun yatışı gibi, toplumsal yapıyı belirleyen bilinçdışı arzunun bulunduğu»nu ortaya çıkarabileceğine inanmaktadır (s. 320). «Oysa, ilkel bir insanı özgür çağrışımda bulunmaya razı etmek olanaksızdır, onun bu işi istemeyerek yapmasını beklemekten başka çaremiz yoktur.» Doğrusu, «zihinsel ekinlerin araştırılması yöntemi»yle ruhçözümlemesine ettiği kötü hizmetten ötürü Roheim'a teşekkürlerimizi sunmak gelmiyor içimizden. Biz burada hastalarımızı, çocukluklarını yeniden canlandırabilmek için özgür çağrışıma hazırlayana dek göbeğimizi çatlatırken, Roheim, özgür çağrışımlara girişmeye hazır *olmayan bir tek* ilkel insan aracılığıyla, koskoca bir toplumun kafa eğitim ve üretimini araştırmaktaydı.

«Demek ki, ele alıp inceleyeceğimiz zihinsel ekin'in tamamlayıcı görünümünü elde edebilmek için, özgür çağrışım yöntemini gönül rahatlığıyla kullanabiliriz»; evet, kullanabiliriz elbet, işe başlarken varsaydıklarımızı doğrulamak için istediğimiz kadar kullanabiliriz!

Roheim'ın elindeki yöntemle nereye varmak istediğini anlayabilmek için, kavimbilimsel araştırmanın ereğini düşünelim azıcık. İnsanlar yaşama koşullarını düzeltmek, doğaya daha çok egemen olabilmek, yeryüzündeki varoluşlarını biraz daha aydınlatabilmek üzere aralıksız savaşmaktadırlar. Ancak geçmişi tanıyarak şimdiki zamana daha iyi egemen olabilmeyi ummaktadırlar. Güncel etkinlikleri (faaliyetleri) onları araştırmaya itmekte, güncel görevlerini daha iyi yerine getirebilmelerine izin vermektedir. İçin-

de bulunduğumuz toplumsal evrimi daha iyi kavrayabilmek, ona elden geldiğince yön verebilmek, sonunda da egemen olabilmek için iktisadın ve ailenin eski biçimlerini inceliyoruz. Roheim'sa böyle ufak tefek şeylerle oyalanmaz: «Bu okulun («işlevci okul»un) bütün yayınları, oyma kayıkları, evliliği, büyüyü ya da tecimi (ticareti) ele alan bütün incelemeleri, bizce, ters bir akılyürütmeyle aynı sonuca varmaktadır; buna göre, incelenen görüngü bir bütünün yapısal ögesini oluşturmakta, toplumsal çarkın işleyişinde belirli bir görevi yerine getirmekte ve daha başka toplumsal görüngülerle arasında karşılıklı eylemler bulunmaktadır. Bizse, böylesine kör kör parmağım gözüne ortada bulgularla yetinemeyiz.» Roheim'ın gözünde önemli olan, hiç kuşkusuz, kafa eğitim ve üretiminin altında yatan bilinçdışı arzudur! Kavimbilim okulları çoğu kez yetersiz yöntemlere dayanmaktadırlar. Pek ender olarak arı betimlemeyi aşmakta, yalnız iktisadî bağıntıyı görmektedirler, bu konudaki görüşleri de çoğunlukla düzmece bir ruhbilimciliğin damgasını taşımaktadır; toplumsal evrimi belirleyen süreci gözler önüne serememektedirler; cinsel tutumbilimin temel sorunuyla hiç mi hiç uğraşmamaktadırlar: dirimsel-toplumsal varlık nasıl ve hangi yollardan kişilik yapısı haline gelmektedir; belli bir evrimin ürünü olan bu ruhsal yapının, etkiye tepki olarak, kendisini doğuran toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi nedir? Bu, kavimbilimcilerin düşünme alışkanlıkları içersinde yer almayan, hattâ onların tüylerini diken diken eden bir görüşün, dirimsel enerjinin işleyişini temel alan görüşün doğurabileceği bir sorudur. Roheim'sa kendini uğraşdaşlarının çalışmalarından epeyce uzak tutmakta, olguları birbirine karıştırmakta, gizemli hale getirmekte, evlilik ilişkileri üzerine oturtulmuş mal değiş-tokuşunun en ilkel biçimi olan «Mvadare»nin dirimsel-toplumsal işlevi gibi son derece önemli olguları es geçmektedir; yalnızca simgeleri görmekte, böylece —simgeleri gönüllerince

yorumlayan bütün insanlar gibi— *ruhsal* süreçlerin gerçekliğinden kuşkulandığını kanıtlamaktadır.

Şimdi belki abarttığımı söyleyeceksiniz. Oysa ruhbilimsel araştırmada ruhun derinliklerini inceleyen bilim dalının tartışılmaz rolünü bildiğim için, şunu bunu *abartmaya* değil, tam tersine, Roheim gibi uğraştan bir kavimbilimcinin düştüğü yanılgılara bakarak hangi yanılgılardan kaçınmamız gerektiğini, dirimsel-toplumsal tarih bilimi alanında araştırma yapabilmek için kusursuz bir yöntem geliştirmenin ne kadar önemli olduğunu öğrenmeye çalışıyorum.

Onun için, Roheim'ın çözümlediği bir yerli düşünü aktaracağım ve «aktarmalar yorumu»na dalmayıp kendi toplumsal bağlamı içersine oturtulduğu zaman bu düşün bize gösterdiği olguları gözler önüne sereceğim.

Hıristiyan Loboda oymağının başkanı Doketa, Roheim'a gördüğü bir düşü anlatır, o da bunu alır, Normanbi Adası'nın ekinsel tarihini aydınlığa kavuşturmakta kullanır:

Gomadobu'yla balığa gidiyordum. Bir quadovara *yakaladık, sudan çektik. Bvaruada'da karaya çıktık, balığı parçaladık, tam kaynatırken kilisenin çanı çaldı. Mr. Walker: «Balığı bırakın, olduğu yerde durur, siz önce kiliseye gidin, duanızı edin, sonra gelip yersiniz!» dedi. Gittik geldik, Gomadobu balığı kesti. Bana ortası düştü: «Bunu dostlarımıza ver!» dedim. Gomadobu da: «Ortası senin hakkın, sana verdim onu, dostlarımız da paylarını alacaklar» dedi.*

Roheim bundan sonra, Doketa'nın çocukluğunun yeniden canlandırılması gibi son derece karmaşık bir işe kalkışır: bizim kavimbilimciye göre, Doketa, anasıyla babasını sevişirken görmüş, babasını öldürmeye niyetlenmiştir. Roheim'ın bu yorumunun doğruluğunu saptamak son derece güçtür; ayrıca, bu yorumların dirimsel-toplumbilimsel kafa eğitim ve

üretiminin araştırılmasında en küçük bir önemleri bulunmadığını da belirtelim. Roheim'ın 305-308'inci sayfalardaki anlatısını okumak, Doketa'yı doğru bir ruhçözümlemesine sokmuş olsa bile, buluşlarının su götürürlüğünü anlamaya yetmektedir.

Biz şimdi bu düşü oymak başkanının yaşadığı çevre ve içinde bocaladığı güncel çatışkılarla açıklamaya uğraşalım. Biz Roheim'dan çok daha alçakgönüllüyüz, yaşadığı anlaşılması kolay güncel, toplumsal çevreyi aşıp, Doketa'nın bize yeni hiç bir şey öğretmeyen bireysel, çocukluk dönemi çatışkılarına dalmak, bunların derin anlamlarını yakalamak savında değiliz. Buna karşılık, ona eşlik eden güncel verileri kabaca bilirsek, düş'ün ortaya çıkardığı *güncel* çatışkıları yakalamak elimizdedir. Düş'ün altta yatan anlamında, hiç bir Avrupalının kavrayamadığı ögeler bulunduğunu göreceğiz.

Geliştirdiğim toplumsal-cinsel tutumbilim kuramımı dayandırdığım kavimbilimsel kanıtı bana sağlayan Malinowski'nin araştırmalarından çıkan sonuca göre, ilkel insan toplumsal örgütlenmenin doğurduğu ilk değişimlerin yarattığı iki ciddî çatışkı içersinde kıvranmaktadır; bu çatışkıların bir kökeni vardır elbet, ve gerek içerikleri, gerek biçimleri toplumsal örgütlenme kılık değiştirdikçe değişime uğramaktadır. İlk çatışkı, iktisadîdir, bir sop'un başka bir sop'a yapmak zorunda olduğu *geçim yardımının yükünden* doğmaktadır; ben bu zorunlu yardımda, özel girişime dayalı iktisadî düzenin ölçütlerine uygun ilk mal değiş-tokuşunu görür gibi oldum. Roheim, soplar arasındaki geçim (düğün) yardımı alışverişlerini ve bunların yarattığı coşkusal çatışkıyı, gözlemlerinin nereye uzandığını aklına bile getirmeksizin betimlemektedir. Evlenenlere yapılan geçim yardımları dostluk maskesi altında alınıp verilmekte, sevgi armağanı gibi sunulmakta, ama alan küfürlü bir âyinle karşılık vermektedir.

Roheim, *Die Psychoanalyse primitiver Kulturen* adlı yapıtında, Duau bölgesinde yaşayan Papularda tahılların dağıtılması âyinini anlatır. Gözlemleri, genel çizgileriyle, Malinowski'nin gözlemleriyle çakışmakla kalmaz. Ayrıca, Roheim, yıllık geçim yardımlarının verilişi sırasında ortaya çıkan ruhsal çatışkılara parmak basarak bilgilerimizi tamamlar.

«Duau bölgesinde yaşayan Papularda başlıca uygarlık hastalığı belirtisinin yiyecek dağıtımı olduğuna kuşku yoktur», der Roheim. Mvadare, kocanın kızkardeşi tarafından yengesine, ya da yenge tarafından eltinin kızkardeşine verilen şölendir. Şölen, bağ-bahçe ürünlerinin özenli ve görkemli bir törenle alıcıya sunulması biçiminde yaşanır. Şölen bütün görkemiyle sürüp giderken, ikinci düzlemde, sop'un oynadığı rol göze çarpar. Mvadare her şeyden önce iki ayrı totem kümesi arasında törenle bir alışveriştir, kocanın kızkardeşi bu kümelerden birini, karısıysa öbürünü oluşturur. Resmî, açıdan, yapılan törenin ereği evlilik ilişkileriyle birbirlerine bağlanan sopların iyiniyetini ortaya koymaktır. İki sop eliaçıklıkta yarış ederler, ama törenin her ayrıntısında karşılıklı güvensizlik ve nefret duyguları göze çarpar. Roheim'a bilgi veren yerli şunları anlatmaktadır: «Mvadare gidemusa sei ja» (Mvadare savaşa benzer), burada her savaşçı karşı taraftan belli birini kendine rakip diye seçer. Armağan alıp verme töreninden önce söylenen şarkılar. armağan vermekle yükümlü sop'un bu yük altında nasıl ezildiğini tanıtlar: her bireyin elisıkı gözükmemeye ve gücü yettiğince güzel bir Mvadare sunmaya çalışmayı bir onur sorunu saymasına karşılık, şarkılar tam tersi duyguları, Japon patatesi ambarının «boşaldığını», patates çuvallarının azaldığını görmenin verdiği acıyı dile getirir. Bu şarkılardan birinin sözleri şöyledir:

Boe Kotona
Janujama
Janu hetu hetunani
Ni ketaurina
Tuna heta, sivenaja
İja, ija, ijo, ijo.

«Çektim işte
Kahramanın boynunu
Çektim kısaltmak için
Şu (patates) ambarım
Öyle dolu ki, bağlayamazsm ağzını.
İja, ija, ijo, ijo.»

Demek ki şölen patates ambarını «kısaltmak» (küçültmek) arzusunu açıkça dile getiren bu şarkıyla başlamaktadır, böylece küçülen ambar daha az armağanla dolacaktır. Ambar doldurulurken söylenen şarkılar yürek sıkıntısından, yastan, yıkımdan söz etmekte, inşallah yeni çocukların doğduğunu görmeyiz demektedir. Yine Roheim'ın anlattığına göre, katıldığı bu törenlerden biri sırasında, şölen şarkılı sert bir atışmayla sona ermekte, her iki yan birbirlerini kınamakta, birinciler getirilen meyvelerin iyi olmadığını öne sürmekte, öbürleri de bu suçlamalara karşılık vermekteymiş. «Mvadare savaşa benzer.»

Cinsel yaşama çekidüzen verme işinin doğurduğu ikinci çatışkıysa, *cinsel özgürlüğün kısıtlanması*'yla ilgilidir. Bu sınırlandırma, bir yandan yeni yeni boygöstermekte olan ataerkil örgütlenmenin etkisiyle, öte yandan da kendi gizemli inancını kafalara iyice çakabilmek için ilkel kavimlerin yüksek cinsel eğitimini bile bile yokeden Kilise'nin acımasız araya girşiyle belli bir dereceye kadar artar. Oymak başının gördüğü düşte cinsel çatışkı açık seçik, iktisadî çatışkıysa şöyle belli belirsiz kendini göstermektedir. Loboda Adası'nda balık tutmanın oynadığı iktisadî rolü

bilmiyorum, belki de önemsizdir. Ama erkeklik organı simgesinin (balığın) seçilmesi, tıpkı bizdeki gibi, toplumsal koşullarca belirlenmektedir. Dolayısıyla Loboda'da yaşayan bir yerli, Orta Avrupalı gibi, erkeklik organını canlandırmak üzere şemsiyeden, zeplinden ya da sosisten değil, hele beslenmesinin temeliyse, balıktan yararlanacaktır. Sorunun can alıcı noktası buradadır işte. Çünkü Roheim, çözümlemenin öneminin bilmem hangi simgenin erkeklik organını canlandırdığını bulup ortaya çıkarmaktan gelmediğini bilmez gibidir; buysa, çok kolay bir iştir doğrusu; asıl önemli olan, düşü görenin neden şu değil de, bu simgeyi kullandığını ortaya çıkarmaktır. Roheim da bu soruyu kendi kendine sorsaydı, kitabıyla ruhçözümlemesini gülünç düşürmezdi... «Tam balık kaynarken, kilisenin çanı çaldı.» Roheim şu «kilisenin çanı» lâfına, *çok kısa bir süre önce mutlu sevişmeye karşıt Kilise'nin baskısı altına girmiş ilkel bir toplumda bir sürü şey anlatan bu yaşantı*'ya hiç kulak asmamaktadır. Oysa bu düş'ün en önemli ögesidir, çünkü bize ülkenin uygarlığını tanıtmakla kalmamakta, ayrıca yerlilerin kişilik yapısı üzerinde Kilise'nin etkisi konusunda aydınlatmaktadır. Biz sözü edilen düş'ün dile getirdiği anlamı işte bu bağlam, ama *yalnızca* bu bağlam içersinde bir parça kavrayabiliyoruz: «cinsel organımız 'kaynamaya' başladığı an, kilisenin çanları çalmaktadır»: başka bir deyişle, tam cinsel arzularımız uyandığı sırada, dinadamı bizi kiliseye çağırmakta, mutluluğumuza engel olmaktadır. «Önce kiliseye gidin!» Demek ki «kaynayan» erkeklik organı, ancak bu bağlam içersinde anlayabileceğimiz bir cinsel uyarılma işaretidir. Roheim, araştırmaları sırasında dinadamıyla bir tutulduğunu, ilkel insanın kendisine karşı da saldırgan bir tutum takındığını keşfetmekte, ama toplumsal hava konusunda en küçük bilgisi bulunmadığı için, bu saldırganlığın önemini yakalayamamakta, yerlinin gözünde hem nefret edip hem korktuğu beyaz adam uygarlığını simgelediğini

farkedememektedir. Roheim yalnız yerlinin (belki de hani şu ünlü «ölüm güdüsü»ne ayak uydurarak!) «saldırganlığını kendine çevirmesi» üzerinde durmaktadır. Hayır, yerlinin dinadamına duyduğu nefret yüzde yüz bilinçlidir, Roheim'dan *korkmaktadır* (özgür çağrışıma yanaşmamasının nedeni budur), merakını gidermek için birtakım itiraflarda bulunarak onu *kandırmaya* çalışmaktadır; Beyazların, ellerindeki büyü reçetelerini kapmaktan başka bir şey düşünmediklerini bilmektedir. Oysa, bu reçeteleri Roheim'a kaptırmak istememektedir. Bütün bunlar belki de bilmem hangi cinsel edimden ötürü cezalandırılma korkusuna dayanmaktadır. Ama biz Roheim'ın düştüğü yanılgıya düşmeyelim, akılyürütmemizi burada bırakalım!

Toplumsal-iktisadî çatışkı düş'ün, *balığın paylaştırılması* bölümünde kendini göstermektedir (bu imlem, iğdiş edilme korkusuna eklenmektedir.) Doketa, Roheim'ın gözü önünde, kötü yorumladığımı söyleyerek beni suçladığı konuya, *geçim katkısı* (düğün armağanı) sorununa değinmektedir.

Beri yandan, Lohesenni (kayınbaba) için Sagari (patates dağıtımı töreni) hazırlıkları yapma zamanı olduğunu herkes bilmektedir. Ama adam bu törenden caymaktadır, çünkü kızkardeşinin gömme töreninde vereceği şölen için bu patatesler kendisine gereklidir... Tıpkı bahçesinde yetiştirdiği patatesleri kayınbabasına vermeye yanaşmayışı gibi, uzun süre, bana da büyü reçetelerini açmaktan kaçındı. Gördüğü düşte, bu kaygı tam tersi bir tutumla dile gelmekte: katkısız bir eliaçıklıkla, balığın en iyi yerini dostlarına sunmaktadır. (s. 305-306).

Düşteki ters-yüz olma, toplumsal bir ağlatının, insanlığın ilk iktisadî ayakbağının, geçim yardımının ortaya çıktığı günlerde ilkel insanların sürdükleri yaşamın ters-yüz oluşunu dile getirmektedir. Roheim hiç değinmediği için, söz

konusu oymağın anaerkil düzende yaşayıp yaşamadığım, ataerkil düzeni benimseyip benimsemediğini bilmiyorum. Kendi payıma bu sonuncu varsayımdan yanayım, çünkü öyle olmasa, Doketa kayınbabasına geçim yardımında bulunmayacak, Trobriandlardaki gibi karısının erkek kardeşinden ya da ailesinden her yıl düğün armağanı alacaktı. Böylece, *toplumsal yapının, kendine özgü bir biçimde, ilkel insanların kişilik yapısına yansıdığı*'nı görüyoruz; bu gözlem, ahlâkçı kilise dizgesine de uyar.

Roheim dünyanın her yerinde, hiç değişmemecesine, çocuklarla analar babalar arasında aynı sonsuz çatışkıyı bulacağı önyargısıyla yola çıktığı için, doğaya yakın yaşayan insanların kişilik yapısıyla bizimki arasında varolan temel ayrımları yakalayamamıştır; bunları yakalayabilseydi, çok şey öğrenebilirdi; aynı nedenle, toplmsal örgütlenmenin en önemli ögeleri gözünden kaçmıştır. Doketa'nın ruh dünyasındaki bireysel çatışkıların en küçük bir *kavimbilimsel* önemi yoktur; kitlelerin ruhsal yapısını ele alıp inceleyecek değişik bir ruhbilim için yalnız *kendine özgü* ayrımlar önemlidir. Yaptığı araştırma gezisinden salt bu ayrımları getirmiş olsaydı, saygımıza hak kazanırdı. Ama Roheim şöyle demektedir: «Bugünkü inancıma göre, benzer araştırmalara dayanılarak günün birinde insanlığın ruhbilimsel sınıflandırılması yapılabilecek ve çeşitli insan toplulukları ilkellik derecelerine göre sıralanabilecektir.»

Oysa kullandığı yöntemle bu sonuca ulaşmak şöyle dursun, kavimbilime yardımcı olarak kullanılacak ruhçözümlemesi işe yaramaz hale gelecektir: «zihinsel ekin, cinsel yaşam enerjisi akımından doğar.» Dirimsel-toplumbilimci, buna benzer, sonu hiçliğe varan savların yanlışlığını ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Ruhçözümlemesi değerli bir araştırma aracı olmasaydı, Roheim farkına varmadan sorunun çok önemli, yeni bir yanına parmak basmasaydı, yorumlarının doğruluğunu yanlışlığını irdeleyerek yorulmazdık.

Roheim, 1926 kışında beni görmeye geldi, birkaç saat kavimbilimsel sorunları tartıştık. Görüşlerimiz özellikle şu noktada birbirinden ayrılıyordu: simgelerin yorumundan ve buna bağlı konulardan söz ederken, kullandığımız âletlerin imlemine sıra geldiğinde, baltanın her şeyden önce akılsal nedenlerle, yani odun yarmak için bulunduğunu savundum; bu olumlama, baltanın *ayrıca* simgesel bir imlem taşımasıyla çelişmiyor, *ille de* o anlama gelmediğini öne sürüyordu. Bir ağaç ya da sopa düşte erkeklik organını simgeleyebilir elbet, ama *başka bir şeyi* de gösterebilir. Özellikle akılsal dirimsel-toplumbilimsel etkinlikler söz konusu olduğunda, simgelerin kötü yorumlanması ruhçözümlemesine düşman kişilerin ekmeğine yağ sürer. Uzaya ve zamana egemen olabilmek için uçak yaparız; bunların düşte erkeklik organını simgelemeleri toplumbilim açısından değil, bireysel ruhbilim açısından önem taşır. Roheim'sa baltanın erkeklik organını simgelediğini, bu nedenle yapıldığını, akılsal kullanılışının sonradan ortaya çıkmış bir görüngü olduğunu savundu. Ona bakılırsa, her türlü âlet yapımı gerçekte birtakım bilinçdışı simgeselliklerin dışa yansımasıydı. Bu görüşme, akılsal dünya görüşüyle akıldışı dünya görüşü arasındaki ilintileri verimli bir biçimde aydınlığa kavuşturmama yol açmış, bu konudaki görüşlerimi birkaç yıl sonra yayımlamıştım[1]. Ama aynı zamanda, bilimsel ruhçözümlemesiyle fizikötesi ruhçözümlemesi arasındaki aşılmaz uçurumu da anlamıştım. Bugün de kavganın konusu şudur: balta erkeklik organını simgeleyen, başka bir imlemi olmayan, âletliği ikinci derecede kalan bir nesne midir, yoksa her şeyden önce dünyaya egemen olmaya yarayan bir araç mıdır? «Baltanın niteliği» konusundaki bu tartışmanın ardında, iki ayrı dünya görüşü arasındaki amansız kavga yat-

[1] **Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse**, 2. bs. 1934 (Verlag f. Sexualpol).

maktadır; bunlar yan yana varolamazlar, ancak *biri* doğrudur, yani ancak biri dünyayı doğru olarak kavrar. Bu, işlevsel-bilimsel öğretiyle doğaötesi, buyurgan, zorba ve uyutucu öğreti arasında süregelen —ve şimdiye dek milyonlarca insanın canına patlayan— bir kavgadır[1]. Bütün sorun, Roheim'ın kavimbilimsel araştırmalarıma yönelttiği eleştiriyi şu sözlerle özetlediği zaman haklı olup olmadığım kestirmektedir[2]: «Reich'ın öne sürdüğü gibi, uygarlık (yani anamalcılık) birtakım iktisadî nedenlerden doğup sonra sinir hastalığına yol açmamakta, bunun tam tersi olmaktadır: toplumsal sinir hastalığı toplumun örgütlenmesini, dini, iktisadî yaşamı, hukuku ve bütün öbür kurumları açıklamakta, koşullamakta ve yaratmaktadır.» Peki ama, «toplumsal sinir hastalığı» nerden geliyor? Dünya kuruldu kurulalı var besbelli.

Roheim, uygarlığın «*cinsel yaşam enerjisi akım*»ından geldiğine inanıyor.

Uygarlığın yaşam enerjisi akımının kaynağı nedir?
Onu doğuran neden nedir?
Ne zaman, nerede ortaya çıkmaktadır?
Trobriandlarda ya da Amerika'da belirdiği zaman ne gibi bir ayrılık taşımaktadır bu akım?

Roheim bu sorulara karşılık vermezse, lâf ebeliği yaptığını itiraf etmiş olur. Çünkü, kavimbilimi yeni temellere oturttuğunu öne süren bilimsel bir savı somut kanıtlara dayandırmak gerekir.

Yapıtında *sözlü olarak* dile getirmediği için, Roheim'ın *belki* belirsiz ve buğulu bir biçimde sezdiklerini ben somut olarak dile dökmeye uğraştım. Başlangıçta, cinsel yaşama

[1] Bu öğretinin vardığı son nokta, Karl MARX'ın o ulu düşüncesine el koyan siyasal yosmalıktır (1951).

[2] ROHEIM, Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi'ni eleştiren yazısı (Int. Zeitschr. f. Psa,, 1934).

doğadan hiç bir sınır çekilmediği inancındaydım, çünkü doğal evrim böyle bir sınır çekemez. Geriletici bir hareket olan cinsel arzuların bastırılması insanda cinsel etkinliğe karşıt bir tutum yaratmaktadır, ve dirimsel-toplumbilimsel bir sürecin sonucudur. Yavaş yavaş ortaya çıkan yeni iktisadî çıkarların kışkırttığı belli bir küme, çocukların cinsel yaşamının baskı altına alınmasında yarar görür; böylece, söz konusu toplumda yaşayan insanların kişilik yapıları ağır ağır değişir; *cinsel etkinliğe olumlu gözle bakmanın yerini cinsel yaşamın yadsınması alır.* Ondan sonra, *uygarlıktaki değil, insanlardaki cinsel yaşam korkusunu dile getiren* «yaşam enerjisinin cinsel sıkıntıya doğru yönelmesi» kendini gösterir. Bir zamanlar cinsel ve iktisadî özgürlük içersinde belli bir uygarlık kurmuş bulunan insanlar, bunun getireceği ahlâkçı sonuçlara, hepsinden önemlisi bütün dünyada yaşama sevincine sırt çevrilmesine yol açacak, cinsel etkinliğe düşman başka bir uygarlık yaratırlar; yeni bilgi öğretisiyle ahlâksal yapı hiç bir yaşam enerjisi akımına yer bırakmaz, çünkü artık ne toplumda, ne de uygarlıkta bunu doğuracak bitkisel-sinirsel bir gövde ya da dizge (système) yoktur. *Demek ki dirimsel-toplumsal süreç, cinsel yapılarını değiştirerek insanları başka bir kılığa sokmuştur: böylece değiştirilen insanlar da sınıfsal bölünmeyi, cinsel bastırmayı, yaşamın yadsınmasını ayakta tutan bir iktisadî düzen ve kafa eğitimi yaratmışlardır.*

Demek ki «kafa eğitiminin geriletici hareketi»nden söz edilebilir; ancak önce dirimsel-toplumbilimsel temellerini, ruhsal çoğaltım çarkını kavramadan, bu hareketi anlamak ve kavramak olanaksızdır; bu çarksa, ele alınan kafa eğitim ve üretim örneği içersinde yaşayan insanın cinsel yaşam enerjisi güçlerinin ketlenmesinde kendini göstermekte, söz konusu güçler onu ya eski ekinlere dönmeye, ya da genellikle gizemci nitelikler taşıyan yeni eğitsel ket vurma biçimleri geliştirmeye itmektedir (örnek: Alman ya da Rus Devlet-

leri'nin buyuruculuklarında gördüğümüz ulusal-toplumcu öğretinin gizemciliği).

Roheim, daha doğru dürüst tek bireye bile uygulamayı bilmediği ruhçözümlemesini kavimbilimsel araştırmasına soktuğu için pek böbürlenmektedir. Bundan ötürü, Malinowski'nin elinden, kavimbilimsel araştırmalarında ruhçözümlemesinden yararlandığını söyleme hakkını almaktadır.

Malinowski ruh hekimi olduğunu öne sürmez, ama ruhçözümlemesiyle ilgili bazı olumlamaları çok ciddî yanlış anlamalara yol açabilir. Örneğin, Trobriandlar arasında yaşarken, Prof. Seligman'dan, Freud'un birkaç kitabını aldığını, Freud'un kuramının doğruluğunu Trobriandlar üzerinde sınadığını söyler. Hiç düş yorumu yapmadığını, böylece söz konusu yöntemi kullanmayı bilmediğini itiraf eden biri için, Freud'un kuramlarını doğrulamaya kalkışmak nasıl bir kendini beğenmişliktir!

Roheim'ın bilgisizliği burada zamansız bir alçakgönüllülük eksikliğiyle iki katına çıkmaktadır. Ben Malinowski'yi ancak 1933'te tanıdım, o güne dek yalnız incelemelerini biliyordum. Malinowski hiç bir zaman düş çözümlemesine girişmediğini, Freud'un kitaplarım da Trobriand Adaları'nda okuduğunu itiraf ettiği, Roheim'sa değeri kabul edilmiş bir ruhçözümcü olduğunu ve yorumlama sanatını avucunun içi gibi bildiğini öne sürdüğü zaman, sonuç Malinowski'nin yararına, Roheim'ın zararınadır; çünkü Malinowski araştırmaları sırasında ruhçözümlemesi bilimini dikkat çekecek bir ustalıkla kullanmış, Roheim'sa bu yöntemi yanlış yunluş uygulamıştır: Malinowski'yi okuyan kişi yapıtın temel yeniliğiyle zenginleşmekte, Roheim'ı okumaksa insanın kafasını karıştırmaktadır. Bu sözün anlamını ilerde göreceğiz.

2) GELİŞİGÜZEL DÜŞ YORUMU VE YIPRANMIŞ YANLIŞ KAVRAMLARIN KÖTÜ KULLANILIŞI

Dirime-aykırı (anti-vitaliste) cinsel görüş, yalın betimleyici bilim sınırını aştığı ve birtakım öğretisel savlar (ideolojik tezler) öne sürmeye kalkıştığı için, gerçeklik konusunda şöyle bir görünüm çırpıştırıvermektedir: erkek, doğuştan kadının efendisidir; çocuklar cinsel etkinlikte bulundukları zaman pataklanmalıdırlar; karşısındakine eziyet etme erkeğin, kendine eziyet ettirmeyse kadının doğal niteliğidir; kadına cinsel yaşamda edilginlik, erkeğe de etkinlik düşer; adam öldürmeye, kötü davranmaya, kavga gürültü çıkarmaya yol açan kıskançlık genellikle bütün hayvanlarda, hattâ tekhücrelilerde bile rastlanan doğal bir görüngüdür; çocuklarla gençlerin cinsel arzularının bastırılması ve bunun doğurduğu ruh hastalığı dünyanın en doğal şeyidir. Roheim, kavimbilim alanında bütün bunların mutlaklığını doğrulamaya çalışmakla kalmaz, ayrıca gülünç bir biçimde abartır. Biz, Roheim'ın öne sürdüğü görüşlere büyük önem veriyoruz, çünkü bunlar —genellikle karışık, önyargılarla dolu, yüzündeki maskeyi kolay kolay düşüremeyeceğimiz bir bilimsel araştırmanın ardına gizlenen şeyleri açıkça dile getirdikleri için— yantutmaz olduğunu savunan, ama gerçekte çok ciddî cinsel ketlemelerin ve gerici yantutmaların kurbanı olan bir bilim anlayışını ansızın ortaya vurmaktadır.

Şimdi bu «nesnel, yantutmaz» bilimden birkaç örnek görelim:

Ben, çocuklarımızla gençlerimizin hem beynini hem bedenini allak bullak eden iğdiş edilme korkusunu, Roheim gibi doğrulamaya kalkışmadan, *toplumbilim açısından* akılsal yasalara oturtmaya çalıştım.

Roheim, Piçentaraların kafasını kurcalayan kandaşıyla cinsel ilişki kurma düşlerini masallara dayanarak yorumla-

makta ve bizim kanıtlamaya da, çürütmeye de olanak bulamayacağımız bir şey öne sürmekte, «kendi kendini doyurmanın bilinçdışı 'kandaşıyla cinsel ilişki kurma düşleri'ne bağlı bulunduğu»nu söylemektedir. Sonra şunları ekler:

Kendi kendini doyurmaya bağlı bu kandaşıyla ilişki kurma düşleri gözönünde bulundurulursa, kendini okşamaya yönelik birtakım iğdiş edilme korkularının ortaya çıkması son derece olağan sayılabilir. Oysa, böyle bir değerlendirme yanlıştır. Kimse karşı çıkmaz çocukların kendi kendilerini okşamalarına, Tankai'nin, oğlu Aldinga'nın pipisiyle oynadığını görmüşümdür sık sık (bizim analarımız da hastalıklı ve bilinçsiz bir biçimde aynı şeyi yaparlar. W.R.) Açık ve kesin sorularıma, toplumda en küçük bir iğdiş etme gözdağı bulunmadığını söyleyerek karşılık verdiler; ama ben bu yanıtın doğruluğundan kuşkuluyum, bana bilgi veren kişilerin iğdiş edilme korkusunun anısını bilinçaltına ittikleri kanısındayım.

Roheim, bunu dirimsel (biologique) bir veri saydığı için, iğdiş edilme korkusundan uzak bir kişilik yapısının bulunabileceğini aklının köşesinden bile geçirmemektedir[1]. Sonradan, ileri sürdüğü savı kurtarmak üzere, çocukların sık

[1] Her türlü yanlış anlamayı önlemek üzere şunu belirtelim: her canlı varlık bedensel bütünlüğünün bozulmasından, özellikle zevk almasına yarayan organların sakatlanmasından korkar. Bu anlamda, iğdiş edilme korkusu evrenseldir. Ama biz ruhçözümlemesinde iğdiş edilme korkusu derken, bambaşka bir şey düşünürüz: gerçekten de, bu, cinsel organlarımız sahiden tehlike geçirdiği zaman duyacağımız akılsal temele dayalı korku değil, güncel bir temele dayanmayan, ama yaşam öykümüzde nedenleri bulunan, cinsel organla ilgili, hastalıklı sıkıntıdır. Birinci korku hiç bir zaman bedensel boşalma gücü bozukluklarına yol açmaz, ikinciyse hep bu türlü aksaklıklar doğurur.

sık birbirlerinin pipisini koparma oyunu oynadıklarını işittiğini söylese de, benim hekimlik deneylerinden çıkardığım görüşü doğrulamaktan öte bir şey yapamamaktadır: *simgesel bir canlandırmanın salt bu niteliğiyle varolup olmadığını değil, bunun dirimsel enerji açısından beslenip beslenmediğini, dolayısıyla hastalık yaratıcı niteliğe bürünüp bürünmediğini bilmek önemlidir.* Bu gözlem, kandaşıyla cinsel ilişki kurmaya ilişkin simgesel canlandırmalar için de geçerlidir; söz konusu canlandırma ancak, genelleştirilmiş bir cinsel ket vurma sonucu, kişinin ruhsal yapısını baskı altına alıcı bir enerjiyle yüklendiği zaman olasılık kazanır.

Araştırmalarımın sonunda, bugün çok daha ince yöntemlerle uygulanan iğdiş etme gözdağının eskiden açıkça yürürlükte bulunduğunu keşfettim: erginlik çağında yapılan sünnetler, gençlerin cinsel etkinliklerini sınırlandırmayı amaçlayan işlevlerini ortaya vurmaktadırlar —çünkü bütün dünyada görülmezler, anaerkil düzenlerde yokturlar, gençlere uygulanan cinsel baskıyla ve kadının babası tarafından zorlama tekeşli evliliğin yürürlüğe konmasıyla atbaşı giderek, ilk ataerkil örgütlenme kendini gösterir göstermez gelişirler. Kısacası, sünnet bir sürü âyinsel, dinsel ve benzeri eklerle el ele verip asıl işlevi gizleyen bir küldür. Roheim, Somalililerin çoktan *ataerkil düzeni benimsemiş* toplumunda gördüğümüz gibi, dişilik organının dikilerek ya da üst dudakları arasına çubuk sokularak kapatılması işlemini anlatır. Yapıtının 322'inci sayfasında, insan türüne özgü cinsel etkinliğin nasıl acımasız yöntemlerle önlendiğini okuyabilirsiniz. Roheim'a bilgi veren kişi bu töreyi şöyle açıklamaktadır:

Bu alışkı olmasa, ne biçim bir kız aldığımızı bilemezdik. Bizde genç kızlar başıboş dolaşır, dilediklerini yaparlar. Düğün gecesi, kocanın dikili dölyolunu zorlaması gerekir... Kadını müthiş can yakan bir çiftleşmeye zorlamak ödevi-

dir... Bu işi beceremememek, erkek için son derece utanç verici bir şey, bir güçsüzlük belirtisidir.

Cinsel yaşama çekidüzen verme bilimi ataerkil toplumun düğün gecesi alışkılarının doğal cinsel yaşamla uzaktan yakından ilgisi bulunmadığını, ataerkil düzende erkeğin cinsel etkinliğinin bir güçlülük, kadının cinsel etkinliğininse bir utanç belirtisi sayıldığını kanıtlamıştır. Cinsel tutumbilim, anaerkil toplumlarda işlerin çok daha başka türlü olduğunu öne sürmekte ve bu savın nedenlerini gözler önüne sermeye çalışmaktadır. «Ruhçözümcü» kavimbilimci Roheim, böyle yüzeysel ve ilkel sorunlarla vakit yitirmemektedir; onun tek kaygısı, derin bilimdir. Bu kaygının sonucu bakın nedir:

Yapılan işlemin amacının, evlenmeyi ikilemek olduğunu görüyoruz. Kadının cinsel organı, bir kez koca ipleri kestiği, ikinci kez de erkeklik organıyla kızlık zarını deldiği zaman kanamaktadır. Kadının kızoğlan kızlığını, kızlık zarını ikileştirmeyi amaçlayan örseleyici bir işlemle korumaya çalıştığına göre, Somalili erkek için eldeğmemiş kadının büyük önem taşıdığı sonucuna varmamız gerekiyor.

Çok doğru, ama bu işlem kadının cinsel yaşamını *yok etmekte*, erkekten nefret etmesine yol açmaktadır. Roheim akılyürütmesini sürdürür: «Demek ki, böylece ikili güvence altına alınan kızlık, analığın iki yönden, hem doğurganlık, hem de iğdiş edici ecelik yönünden yadsınmasını dile getirmektedir.»

Analığın yadsınmasının (burada, Roheim'ın toplumsal süreçleri aydınlatmayı amaçladığını bir an bile aklımızdan çıkarmıyoruz elbet) ataerkil düzenin cinsellikten arıtılmış analığa duyduğu ilgiyle, kadının tüm cinsel etkinliğini yokedip kuzu gibi bir doğurgan haline getirmek üzere harcadığı çabalarla nasıl bağdaştığını merak ediyoruz doğrusu. Bu gibi

davranışların buyurgan toplumun, köleliğin, cinsel köleliğin yapıları içersinde tuttukları yeri, kızıl ya da kara buyurganlıkların seve seve bu görüşlere sarıldıklarını çok iyi biliyoruz. Şimdi Roheim gelsin, bu görüngüleri hangi kategoryaya yerleştirdiğini bize açıklasın!

Kadınlar dölyollarını yaralamak istediklerine göre, dölyollarını, erkeğin «eti»nin içine girip çürüyeceği bir yara saydıklarını kanıtlamaktadırlar... Bu korkuyu yoketmek için, tıpkı düzgün bir cinsel yaşam sürebilmek amacıyla kesilip alınan kadındaki erkeklik organı, yani bızır gibi, dölyolunun da kesilip çıkarılması gerekir.

Gördünüz mü, kadının cinsel mutluluk duygusunu arttırmanın yolunu öğrendik işte: bızırın kesilip alınması!

Erkek açısından, dişilik organına çubuk geçirilmesi, bir bakıma cinsel arzunun yöneleceği nesnenin yokedilmesi anlamına gelmektedir: çubuk geçirme dölyolunu, bızırın kesilip alınması da kadının erkeklik organını yoketmektedir.

Oysa, biraz yukarda, Roheim'ın dişilik organına çubuk geçirme işlemini erkeğin cinsel arzularının yöneleceği nesneyi koruma amacını güttüğünü söylediğine tanık olmuştuk galiba; şimdi, tam tersini öne sürmektedir! Roheim, belki de böylece, işlemin iki anlamlılığını gözler önüne serdiğine inanmaktadır. Ama işi burada bırakmamakta, daha da ileri gitmekte: *hayvansal ve insansal oluşumun evriminin bu işlemi zorunlu kıldığı*'na inanmaktadır.

Erkeğin cinsel arzularının yöneleceği nesneyi neden ortadan kaldırdığını araştırmazdan önce, bu kesip biçme işlemini kadın açısından anlamaya çalışalım. Bunun, hayvansal ve insansal üremenin geçirdiği evrimin acı veren bir

biçimde özetlenmiş yinelenmesi olduğunu belirtelim. Kadının, dölyolu etkinliğine geçebilmesi için, bızırsal etkinliği bir yana bırakması gerekir (!).

Doğrusu, en küçük bir siyasal önyargı taşımayan, hayvanların ve insanların türeyişi konusunda en gizli ve anlamlı şeyleri bile yakalayan bu bilimin derinliği karşısında saygıyla eğiliyoruz. Roheim, kadınların cinsel ruh halleriyle ilgili en temel doğruları dile getirmektedir: «Ayrıca, bızırın kesilip alınmasının kadının cinsel yaşamını olumlu yönde etkilediği de söylenebilir» (!!).

Roheim, bir ölçüde haklıdır. Kesip biçme işlemi, kadının cinsel yaşamda «aklı başında» bir tutum takınmasını kolaylaştırmaktadır elbet; ama bu deyimin yanına bir iki sözcük eklemek gerekir: «ataerkil düzenin yararına!»

Her ne kadar Roheim anaerkil düzenle ataerkil düzen arasındaki ayrımları horgörüyor, bnlardan söz edilmesinden hoşlanmıyorsa da, şöyle bir soru sorabiliriz: peki, mademki bızırın kesilip alınması hayvanlarla insanların üreyişine ilişkin en derin anlamlı yasaları dile getirmektedir, neden bu uygulamaya Trobriandlarda rastlamıyoruz? Trobriandların üreme evrimi Somali'de yaşayanlarınkinden ayrı mı acaba? Aynı soruyu Krische'ye de sormuştum, çünkü o da doğum sırasında acı çekmemek için, kadınların % 60'ının *dölyolu duyarlılığından yoksun oldukları*'nı öne sürmekteydi. Eh, geri kalan % 40'ı doğa unutmuştu besbelli.

Yüzyılın başlarında cinselbilimi egemenlikleri altında tutan düşünceler bunlardı işte.

Anaerkil düzeni ataerkil örgütlenmeyle kıyaslayarak, birincinin ikinciye dönüşümünü inceleyerek, toplumun üst basamaklarında yer alan bir katmanın iktisadî çıkarlarından ve çocuklarla gençlerin cinsel etkinliğinin bastırılmasından ötürü, günlük cinsel yaşamın da değiştiğini, birtakım cinsel bozuklukların, sinir hastalıklarının, erkekte eziyetçi tutum-

ların, kadında cinsel etkinlikten kaçmanın ortaya çıktığını, bozulan cinsel yaşamı eski haline getirmek için yapay çarelere başvurmak gerektiğini buldum. Bu, bile bile es geçilen hekimlik deneylerinin kavimbilimle doğrulanmasıdır; bile bile es geçilen diyorum, çünkü parmak basılsa, söz konusu deneyler bir sürü görüşü sarsacak, örneğin başkasına eziyet etme düşkünlüğünün cinsel yaşamda ancak doğal cinsel işlevler kösteklendiği ya da aksatıldığı zaman önem kazandığını gösterecekti; sözün kısası, *cinsel etkinliğe ket vurulması yalnız büyük bir sıkıntıyla değil, belki kaynaklık ettiği eziyet düşkünlüğüyle de dile gelmektedir.* Buysa, sinir hastalıklarından korunmada büyük önem taşıyan bir buluştur. Ruhçözümcülerin çoğu gibi, Roheim için de başkasına eziyet etme düşkünlüğü cinsel yaşamın doğal, dirimsel temele dayalı bir verisidir. Bu görüş benimsenince, bireysel evrim kaskatı dirimsel formüller içersine oturtulmakla kalmamakta, ayrıca kavimbilim de yardıma çağrılmaktadır! Yazarımız, ülkeler arasında görülen ayrılıkların nerden geldiğini araştıracak, cinsel yaşamda eziyet düşkünlüğüne rastlamanın ya da rastlamamanın nasıl açıklanabileceğini merak edecek yerde, tam bir bilimadamı yetkisiyle şunları yumurtlamaktadır:

En derin eziyetçi tutumun ilk dişlerin çıkışına bağlandığını, eziyetçilik sırasında güdülen cinsel ereğin, sevişilen kişiyi yutmak olduğunu biliyoruz. Kadına karşı tutumu epey eziyetçi olan bu kavimde, cinsel edimden önceki en önemli hazırlığın, kadının yutulmasını simgeleyen zengin bir yemek olduğunu görüyoruz. (s. 329).

Kavimbilimci değilim, bilimsel araştırma gezilerine katılamadım, ama yemek yeme âyininin anlamını yakaladığımı sanıyorum; bu âyine, hiç değilse Trobriandlarda, evlenmemiş erkeklerle kızlar arasında rastlamıyoruz; dolayısıy-

la, karı-kocanın yediği yemeğin, simgesel niteliğini, evlilik kurumunun *iktisadî* ortaklaşmasından aldığı sonucuna varabilmekteyiz; ilkel insanlarda, iktisadî üretimin koşulları, bize oranla, daha çok cinsel belirtilerde kendini göstermektedir.

Roheim, «her erkeğin karısını dövmesi»ni (s. 329) açıklamak ya da bu alışkanlığın kökenini bulmak için en küçük bir çaba harcamamaktadır; oysa cinsel eşin dayakla cezalandırılması ne bütün dünyada rastlanan doğal bir görüngüdür ne de bütün insanları kapsayan bir alışkanlık; Roheim, böyle açıklamalarda bulunacak yerde, şu cümlelerle aşırıgerici öğretisini açığa vurmaktadır:

Terimin en somut anlamıyla, yerlilerin sevişmeleri Avrupalılarınkinden çok daha cinsel gözükmektedir. Sevişirken daha derinlere girmekte, bizimkilerden çok daha güçlü bedensel uyarılmalar yaratmaktadırlar, hattâ biraz abartarak, kadının cinsel birleşmeden sonra, üreme organları tutuşmuşcasına doyuma erdiği bile söylenebilir. *(s. 330).*

«*Biraz abartarak*» ha? Ruhçözümlemesi diye bir bilim dalının yaratılması, bilinçaltının bulunması, karşısındakine eziyet ederek sevişmenin hastalıklı bir davranış olduğunun gözler önüne serilmesi ruhçözümlemesinin resmî bir temsilcisinin kalkıp tam bir yetkiyle böyle saçmalıklar yumurtlama yüreklilik ve dar kafalı saldırganlığını gösterebilmesi için miydi acaba? Özgür görüşlü «bağımsız bilimsel araştırma» savunucuları bu durumda, hiç kuşkusuz, herkesin doğru bildiğini söylemeye hakkı bulunduğunu söyleyerek, yan tutmaktan kaçınacaklardır. Ayrıca, sözümona özgür araştırmayla çapkınlığı birbirine karıştırmamak gerekir, diyeceklerdir. Oysa, aynı kişilerin yaşama vurgun araştırmacılar karşısında bu kadar özgür görüşlü davranmadıklarını, hattâ düpedüz buyurgan kesildiklerini belirtmek isteriz.

3) ROHEIM KENDİ DEDİKLERİNİ ÇÜRÜTÜYOR, ZORLAMA CİNSEL AHLÂKIN BOYGÖSTERMESİNİ DOĞRULUYOR

Roheim, zaman zaman, gözlemlerini allayıp pullamadan aktarmaktadır; öyle yaptığı zaman kendi savlarını çürütmekte, cinsel düzenlilik bilimine dayanan görüşlerimi doğrulamaktadır.

Çocuğun cinsel yaşamının gerçek anlamında baskı altına alınmasının yarattığı etkilere ilişkin hekimlik deneylerim beni, cinsel yaşamın şu «belirtisiz» diye nitelenen döneminin dirimsel niteliğinden kuşkulanmaya itmiştir. Bizim zihinsel eğitim ve üretim çevrelerimizde, yediyle on iki yaş arasında en küçük bir cinsel etkinlik azalması görülmeyen çocuklara rastlanmaktadır; aynı yaş kategoryasından olup da önceki yaşların cinsel etkinliğinin azaldığı görülen çocuklarda cinsel canlılık bilinçsiz, ama güçlü bir biçimde sürüyorsa (hekimlik uygulamaları öyle olduğunu göstermiştir), Freud'un *dirimsel* bir veri saydığı ve güya insanla hayvanı birbirinden ayıran şu «cinsel yaşamın iki döneme ayrılması»nın kendine özgü bir yapısının bulunması gerekir. Pek çok çocukta cinsel etkinliğin için için sürdüğü dönemin görülmeyişi, başlı başına, bu ayrılmanın dirimsel niteliğini çürüten bir belirtidir. Dolayısıyla, cinsel yaşamın belirtisiz döneminden *eğitsel* etkilerin sorumlu olduğu sonucuna varmaya hakkımız bulunmaktadır. Bu soruyu ancak kavimbilimsel araştırma aydınlığa kavuşturabilirdi. Malinowski'nin araştırmaları, Trobriand çocukları —kız ve erkek kardeşlerin cinsel ilişki kurmalarını önleyen yasak bir yana bırakılırsa— kösteksiz bir cinsel yaşam sürdüklerinden, *cinsel etkinliklerinde herhangi bir kesilme, hattâ yavaşlama tanımadıklarından,* belirtisiz dönemin toplumsal kökeni konusundaki inancımı doğrulamaktadır. Demek ki belirtisizliğin kaynağı erginlik çağı öncesinde, 4-5 yaşlarında benimsenen bilinçaltına itmelerdedir, ve o yaşlarda kendi kendini okşa-

mayla daha başka cinsel oyunların baskı altına alınmasının yarattığı ilk büyük yoksunluğun sonucudur. Böylece, sinir hastalıklarının ortaya çıkışını dirimbilim (biyoloji) açısından «cinsel etkinliğin iki döneme ayrılması»na dayandıran Freud'un varsayımı sarsılıyordu. İnsanın tür olarak cinsel arzularını bilinçaltına itmeye yatkınlığı da kesinliğini yitiriyordu. Zaten bu kurama hiç bir zaman somut bir içerik kazandırılamamıştı; bununla birlikte, İngiliz ruhçözümlemesi okulunda gittikçe yaygınlık kazanan, cinsel arzuları bilinçaltına itmenin *toplumbilimi*'ni geliştirmeyi engelleyen, cinsel bastırmanın dirimsel niteliğini öne süren savın filizlenmesini kolaylaştırmaktaydı. Oysa, çocuklarımızın cinsel yaşamlarının belirtisizlik döneminin ve cinsel arzuları bilinçaltına itmenin doğal yapısını irdeleyen sorunun verimsiz bir bilimcilikten gelmediğini, müthiş önemli kılgısal (pratik) bir sorun olduğunu anlamak çok kolaydır. Yukarda andığımız iki görüngü öncelikle dirimselse, o zaman sinir hastalıklarının önlenmesi de, iyileştirilmesi de alabildiğine güçleşir, hattâ olanaksızlaşır. Yoo, tersine, öncelikle toplumsal etkenlere bağlıysalar, sinir hastalıklarının önlenmesi genel akılsağlığı bilimine ve cinsel yaşama çekidüzen verme bilimine bağlı olacak demektir. «Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi» konusundaki incelemem, her şeyden önce, ruhçözümlemesi alanında tıpkı cinsel arzuların bilinçaltına itilmesinin toplumsal-iktisadî gerekçeleri gibi hiç mi hiç bilinmeyen bir şeyin, sinir hastalıklarının önlenmesi alanında ilerde kurulacak bilim dalının kavimbilimle doğrulanması ve kuramsal hazırlık çalışmasıdır.

Roheim, çocuklara yaraşır bir yalınlıkla, sözlerinin nerelere uzanacağını aklının köşesinden geçirmeksizin, *Orta Avustralya'da yaşayan ilkel insanların cinsel etkinliğin belirtisiz geçtiği dönemi bilmeyişleriyle bizden ayrıldıklarını* öne sürmektedir (s. 300). Bu buluşun inancını hiç sarsmadığına kalıbımı basarım, yoksa çocuklarda cinsel etkinliğin

belirtisiz geçtiği dönemin dirimsel niteliğine olan inancını da, bütün öbür görüşlerini de kaldırıp çöp sepetine atardı.

Beri yandan, kimi hekimlik deneylerim bugün ruhçözümcü okulların çoğunda öğretilen bir kuramdan kuşkulanmaya götürmüştür beni; bu kurama göre, insanın güdüsel yapısı kalıtımla belirlenir, dolayısıyla sinir hastalığının gelişeceği yapısal temeli oluşturur. Bu görüşe bakılırsa, insanda başkalarına oranla daha geniş bir ağız ya da makat cinsel duyum bölgesinin bulunması, soydan gelen bir eğilimle, kişinin ruhçöküntüsüne ya da düşünsel saplantı hastalığına yakalanmasını kolaylaştırmaktadır. Söz konusu sinir hastalıklarının bakımevinde incelenmesinden elde edilen deneyler bu dirimsel görüşün mutlak doğruluğundan kuşkulanmamıza yol açmışlardır. *Soyaçekimin insanlarda cinsel duyum alanlarının değişik duyarlılıkta olmasına yol açtığı*'na kuşku yoktur, ama beri yandan şurası da açıktır ki, kalıtımsal eğilim kendi başına hastalık yaratmamaktadır; burada da belirleyici etken, *kalıtımsal eğilimle yaşanmış deneyin* birleşmesidir; bu birleşme, kalıtımsal eğilimi, çocuklukta yaşanan deneyleri ve o anki cinsel yaşamı birbirine ekleyen Freud'un «tamamlayıcı dizisi»nden ayrılmaktadır. Freud'a göre, kalıtımsal eğilimle çocuklukta yaşanan deney birbirlerini tamamlayan iki mutlak büyüklük olarak birbirlerine eklenmektedirler: kalıtımdan gelen sinir hastalığı eğilimi büyükse, önemsiz bir hastalık doğurucu deney sinircenin ortaya çıkmasına yetmektedir; eğilim zayıfsa, çok daha yoğun ve sürekli eğitsel etkiler gerekli olmaktadır. Bense aradaki bağın *değişken* büyüklükleri birleştiren, işlevsel bir ilinti olduğu kanısındayım. Her şeyden önce, atadan güçlü bir cinsel etkinlik eğilimi getirdikleri halde, sinir hastalığı belirtisi göstermeyen bir sürü insan bulunduğu kanıtlanabilir. Ayrıca, ruhçözümlemesi yoluyla iyileştirme sırasında yaşam enerjisi üreten yapıların geçirdikleri değişimlerin gözlemlenmesinden, türlü cinsel enerji

kaynaklarının birbirlerine bağlı bulundukları anlaşılmıştır. Özellikle makat bölgesinde yoğunlaşan bir duyarlılık eğilimi, *cinsel arzuların bilinçaltına itilmesi ortadan kaldırıldıktan sonra, bunu doğuran uyarmanın bilinçüstüne çıkarılmasıyla kendiliğinden yokolabilir.* Başka bir deyişle, uyarılmalar arasında iletişim vardır, ve bunlar her şeyden önce, cinsel yaşama çekidüzen vermenin tümüne bağlıdırlar. Sağaltım (tedavi) sırasında, örneğin kalıtımdan gelme bir eğilime yüklenen tepkilerin bir bölümünün, gerçekte, saplantılı sinir hastalığı çeken bir ananın makat bölgesine toplanmış sevisel etkinlik yapısından doğduğu ortaya çıkmaktadır. Eğer ana daha altıncı aydan başlayarak çocuğunu temizliğe alıştırmaya çalışırsa, saplantılı sinir hastalığını açıklamak üzere, hiç kuşkusuz, oğlunun «makatsal eğilimi»nden dem vuracaktır. Yine sağaltım sırasında, *cinsel duyum bölgelerinin yapısının, sıklığının ve yoğunluğunun eğitsel ölçülere bağlı bulunduğu* görülmüştür. Toplum çocuğun üretken cinsel etkinlik evresinin başlarına dek anasının memesini emmesine izin verseydi, böyle yetişen çocukların en küçük bir makatsal tepki oluşumu belirtisi, makat yoluyla zevk duyan hastalıklı kişilik belirtisi göstermeyeceklerini kendi gözlerimizle görebilirdik, çünkü söz konusu çocuklar bizim verdiğimiz anlamda bir makat dönemi yaşamayacaklardı. Trobriandlar son derece temiz insanlardır, bu da dışkılık bölgesi temizliğinin ters tepkili bir kişilik oluşturmadığını kanıtlamaktadır.

Ruh hastalıklarının iyileştirilmesinde edinilen deneylerle ve bu türlü akılyürütmelerle bir sürü sav temelinden sarsılmıştır. Ama bütün bu olgulardan çıkan en önemli sonuç, her bireyin kalıtımdan gelen *güdüsel yoğunluğu*'nu hesaba katmadan bütün çocukları aynı dizge içersine kapatan bir eğitimin, aslında hiç de öyle olmadıkları halde kalıtımsal gibi gözüken ruh halleri yarattığıdır. *Yaşam enerjisi üretme açısından daha az yetenekli bir çocuk, insanı cinsel doyumdan*

yoksun bırakan bir duruma, enerji üretiminde üstün düzeyde bulunandan daha kolay ayakuyduracaktır. İkinci çocuk «sinirli»yse, yüz ruh hekiminin yüzü de «sinir hastalığına yatkın, yozlaştırıcı eğilim»den söz edecektir. Herhangi bir dirimsel dizgedeki enerji üretimi fazlalığına «kalıtımsal eğilim» sıfatı yapıştırılamaz. Yeni kuşak gençlerinin ruhsal enerjileri daha özgür biçimde dışa vurabilseydi, değişik enerji türleri arasında denge kurulabilseydi, güdüsel örgütlenmede ortaya çıkan enerji artığı «sinir hastalığı eğilimi» halinde kendini göstermeyecekti; daha çok yaşama enerjisi üreten çocuk az üretenden daha fazla hoplayıp zıplayacak, dört gecede bir değil de, iki gecede bir kendi kendini doyuracaktı. Ama ailenin beş çocuğundan da *aynı derecede* «uslu», dingin, ağırbaşlı olmalarını istersek, her çocuğun tepkisi başka başka olacaktır elbet. Bunun, soyaçekimle ilgili bir sürü varsayımı çürüten, kusursuz bir akılyürütme olduğu kanısındayım. *Biz soyaçekimi yadsımıyoruz, ama onu, dirimsel dizgedeki yaşam enerjisi üretimine göre belirliyoruz.* Bu durumda, iyi yürütülen bir kişilik çözümlemesi sırasında çoğu kez *en enerji dolu, en anlayışlı, en hareketli* oldukları ortaya çıkan kimselerin neden atadan kalma dargörüşlü bilim tarafından sorumsuz ve toplumsal ölçülere aykırı diye nitelendiklerini de anlıyoruz. Böylelerine, şu bizim yaşama düşman toplumumuzda yer yoktur, analarından emdikleri süt burunlarından getirilir. Hitler Almanyası delikanlının birini seviyor diye on beşindeki bir kızı kısırlaştırdığı zaman, biz bu davranışı Roheim gibilerden çok ayrı biçimde yargılıyoruz[1].

Ben burada yalnız bu türlü tartışmaların tüm kuşakların sağlığı ve esenliği için ne denli önemli olduğunu göstermek istiyordum. Ünlü bir ruhçözümcünün yaptığı bilimsel gezi-

[1] Kızıl buyurganların karma eğitimi yürürlükten kaldırmalarını da, dirimsel-enerjiye dayalı bakış açımız içersinde, yerli yerine oturtuyoruz elbet.

den doğru mu yoksa yanlış mı gözlemlerle, görüşlerle döndüğü işte bu yüzden önemlidir. Roheim, güdülerle cinsel arzuların bilinçaltına itilmesini dirimsel veriler saymaktadır. Dolayısıyla, istese de istemese de, çürümüş bir toplumun ürünü olan ruh hastalarıyla zihni karışmış insanların (schizophrène'lerin) kısırlaştırılmasına izin veren yasaya destek sağlamaktadır. Oysa Roheim'ın kendisi, gezip incelediği ilkel uygarlıklarda makatsal tepkilere de, eziyetseverliğe ve eziyetdüşkünlüğüne de rastlanmadığını belirtmektedir. Aynı Rohim, eziyetçi saldırganlığın doğadan geldiğini savunan kuramın en ateşli yandaşlarındandır. *Peki, bir sürü zihinsel ekin biriminde bu saldırganlığa rastlanmayışını nasıl açıklamaktadır acaba?* İncelediği toplumsal örgütlenmelerin iktisadî ve toplumsal yapılarını anlatıp tartışmayı gereksiz bulduğu için, kendisini aşan olumlu gözlemleri hiç bir değer taşımamaktadır. Buna karşılık, Malinowski'nin gözlemleri son derece önemli bilgilerle sonuçlanmaktadır; daha başka yararlar yanında, doğal saldırganlığın eziyetçiliğe doğru adım adım dönüşmesini kitlelerin doğal cinsel yaşamının bizim uygarlık tarafından baskı altına alınmasıyla açıklanacağını göstermektedir bu gözlemler; bu dediğimiz hem bireyin eziyetçi kişilik yapısına sahip olmasına, hem de eziyetçi cinsel öğretinin ortaya çıkmasına uyar. Bu toplumsal evrimin temel taşı, eskiden yürürlükte bulunan çok daha yumuşak evlilik biçimlerinin yerini alan, dışardan zorla benimsetilen sürekli evliliğin sağladığı üstünlüktür. Demek ki, başka yerde görülmeyen, Roheim'ın düşündüklerinin tersine, dirimsel bir temele dayanmayan, erkeğin kadın karşısında takındığı eziyetçi tutum ilk kez tekeşli evlilikte ortaya çıkmaktadır.

4) ÇOCUKLUKTAKİ RUHSAL SIKINTI TOPLUMSAL BİR VERİ MİDİR YOKSA DİRİMSEL BİR VERİ Mİ?

Çocuklarımızın hemen hepsinde kendini gösteren ruhsal sıkıntının doyurulmayan, dirimsel enerjiyle yüklü içtepilerden geldiğini bugün herkes bilmekte ve söylemektedir. Sinir hastalıklarının önlenmesinde, *güdüsel isteklerin doyumsuz kalmasının nerden geldiği*'nin saptanması son derece önemlidir. Görüşler işte burada ayrılmakta ve çatışan kanılar arasında hiç bir uzlaşma sağlanamayacakmış gibi gözükmektedir. Freud, duyulan büyük sıkıntının kökenini Ben'in iç ve dış tehlikeler karşısında gösterdiği tepkiye bağlamaktadır; bu konuda, ruhsal sıkıntının doğum sırasında yaşanan örseleyici deneyin durmadan yinelenmesiyle oluştuğu savını ileri sürmektedir. İngiliz ruhçözümlemesi okulu, küçük çocuğun duyduğu büyük sıkıntının dirimsel bir temele dayandığını, güçlü güdüsel devinimleriyle başedemeyen, ancak isteklerini bilinçaltına iterek kendini savunmak zorunda kalan çocuğun Ben'inin zayıflığından geldiğini öne sürmektedir. Bizse burada kendi kendimize şu soruları sormaktayız: ruhsal sıkıntı, doğumun durmadan yinelenmesiyse, bütün çocuklarda, *o arada elbette Trobriand çocuklarında da* bulunması gerekirdi; tıpkı aynı bunalımın Ben'in dirimsel yetersizlikten ileri gelmesi halinde de bütün çocuklarda kendini göstermesinin gerekişi gibi[1]. Eğer birtakım ayrımlar varsa, çocuğun Ben'inin güdülerin hızına yetişemeyip geride kalmasına, doğum sırasında yaşanan deneyi yinelemesine yol açan etkenin ne olduğunun saptanması müthiş önem kazanmaktadır. Freud, ruhsal sıkıntının bastırılan bir cinsel uyarılmanın sonucu olduğu savını sonradan yüzüstü bırakmıştır. Bense, bu savın gerektirdiği bütün sonuçları çı-

[1] **Bedensel Boşalmanın İşlevi** adlı yapıtımın doğumun yarattığı sıkıntı adlı bölümüne bakın.

kardım, çünkü elimizdeki tek akılsal, geçerli sav odur; onu sürdürdüğümüz zaman, başka önemli bir sav'a ulaşırız: cinsel uyarılmayı ruhsal bunalıma dönüştüren şeyler dış koşullarla deneyler, yani toplumsal etkenlerdir. Bu savsa, sinir hastalıklarının kökeni ve iyileştirilmesi kuramına cinsel yaşamı düzenleme toplumbilimini sokma anlamına gelir; beri yandan, yukarda dile getirilen varsayımlar cinsel yaşamı düzenleme toplumbilimini kılgısal olarak konu dışında bırakmakla kalmamakta, dirimsel-toplumsal sorunları bile bile es geçmek üzere kurulmuş gibi gözükmektedirler. İleri sürdüğüm savın başka bir üstünlüğü de, bireysel gereksinimlerle dış dünya arasındaki çatışkıyı gözden ırak tutmamak, tam tersine, bu temel kavramın içinde yer almak ve onu geliştirmektir.

Dirimsel görüşlerle toplumsal görüşler arasındaki karşıtlık daha başta ayrılıkların anlaşılmasına da yardım etmektedir. Ruhsal sıkıntıyı dirimsel bir veri sayan görüş toplumsal kökene hiç aldırmamakta, değişik toplumsal örgütlenmelerde çocuğun kılgısal yaşamının başkalığını hesaba katmamaktadır; çok rahat bir konum seçmekte, ama çocukların *ruhsal bunalım* denen şeyi tanımadıkları bir toplumla karşılaştığımız zaman hiç bir yanıt getirememektedir. Bizse, bu gibi toplumsal örgütlenmelerin bize, çocukluktaki büyük korkunun ana çekirdeğini oluşturduğu sinir hastalıklarından korunma sorununu ele almakta çok kesin olanaklar sağladığını görmekteyiz; çünkü söz konusu örgütlenmelerin bizimkiyle kıyaslanması, sinir hastalıklarını yaratan başlıca etkenin, yani çocukluktaki ruhsal sıkıntının, hiç değilse ilke olarak, safdışı edilmesine izin verecek koşulları aydınlığa kavuşturmaktadır. Bütün ruhçözümcüler, etkin, ama ket vurulmuş dirimsel enerjiyi dile getiren ruhsal sıkıntının sinir hastalıklarının kaynağı olduğu konusunda görüş birliğindedirler.

Roheim, yine istemeden, ruhsal sıkıntı sorunu konusun-

daki görüşlerimi de doğrulamaktadır. «Doğanın gözüpek oğlanlarıyla kızları»nın dirimsel yaşantılarını betimlemekle kalmamakta, ayrıca, bu olguların önemini aklının köşesinden bile geçirmeksizin, çocuğun duyduğu ruhsal sıkıntıyı çok yerinde bir davranışla cinsel yaşamına bağlamaktadır.

Arada, Luritjia, Piçentara ve Jumu kavimlerindeki çocukların ruhsal sıkıntı nedir bilmediklerini söylerken, terimin en kesin anlamında ürkütücü deneylerden yüzde yüz kurtulmuş olmadıklarını bildiğim halde, ne dediğimin bilincindeyim.

Çok doğru! Hangi canlı varlık kurtulmuştur ruhsal sıkıntıdan? Yapılacak bütün iş *hastalıklı* ruhsal sıkıntıyla *gerçek* korkuyu birbirinden ayırmaktır. Kimi toplumsal örgütlenmeler hastalıklı sıkıntılar duymayan çocuklar yetiştirebiliyorsa, o zaman, başka toplumsal örgütlenmelerdeki çocukların neden hiç ayrıksız korkak ve sinirceli (nevrozlu) oldukları sorusu takılıyor insanın aklına.

Roheim, çocukların gizlenip saklanmadan oynadıkları bir cinsel oyunu bütün ayrıntılarıyla aktarır. Bir sevişme oyunudur elbet bu. Roheim, çocukların neden bu oyunu görece bir sâflıkla gözünün önünde oynadıklarını merak etmemekte; yorum yaparken, bu özgür mü özgür oyuna, Avrupa'dan getirdiği Oidipus karmaşası'nı sokmakta, cinsel tutumbilimin daha önce ortaya çıkardığı gizi gösteren bir sahneye tanık olmaktadır: bu, çocukların cinsel yaşamında, kişilik yapılarında köklü bir değişime yol açacak, toplumsal sınırlandırmanın boygöstermesidir:

Ondan sonra olup bitenler, Oidipus karmaşasının alabildiğine açık seçik, inandırıcı canlandırılmasıdır. Küçük bir oğlan yerden bir yılan almakta, bir maymunun göğsüne yapıştırmaktadır: «yılan meme emiyor». Sonra yılanı maymunun bacakları arasına sokmaktadır: «yılan maymunla sevişi-

yor». — İki ay sonra geçen bir olay, Deparintja'nın meme veren kadınla, yani anasıyla cinsel ilişki kuran yılanın kendisi olduğunu göstermiştir.

Bu sonucun bilim açısından en küçük bir yararı yoktur. Vahşi çocukların analarıyla ya da babalarıyla yatmak istemelerini çok kolay anlarız. Ama biz asıl, *çocuklar başka alanlarda sınırsız bir cinsel özgürlüğe sahip bulunduklarına göre, bu arzunun engellenmesinin hastalıklı sonuçlar doğurup doğurmadığı*'yla ilgiliyiz. Cinsel yaşamı düzenleme bilimi, *çocuğun cinsel arzularına başka alanlarda ket vurulmadığı zaman, kandaşıyla cinsel ilişki kurma arzusunun sinir hastalığına yol açmadığını,* buna karşılık cinsel bastırma genelse müthiş zararlı olduğunu, *çocuğun sağlığının kandaşıyla yatma arzusunun kendisine değil, bu arzunun yaşandığı ve aşıldığı toplumsal koşullara bağlı bulunduğunu* düşündürmektedir. Roheim devam ediyor:

Genellikle yaşama sevinciyle dolu bir çocuk olan Deparintja, günün birinde kolu kanadı kırık dolaşmaya başladı. Olay Hermannsburg'da geçiyordu, «altjiranga matina»lar (totemsel atalar) papazın yönettiği okula geldiler. «Neden böyle üzgünsün?» diye sordum çocuğa. Bir anlık duraksamadan sonra, üzüntüsünün nedenini bana açmaya karar verdi. Önceden tanıyordum kendisini. Dört yaşındaki bir kızı öptüğü için, gönüllü papaz tarafından cezalandırılmıştı. Gönüllü dinadamı, ormandan kestiği taze bir dalla, kıyasıya dövmüş onu. *Bir an durdu, yılanın üzüntülü olduğunu söyleyerek oynamaya başladı. Sonra yılanın, dişi keçinin dölyolunu koklamasına izin verdi. Burada, yılanın dişi keçiyle evlenmesi söz konusuydu (satırların altını W.R. çizmiştir)*[1].

[1] Gönüllü dinadamlarının ilkel insanların cinsel yaşamlarını düzene koyuşları üzerindeki etkisi için Hans Ruesch'in **Top of the World** (Dünyanın Tepesi) adlı yapıtına bakın (Harper, 1950).

Bilimsel araştırmacı Roheim küçücük bir oğlana kendi yaşında bir kızı öptü diye atılan korkunç dayağı «en doğal şey saymasaydı», olayı anlatırken kendi kendine «neden acaba küçük oğlan dişi keçiyle evlenmek istiyor?» diye sormakten geri kalmayacaktı. Burada, doğal bir cinsel ilginin doyumsuz bırakılmasının doğurduğu ve saplantı haline getirdiği hayvana yönelme yok mu acaba? Ama Roheim'ın bunlarla uğraşacak zamanı yoktur, o derinlikleri araştıran ruhbilimine dalar yeniden:

Deparintja'nın yılana yaptırdığı, kendi kötü daşranışıdır... Küçük kızın cinsel organlarını öpmüştür çünkü. Bundan ötürü cezalandırılmıştır. Ama oyun sürüp gider, bütün oyuncak hayvanlar ve bebekler, öteden beri söz konusu yaratıkların anası durumunda bulunan maymunun dölyoluyla dışkılığını koklayacaklardır. Derken, kauçuktan yapılmış kocaman bir bebeğe oymak başkanlığını verir; oymak başı, dişi keçinin dölyolunu kokladıkları için bütün öbür bebeklerle hayvanları döver. Bu arada şunu da belirtelim ki, Hermannsburg'ta inkata Hıristiyan dinadamlarının açtıkları evin başkanıdır... Oidipus karmaşasının oyun sırasında dile geliş biçimlerinden biri de...

Bizse başka şeylerle ilgiliyiz! Roheim'ın görmezlikten geldiği şey, görüşlerimi doğrulamaktadır. Anlatılan oyun, dövülen çocuğun geçirdiği kılgısal değişimi dile getirmiyor mu? Oğlanın Tanrı elçisiyle özdeşleşmesinin başlangıcı yok mu karşımızda, bu özdeşleşme kitle ruhbilimi açısından bütün oymak için son derece ciddî sonuçlar doğurmayacak mıdır? Oğlan, eskiden elinin tersiyle ittiği, bundan sonra başkalarına uygulayacağı bir davranışı yavaş yavaş benimsemekte değil midir? Bu, benim de anlattığım, yenilen insanın kişilik yapısında yeni bir toplumsal dizgenin, küçük, ama ilginç çoğaltımı değil mi? Roheim, *Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi*'ni eleştirirken şöyle diyor:

Son olarak, Reich'ın gerçek yaşama uymayan varsayımlardan çıkardığı örneklerden birkaçını analım. Reich, yapıtının 22. sayfasında şunları yazıyor: «Ahlâkçı cinsel eğitim insanoğlunun tarihinde özel mülkiyet kaygısıyla birlikte boygösterdiği ve onunla atbaşı giderek geliştiği için, sinir hastalıkları özel mülkiyete dayalı ataerkil toplumsal düzenin ürünüdürler.» Küçük bir Piçentara'nın delikanlı oluş töreninde, yaşlıların sözünü dinleyen, kızların çevresinde çok dolaşmayan iyi bir çocuk olduğu için, kendisine hoşgörülü davranıldığını, havaya atılırken pek fazla dövülmediğini söylediler. Piçentaralar, hiç kuşkusuz, ortaklaşmacı (communiste) sıfatını hak eden ilk insanlardır. Bu arada şunu da belirtelim ki, örgütlenmeleri ne anasoylu, ne de atasoyludur, yakışıksız kadın-erkek iç içeliğinden haberleri yoktur, gerek yaşamlarında gerekse masallarında başlıca dürtüleri kıskançlıktır — umarım, Reich gibi biri bile bu insanların sınıf egemenliğiyle anamalcılığı tanıdıklarını öne sürmeye kalkışmaz (s. 557-558).

Biz anaerkil düzende yaşayan ilkel insanların ortaklaşmacı olduklarını öne sürmedik ki, ortaklaşmacılık-öncesi bir düzende, «emek demokrasisi»nde yaşadıklarını söyledik; bu toplumsal örgütlenme biçimi, buyurganlığa dönüşerek insanlığın tanıdığı, sevgiyi ve yaşamı en acımasızca baskı altına alan dizgeyi yaratan XX. yüzyıl ortaklaşmacılığından apayrı bir şeydir. Gerek iktisadî örgütlenmesiyle, gerek cinsel örgütlenmesiyle ataerkil toplumdan ayrılır. Arada birtakım geçiş dönemi örgütlenme biçimleri de vardır herhalde. Ben, iki temel örgütlenmeyi karşılaştırarak, anaerkil düzeni ataerkil düzene dönüştüren iki süreç yakaladım: soplar arasında yapılan geçim yardımlarının yarattığı iç evrim; Roheim bunları, en küçük bir kuşku duymadan betimlemektedir; bir de, daha önce ataerkil düzene geçmiş oymakların gelip tepelerine binmesi ya da beyaz «uygarlığın» oralarda

boygöstermesi gibi *dış* etkiler. Demek ki, ataerkil bir dönüşümün anaerkil örgütlenme içersinde toplumsal çevreyle çelişen toplumsal kurumlar halinde kendini göstermesi kaçınılmaz bir şeydir. Nitekim, örneğin çocukların ancak bir bölümü çileciliğe, gençlerin bir bölüğü cinsel arzularını bilinçaltına itmeye, erginlerin de belli bir kesimi dışardan zorla benimsetilen tekeşli evliliğe zorlanmaktadır; buyurgan ataerkil düzenin yeni filizlenen bu toplumsal kurumları, hep anaerkil düzenin zararına gelişmektedir. Anaerkil düzenin yerini ansızın ataerkil düzene bıraktığı noktayı kesinlikle belirleyebileceğimi sanıyorum; bu, kalıt hakkının dayının oğlundan oymak başının kendi oğluna geçtiği andır. Malinowski'nin gözlemleri bize bu varsayımın kanıtını getirirken, Roheim toplumsal örgütlenmesinin ne anaerkil, ne de ataerkil sayılabileceği bir halk gördüğünü ileri sürmektedir. Tuttuğu notlara bu açıdan baksaydı, olanaksızı savunma durumunda kalmayacaktı: başka bir seçenek bulunmadığına göre, yeryüzündeki bütün insan topluluklarının bu dizgelerden birine bağlanmaları, ya da geçiş döneminde yaşamaları gerekir çünkü.

Deparintja, Myiki, İliakurla ve daha başka çocukların sevişmeden ve daha başka cinsel sapıklıklardan söz ederkenki içtenlikleriyle oyunlarının öncelikle ve açık seçik cinsel anlam taşıyışı, onları bizim ırkın çocuklarından ayırmaktadır (s. 357).

Roheim'ın gözlemlediği çocukların tıpkı Malinowski'ninkiler gibi davrandıklarına kuşku yok; bu dediğimiz, oyunlarının betimlemesinden de çıkıyor. Roheim anlatısını, kendininkilere taban tabana aykırı benim kavimbilimsel görüşlerimi özetleyen ve doğrulayan cümlelerle bitiriyor:

Aynı ırktan gelen iki ayrı çocuk kümesini inceledik: Hı-

ristiyan dinadamlarının yerleştikleri köylerdeki çocuklar okula gitmektedir; başka yönlerden yine tam bir doğa çocuğu gibi kaldıkları halde, davranışları pek çok yönden değişmiş durumda. Buna karşılık ormanda yaşayan çocuklar sabahtan akşama dek hoplayıp zıplamakta, bağırıp çağırıp boğuşmakta, birbirleriyle sevişmekteler, ama onlarda Deparintja'da gördüğüm kendine ve başkalarına eziyet etme eğilimine rastlamadım (Deparintja, dinadamının kıyasıya döverek cezalandırdığı çocuktur). Deparintja doğal güdülerini taşkın bir biçimde dışa vurduğu için öyle sık cezalandırıldı ki, artık güdülerinin doyurulması zihninde başkalarına verdiği ya da katlandığı acılarla karıştı. Yerlinin doğadan gelme saldırgan bir kişiliği var, ama hiç bir zaman eziyetçi değil. Çok öfkelendiği zaman herhangi bir çocuğa çıkıştığı, hattâ döngelini ardından savurduğu olur, ama çocuğu aslâ yok yere cezalandırmaz. Bundan ötürü, ormanda yaşayan çocuk yansıtma yoluyla eziyetçi bir üstben geliştirme fırsatını bulamaz, başkalarına çektirilen ya da kendi çektiği acılardan zevk almayı öğrenmez (s. 363).

Cinsel yaşama çekidüzen verme biliminin öne sürdüğü savlara bundan daha iyi bir doğrulama düşünmek zordur. Peki, ne sonuç çıkarmamız gerekir bütün bu lâflardan?

Eziyetçilik (sadisme) *toplum*'un ürünüdür, çocukluk çağındaki doğal sevisel davranışların bastırılmasının sonucudur, yaşam enerjisinin kaslar aracılığıyla yanlış yönde kullanılmasıdır;

bu görüngünün ortaya çıkışının açıklamasını, toplum içersinde cinsel ahlâkla dışardan zorla düzene konmasının boygöstermesinde aramak gerekir;

sinir hastalıkları toplumsal düzenin ataerkil örgütlenme yönünde değişmesinden doğmuştur, anamalcılık Roheim'ın sandığı gibi, sinir hastalığının sonucu *değildir;*

kimse burnunu sokmazsa, cinsel yaşam, cinsel tutumbili-

nin görüşleri doğrultusunda, doğal yasalarla kendi kendine düzene konur;

ahlâkçı ve zorlayıcı düzenlemenin boygöstermesi kendi öğretisel (ideolojik) doğrulamasını, yani güdülerin baskı altına alınmasını da yaratır, çünkü örneğin kendine ya da başkasına eziyet etme eğilimi gibi doğaya aykırı, *ikinci dereceden, topluma zararlı* güdüler doğurur; bu dediğimiz, bütün sapık eğilimler için geçerlidir. İnsan kabalığı bir patlamaya, insanın cinsel yaşamının kapatıldığı zindandan kaçmaya benzer.

Ruhçözümlemesinin bilimsel bulgularının ruhçözümcünün ahlâkçı öğretisiyle çatıştığı her yerde belki daha az gülünç bir biçimde karşımıza çıkan, Roheim'da da gördüğümüz bu anlayış karışıklığı, ataerkil düzende yaşayan Arandalar konusunda hem şu satırları yazıp hem de kendi ağzıyla bu oymakta eziyetçiliğin bulunmadığını saptayıp dile getirdiği zaman açık seçik ortaya çıkmaktadır: «Bu toplumsal düzende, erkek kaba kuvvet kullanarak, ya da oymak başkanlığının verdiği büyülü etkiye başvurarak hep yeni genç kadınlara el koyabilmektedir... Böylece, erkeğin cinsel yaşamındaki eziyetçi yan kolayca etkisiz hale gelmektedir. Kadınlarda da, erkeklerde de belli ölçüde doğal bir yırtıcılık var çünkü» (s. 371).

Böylece, bizde de her şey düzene girivermektedir! Eziyetçilik erkeğin cinsel yaşamının doğal öğesidir, Macar derebeyi, tıpkı Arandalardaki gibi, karısını dövmeye devam edebilir; Roheim bize «Arandaların gürültüsüz patırtısız, mutlu cinsel yaşamları»nın inandırıcı bir tablosunu çizivermiştir: «erkek, tepeden tırnağa, kadının efendisi ve babasıdır» (s. 385). Siyaset, öğreti değildir bu; «yantutmayan bilim» dir. Yaşamı elinin tersiyle iten bütün bilimlerin anlayışı budur; ama böyle bir bilimin kendine nesnel, yantutmaz sıfatını takmaya, siyasal önyargılarla dolu olduğunu söyleyerek çalışmamızı gözden düşürmeye çalışmaya hakkı yoktur.

5) NEDEN BÖYLE ÖNEM KAZANIYOR ROHEIM?

Bilimsel bir tartışmada savunucusunu bir yana bırakarak herhangi bir sava saldırmak güçtür; bir bilimsel görüşün gökten zembille inmiş bir yaratma olmadığını, onu savunan bilimadamının kişilik yapısına, anlayışına, toplumsal durumuna sıkısıkıya bağlı bulunduğunu gördük. Ben her fırsatta, bir bilimin insanın doğal yapısına, belli bir öğretiye bağlı bulunmasının ya da onun damgasını taşımasının pek önem taşımadığına parmak basarım; her bilgin, bunun başka türlü olamayacağını bilir. Önemli nokta, bilimin *hangi öğreti*'yle bağlaşma kurduğudur; araştırmacının kişiliğini, hattâ çoğu kez varlığını ve yaşamını insan denen varlığın incelenmesine adayan öğretiyle mi, yoksa hiç bir engel tanımayan, hiç bir aşağılıktan çekinmeyen, çocukça yanlışlıklarla dolu kuramlar ortaya atmaktan tutun da gerici eylemlerde bulunmaya, gerici bildirilere imza atmaya, karşısındakiyle her türlü insanca ilişkiyi kesmeye, düşüncelerini aşırmaya, bilimsel araştırmayla elde edilen bilgiyi saklayarak, çarpıtarak, sonuçlarını es geçerek bilim adamhğı çelengini yalnız kendi kafasına oturtmaya dek bütün rezillikleri yapan öğretiyle mi? Roheim, işte bu tür bilimin beylik örneğidir, *dolayısıyla* üzerinde durulmaya değer. Onunla yapılacak kalem kavgası, cinsel yaşama çekidüzen verme biliminin ilerki görevlerini ortaya çıkarmaya yarar.

Şimdi kısaca özetleyelim:

Ruh ve toplumbilimsel araştırma yönteminin savunulması ve geliştirilmesi, şu anda, her kafa eğitimi tarihçisinin ve eğitim siyaseti uzmanının en önemli görevidir. İnsanlığı, bilinçli ya bilinçsiz, binlerce yıldır uğraştıran soruna kılgısal ve kuramsal bir çözüm bulmak gerekmektedir: *cinsel baskı yapmadan, cinsel arzuları bilinçaltına itmeden, insanlarda kişilik zırhı yaratmadan insanlar arasındaki ilişkileri düzene koyma ve insan gereksinimlerini karşılama işlevini*

yerine getirebilecek bir toplumsal düzen kurulabilir mi, kurulamaz mı?

Bugüne kadarki bütün eğitsel (kültürel) araştırmalar, toplumsal düzenin güdüsel özgürlükle bağdaşmayacağını öne sürmüştür. Bu görüşe karşı çıkan cinsel tutumbilim, böyle bir şeyin pekâlâ olabileceğini söylemekte ve kanıtlamaktadır; hattâ sevisel yaşamın cinsel tutumbilimle düzene konması — bunun ilk koşuluysa, şimdi yürülükte bulunan cinsel yaşama düşman ahlâkın yerine cinsel etkinliğe yandaş bir ahlâk anlayışının geçirilmesidir— tarihte ilk kez, bugün insanlığın omuzuna çöken büyük sorunların birkaçının çözülmesine izin verecektir; toplumsal halk yönetiminin ve gerçek bir kitle eğitiminin gerçekleştirilmesinin temel koşulu, emekçi halk yığınlarının sevisel yaşamının düzene konmasıdır. Varolan bütün çelişkiler bir çözüm gerektirdiği ve bulduğu için, cinsel yaşamla ahlâk, doğayla uygarlık, cinsel etkinlikle yaratıcı etkinlik, bireyle topluluk arasındaki çelişkinin çözümsüz kalması olanaksızdır.

Ayrıntıyla ilgili sorunlar işte bu noktada belirmektedir:

1) Boş inanç, her türlü gizemcilik, düşünceye ket vurma, yetkeden ve yetkiliden korkma, körü körüne boyuneğme, köle ruhluluk biçiminde dışa vuran ve insan kitlelerine dışardan, zorla benimsetilen cinsel bastırma her türlü zorbalığın en güçlü silâhıdır. Onlara içinde bulundukları iktisadî yoksulluğu da gösterecek olan kitlelerin cinsel uyanışı, zorba yönetimin sonu demektir.

2) Cinsel arzuların toplumca baskı altında tutulması, kitle içersinde salgın hastalık boyutlarına erişen acılara yol açmaktadır. Ruh hastalıklarının çok geniş bir çerçevede önlenmesi, cinsel baskının ortadan kalkmasını gerektirmektedir.

3) Cinsel arzulara ket vurulması, cinsel etkinlikte ortaya çıkan bozukluklar insanın anlama yeteneğini aşındırmakta, gerçeklik duygusunu ve yiğitliğini yoketmekte, üretici enerjisini azaltmaktadır. İnsanın yaratma yeteneğiyle kılgısal

başarıları ve işine gösterdiği ilgi arasındaki uçurum çok büyüktür. Toplumsal-cinsel tutumbilimin yardımı olmaksızın, çalışma süreci içersinde akılsal, sevinçli bir işbirliğini gerçekleştiremeyiz. Bu dediğimiz doğru olmasaydı, kişilik çözümlemesiyle bedensel boşalma kuramı çıkmaz sokaklara saplanıp kalırlardı.

4) Her türlü gizemciliğin sürekliliği, yaşam enerjisi üreten dizgenin kişilik zırhına hapsedilmesiyle cinsel güdülerin bastırılmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Cinsel yaşam, cinsel tutumbilimle düzene konmadıkça, bu sorunların geniş çerçevede çözümü olanaksızdır.

5) Her toplumsal dizge (sistem) kendi bireylerinin kişilik yapısında düşünsel olarak çoğalır; kişilik yapılarının oluşumuysa, öncelikle cinsel yapıların kuruluşu sorununa bağlıdır. Devrime öncülük edenler bilincine varmasalar da, 1918-1923 yılları arasında cinsel yaşama yeni bir düzen verilmesi eğiliminin açıkça kendini gösterdiği Sovyetler Birliği'nde, şu anda (1931'de), toplumculuğun toplumsal temelleriyle bir zamanlar toplumcu bir kafa eğitimine yönelik evrimin tersine çevrilmesine yol açan kişilik oluşturması arasında gittikçe artan bir karşıtlık belirmektedir[1]. İnsanın toplumcu iktisadî dizgeye ayak uydurması başarı sayılamaz. Her iktisadî dizge, yaşam enerjisi biçiminde, insanların beyninde çoğalıp dizgenin kendisini tehlikeye düşürdüğü, iktisadî sürecin eylemli etkenleri cansız üretim güçleri değil de insanlar olduğu için (toplum kuramını, bilgi öğretisini canlı ve cansız üretici güçler arasındaki ayrıma dayandırırken bunu çok iyi biliyordu Marx), Sovyetler Birliği'nde cinsel yaşamı düzene koyma sorunu müthiş önemlidir.

Henüz el atılmamış bu sorunlar, şaşmaz ve yılmaz bir eleştiride bulunma ve görevimizi kimseciklere ödün verme-

[1] Bu olumlamanın ayrıntılı gerekçesi hazırlanmaktadır: **Cinsel Devrim** adlı yapıt.

den sürdürme konusundaki sarsılmaz istemimizi doğrulamaktadır. Yolumuz çetindir, bugünkü durum ve koşullarda tehlikelidir, ereğe varıp varamayacağımız belli değildir, gerek işbaşında bulunan ve sözü geçen toplum önderlerinin, gerekse siyasal partilerle bilim çevrelerinin direnciyle karşılaşmaktayız.

Giriştiğimiz kavgada en büyük desteğimiz salt sezgiye dayanan kişisel arzu değil, insanların özlemleri, insanın ruhsal yapısı ve çelişkileri, emek demokrasisine dayalı akılcı bir toplumsal düzenin gerçekleştirilmesini köstekleyen iç ve dış engeller konusundaki bilgimizdir. Bugün inanılmaz gözüken şey, yarın en sıradan nesne haline gelecektir. Bugün «akıntıya kürek çekiyoruz», ama geçmişteki parlak örneklere bakıp umutlanabiliriz. Yolumuzu sürerken birtakım yanılgılara düşeceğimize kuşku yoktur. Ama şurası da açıktır ki, binlerce yıldır süregelen ekinsel (kültürel) barbarlığın yüzündeki maskeyi düşürmekte, yarın gerçekleştirilecek cinsel devrimin ilk adımını atmaktayız.

REICH'IN YALINLIĞI

Reich'ın yakın dostu, tornacı, devrim savaşçısı Zadniker, bilgini yalın anlatmaya çağırırken şöyle dermiş: «bugün gerçekten önemli sorunlar, herkesin anlayabileceği sorunlardır».

Reich'sa, ikide bir: «*Sevgi, çalışma ve bilgi yaşamımızın kaynaklarıdır. Dolayısıyla, yaşamı onların yönetmesi gerekir*», derdi. Sevgi, sevi sözcüğü burada, hiç kuşkusuz evrensel bağlılık duygusunu dile getirmektedir; ama aynı zamanda, *tam bir yalınlıkla,* kılgısal ya da düşsel, cinsel etkinliği göstermektedir; Reich, Freud'dan ve ruhçözümcü devrimden, cinsel yaşamın oynadığı temel rolü, yani etkisi sonsuz buluşu almıştır; içimizdeki arzu duyan gücü, cinsel yanımızın kendine özgü gücünü, *cinsel yaşama enerjisi*'niyse bedensel, örgensel (organik) enerji diye kabul etmektedir; bu enerji tepe noktasına bedensel (örgensel) çırpınmada, bedensel (örgensel) boşalma (orgazm) adını verdiğimiz dorukta ulaşmaktadır; Reich'ın ilk büyük incelemesi, 1927'de yayımladığı *Bedensel Boşalmanın İşlevi*'dir.

Reich'ın *bedensel (örgensel) güç* adını verdiği arzulama ve zevk duyma yeteneği, herkesin de bildiği gibi, gelişmesinde ve kendini gerçekleştirebilme çabalarında, korkunç engellerle karşılaşmaktadır. Yolundan saptırmalar, başka kılığa sokmalar, körelmeler ya da yere serilmeler —geleneksel olarak sinir ve ruh hastalıkları adı altında topladığımız süreçler; Reich'ın *cinsel yoksulluk* adını verdiği sayısız eksiklik ve evrensel zevk alamama salgını toplumun cinsel arzuları baskı altına alma eyleminden doğmaktadır: bu dinsel ve ahlâksal yasaklarla, iktisadî sömürüyle, siyasal yabancılaştırmayla bireyin yalnız dış dünysına değil —Reich

işin bu yanlarını özellikle *Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi* ve *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı* adlı yapıtlarda incelemiştir—, ayrıca en az bunun kadar belirleyici olmak üzere, kişinin iç dünyasına, dirimsel-ruhsal yapılarına, bilinçaltına da sıkıntı, ket vurma, kilitleme, robotlaştırma biçimlerinde uygulanmaktadır— Reich bunları da *Kişilik Çözümlemesi*'nde anlatmıştır.

Toplumsal dizgemizin bize zorla benimsettiği ve insan denen varlığın tecimsel mal, üretim çarkı, istendiği gibi taşınan ya da taşınmayan bir nesne haline indirgenmesinde —nesneleştirilmesinde— kendini gösteren çalışmayı, işi nasıl kabul etmeli *olduğu gibi*? Çalışmanın bedensel tükenmenin, alıklaşmanın, kölece boyuneğmenin, yıkımın anlamdaşı olmaması için, toplumsal baskıyla beslenen ve onu sürdüren siyasal ve iktisadî güçleri alaşağı etmek yetişmez— bu baskının dirimsel-ruhsal köklerinin açığa çıkarılması, tanınması, bozguna uğratılması gerekir. İktisadî ve siyasal dönüşümler ancak *Cinsel Devrim*'i (Kafa Eğitimi Devrimi'ni) içerdikleri zaman devrimci bir boyut kazanırlar, gerçekliğe derinlemesine, ta köklere inerek etki yapabilirler— *Cinsel Devrim*, Reich'ın 1936'da yayımladığı denemenin adıdır, ama ayrıca, öbür yapıtlarından kat kat fazla üne kavuşan yapıtıdır.

Reich'ın yalınlığı açık-seçik bilginin, neşeli bilginin benimsediği uzun soluklu savaş yöntemidir. İnsanların tüylerini ürperten karmaşıklaşmalar, gittikçe artan karmaşıklıklar öne sürülen uygulayımsallıklarının altında bir sürü engel, karışık dehliz yaratmaktadırlar uzman olmayan okuru saptırmak, şaşırtmak, yolunu yitirtmek için: bütün bunlar, her hakkına sahip çıkışın, her bilip öğrenme arzusunun kutsal şeylere saygısızlık gibi gözükmesini sağlamak üzere kurulmuş tuzaklardır. Reich'ın yöntembilimsel yalınlığı: bu yalınlık konunun gerekli ve çoğu kez ince mi ince iniş çıkışlarına karşı şiddetle yanaşmaz, her şeyden önce saplantılı âyinlere, o konuyla içli dışlı olmuş kişilerin, derin bilgili ve uzman insanların hastalıklı savunmalarına saldırır; bizi bilgiye götüren yolları ortaya çıkarır, hafif ve içten bir fırça darbesiyle resimler —yani duyusal sevgiyle donatır. Reich'ın buradaki konumu, Nietzsche'nin ya da Péguy'in izindedir— yalınlığı savunmuş öbür iki büyük düşünürün yanındadır; bilginin tüm sıkıdüzenlerini ve yasallıklarını elinin tersiyle iten Reich, ister dirimbilim ya da gökbilim öğretmeni olsun, ister «New York'un 32. caddesinde oturan» basit bir adam, «küçük adam»a, «öğrenmek isteyen, nereden gelip nereye

gittiklerini merak eden bütün insanlar»a seslenir— gözlerinin önüne «yeşil çayırların enginliğini» serer.

Reich'ın yukarda andığımız ünlü sözündeki terimlerin her biri karşımıza yeni bir özgün ve gerekli sorunlar dizisi getirir. Sevgi terimi, örgenleri, aygıtları ve canlı-etkin maddeleriyle vücutta; kurumlarıyla (evlilik, okul) ve bireyleriyle (kadın, çocuk, başkan, vb.) toplumda; uzay ve nesneleriyle (güzelduyusal yüceltmeler, şiirsel yaratma, nesnelere tapma, bir şeyin yerine başka bir şeyi koyma) dünyada cinsel yaşamın oynadığı rolle ve doğayla ilgili sorunları önümüze getirir. *Çalışma* (emek), maddesel özle insanın üretici çalışmasının gerekircilikleri ve üretici etkinliğin iktisadî süreçteki, toplumsal astlık-üstlük sıralanmasındaki, siyasal ve ekinsel söz geçiricilikteki yeri konusunda soruşturma açar. *Bilgi*, sorguya çekmeyi bilginin büyülü etkiye sahip örneği olan bilimin ta göbeğine sokar: bilimin bilinçdışı, yaşam enerjisine bağlı ve öğretisel gerekçeleri nelerdir? Ele alıp işlediği konuyla, yani doğayla hangi doğru ilişkileri kurmaktadır? Daha geniş açıdan bakıldığında, düşünme nasıl işlemektedir, akılsal etkinliğin dirimsel işlevi nedir? Bir yandan bilimsel olguculuk ve makinacılık, öte yandan da akıldışı düşünüp davranmanın türlü biçimleri, doğaötesi ve gizemci dünya görüşleri nasıl başarıya ulaşmakta, ne gibi sonuçlar doğurmaktadırlar?

Reich'm giriştiği araştırmanın görülmemiş özgünlüğü, bu üç terimle birbirlerinden ayrılan sorun dizilerinin yeniden bölünmelerini, aralarındaki alış-verişleri durmadan arttırması, gidebilecekleri yere dek götürmesidir: sorguya çekmeler, varsayımlar, konular, içermeler, betimleyici ögeler bir diziden öbürüne gider-gelirler. Bu yoldan betimlenen birleştirici alan düşünsel bir konut (postulat), doğaötesi bir *öncül* (a priori) değildir, bilginin devinimi içersinde oluşur. Bunun, *canlı*'nın devindiği alan olduğunu söylersek, Reich'ın da kabul edip sık sık kullandığı, yüzde yüz haklı, Bergson'ca bir niteleme yapmış oluruz; ama Reich'ın sözünü ettiği, insan gerçekliğinin temel yapılarını dile getiren «yaşam kaynakları»nın soyut ya da düşünsel özler olmadıklarını görmemiz gerekir: bu kaynaklar, sevmek, çalışmak ve bilgi edinmek gibi somut, hemen algılanan etkinlikleri dile getirmekte, aynı zamanda, bilimsel soruşturmanın, araştırmanın konularını göstermektedirler. Canlı, yaşayan varlık yaşanan günlük ve tarihsel deneyden de, bunun doğurduğu ve onun yardımıyla algılanan bilgi edinme etkinliğinden de ayrılmaz. Reich'a

göre, ancak canlı, yaşayan varlığın niteliklerini köklü bir biçimde bilebiliriz— buysa, canlı varlığın kendisinin, temelinde, bilgi oluşundandır.

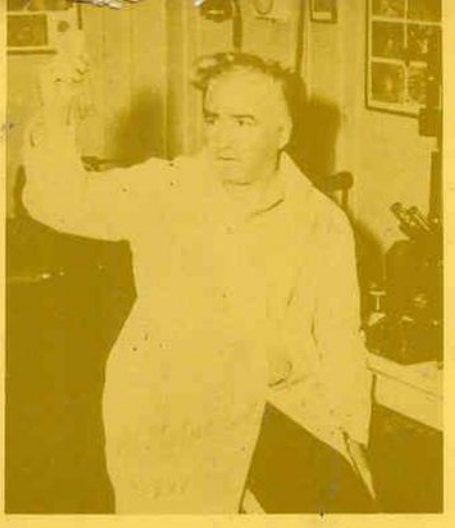
Reich'ın gidişindeki bu köklü —bilimsel ya da kuramsal— akılcılık, aynı zamanda kılgısal ya da siyasal bir akılcılıktır. Reich, «sevgi, çalışma ve bilgi»nin yaşamımızı «yönetmeleri gerektiği»ni belirtmekle, açıkça, yeni bir «yürütme» dizgesi, yani yeni bir *siyaset* önermektedir; bu siyasetin ilginç yanı yapısal olarak bilgi edinme hareketine bağlanmasıdır; bilgi edinmeyse, yaşayan varlığın devinimi içersinde yer almaktadır. Yaşama hali ve yaşama arzusu —doğal değil, bilimsel olarak— yaşamın bilgisinde ve yaşama hakkında *(mutlu olma hakkında)* uzayıp gitmekte, olumlanmakta, düzene konmakta ve bilenmektedir.

ROGER DADOUN

PAYEL YAYINEVİ — Nuruosmaniye Cad.
Atasaray No. 405 Cağaloğlu

P.K. 889 İSTANBUL

Tel: 28 44 09

Zorlayıcı ahlâkın insan toplumunda boy göstermesini inceleyen bu kitap 1931'de yazılmıştır. Tarih sırasında, Reich'ın öbür iki önemli incelemesinden, **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı** ile **Cinsel Devrim**'den önce gelmektedir ve Reich'ın insan kitlelerinin ruh hastalıkları sorununun çözümünde harcadığı çabaların önemli aşamalarından biridir.

Çok canalıcı bir sorunun, cinsel arzuların bastırılmasının kökeninin araştırılmasından yola çıkan, cinsel bozukluklarla sinir hastalıklarını tarih içersindeki yerlerine oturtmaya çalışan bu girişim, Morgan'ın, Engels'in ve özellikle Malinowski'nin kavimbilimsel araştırmalarına dayanmaktadır. Gerçekten de, Malinowski'nin Trobriand Adaları'nda yaşayan ilkel insanların cinsel yaşamları ve alışkıları konusundaki gözlemleri, Reich'ın bakımevinde edindiği hekimlik deneylerini doğrulamıştır.